Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет

Катедра української мови
імені проф. І. Ковалика

ФОРМИ РОДОВОГО ВІДМІНКА ОДНИНИ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, СУЧАСНІ НОРМИ

Магістерська робота
студентки ІІ курсу групи ФЛУм-21
спеціалізації Українська мова та література
(освітня програма “Українська мова та література”)
денної форми здобуття освіти
Труш Василини Михайлівни

Науковий керівник – доц. Добосевич У. Б.

Львів – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ..... 3

ВСТУП..... 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СЛОВОЗМІНИ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПРИРОДНЕ 10

СЕРЕДОВИЩЕ» У ФОРМІ РОДОВОГО ВІДМІНКА ОДНИНИ..... 10

1.1 Проблема вивчення словозміни іменника в історичній морфології..... 10

1.2 Родовий відмінок в парадигмі наукових досліджень..... 22

1.3 Теоретичні засади дослідження лексики української мови: лексико-семантичні й тематичні групи..... 37

1.4 Методологія і методика вивчення форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення тематичної групи «Природне середовище» .. 46

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ФОРМ РОДОВОГО ВІДМІНКА ОДНИНИ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПРИРОДНЕ..... 58

СЕРЕДОВИЩЕ»..... 58

2.1 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XIV–XV століттях..... 58

2.2 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XVI–XVIII століттях..... 66

2.3 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XIX столітті..... 74

2.4 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XX столітті та їхній сучасний стан..... 80

ВИСНОВКИ..... 99

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ..... 103

ДОДАТОК А..... 116

ДОДАТОК Б..... 128

ДОДАТОК В..... 139

ДОДАТОК Г..... 142

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ССМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / [гол. редкол. Л. Л. Гумецька]. Київ: Наукова думка,1977–1978. Т. I–II.

СУМ 16-17 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / відп.ред. Д. Г. Гринчишин. Львів: [б. в.], 1994–2022. Вип. 1–18 (видання незавершене).

СУМГ – Словарь української мови / Упорядкував, з додатком власного матеріялу, Борис Грінченко. Зібрала редакція журнала "Кіевская Старина". Т. 1–4. К., 1907–1909. 2971 с.

УК – Українські краєвиди XVI–XVIII століть. Слово – текст – словник / Г. Дидик-Меуш, О.Слободзяник. Львів: Вид-во «Коло», 2015. 384 с.

ВСТУП

Мова є складною динамічною системою, що постійно перебуває в стані розвитку та формування. Тому діахронні дослідження тих чи інших мовних підсистем є дуже важливими та актуальними в українському мовознавстві. Результати тривалих історичних процесів значно відбилися в морфологічній системі, що простежуємо в писемних пам'ятках на різних етапах розвитку нашої мови. У магістерській роботі досліджуватимемо становлення форм родового відмінка з XIV століття, розуміючи при цьому, що початки формування граматичної системи української мови сягають значно глибше – ще часів кінця X ст., адже саме в той період було закладено основи руської літературно-писемної мови, про що свідчать найновіші дослідження[1].

Відмінкову систему української мови висвітлено в наукових напрацюваннях Є. Тимченка[2], І. Матвіяса[3], С. Бевзенка[4], О. Лаврінець[5], О. Заневич[6], О. Межов[7] тощо. Морфологічну варіативність, зокрема особливості

---

[1] Ґетка Й. Мойсієнко В. Спочатку було Слово… Від мовного узусу – до літературної норми. (Нарис генези української мови). Варшава : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2014. 247 с.

[2] Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. 472 с.

[3] Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. 182 с.

[4] Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси зі словозміни та словотвору. Ужгород: Закарп. обл. вид-во, 1960. 415 с.

[5] Лаврінець О. Морфологійна парадигматика питомих та іншомовних назв взуття в сучасній українській мові. *Українське мовознавство*. 1(54), 2024. С. 42–72.

[6] Заневич О. Є. Родовий відмінок об'єкта в українській мові: особливості та значення. *Сучасна філологія: теорія і практика.* Київ, 2015. С. 10–15.

[7] Межов О. Г. Особливості вживання родового відмінка у вторинній семантико-синтаксичній функції об'єкта. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. Луцьк, 2008. № 10 С. 69.

форм родового відмінка, вивчали І. Царалунга[8], В. Юносова[9], І. Шмілик[10], Л. Колібаба[11], О. Крижанівська[12] та ін.

Групування лексики за тематичним принципом було об'єктом вивчення багатьох українських мовознавців. Зокрема це питання досліджували Т. Маркова[13], К. Близнюк[14], Л. Кобець[15] та ін. Учені давали визначення поняттям «лексико-семантичне поле», «лексико-семантична» і «тематична» група та з'ясовували принципи їх розмежування, розглядали структурно-семантичну організацію певних полів чи мікрополів. Географічна лексика досліджена в працях І. Верхратського[16], С. Рудницького[17], К. Чучки[18], О. Слободзяник[19] тощо.

---

[8] Царалунга І. Варіативність у староукраїнській мові літературно-писемній мові XIV–XV ст. : монографія. Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. 448 с.

[9] Юносова В. О. Особливості вживання форм родового відмінка багатозначних іменників чоловічого роду в сучасній мовній практиці. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Випуск XII Бердянськ, 2017. С. 30–38.

[10] Шмілик І. Д. Морфологічна варіантність у поезії Івана Франка: іменні частини мови : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 222 с.

[11] Колібаба Л. Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти. *Лінгвістичні студії,* 2021. Вип. 41. С. 36–48.

[12] Крижанівська О. Історичні коментарі відмінкових закінчень іменників української мови (друга відміна). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2015. Випуск 136. С. 274–279.

[13] Маркова Т. О., Домрачева І. Р. Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування. *Вісник наукового студентського товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса.* редкол.: Хаджинов І.В. та ін. Вінниця, 2018. Вип. 15. Т. 4. С. 75–78.

[14] Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. 263 с.

[15] Кобець Л. К. Лексико-семантична група як складник лексико-семантичної системи. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, Т. 4. С. 129–135.

[16] Верхратський І. Початки до уложення номенклятури и терминологиіприродописноі, народнёі и замітка о волоськімъ-павуку : у 6 томах. Львів : Друк. Ставропиг. Ин-ту, 1869.

[17] Рудницький С. Причинки до географічної терміньогії. *Збірник математично-природописно-лїкарської секції Наукового Товариства імени Шевченка* / під ред. Д-ра ВолодимираЛевицького, Д-ра Івана Раковського і Д-ра Стефана Рудницького. Львів,1913. Т. XV. Вип. II. С. 1–11.

[18] Чучка П.П. Склад сучасної української географічної номенклатури(ландшафтні назви). *Науково-технічний прогрес і проблеми термінології.* Київ: Наук. думка, 1980. С. 175–176.

[19] Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII століть. : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 /Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 280 с.

Однієї з динамічних частин системи є відмінкова парадигма іменників, яка формувалася упродовж століть, проходячи стадію варіативности. Однією із найбільш проблемною і досі до кінця не унормованою складовою в системі іменникової словозміни є вибір закінчень у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни. Варіативність закінчень *-а (-я)* та *-у (-ю),* що стала наслідком складного процесу взаємовпливів форм іменників різних колишніх основ, історично закріпилася. Проте в сучасній мовній практиці ця межа й досі залишається розмитою, навіть попри уніфіковані фактори, а саме: лексичне значення слова, морфемна будова та місце наголосу. Це призводить до помилкового вживання відмінкових закінчень у граматичній та орфографічній системах мови, а також ускладнює й дидактичний процес. Семантичний критерій часто виявляється недостатнім для однозначного розмежування закінчень у родовому відмінку іменників чоловічого роду. Це і зумовлює **актуальність** нашого дослідження, що ґрунтується на матеріалі чітко окреслених лексико-семантичних груп.

Мета роботи – виявити тенденції формування в діахронії та закономірності нормування на сучасному етапі форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення тематичної групи “Природне середовище”.

Мета дослідження передбачає розв’язання таких **завдань:**

- обґрунтувати проблеми вивчення словозміни іменника в історичній морфології;
- описати родовий відмінок в парадигмі наукових досліджень;
- проаналізувати лексичне наповнення тематичної групи «Природне середовище»;

- розглянути методологію і методику вивчення форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення природного середовища;
- охарактеризувати основні закономірності еволюції форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення тематичної групи «Природне середовище» у XIV–XVст.;
- простежити особливості зміни та формування форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду поданої тематичної групи у XVI–XVIII ст.;
- зазначити тенденції вживання закінчень родового відмінка іменників другої відміни у XIX ст. на матеріалі тематичної групи;
- систематизувати норми вживання закінчень -а (-я) та у (-ю) в іменниках тематичної групи «Природне середовище» мовознавстві XX ст.;
- порівняти чинні норми вживання закінчень родового відмінка іменників чоловічого роду із особливостями словозміни зазначених періодів.

Об’єктом дослідження є іменники чоловічого роду другої відміни на позначення природного середовища, а **предметом** дослідження є форми родового відмінка однини іменників чоловічого роду другої відмін на позначення природного середовища.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в комплексному дослідженні розвитку словозміни іменників чоловічого роду на позначення теми «Природне середовище» в родовому відмінку однини.

Практичне значення - матеріали наукової роботи можна використати у процесі викладання й закріплення знань з історичної граматики та історії української літературної мови, під час укладання

посібників/підручників/словників, а також вони можуть слугувати базою досліджень лексики природничого спрямування.

Джерельною базою стали такі лексикографічні праці: Словник староукраїнської мови XIV – XV ст., «Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово. Текст. Словник», Словник української мови XVI – першої половини XVII ст., Словник української мови П. Білецького-Носенка, Словник української мови Б. Грінченка. Залучено також граматики другої половини XIX – початку XX ст., зокрема: «Методичну граматику языка мало-руского» П. Дячана; «Методичну граматику української мови» В. Коцовського, І. Огоновського; «Граматику руської мови» С. Смаль-Стоцького, Ф. Ґартрнера. Загальна кількість усіх виписаних лексем з вищезгаданих праць сягнула 2155 одиниць.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс загальнонаукових та власне лінгвістичних методів, а саме: *порівняльний* (для виявлення варіативности та змін у парадигмі родового відмінка іменників, зафіксованих у писемних пам'ятках різних історичних періодів), *метод суцільного виписування* (для збору фактичного матеріалу з лексикографічних джерел та граматик), *описовий* (для інтерпретації виписаних лексичних одиниць), структурний метод (для вивчення структури мови і систематизації її одиниць), *метод системного аналізу* (для віднайдення системотвірних одиниць і впорядкування їх за тематичними підгрупами), *дедуктивний* (для характеристики поняття варіативности, варіанта в лінгвістиці й виокремити особливості морфологічних варіантів словоформ іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини), а також *метод кількісного аналізу* (для підрахування проаналізованих лексичних одиниць та кількості тотожних лексем у різних лексикографічних працях).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше на матеріалі лексикографічних праць здійснено дослідження форм родового відмінка однини

іменників чоловічого роду на позначення природного середовища, простежено їхню еволюцію від XIV ст. і до сучасних граматичних норм.

Апробація роботи. Отримані положення та результати обговорено на V Міжнародній мультидисциплінарній студентській інтернет-конференції «Мозаїка наукової комунікації» (Львів, Львівський Національний університет імені Івана Франка, 21 листопада 2025 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається із двох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 188 сторінок, з них основного тексту – 92 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СЛОВОЗМІНИ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ» У ФОРМІ РОДОВОГО ВІДМІНКА ОДНИНИ

1.1 Проблема вивчення словозміни іменника в історичній морфології

Іменнику належить чільне місце серед самостійних частин мови. Разом із дієсловом він становить базу всієї системи частин мови. Увиразнюють цю центральність іменника та дієслова й морфологічний план, і семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні показники[20].

Перші граматики слов'ян досить тривалий період уживали грецький термін термін *имя*. Він використовувався для позначення групи частин мови – іменника, прикметника та числівника. І пізніше лише Й. Левицький уперше розмежував це поняття й поділив на три окремі частини мови. Термін *іменник* уперше вжив О. Партицький у 1873 році, проте в його граматиці це слово було із наголосом на першому складі, а також паралельно був написаний термін *сущник*. У статті «Історія терміна в словнику» зібрано із реєстрів всі діахронійні варінати назви іменника: *имѧ* (Зизаній, 1596; Смотрицький, 1619), *имя́ существительное* (Головацький, 1849; Осадца, 1864), *существительное имя* (Огієнко, 1908), *ме́ння речей* (Наські гр., 1862; Сл. Ум., 1897), *сущникъ* (Пр. гр., 1862; Шашкевич, 1865; Дячан, 1865; Сл. Парт., 1865; Лепкій, 1870), *сущникъ* (Ог. хр., 1881; Сл. Желех., 1886; Верхр., 1902), *предметôвникъ* (Дячан, 1865), *и́менникъ* (Партыцькій, 1889); *іменникъ* (Огоновський, 1889), *іме́ нник* (Охр., 1900; Коцовський, 1904; Р. пр., 1904; Попович, 1897; Залозний, 1906), *именникъ* (Гарайда, 1941), *и́ меннык*ъ (Сл. Тимч., 1897, 1899), *ім'я суще* (Крымскій, 1907), *ім'я самостійне* (Крымскій, 1907), *речівник* (Тимченко, 1907), *йменник* (Синявський, 1922: 2; Сімович, 1924: 13); *йменя річеве* (Крымскій, 1907),

[20] Див: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 46

іменник (Горецький & Шаля, 1929), *іме́нник* (СЛТ КР, 1957; СЛТ ГО, 1985; Єрм., 2001; Селіванова, 2010; ЕУМ, 2007), *іменяк, предметник* (Вихованець, 2005)[21].

Сьогодні маємо такі визначення для іменника: «Іменник – частина мови, яка означає предмет або явище, що сприймається як предмет»[22]. М. Жовтобрюх іменником називає частину мови, що має значення предметності, вираженої в категорії роду, числа, відмінка[23][24][25]. У В. Горпинича бачимо таку дефініцію: «Іменник (лат. substantivum) – самостійна частина мови, що має категоріальне значення предметності, виражене класифікаційними категоріями роду й істоти/неістоти, словозмінними категоріями числа і відмінка та власними словотвірними суфіксами, і виконує своєрідні синтаксичні функції»[24]. У граматиці О. Безпояско, К. Городенської, В. Русанівського маємо такий погляд на іменник, що до його складу можуть належати й займенники (*він, вона, воно, хто, що, хто-небудь, що-небудь, дехто, дещо, ніхто* тощо). «Подібно до іменників їм притаманна на формально-граматичному рівні роль підмета і прислівного другорядного члена, а семантико-синтаксичному – функція суб'єкта, об'єкта, адресата, адресанта»[26].

Отож частиномовне значення іменника – це предметність. У мовознавстві це поняття розглядають «як узагальнену назву конкретних предметів, істот, абстрактних понять, явищ, ознак, дій, що позначаються іменниками в процесі

---

[21] Васецька О. І., Казимирова І. А., Чернобров Ю. А., Яценко Н. О. Історія терміна в словнику. *Термінологічний вісник.* 2023. Вип. 7. С. 150. URL: https://termvisnyk.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/11/2023/06/16.pdf (дата звернення: 13.07.2025).

[22] Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 217.

[23] Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. Вид. -тє. С. 214. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000591 (дата звернення .07.2025).

[24] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Академія, 2004. С. 34.

[25]

[26] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Либідь, 1993. С. 17.

лінгвалізації дійсності: ріка, завод, лісник, лось; духовність, затемнення, мороз, блакить, ковзання»[27]. Розкривають зміст предметности семантичні класифікації іменника, тобто основні лексико-семантичні групи: назви конкретних предметів, назви живих істот, сукупність конкретних предметів і живих істот, назви речовин, назви відрізків часу, назви кількості, назви якості й властивості, назви дії, назви стану, назви подій, назви абстрактних понять, назви ознак, назви одиниць виміру, назви явищ, назви почуттів, назви простору й території, назви виробничих об'єднань. Кожне слово у мові має лексичне значення, яке й формує іменник як частину мови, адже на основі семантичної спільности лексичні значення групуються в категоріальне значення предметности. Це значення є релевантною семантичною ознакою, що відрізняє іменник від інших частин мови. Хоча семантика деяких лексико-семантичних груп іменника може мати спільні ознаки із категоріальними значеннями інших частин мови (дієслова, прикметника, числівника, займенника, прислівника). Просто дію, стан чи ознаку предмета іменник виражає опредметнено, тобто незалежно від часу й виконавця[28].

На основі предметности іменника первісно виникли категорії роду, числа й відмінка, за допомогою яких створюється лексико-граматичне значення іменника. Предметне значення згруповує всі іменники під еквівалент – запитання *хто?* або *що?*[2930]

Найхарактернішою граматичною категорією іменника є категорія відмінка, що зберегла до сьогодні майже всі основні риси відмінювання, які були притаманні праслов'янській мові, що перейняла їх від індоєвропейської прамови. В індоєвропейській прамові було засвідчено вісім відмінків (Nominativus, Genetivus, Dativus, Accusativus, Instrumentalis, Locativus, Ablativus,

---

[27] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Академія, 2004. С. 34

[28] Див.: Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Академія, 2004. С. 35.

[29] Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. С. 6. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001823 (дата звернення:

[30] .07.2025).

Vocativus). Лінгвістичні дослідження показали, що в межах спільности індоєвропейської мови вчені виділили два великі ареали – центральний (західний) та периферійний (східний). Західний ареал визначався інноваційністю за особливостями іменної парадигматики, він поступово звужував відмінкову систему і залишив собі чотири відмінки (Nominativus,
Genetivus, Dativus, Accusativus). Східний же ареал зберіг найдавнішу індоєвропейську відмінкову систему (усі вісім відмінків). Ці особливості успадкувала собі праслов'янська мова, хоча і зазнала деяких змін. Вже у свій пізній період існування вона фіксувала в собі утворення нових типів відмінювання іменників, «внаслідок діяння закону відкритого складу всі дифтонгічні звукосполучення монофтонгізувалися, кінцеві приголосні втратилися, словотворчі і формотворчі елементи слів, поєднуючися між собою, зумовлюють найістотніші зміни в будові слова»[29]. Тому засоби вираження відмінкових значень і функцій почали позбуватися від старих детермінативних значень і в результаті набули нових значень. За чітко визначених умовах у системі словозміни одні відмінки почали замінюватися іншими відмінками. А також флексії однієї групи іменників стали замінюватися флексіями іншої групи у межах того самого типу відмінювання. У результаті цього нові типи відмін дали можливість позбутися від «змертвілих» форм і побувати нові шляхи для використання флективних форм. Але все ж таки найбільших змін зазнала давньоруська мова, яка успадкувала собі від праслов'янської мови три роди, три числа й сім відмінків[30].

За І. Вихованцем, найважливішим елементом структури відмінка як граматичної категорії і як грамеми є його семантика. Вона належить «до суто синтаксичних феноменів, реалізація семантико-синтаксичного потенціалу яких зумовлена зовнішніми чинниками, а саме: семантикою предиката, його семантико-синтаксичною валентністю»[31].

У сучасній українській мові є такі відмінки: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий і кличний. Їхня кількість визначається на основі

зіставлення усіх відмінкових форм іменників і їхнього граматичного значення. Адже відмінкові форми не завжди є тотожними, одні з них можуть

[29] Цит. за: Бевзенко С. П., Грищенко А. П., Лукінова Т. Б., Німчук В. В., Русанівський В. М., Самійленко С. П. Історія української мови. Морфологія : колективна монографія. Київ: Наукова думка, 1978. С. 60. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002208 (дата звернення: 14.07.2025).

[30] Там само. С. 61.

[31] Цит. за: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 55.

бути граматичними омонімами, а інші – синонімами. Тому кількість відмінків не можна визначити лише за кількістю форм того чи іншого слова, потрібно зважати ще й на їхнє значення. Хоча у праці І. Матвіяса зазначено: «Визначені для української мови сім відмінків правильно відбивають систему взаємозв'язків між формами і значеннями іменників, однак елемент умовності при встановленні цієї кількості відмінків допущений»[32].

Передусім треба виділити прямі відмінки – називний і кличний. Як зазначав М. Жовтобрюх у своїй граматиці, форми цих двох відмінків мають спільну єдину парадигму синонімічної відмінкової форми. Іменник у називному є початковою назвою суб'єкта, тобто того, хто виконує роль у реченні. А от іменник у кличному відмінку теж називає цей суб'єкт, але який є вже назвою того, кого спонукають до якоїсь дії/відповіді/реакції. На відміну від називного і кличного відмінків, є ще група непрямих відмінків: родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий – вони є синтаксично залежні від інших слів у словосполученні чи реченні[33].

Функціонування іменникових відмінків було в центрі уваги й в Є. Тимченка. Науковець, досліджуючи відмінки в українській мові в комплексному порівнянні із іншими слов'янськими мовами, мав на меті створити фундаментальну працю про синтаксис української мови. Так одна за одною з'являються його монографії: "Льокатив в українській мові"

(Львів,1925), “Номінатив і датив в українській мові” (Київ, 1925), “Вокатив і інструменталь в українській мові»” (Київ, 1926), “Акузатив в українській мові” (Київ, 1928)»[34].

Значення відмінкових форм іменника тісно переплітаються із граматичним застосуванням прийменників. Адже категорія відмінка виражає різноманітні семантичні відтінки просторових, часових та інших виражень.

---

[32] Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. С. 23. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001823 (дата звернення: 14.7.2025). [33] Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І. Історична граматика української мови : підручник. Київ: Вища школа, 1980. С. 118. URL: https://archive.org/details/IstorHrUkrMovy1980/IstorHrUkrMovy1980/page/n117/mode/2up (дата звернення: 14.07.2025).

[34] Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. С. 8.

Прийменники і відмінки взаємно доповнюють одне одного. Тобто через значення відмінків виражається роль і значення прийменників і, навпаки, значення прийменників пояснює значення відмінків. Але така особливість притаманна не всім мовам. У тих мовах, які не мають категорії відмінка, саме прийменники репрезентують відмінкові форми. Цей спосіб вираження відмінкових значень називають аналітичним. Українська мова зберегла два способи – синтетичний і аналітичний[3132].

Окрім цього, відмінкові форми можуть виходити поза межі свого відмінкового функціювання і виражати функції інших частин мови. Вони виявляють таку синтаксичну частиномовну транспозицію:

1) синтаксичну ад’єктивацію (форма родового відмінка);

---

[31] Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. С. 25. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001823 (дата звернення: [32] .7.2025).

2) синтаксичну адвербіалізацію (форми орудного й місцевого відмінків); 3) синтаксичну вербалізацію (форми називного та орудного відмінків)[33].

Лінгвісти вважають, що категорія відмінка – це морфолого-синтаксична категорія іменника. Вона демонструє різні функціональні різновиди значення предметності (суб'єкт, об'єкт, адресат тощо) і є зумовлена семантико-синтаксичною і формально-синтаксичною валентністю предиката, а також в реченні показує синтаксичні зв'язки між іменником та словами із предикатною семантикою[37].

У граматиці О. Безпояско, К. Городенської, В. Русанівського зазначено, що кожен відмінок має свою виняткову роль в «ієрархічно організованому ряду». Серед них виділяється ядро, напівпериферія і периферія. Цю класифікацію утворюють первинні семантико- і формально-граматичні функції. До центру належать називний і знахідні відмінки, через те що вони мають найбільшу взаємодію із семантико-синтаксичними функціями суб'єкта чи об'єкта, які виконують синтаксичну роль підмета та сильнокерованого придієслівного другорядного члена речення. До напівпериферії входить давальний відмінок завдяки своїй семантико-синтаксичній функції виконавця дії, що корелює з функцією напівсильнокерованого придієслівного другорядного члена. Ну й решту відмінків є периферійними. Орудний відмінок у функції інструменталя займає периферійне місце щодо опорного дієслова- предиката й виконує роль вже слабкокерованого другорядного члена речення. Місцевий відмінок найчастіше в реченні є детермінантною обставиною, а родовий відмінок є засобом конденсації висловлювання, він супроводжує трансформацію речення у словосполучення. А для кличного відмінка характерний синкретизм первинних функцій[34]. Хоча в

---

[33] Див: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 59. [37] Там само. С. 63.

[34] Див.: Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Либідь, 1993. С. 22.

граматиці І. Вихованця бачимо поділ системи відмінків на чотири сфери: центральна, напівцентральна, напівперифірійна і периферійна. За цією класифікацією до центральної зони входять називний та знахідний відмінки, родовий належить напівцентральній, давальний відмінок є в напівперифірії, а орудний, місцевий і кличний – в периферії[35].

Чинний «Український правопис»[40] та сучасні граматики української мови подають зразки відмінювання і правила словозміни іменника, але деякі дослідники вважають, що такі пропоновані зразки не повністю показують усю парадигму відмінювання лексики нашої мови[36].

Кожна словоформа є носієм якогось значення, адже відмінок охоплює усю систему називань (номінацій). Від категорії роду, де семантика форм лексем виявляється лише у назвах осіб, і від категорії числа, де числове розрізнення простежується тільки в рахованих предметах, відмінок відрізняється повною семантичною навантаженістю. Відмінок є показником одного із типів

конкретної предметності, а тому має вплив на семантико-синтаксичну структуру речення. Категорії числа та роду цієї функції не здійснюють[37].

За результатами сучасних досліджень, відмінювання іменника – це «у широкому розумінні повна парадигма словозміни іменників, що охоплює зміну того самого слова за відмінками і числами, … складається з двох часткових

---

[35] Див: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 58. [40] Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова, І. Л. Яловнича. - Київ : Вид- во «Наукова думка», 2019. 393 с.

[36] Див.: Лаврінець О. Морфологійна парадигматика питомих та іншомовних назв взуття в сучасній українській мові. *Українське мовознавство*. 1(54), 2024. С. 43. URL: https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/article/view/3141/2629 (дата звернення: 14.07.2025).

[37] Див.: Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Либідь, 1993. С. 21.

парадигм (підпарадигм), якими є відмінкова і числова парадигми; у вузькому розумінні означає зміну іменника тільки за відмінками»[3839].

Як зазначає І. Вихованець, сучасна українська мова має два типи відмінювання – іменниковий та прикметниковий. Вони є основними, адже демонструють всю іменну граматичну підсистему мови. Хоча з морфолого-синтаксичного боку все ж таки базовим є іменниковий тип відмінювання. У ньому репрезентуються морфологічні категорії, які мають синтаксичну незалежність, на відміну від категорій прикметника, числівника тощо. Варто зазначити, що іменники відмінюються за відмінками, але змінюються за числами, оскільки іменникове відмінювання є саме відмінково-числовим і базується на категорії відмінка[4041].

Саме відмінкові форми є засобом сполучуваности іменників із іншими словами, вони вказують на синтаксичну роль іменника в реченні. Ця категорія містить у собі єдність узагальненого граматичного значення іменника й засобів його вираження, тобто флексією[45].

Давня системи відмінювання відбувалася на основі розрізнення іменників за основами, з часом вона занепала, і її замінила нова – розрізнення іменників за родами. Вона нашарувалась на давню систему, тісно з нею поєдналася, а в результаті поступово видозмінила старовинну систему іменникового відмінювання. Ці зміни були зафіксовані вже у праслов'янській мові.

Іменник у праіндоєвропейській мові (ця особливість успадкувала й рання праслов'янська мова) складався щонайменше із трьох частин: 1) корінь – ядро

---

[38] Захлюпана Н., Кузьма І., Кутня Г., Труш О. Морфологія. Термінологічний словник-довідник. Львів, 2014. С.
[39] . URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/Terminolohichnyy-slovnyk_morfolohiia.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

[40] Див: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 104. [45] Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. С. 22. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001823 (дата звернення:
[41] .7.2025).

слова, в якому було закладене лексичне значення слова; 2) основотворчий суфікс (детермінатив) – показник належности слова до певного класу імен, вони могли закінчуватися й на голосний, і на приголосний; 3) закінчення – засіб вираження синтаксичних відношень у реченні[42].

Через виникнення нової системи відмінювання іменників, розрізнення їх за родами, в межах одного роду стали накопичуватися іменники різних давніх типів відмінювання, різних основ із різними відмінковими флексіями. Таким чином, до чоловічого роду стали належати іменники **-ŏ (-jŏ)* основ, а також іменники з основами **-ŭ, *-ĭ* та **-n.* До складу іменників жіночого роду увійшли в основному іменники з основою на *-ā (-jā)* та деякі іменники із основами на **-ĭ, *-r* та **-ъv.* Групу іменників середнього роду склали іменники із **-t* і **- s* основами, а також іменники **-n* основи. Увесь цей процес становлення нової системи відмінювання був досить складним і тривалим. Було багато випадків переходу іменників з одного роду в інший, перегрупування іменників. Наприклад, такі іменники як *біль, собака, полин, насип* колись належали до жіночого роду, а іменник *путь* був колись чоловічого роду, хоча зараз належить до жіночого[43].

Після цього процес зміни відмінювання іменників почав діяти в тому напрямку, де форми іменників одного й того ж самого роду, але з різними основами, почали зближуватися і мати взаємовплив одна на одну. І в результаті втрати первісних розрізнень між окремими групами відмінювання відбувалося або зливання кількох типів відмін в один спільний тип, або ж отримування ряду спільних флексій, але при цьому не втрачаючи повністю своєї відокремленості.

---

[42] Купчинська З., Пілецький В. Історична граматика українсської мови. Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів. Львів, 2024. С. 57. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp- content/uploads/2015/05/IH._18-16-VOLOD-2024-2-prym.-1.pdf#page=177.00 (дата звернення: 14.05.2025).

[43] Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси зі словозміни та словотвору. Ужгород: Закарп. обл. вид-во, 1960. С. 28.

Отже, увесь процес розвитку системи відмінювання іменників у слов'янських мовах можна описати «як процес уодноманітнення й уніфікації форм іменників, що проявляється у спрощенні й уодноманітненні системи відмінкових флексій. Причому визначна роль у процесі уодноманітнення й уніфікації форм іменників належала родовому принципу»[4445].

Такий процес унормування системи відмінювання іменників найбільше охопив форми множини, що замінили собою давні форми двоїни; у формах однини стало більш помітне розрізнення між окремими групами відмін.

Витворення типів відмін іменників української мови було тривалим історичним процесом. В історії іменникової словозміни досить чітко простежуються «збережені найістотніші конститутивні структурні ознаки спільнослов'янської системи іменного відмінювання, і процеси формування та розвитку найсуттєвіших рис давньоруської системи граматичних елементів, які здійснила українська мова в її історичному розвитку»[49]. І на основі системи відмінювання іменника давньоруської мови поступово утворилися типи відмін іменників сучасних східнослов'янських мов.

У сучасній українській мові іменникове відмінювання має чотири підтипи, тобто відміни. За І. Вихованцем, відміна – це «підклас іменників, об'єднаний спільними особливостями відмінювання, підтип відмінювання, за яким відбувається словозміна слів цього підкласу»[46]. Уперше термін *відміна* вжив О. Партицький у 1871 році. Але це була назва не тільки для відмін іменника, але й для дієвідмін. Таке значення ще декілька років існувало на сторінках

---

[44] Там само. С. 28. [49] Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І. Історична граматика української мови : підручник. Київ: Вища школа, 1980. С. 122. URL: https://archive.org/details/IstorHrUkrMovy1980/IstorHrUkrMovy1980/page/n117/mode/2up (дата звернення:
[45] .07.2025).

[46] Цит. за: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 104.

лінгвістичних праць. Терміни «відміна» і «дієвідміна» розмежували лише в «Українському правописі» 1926 року.

Усі чотири відміни мають свою систему відмінкових закінчень, а також наголошування. Вони чітко протиставляються лише у формах однини, оскільки у множині різниця між ними усувається. Відміни із морфологічною категорією роду та закінченнями в називному відмінку однини іменників. Вони сформувалися вони на базі давніх типів основ:

До **першої відміни** належать іменники жіночого, чоловічого та спільного родів із закінченням *-а, -я*. Вона заснувалась на ґрунті таких іменників: - з основою на ***-ā (-jā);***

- з основою на ***-ū*,** що уподібнились за морфемним оформленням і словозміною до іменників з основою на ***-ā (jā-);***
- з основою на ***-r:*** (*дъчи*);
- з основою на ***-ĭ,*** що уподібнилися до іменників з основою на ***-ā (jā-).***

Другу відміну поповнюють іменники чоловічого роду з нульовим закінченням або із закінченням *-о,* а також іменники середнього роду із закінченнями на *-е, -о* та *-а (-я),* якщо при відмінюванні не з'являється суфікс *-ат-* або *-ен-*. Заснована на базі іменників:

- з основою на ***-ŏ /*-jŏ;***
- з основою на ***-ŭ;***
- з основою на ***-ĭ*** чоловічого роду;
- з основою на ***-n*** чоловічого роду; - з основою на ***-s*** середнього роду.

До **третьої відміни** належать іменники жіночого роду із нульовим закінченням, а також іменник *мати* . Основою стали іменники:

- з основою на ***-ĭ***;
- іменники з основою на ***-r***; - з основою на ***-ū***:

У **четверту відміну** входять іменники середнього роду із закінченнями на *-а (-я),* які при відмінюванні отримують суфікси *-ат (-ят), -ен-*. Заснована на іменниках:

- з основою на ***-n*** середнього роду;
- з основою на ***-t***[47]**.**

До того ж іменники з основами на **-ā/-jā та *-ŏ /*-jŏ* відмінювалися за твердим і м'яким варіантами. Мішаної групи в праслов'янській мові не було через те, що шиплячі приголосні в той час були м'якими, тому й відмінювалися за м'яким взірцем парадигми[48]. У сучасній українській мові перша і друга відміни поділяються на тверду, м'яку і мішані групи.

1.2 Родовий відмінок в парадигмі наукових досліджень

Родовий відмінок – грамема категорії відмінка іменників, що виражає різновиди означальних відношень і входить у парадигму однини і множини з диференц. сукупністю відмінкових закінчень[53]. Назву «родовий» запровадив у 1907 році А. Кримський у своїй граматиці.

І. Вихованець дав таке обширне визначення: «Родовий відмінок – транспозиційна напівцентральна грамема морфолого-синтаксичної категорії відмінка, що в морфологічному плані входить як другий компонент до відмінкової парадигми однини та множини з її диференційованою сукупністю флексій і спеціалізована на вираженні формально-синтаксичної функції приіменникового сильнокореневого другорядного члена речення, суб'єктно-атрибутивної та об'єктно-атрибутивної семантико-синтаксичних функцій і в

---

[47] Купчинська З., Пілецький В. Історична граматика українсської мови. Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів. Львів, 2024. С. 57. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp- content/uploads/2015/05/IH._18-16-VOLOD-2024-2-prym.-1.pdf#page=177.00 (дата звернення: 16.05.2025).

[48] Там само. С. 59. [53] Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 556.

типових виявах комунікативної функції актуалізатора теми за актуального членування речення»[49].

Мовознавці Є. Курилович та Е. Бенвеніст проаналізували теорію похідності суб'єктного та об'єктного генітива і дійшли до такого висновку, що родовий відмінок у своїх первинних функціях є відмінком транспозиції, тобто він базується на номінативі та акузативі, узятих разом. Семантико-синтаксична функція атрибутивности суб'єкта становить синтаксичний центр родового відмінка в нашій мові, і це його первинна функція[50].

Хоча у своїх первинних семантико-семантичних функціях – суб'єктно-атрибутивній і об'єктно-атрибутивній, на думку І. Вихованця, родовий відмінок має суперечливі граматичні ознаки. Учений пише, що родовий «транспортує суб'єктну семантику називного і об'єктну семантику знахідного, підпорядковуючись віддієслівним та відприкметниковим іменникам, з одного боку, а у формальному плані перебуває у позиції прикметника, залежачи від дериватів-іменників, і тому набуває у прикметниковій позиції атрибутивних нашарувань на суб'єктну і об'єктну семантику – з іншого»[51]. А приналежність родового до напівцентральної зони забезпечують тісні семантико-синтаксичні зв'язки із називним та знахідним – центральними відмінками. Окрім цього, напівцентральність родового ще більше полягає у вторинних для нього власне-відмінкових значеннях об'єкта й суб'єкта.

За В. Горпиничем, коли родовий відмінок в приіменниковій позиції, то він означає:

1) означальні відношення (*будинок брата*);

---

[49] Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 72.

[50] Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 556.

[51] Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 71.

2) суб'єкт дії (*спів соловейка*);

3) об'єкт дії (*ремонт взуття*);

4) носія ознаки (*чистота кімнати*);

5) предмет кількісної характеристики (*кілька днів*).

А от придієслівний родовий може означати:

1) прямий об'єкт неповної дії (*випити води*);

2) прямий об'єкт при запереченні (*не пив води*); 3) непрямий об'єкт дії (*чекати відповіді*);

4) обставини дії (*жити біля моря*) [52].

Родовий відмінок із сполученні з числівником, займенником чи прикметником отримує обставинне значення часу й дати. А от коли він поєднується із прийменником, то має різні обставинні значення (*поїхати до Києва*), порівняльно-зіставні (*старший від сестри*) та інші значення, що нашаровуються на основі значення самого родового відмінка[58].

У граматиці О. Безпояско, К. Городенської, В. Русанівського родовий відмінок виражає: значення суб'єкта, об'єкта, якісної ознаки чи стану. А також наведено перелік дієслів (хотіти, бажати, воліти, жадати, боятися, прагнути, домагатися, потребувати тощо), які в поєднанні з іменником у формі родового відмінка формують функцію об'єкта стану[53].

---

[52] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Академія, 2004. С. 73. [58] Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. О. Карамана. К. : Літера ЛТД, 2011. С. 192. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11333/1/%D0%A1%D0%A3%D0%9B%D0%9C_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf#page=178.29 (дата звернення: 16.07.2025).

[53] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ:

За І. Вихованцем, родовий має ознаки суб'єкта дії, суб'єкта процесу, суб'єкта стану, суб'єкта якісної ознаки та об'єкта. Учений також писав про вторинні значення форм родового відмінка, а саме: посесивне, локативно-атрибутивне, темпорально-атрибутивне, значення якісної характеристики, темпорально-адвербіальне, предикативне та інші. Лінгвіст вважав, що вони «перебувають поза сукупністю власне-відмінкових значень, відбиваючи зовнішні (частиномовні) транспозиції: або поглиблену ад'єктивну транспозицію, або непродуктивні адвербіальну і вербальну транспозиції»[54].

Про похідний характер родового відмінка зазначено в граматиці О. Безпояско, К. Городенської, В. Русанівського. Там вказано, що це спричинило актуальне членування, поділ на тему і рему, тож в результаті це стало наслідком «функціональної транспозиції, закріпленої морфологічними нормами»[55]. Але це не означає, що через тотожність базової структури родовий

і називний мають ідентичні функції. Перехід предикативного центру речення в позицію теми змінює дієслово в граматичний іменник з однаковим значенням, але вже іншою синтаксичною роллю.

Як відомо, родовий відмінок може мати тотожну функцію із знахідним відмінком (*читати книгу – читання книги*). А в іменниках чоловічого роду на позначення істот може відбуватися омонімія форм родового і знахідного. Це спричинено виникнення в знахідному відмінку флексії родового, причому відбувається паралелізм форм знахідного. Окрім цього, у граматиці зазначено, що інколи форма родового відмінка може виконувати функцію локатива, тобто

Либідь, 1993. С. 28.

[54] Цит. за: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 72.

[55] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Либідь, 1993. С. 26.

місцевого відмінка. Він тоді вказуватиме на обмежений простір, який часткового зайнятий місцем дії[56].

Зв'язок функцій родового відмінка із функціями знахідного також досліджувала О. Заневич: «Значення генетива та його функції розвивалися в тісному взаємозв'язку із функціями знахідного об'єкта, оскільки знахідний відмінок в об'єктній функції нерідко взаємодіяв із родовим, який є одним із морфологічних варіантів об'єктної синтаксеми»[57].

У праці «Особливості вживання родового відмінка у вторинній семантико-синтаксичній функції об'єкта» О. Межов описав чинники, які впливають на морфологічне варіювання об'єктної синтаксеми: 1) семантичний тип опорного предиката (дія, стан, якісна ознака); 2) валентний клас опорного предиката (дво– семивалентність); 3) морфологічне вираження опорного предиката (дієслівні форми, предикативний прикметник, віддієслівний іменник, предикативний прислівник); 4) лексико-семантична група опорного предиката (наприклад, дієслова із значеннями волевиявлення, володіння, очікування та ін.; предикативні прикметники, що виражають морально-етичні якості, емоційно- психічний стан людини, фізичні властивості предметів тощо)[58].

У праці «Функціи генетива въ южнорусской языковой области» [59] Є. Тимченко детально охарактеризував, як поєднується родовий відмінок із дієсловами, що потім збігається із первинним генетивом чи аблативом, а також описав значення родового відмінка при запереченні.

---

[56] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Либідь, 1993. С. 28.

[57] Заневич О. Є. Родовий відмінок об'єкта в українській мові: особливості та значення. *Сучасна філологія: теорія і практика.* Київ, 2015. С. 12. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/05march2015/01.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

[58] Межов О. Г. Особливості вживання родового відмінка у вторинній семантико-синтаксичній функції об'єкта. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. Луцьк, 2008. № 10 С. 69. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/153578245.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

[59] Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. 472 с.

За сучасними лінгвістичними дослідженнями в граматиці І. Вихованця та К. Городенської, родовий відмінок у придієслівному функціонуванні ділиться на три види: родовий квантитативної об'єктної партитивности, родовий темпоральної об'єктної партитивности і родовий власне-об'єкта[60].

Бачимо, що в українській мові визначення семантико-синтаксичної ролі родового відмінка є надзвичайно складним та неодностайним, адже маємо різні потрактування мовознавців щодо функцій родового.

Щодо форм іменників в родовому відмінку, то розуміємо, що мовні норми постійно еволюціонують, збільшується кількість варіантних реалізацій. До прикладу, у редакції «Українського правопису» [61] 2019 року з'явились нові правила написання закінчень: родового відмінка однини деяких іменників – назв населених пунктів чоловічого роду II відміни; родового відмінка однини частини іменників жіночого роду III відміни та всіх іменників III відміни, що закінчуються на *-ть* із попереднім приголосним. Зі зміни детально
дослідила Л. Колібаба в статті «Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти»[62]. Дослідження географічних назв у родовому відмінку також зробив І. Огієнко у своїй праці «Рідна мова»[6364] 2010 року. Учений розписав

---

[60] Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 72.

[61] Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова, І. Л. Яловнича. - Київ : Вид-во «Наукова думка», 2019. 393 с.

[62] Колібаба Л. Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти. *Лінгвістичні студії,* 2021. Вип. 41. С. 36–48. URL: https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/10142 (дата звернення: 16.07.2025).

[63] Огієнко І. Рідна мова / упоряд., авт. передм. і коментарів Микола Тимошик; Фундація ім. митр. Іларіона (Огієнка). Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005845 (дата звернення:
[64] .07.2025).

правила про закінчення родового відмінка чоловічого роду географічних назв, звертаючись для порівняння навіть до пам'яток XIII століття.

Ще одним із не до кінця вирішеною проблемою у сучасній українській відмінковій парадигмі є закінчення *-а (-я) та -у (-ю)* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду II відміни. Це питання ми і розглянемо детальніше.

Майже усі іменники чоловічого роду в українській мові належать до II відміни і мають єдиний тип відмінювання. Лише частина іменників чоловічого роду на *-а, -я* входять до I відміни. Якщо дослідити всю еволюцію відмінкових форм іменників чоловічого роду, то можна чітко простежити процес витворення сучасної відміни цих іменників.

Утворення сучасної системи відмінювання іменників чоловічого роду сталося в результаті змішування різних давніх типів відмінювання, що призвело до накладання одних відмінкових флексій на інші та утворення зрештою єдиних спільних закінчень всім основам. Вчені припускають, що повне злиття всіх іменників чоловічого роду в одну відмінювану групу сталося десь на межі XIV–XV століть[70].

Іменники чоловічого роду в родовому відмінку мали чотири типи закінчень: *-а (-я)* – іменники з основою на ***-ŏ /*-jŏ*** , *-у* – з основою на ***-ŭ,*** *-и* – мали іменники з основою на ***-ĭ*** та *-е* – іменники із ***-n*** основою. Як зазначає С. Бевзенко, іменники з основами на ***-ŏ /*-jŏ*** та ***-ŭ*** відіграли найактивнішу роль у виробленні цієї єдиної системи. Під впливом іменників з ***-ŭ*** основою в іменниках на основу ***-ŏ /*-jŏ*** поширилася флексія родового відмінка однини на *-у, -ю* в досить значній групі слів. А от коли іменники з ***-ŏ*** основою впливали на іменники ***-ŭ*** основ, то утворилися форми родового відмінки однини на *-а.* Іменники з основами на ***-ĭ*** та***-n*** злилися з ***-jŏ*** основами і разом з ними утворили м'яку групу сучасної другої відміни.

звернення:

[70] Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1960. С. 30. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001113 (дата 16.07.2025).

Сучасна українська мова отримала в родовому відмінку однини двоякі закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)*. Така ситуація виникла через змішування та взаємовплив двох давніх типів основ - ***-ŏ*** та ***-ŭ.*** До того ж закінчення родового однини цих двох основ поширилися і на решту основ іменника чоловічого роду. Цей вплив було зафіксовано вже у старослов'янських пам'ятках, де іменники ***-ŏ*** основи мали закінчення *-у*. Те саме відбувалось і з іменниками з основою на ***-ŭ,*** які були написані із флексією -а. Окрім цього, закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)* отримали іменники з основами на ***-ĭ*** та***-n,*** оскільки своєї первісної форми закінчень (*-и* та *-е*) не зберегли. Хоча деякі говірки все ж таки засвідчують ще давні флексії. Сьогодні розрізнення цих закінчень уже не залежить від того, яка була осново певного іменника в ті часи[6566].

Причина впливу кількісно невеликої групи іменників з основою ***-ŏ*** на досить численну групу іменників з основою на ***-ŏ*** ще дотепер до кінця не з'ясована. Науковці пояснюють, що з одного боку група слів із основою на ***-ŭ*** своїми «рельєфнішими» відмінковими флексіями мали важливішу практичну перевагу над іменниками з основою на ***-ŏ.*** А з іншого боку іменники на ***-ŭ*** основу через втрату свого окремого типу відмінювання почали зливатися з словами на ***-ŏ*** основу, хоч і самі відчутно вплинули на них[67].

[65] Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1960. С. 35. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001113 (дата звернення:
[66] .07.2025).

[67] Царалунга І. Варіативність у староукраїнській мові літературно-писемній мові XIV–XV ст. : монографія. Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. С. 240.

звернення:

Як вважає І. Матвіяс, все ж таки найбільше значення в цій ситуації має семантичний чинник, хоча в лінгвістиці були різні теорії (акцентуаційні умови, вплив іменників із матеріальним значенням тощо). І важливим моментом було усвідомлення форм із закінченням *-а* як таких, що властиві назвам конкретних іменників та істот, а от закінчення *-у* було властиве іменникам на позначення сукупности, абстрактости, що в множині не вживаються[6869].

Закінчення родового відмінка однини іменників чоловічого роду було об'єктом дослідження і в І. Вихованця. Лінгвіст навіть присвятив цій проблемі окремий параграф «Динамічні процеси в іменниковому відмінюванні», описуючи конкуренцію родового та давального відмінків. Науковець зазначає, що флексія *-у* родового відмінка однини іменників чоловічого роду вже охоплює не тільки абстрактні іменники, а й, наприклад, деякі назви міст, що за тодішнім чинним правописом мали лише закінчення *-а.* Таке вживання, на думку І. Вихованця, не спотворює мову і не вважається ненормативним[70].

На матеріалі текстів Волинських грамот XVI століття О. Крижанівська теж досліджувала родовий відмінок однини іменників чоловічого роду. Науковиця пише, що в розподілених семантичних групах, в яких вона порівнювала іменники ***-й*** основ та іменники, що набувають флексії *-у (-ю)* в XVI столітті, відзначається досить стійка послідовність у вживанні флексії *-у*. лише два слова мали хитання між закінченнями і обидва на позначення місця (*двора – двору, листа – листу*). І там, як гадає мовознавиця, виявляється міжвідмінкова контамінація[75].

---

[68] Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. С. 22. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001823 (дата
[69] .7.2025).

[70] Див.: Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. С. 109. [75] Крижанівська О. Формування системи словозміни іменників чоловічого роду II відміни (родовий відмінок однини). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2006. Випуск 67. С. 166. URL: https://cusu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2006_vipusk_67_zamovlennya_4494.pdf#page=164 (дата 16.07. 2025).

звернення:

Ґрунтовний аналіз варіантивности мовних одиниць на фонетичному та морфлогічному рівнях української мови здійснила І. Царалунга. У монографії «Варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові XIV–XV ст.» дослідниця зауважила, що наявність мовних варіантів у системі українського письменства XIV–XV століття доводить те, що на час написання пам'яток вже сформувалися основні риси, характерні для нашої мови як окремої лінгвальної системи, яка є виразно відмінна від інших слов'янських мов. Науковиця розробила також картографічні матеріали, де можна простежити осередки написання різних варіативних рис. Наприклад, на карті «Відображення варіативності закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини у мові грамот XIVст.» бачимо, що ареал спорадичного написання флексії *-а (-я)*

(Судомир, Казимир, Перемишль, Львів, Смотрич, Переяславль) був значно ширший від території спорадичного використання закінчення *-у (-ю)* (Перемишль, Смотрич, Сучава). Це дало підставу констатувати перевагу традиційної орфографії й міцність давньої граматичної системи в XIVст[71].

Щодо дефініції поняття *варіативність*, то його розуміємо як «спосіб функціонування різнорівневих одиниць мови»[77]. Теорія цього терміна полягає в тому, що це важливий чинник розвитку і еволюції мови, що реалізується в процесі створення, відбору, функціонування варіантів мовних одиниць (тобто варіювання) і дія якого пов’язана з внутрішніми та зовнішніми факторами мовного розвитку.

Закінчення багатозначних іменників чоловічого роду ІІ відміни в родовому відмінку однини досліджувала В. Юносова. У результаті було виявлено низку чинників, що впливають на вибір однієї із флексій родового відмінка, зокрема проаналізовано їхнє вживання залежно від лексичного наповнення та морфологічної будови іменників у сучасному мовному використанні та простежено відображення цих змін у правописних виданнях. До прикладу, «для більшості полісемантичних лексем указано лише одне із закінчень, яке не завжди точно відповідає значенням, що їх набуває слово в різних контекстах (пор. бар'єр, поріг), деякі іменники набувають нових семантичних відтінків, які ще не позначені у словниках (ірокез, негатив, позитив)»[72].

Також слушною є думка про те, що на мовні хитання в писемних пам’ятках вплинула усна народна стихія: «у межах системи словозміни виокремлено специфічні риси говорів української мови, а саме – південно- західних та поліських говірок, … за парадигмами іменників різних давніх основ

---

[71] Царалунга І. Варіативність у староукраїнській мові літературно-писемній мові XIV–XV ст. : монографія. Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. С. 240. [77] Там само. С. 22.

[72] Юносова В. О. Особливості вживання форм родового відмінка багатозначних іменників чоловічого роду в сучасній мовній практиці. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Випуск XII Бердянськ, 2017. С. 38. URL: file:///D:/Downloads/nzbdpufn_2017_12_6.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

відмінювалися пізніші новотвори і запозичення з інших мов»[73]. Явище аналогії у словозмінній системі іменника набуло яскравого поширення, це і зумовило паралелізм закінчень іменників у різних граматичних формах.

Точно розмежувати іменники чоловічого роду із закінченнями *-а* або *-у* досить складно, оскільки процес зміни відбувається й досі. Хоча лінгвісти деякі правила щодо цього все ж таки вказали, спираючись на семантичне розмежування, наголос та інколи морфемною структурою лексичної будови, але це не завжди допомагає однозначно визначитись із вибором закінчення. Як пише О. Крижанівська, що «навіть освічені мовці не завжди дотримуються правил уживання закінчень *-у (-ю)* чи *-а (-я).* це одне із найскладніших правил для засвоєння і витлумачення в шкільній і вишівській методиці»[74].

Сьогодні у чинному Правописі[75] пише, що закінчення *-а (-я)* мають такі іменники чоловічого роду:

1) назви істот у звичайній та зменшено-пестливій формі: *акаде́міка, во́їна;*

2) назви неістот у звичайній та зменшено-пестливій формі, що позначають конкретні предмети, зокрема:

а) назви дерев: бе́реста, ду́ба;

б) назви технічних реалій, машин та їх деталей: *вагóна, електрокáра*;

в) терміни іншомовного походження, які позначають предмети, структурні елементи, геометричні тіла та їхні частини, математичні, лінгвістичні поняття*: а́тома, ве́ктора*, але: *си́нтаксису, фразеологі́зму*.

---

[73] Царалунга І., Холод У. Система відмінювання іменників в українських грамотах XIV–XV ст.: варіативність форм. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2023. Т. 28. С. 26. URL: https://apfp.khmnu.edu.ua/index.php/apfp/article/view/41/42 (дата звернення: 17.07.2025).

[74] Цит. за: Крижанівська О. Історичні коментарі відмінкових закінчень іменників української мови (друга відміна). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2015. Випуск 136. С. 278. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/83099647.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

[75] Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова, І. Л. Яловнича. - Київ : Вид-во «Наукова думка», 2019. 393 с.

г) українські за походженням безафіксні та суфіксальні іменники-терміни: відмі́нка, восьмику́тника, але: ви́ду, ро́ду, скла́ду, спо́собу;

ґ) назви одиниць вимірювання довжини: *дю́ йма, кіломе́тра* або маси: *гра́ма, кілогра́ма;*

д) назви відрізків часу, днів тижня і місяців: *дня́, вівто́рка,* але: *ві́ку, листопа́ду, ро́ку, по́ясу,* а також числові назви: *деся́тка, мільйо́на*.

е) назви грошових знаків: *гроша́, до́лара;*

є) назви органів і частин тіла: *живота́, кишківника́,* але *стравохо́ду* тощо;

ж) назви житлових приміщень, сільськогосподарських і технічних будівель та їхніх частин, архітектурних деталей: *бара́ка, димаря́*, але:

підму́рку, поко́ю;

з) назви предметів побуту: *ножа́, ча́йника*;

и) назви одягу і взуття: *дже́мпера, жупа́на́;*

і) назви виробів із борошна: *бато́на, бу́блика;*

ї) назви церковних реалій: *амво́на, іконоста́са;*

к) назви населених пунктів із суфіксами -ськ-, -цьк-, -ець-, формантами -бург-, -град- (-город-), -піль- (-поль-), -мир-, -слав-, -фурт-:

Бердя́нська, Лу́цька, а також назви річок, населених пунктів і різних географічних назв із наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійності -ів- (-їв-), -ев- (-єв-), -ов-, -ин- (-ін), -ач-, -ич-: *Бика́, Дніпра́,* лише в окремих іменниках з наголосом на корені: Бре́ча, Во́вка.

На сьогодні, за лінгвістичними дослідженнями науковців, українська мова має більше 200 іменників із закінченням *-у* в родовому відмінку. За чинним Правописом[76] флексію *-у* мають такі групи іменників чоловічого роду ІІ відміни:

1) абстракті іменники:

   а) назви якостей і властивостей: *героїзму, лірúзму;*

   б) назви почуттів, хвороб: *бóлю, гнівý;*

   в) назви процесів, станів, властивостей, явищ суспільного життя, загальних понять: *анáлізу, біґу*;

   г) назви філософських, літературознавчих та інших наукових понять: *абсолю́ту, абсу́рду,* але як конкретні іменники-терімни: *ду́ха* і *Ду́ха* (третя іпостась єдиного Бога);

   ґ) назви явищ природи: *ви́хору, ві́тру,* але *Ві́тра, Моро́за* як персоніфікованих явищ*;*

   д) назви віртуальних (соціальних та ін.) мереж: *інстагрáму, телегрáму*.

2) іменники на позначення сукупності істот: *батальйóну, взвóду,* (але *табунá*) або неістот:

   а) дерев, кущів: *гáю, лíсу*;

   б) трав'янистих рослин: *барві́нку, бузкý́*, (але *вівсá*);

   в) предметів побуту: *óдягу, реманéнту*;

   г) сортів плодових дерев: *кальві́лю, ранéту*.

[76] Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова, І. Л. Яловнича. - Київ : Вид-во «Наукова думка», 2019. 393 с.

3) Іменники на позначення установ, закладів, організацій, об'єднань держав та ін.: *інститу́ту, ко́леджу,* але *бло́ка* (механізм або камінь);
4) назви спортивних ігор і танців: *альпіні́зму*, *бадмінто́ну*, але: *гопака́*, *козака́* (танець), *се́рфінга* (спортивне знаряддя);
5) назви просторових понять та їхніх різновидів: *байра́ку, ва́лу.* До цієї групи належать також назви різних споруд і будинків, зокрема й військових, приміщень та їхніх частин, різних просторових комунікацій: *бастіо́ну, буди́нку,* але *бліндажа́, гаража́, куреня́, млина́, сажа́, хліва́;* обидва закінчення – *-а (-я)* та *-у (-ю)* – мають іменники: *моста́ (конкретний предмет)* і *мо́сту (цілісність),* подібно*: парка́на* і *парка́ну, плота́* і *пло́ту, стола́* і *сто́лу.*

   До просторових реалій належать і назви річок (крім зазначених у п. 1.2к), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей тощо: *Бу́гу, Га́нгу.*

Але до цього пункту маємо примітку: Закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)* має розрізнювальну функцію в деяких іменниках: *Алжи́ра, Ри́ма, Туні́са* (місто) і *Алжи́ру, Ри́му, Туні́су* (країна), *Нью-Йо́рка* (місто) і *Нью-Йо́рку* (штат).

6) речовинні іменники: *азо́ту*, *асфа́льту*, але: *білка́, хлі́ба* (конкретний іменник);
7) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу*, але: *електрово́за, пароплáва*;
8) назви населених пунктів (крім зазначених у п. 1.2к): *Амстерда́му, Го́мелю*, *Ліверпо́лю, Ло́ндону, Мадри́ду, Пари́жу, Чорно́билю*.

Тут знову маємо примітку: Ці іменники можуть мати і варіантне закінчення *– -а (-я): Амстерда́ма*, *Го́меля* тощо.

9) більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку*.

І остання примітка: у низці іменників зміна закінчення, що ґрунтована на протиставленні конкретних та абстрактних іменників, а також іменників зі значенням сукупності, передає значення слова: *а́кта* (документ) – *а́кту* (дія), *алма́за* (коштовний камінь) – *алма́зу* (мінерал) та ін.

Отож бачимо, що точно розмежувати варіативні форми іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини досить складно. Ми спробуємо проаналізувати еволюцію закінчень іменників чоловічого роду тематичної групи «Природне середовище» в родовому відмінку, дослідивши лексикографічні праці з XIV століття і до тепер.

1.3 Теоретичні засади дослідження лексики української мови: лексико-семантичні й тематичні групи

Усі слова, які вживаються в певній мові, є її лексичним складом, який з кожним періодом розвитку мови безперервно змінюється й наповнюється щоразу новими лексемами та семантичними показниками.

Словниковий фонд української мови є цілою системою, яка складається з різних підсистем. «Мова – це система систем. І кожен елемент будь-якої системи перебуває у складних взаємозв'язках у межах того цілого, яким є мова, а сутність кожного елемента в усій повноті розкрито саме в системі й у взаємодії систем»[77]. Частинами цієї системи є самі лексичні одиниці, тобто лексеми.

Лексема – «слово як самостійна смислова одиниця, що розглядається в мовознавстві в усій сукупності своїх форм і значень»[78]; «лексична одиниця (окреме слово) в усій сукупності властивих їй форм словозміни і значень у різних

---

[77] Дорошенко С. Специфіка структури галузевих терміносистем (на прикладі української термінології нафтогазової промисловості). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 55.

[78] Словник української мови : в 11 т. / редкол. І. К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. С. 473.

контекстах»[79]. Проаналізувавши попередні визначення, можемо виокремити два найважливіші твердження: лексема – 1) мовна одиниця; 2) їй властиві граматичні форми і значення.

Жодне лексичне значення слова не функціонує окремо. Семантичні відношення завжди пов'язують його з лексичним значенням іншого слова або лексичними значеннями кількох слів. Для того, щоб дати характеристику значенню слова, потрібен контекст класу, який можна утворити шляхом визначення місця лексеми в певній цілісній системі (тематичній групі, лексико-семантичному полі, лексичному ряду тощо), у якій кожне слово, разом із своїми граматичними особливостями та семантикою, відіграє певну роль. Зміна у значенні одного слова може мати вплив на інші лексичні одиниці відповідної системи. Саме тому найпродуктивнішим шляхом дослідження лексичного рівня мови є аналіз семантичної організації лексем та їх відношень з іншими членами певної семантичної структури, що в ній функціонують.[80]

Лексична система мови передбачає виокремлення в ній певних підсистем, що розміщені за принципом ієрархії. Одними з таких підсистем є «тематична» та «лексико-семантична» групи. Визначення та принципи розмежування цих понять є одним із дискусійних питань у лінгвістиці. Багато дослідників вказують на спільність таких понять, мовознавці підкреслюють, що вони виражають об'єктивну дійсність. Однак далі вчені розмежовують ці поняття, аргументуючи це тим, що лексико-семантична група слів є продуктом законів і закономірностей розвитку лексичної семантики мови, а тематична група слів залежить від рівня знань певного народу й уміння класифікувати явища дійсності[81].

---

[79] Ганич Д. І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. С. 117.

[80] Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. С. 28.

[81] Ментинська І. Б. Тематична та лексико-семантична класифікація українських комп'ютерних термінів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 27. [88] Маркова Т. О., Домрачева І. Р. Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування. *Вісник наукового*

Питання дослідження та розмежування лексико-семантичних та тематичних груп описали Т. Маркова та І. Домрачева[88]. Учені зробили висновок: «Тематичне групування ґрунтовано на внутрішніх зв'язках предметів і явищ дійсності й зумовлено, насамперед, предметно-логічними ознаками. Тематичні об'єднання в галузевій терміносистемі можуть містити по кілька ядерних (основних) лексико-семантичних груп, а їхні одиниці характеризують чіткою диференціацією ознак»[89].

Досліджуючи «тематичну групу», Л. Кобець [82] у своїй праці порівнює декілька визначень, наприклад «об'єднання значень слова, в основі якого лежить подальше членування спільного поняття, яке входить до змісту категорії пізнання»[91], а І. Ганич вважає, що це «ряд слів, що об'єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають різновиди одного й того ж ряду предметів: назви птахів, квітів, мінералів»[83].

Лексико-тематичні групи є в полі зору мовознавців, які досліджують термінні системи. Наприклад, І. Ментинська дає таке визначення поняття «лексико-семантична група»: «це семантичні угруповання термінолексем, об'єднаних хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою в межах тематичної групи. Семантичні зв'язки між словами в межах таких груп різноманітні: частина й ціле, функціональні зв'язки предметів, а також родо-видові відношення» [84]. Дослідник Р. Микульчик визначає, що це «будь-який семантичний клас слів (лексем), об'єднаних хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою або хоча б одним спільним семантичним

студентського товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. редкол.: Хаджинов І.В. та ін. Вінниця, 2018. Вип. 15. Т. 4. С. 75–78. [89] Там само. С. 78.

[82] Кобець Л. К. Лексико-семантична група як складник лексико-семантичної системи. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, Т. 4. С. 132. [91] Там само. С. 132.

[83] Ганич Д. І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. С. 117.

[84] Ментинська І. Б. Тематична та лексико-семантична класифікація українських комп'ютерних термінів. С. 27.

множником»[85]. Мовознавиця І. Шматко вважає, що лексико-семантичні групи – це «групи термінів у межах тематичних груп, об'єднані за їхнім лексичним значенням або спільним компонентом значення»[86].

Дослідниця О. Слободзяник у своїй роботі користується такою структурно-семантичною класифікацією: тематична група (ТГ) → лексико- семантична група (ЛСГ) → лексико-семантична підгрупа (ЛСП) → лексико- семантичний ряд (ЛСР)[87].

Отже, ми дійшли висновку, що лексико-семантична група – це група повнозначних слів однієї частини мови, які об'єднані спільною лексичною смисловою одиницею, поняття якої може повністю замінити зміст вибраних слів, а тематична група – це низка слів, які називають поняття одного семантичного поля (одного й того ж ряду предметів) і поєднані між собою на основі спільної родової ознаки.

Для того, щоб описати структуру будь-якої мовної системи, треба виявити основні елементи, її частини та описати зв'язки між ними. За результатами різних лексико-семантичних досліджень можна ствердити, що «основною конкретною одиницею семантичного ярусу мови є семема»[88].

Для дослідження структури семеми потрібно виявити набір семантичних компонентів, що її утворюють, а також описати зв'язки між ними. Відомі певні лінгвістичні методи для виділення компонентів у структурі семеми. Одним із

---

[85] Микульчик Р. Тематична класифікація фізичних термінів-епонімів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2016. № 842. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-842-2016/tematychna-klasyfikaciya-fizychnyh-terminiv-eponimiv (дата звернення: 18.03.2025).

[86] Шматко І. Особливості системної організації українських бджільницьких термінів за тематичними і лексико-семантичними групами. *Термінологічний вісник.* 2015. Вип. 3 (2). С. 199.

[87] Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII століть. : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 /Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 280 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Slobodzianyk_Olena/Formuvannia_heohrafichnoi_leksyky_v_ukrainskii_movi_XVIXVIII_stolit.pdf? (дата звернення: 18.03.2025).

[88] Лукач М. Компонентний аналіз як метод дослідження семантики дієслів української мови. *Studia methodologica.* 2014 (38). С. 152. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6301/1/Lukach.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

таких методів є компетентний аналіз, який полягає в розщеплені значення слова на семи, мінімальні семантичні одиниці. Існують різні види сем, зокрема виокремлюють диференційні та інтегральні семи. Диференційні семи є більш конкретними, що відокремлюють значення слова від інших протиставлених йому значень, а на основі інтегральних сем відбувається ототожнення класу[89].

Залежно від активності інтегральних сем відбувається ієрархічне структурування поля на ядро та периферію. Ядерна зона складається з мовних одиниць, що мають тісні семантичні зв'язки й максимальну близькість до позначуваного явища чи поняття. Периферію формують лексеми, що мають більше диференційних сем, меншу частоту вживання та мають вужче, конкретніше значення, порівнюючи з ядерними компонентами. Периферія є таким самим важливим елементом поля, як і ядро, адже про обов'язкову наявність периферії свідчить польовий принцип організації мовної системи. Отже, жодна цілісна мовна структура не може складатися тільки з ядра, периферійна зона є обов'язковим елементом, як і центр[90].

Також навколо найчастотніших інтегральних сем у межах лексико-семантичного поля можуть формуватися менші семантичні поля, що включають лексеми із значною семантичною подібністю, але одночасно пересікаються між собою, що дає більшому полю неперервність семантичного простору. Такі утворення називають мікро- та макрополями. Можливість однієї системи розкладатися на низку інших систем демонструє ієрархічний характер мови, де елементи простішої системи входять до складу складнішої[100].

Слова лексико-семантичної структури мови не можуть існувати ізольовано, тому між ними простежуються різноманітні відношення і зв'язки (антонімічні,

---

[89] Лукач М. Компонентний аналіз як метод дослідження семантики дієслів української мови. *Studia methodologica.* 2014 (38). С. 153. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6301/1/Lukach.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

[90] Див.: Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. С. 31. [100]
Там само. С. 32.

синонімічні, родо-видові). Наявність родо-видових відношень, тобто гіперо-гіпонімії є найважливішим елементом у лексико-семантичній системі, так як це – «ієрархічний зв'язок по лінії вид-рід між позначенням загальнішого, родового поняття... і гіпонімами. Смисловим відношенням слова, з одного боку до його гіпероніма, а з другого – до сусідів, інших гіпонімів того самого гіпероніма, визначено обсяг і зміст вираженого в

слові поняття»[91] . І як вважав М. Кочерган, що «на основі гіпонімії лексичні одиниці об'єднуються в тематичні й лексико-семантичні групи і поля»[92].

Гіперо-гіпонімічна спорідненість групи понять, на думку В. Овраченка, означає їхню залежність від родового поняття, гіпероніма, порівняно з яким вони всі є видовими, тобто гіпонімами. Об'єднують видове і родове поняття їхні основні ознаки, але є декілька видових ознак, які уточнюють або обмежують зміст та обсяг відповідного поняття. У значеннях гіпонімів виявляють помітну перевагу семантичних компонентів порівняно із гіперонімами, оскільки лексеми, що виступають видовим поняттям, включають у себе всю сукупність ознак, яка виражає значення родових понять і деякі додаткові значеннєві ознаки. Тому слова-гіпоніми мають більше диференційних сем, ніж термін, що позначає родове поняття[93].

---

[91] Цит. за: Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/rodo-vydovi-vidnoshennya-v-terminosystemi- zhurnalistyky (дата звернення: 18.03.2025).

[92] Там само.

[93] Див.: Теглівець Ю. Особливості родо-видових відношень складених термінів із семою 'вода'. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2013. № 765. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-765-2013/osoblyvosti-rodo- vydovyh-vidnoshen-skladenyh-terminiv (дата звернення: 18.03.2025).

Видові поняття є підпорядковані одному й тому самому гіпероніму і є однорідними гіпонімами. До того ж зміст поняття видового плану, тобто гіпоніму, виражається ширше за зміст родового, тобто гіпероніма, але обсяг є вужчим[94].

Родо-видові відношення між термінами різних галузей виникають такими шляхами:

1) унаслідок розвитку синтагмозначень гіперонімів; 2) актуалізацією парадигматичних значень.

Щодо першого випадку, то «співгіпоніми мають стійкий експліцитний характер, вони ілюструють з'єднання попередньо розчленованих образів сприйняття в певні семантичні сутності, що відтворюють зміст видового поняття, і тим самим формують семантику гіпоніма»[95]. «Реалізація синтагмозначень відбувається внаслідок лінійних контактів між мовними одиницями: «родовий термін» → «видовий термін». Нові конкретизатори вносять у сигніфікат сформованої складеної номінації, в якій актуалізовано родо-видові відношення між поняттями певної науки, нові дані про родове поняття»[96].

Дуже часто у системі родо-видові відношень гіпоніми, тобто видові поняття, стають родовими щодо нових видових понять. Тому ключовою ознакою у галузевих терміносистемах є багаторівнева структура родо-видових відношень[97]. Терміни, як номінативні одиниці призначенні не лише виражати поняття лексеми, але й утворювати між ними зв'язки, тобто родо-видові

---

[94] Див.: Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/rodo-vydovi-vidnoshennya-v-terminosystemi- zhurnalistyky (дата звернення: 18.03.2025).

[95] Цит. за: Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2010. № 675. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/rodo-vydovi-vidnoshennya-v-terminosystemi- zhurnalistyky (дата звернення: 18.03.2025).

[96] Там само.

[97] Див.: Теглівець Ю. Особливості родо-видових відношень складених термінів із семою 'вода' / Юлія Теглівець. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2013. № 765. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-765- 2013/osoblyvosti-rodo- vydovyh-vidnoshen-skladenyh-terminiv (дата звернення: 18. 03.2025) [108] Там само.

відношення. Цим і пояснюється існування родо-видових відношень, що є головним чинником упорядкування слів. Через те, що наука постійно розвивається, виникають поняття, визначення яких уточнюється під час термінотворення. Унаслідок цього розширюється система родо-видових відношень[108].

Великою, програмною темою, яка відображає взаємозв'язок людини з навколишнім світом, є тема «Природне середовище». Лексика на позначення географічної термінології є значною частиною словникового складу сучасної української літературної мови. Тому ґрунтовне дослідження становлення та розвитку словникового складу цієї теми дасть змогу краще пояснити її сучасний стан. З огляду на те, що географічні терміни значною мірою відображають найдавніший лексичний пласт мов, їх вивчення дозволяє вирішити деякі фундаментальні для славістів проблеми, такі як: давня батьківщина слов'ян, зв'язки між різними слов'янськими ідеями, структура, етимологія та класифікація слов'янської географічної терміносистеми[98].

Над унормуванням географічної лексики одним із перших почав працювати І. Верхратський. У XIX ст. він займався збирання та поясненням діалектних назв («Початки до уложеня номенклятури і термінольогії природописної, народньої»[99], у 6-ти випусках). У нього на меті було вироблення принципу побудови української термінологічної системи, яка ґрунтувалася би на народній номенклатурі, у результаті цього мав створити національну географічну наукову термінологію. У своїй праці «Нові знадоби до номенклятури і термінольогії природописної, народної (збирані між людом)» (1908) учений-природознавець

---

[98] Jurkowski M. Ukraińska terminologia hydrograficzna. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańs. Wydownictwo Pilkiej Akademii Nauk, 1971. S. 209. URL: https://dspace.bcu-iasi.ro/static/web/viewer.html?file=https://dspace.bcu-iasi.ro/bitstream/handle/123456789/4749/Regus%2c%20Corneliu%2c%20Marian%20Jurkowski%2c%20Ukrainska%20terminologia%20hidrograficzna...%2c%20SCL%2c%20An.%2023%2c%20Nr.%202%2c%201972%2c%20p.%2009-210.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.11.2025).

[99] Верхратський І. Початки до уложення номенклятури и терминологиіприродописноі, народнёі и замітка о волоськімъ-павуку : у 6 томах. Львів : Друк. Ставропиг. Ин-ту, 1869.

зафіксував багато вперше описаних природних назв, разом з якими додав авторські тлумачення[100].

Географічна лексика була об'єктом досліджень також і в таких науковців: С. Рудницький («Начерк географічної термінології»[112], «Причинки до ґеоґрафічної термінольоґії. І»[101]), К. Дудняк («Російсько-український словник термінів природознавства і географії»[102]), П. Тутковський («Словник геологічної термінології української літературної мови»[103]), К. Чучка («Склад сучасної української географічної номенклатури (ландшафтні назви)»[104]) та ін.

Першим в українському мовознавстві ученим, який створив класифікацію природних термінів, став М. Худаш. Його класифікацію у своїй дисертаційній роботі аналізує О. Слободзяник[105]. На думку М. Худаша, географічні назви можна поділити на дві групи: 1) назви природних об'єктів (земна поверхня; лісовий ландшафт; назви водойм; назви ґрунтів); 2) назви штучних об'єктів ландшафту (сільське господарство; водне та лісове господарство; шляхи сполучення та штучні земляні об'єкти). О. Слободзяник здійснила також і власну структурно-семантичну класифікацію географічної лексики на основі текстів українських писемних пам'яток XVI–XVIII ст.

---

[100] Див.: Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII століть. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 /Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. С. 33. [112] Рудницький С. Начерк ео рафічної термінольо її / С. Рудницький //Збірник математично-природописно- лїкарської секції Наукового Товариства імени Шевченка / під ред. Івана Верхратського, Д-ра Володимира Левицького і Д-ра Стефана Рудницького. Львів, 1908. Т. XII. С. 1–151.

[101] Рудницький С. Причинки до географічної термінооґії. *Збірник математично-природописно-лїкарської секції Наукового Товариства імени Шевченка* / під ред. Д-ра ВолодимираЛевицького, Д-ра Івана Раковського і Д-ра Стефана Рудницького. Львів,1913. Т. XV. Вип. II. С. 1–11.

[102] Дубняк К. Російсько-український словничок термінів природознавства і географії. 1917. 40 с.

[103] Тутковський П. А. Словник геологичної термінологііі : (проєкт). Всеукр. акад. наук, Ін-т наук. мови, Природн. Від. Київ : Держ. вид-во України, 1923. X, 201 с.

[104] Чучка П.П. Склад сучасної української географічної номенклатури(ландшафтні назви). *Науково-технічний прогрес і проблемитермінології.* Київ: Наук. думка, 1980. С. 175–176.

[105] Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII століть. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 /Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 280 с.

У межах тематичної групи «Назви природних об’єктів ландшафту» учена виділила 4 лексико-семантичні групи:

1) загальні назви природних об‘єктів ландшафту;
2) назви природних об‘єктів ландшафту відповідно до рельєфу;
3) назви природних об‘єктів ландшафту, пов‘язаних із рослинністю; 4) назви природних об‘єктів ландшафту, пов‘язаних із водою.

Окрім цього, науковиця зауважила, що тематична група географічної лексики, на відміну від лексики інших тематичних груп (наприклад, медична лексика, церковно-релігійна, назви одягу тощо), «не має маргінальних зон, тобто усі ЛСГ функціонують повноцінно, не перетинаючись із тематичними групами лексики інших галузей»[106].

1.4 Методологія і методика вивчення форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення тематичної групи «Природне середовище»

Для успішного досягнення поставленої мети та виконання запропонованих завдань в науковій роботі потрібен правильний вибір й застосування методики проведення дослідження. Це має ключове значення для валідності результатів роботи. Питання методології наукових лінгвістичних досліджень є досить неоднозначним, адже у сучасному мовознавстві існує трихотомія термінів *методологія – методика – метод*, які вчені трактують по- різному.

Сутність поняття *методологія* була об’єктом дослідження у різних науковців. Наприклад, С. Мочерний дає таке визначення «це система різноманітних методів, засобів і прийомів наукового пізнання (передусім принципів, законів та категорій) та наука (або вчення) про цю систему»[107]. У

[106] Цит. за: Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII століть. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 /Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. С. 56.
[107] Мочерний С. Поняття «методологія» та його структура. *Психологія і суспільство*. 2017. № 2(8). С. 61. URL:

наукових розвідках С. Гончаренка в широкому розумінні методологія характеризується як «вчення про метод, наука про побудову людської діяльності, найрозвиненішою галуззю якої є методологія науки»[120]. Філософське визначення цього терміну П. Йолон розглядає у двох значеннях: «1) сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети; 2) галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок і умови застосування підходів, способів, методів, прийомів та процедур в процесі наукового пізнання та практичної діяльності»[121]. У статті В. Бобкова маємо ще таку дефініцію «Методологія дослідження – це система методологічних і методичних принципів та прийомів, які застосовуються для побудови наукового знання»[108].

Щодо фактору розвитку загальнонаукової методології, то вона почала визнаватися у філософії самостійною теоретичною дисципліною ще з кінця XIX століття. З активним розвитком досліджень у царині методології й історії цієї науки маємо успішні «прогностичні перспективи розвитку і збагачення, розширення, систематизації і структуризації традиційного поля» методологічного знання[109].

Також треба зауважити, що методологія ділиться на рівні: І рівень ґрунтується на філософському знанні, змістом ІІ рівня є загальнонаукові принципи (різні типи наукових досліджень, їхні етапи та будова: об’єкт, предмет,

---

https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/70 (дата звернення: 22.07.2025). [120] Гончаренко С. Методологія. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 498. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706620/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення: 22.07.2025). [121] Йолон П. Методологія. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 374. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011096 (дата звернення: 22.07.2025).

[108] Бобков В. Основні теоретичні засади контекстологічного, описового та варіаційного методів дослідження фразеології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 62. С. 369. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2016/n62/134.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

[109] Павленко А. І. Фактори становлення сучасної методології педагогіки. *Наукові записки [Центральноукраїнського деражвного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія :*

мета, завдання тощо), III рівень зосереджується вже на конкретній науковій методології (сукупність принципів, методів, що застосовуються в тій чи іншій науковій дисципліні). Також, на думку деяких науковців, є ще IV рівень, який утворюють методика й техніка самого дослідження[124]. З цього випливає й трактування інших двох термінів – *методики* й *методу*.

За працею Д. Ганича, І. Олійника «Словник лінгвістичних термінів»[125], поняття *метод (лінгвістичний)* розуміємо як спосіб, прийом чи систему прийомів, що використовують у процесі дослідження мови. Проблему розмежування понять *методика* та *метод* порушила й О. Селіванова: у ширшому розумінні метод – це спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльности з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки, а от у вужчому значенні ми розуміємо метод як «систему процедур вивчення об'єкта дослідження та / або перевірки отриманих результатів»[126]. Друге значення, за словами О. Селіванової, якраз найчастіше ототожнюється в науковій літературі з терміном *методика*. Тобто це вже конкретне застосування загальноприйнятого методу відповідно до мети й завдань наукової роботи.

Як зазначається у посібнику «Методика проведення наукових досліджень»[127] Н. Борисенко, щодо терміну *методика* то, одного боку, це сукупність прийомів і методів для ефективного дослідження якогось явища, а, з іншого боку, це окремий прийом дослідження. А от *метод* розуміється і як спосіб теоретичного дослідження, і як спосіб здійснення чогось, але в другому визначенні це вже більше збігається із терміном *прийом*.

Педагогічні науки. 2018. Вип. 173(2). С. 151. URL: https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/334/288 (дата звернення: 22.07.2025).

[124] Гончаренко С. Методологія. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 498-499. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706620/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0% BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

[125] Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

[126] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 48–49. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 22.07.2025).

[127] Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене, виправлене. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2024. 74 с. URL: https://eprints.zu.edu.ua/42408/1/1.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

На думку О. Селіванової, прийоми – це певні процедури дослідження, які має метод. Хоча інколи, за словами науковиці, прийом може збігатися зі значення методу залежно від забезпечення ним конкретного результату наукового експерименту. Але «якщо процедура є лише етапом іншого методу як системи, … вона кваліфікується як прийом»[128]. Варто також зазначити, що проблема розмежування термінів *методика* і *метод* ще не є вирішена остаточно. Через синонімічне вживання понять ускладнюється процес опису практичного матеріалу.

Основним завданням будь-якого наукового методу є «на основі відповідних принципів (вимог, приписів тощо) забезпечити успішне вирішення певних пізнавальних і практичних проблем, прирощення знання, оптимальне функціонування і розвиток тих чи інших об’єктів»[129].

Передбачуваність результатів експерименту є однією з головних вимог до наукового методу, хоча сам висновок роботи є непередбачуваним. Усі методи в мовознавстві поділяються на *загальнонаукові*, тобто ті, які використовуються в процесі дослідження об’єктів будь-якої науки, та *власне лінгвістичні*.

До загальних методів у сучасному мовознавстві належать такі: спостереження, різновидом якого є інтроспекція (самоспостереження), індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, таксономія, порівняння, експеримент, фальсифікація, моделювання тощо.

Загальнонаукові методи функціонують на двох рівнях, а саме: емпіричному й теоретичному. Емпіричні методи ґрунтуються на досвіді науковця, а теоретичні зумовлюють утворення понять, побудову теорій і гіпотез.

Лінгвістичні методи використовують для дослідження мови, мовлення, комунікативної поведінки, продуктів мовленнєвої діяльности, вони мають свою

[128] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 49. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 22.07.2025). [129] Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 84. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1565_95822518.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

окрему специфіку. Саме метод формує встановлює підходи до аналізу мовних і мовленнєвих явищ[110].

Щодо класифікації власне лінгвістичних методів, то не існує єдиного загальновизнаного поділу. Так, М. Кочерган лінгвістичні методи диференціює як описовий, порівняльно-історичний, метод лінгвістичної географії, зіставний, структурний, соціолінгвістичний, психолінгвістичний й математичний. Мовознавець Ю. Карпенко класифікує методи за метою дослідження мови (описові й реконструктивні), за способом дослідження (синхронічні й діахронічні) і за шляхами досягнення мети (індуктивні та дедуктивні)[111]. А от О. Селіванова розподіляє методи мовознавства на парадигмальні (порівняльно-історичний, структурний, функціональний і конструктивний), міжпарадигмальні (типологічний, зіставний, описовий), маргінальні (психолінгвістичний, соціолінгвістичний, етнолінгвістичний) й комплексні (концептуальний аналіз)[132].

У термінології виник дещо інший підхід: мовознавчі методи поділяють на експериментальні та теоретичні. А методи дослідження в галузі термінології розподілені на два взаємодоповнювальні: статистичний та аналітичний. До складу першого входять такі методи: описовий, спостереження, граматичних аналогій, зіставний, аналіз та синтез. Складниками аналітичного методу є такі: порівняльний, семантичний, концептуальний, логіко-понятєвий, історико-етимологічний, компонентний, індукція і дедукція, таксономізацію,

[110] Див.: Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене, виправлене. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2024. С. 6. URL: https://eprints.zu.edu.ua/42408/1/1.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

[111] Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : Академія, 2006. С. 16–17. URL: https://pdfcoffee.com/--29278-pdf-free.html (дата звернення: 22.07. 2025). [132] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 52. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 22.07.2025).

формалізацію, ідеалізацію, структурний, функціональний, лінгвостатистичний, метод гіпотез, фальсифікацію та ін[112].

За посібником Н. Борисенко, більшість дослідників визнає тільки порівняльно-історичний, структурний і математичний методи. Останнім часом до цього списку додають функціональний та конструктивний. Щодо описового методу, то читаємо таке «Описовий метод, хоча і не виділяється як окремий всіма лінгвістами, як системна інвентаризація мовних одиниць, пояснення їх будови та використання направлений на точне представлення мови в реальних контекстах та опису її функціонування з точки зору мовної структури»[113].

У статті «Методи дослідження мовознавчої термінології»[114][115] О. Горда дослідила низку наукових праць із галузі мовознавчої термінології й систематизувала лінгвістичні методи дослідження, вказавши мету застосування чи конкретизацію певного методу, а також мовознавця, який ним користувався. Серед проаналізованих методів були такі: описовий, описово-аналітичний, описово-динамічний, історичний, порівняльно-історичний, зіставний, компонентний аналіз, дефініційний аналіз та елементи методики компонентного аналізу, логіко-поняттєвий аналіз словникових дефініцій, системний, формалізований, контекстуальний, кількісний аналіз, кількісних підрахунків, морфемний і словотвірний аналізи, лінгвістичне спостереження, синхронних зрізів, діахронно-синхронний, статистичний, типологічний, спостереження,

---

[112] Вакуленко М. О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(2). С. 16–17. URL: file:///D:/Downloads/terv_2013_2(2)_4.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

[113] Цит. за: Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене, виправлене. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2024. С. 10. URL: https://eprints.zu.edu.ua/42408/1/1.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

[114] Горда О. Методи дослідження мовознавчої термінології // Мова. Наука. Культура.: *Збірник наукових праць за матеріалами міждисциплінарної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, 10 червня 2015 р.)* / ХНТУСГ імені Петра Василенка. Харків : Міськдрук, 2015. С. 43–54. URL: https://www.academia.edu/download/40731349/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0._%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0._%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0._%D0%97%D

[115] %B1.%D0%BD%D0%B0.pdf#page=43 (дата звернення: 22.07.2025).

логічний метод структурно-функціонального аналізу поняття, контекстно-лексикографічний, логіко-семантичний. Найпоширенішими виявилися описовий, порівняльно-історичний, зіставний, компонентного аналізу та структурний методи. Науковиця також наголосила, що у термінологічних дослідженнях потрібно диференціювати методи збору фактичного матеріалу та методи його опису, з чим не можемо не погодитися.

Окрім цього, звертаємо нашу увагу на методику дослідження варіативності в мові. Вивчення тенденцій діахронного розвитку мови, з’ясування еволюції мовних змін у контексті проблеми мовної варіантности

може відбуватися в розрізі певної наукової парадигми, що є визнаним усіма зразками знань і дій у певний період існування, у суспільстві. Це дає зразок постановки проблем і їхнього розв'язання в науковій сфері. Як пише дослідниця І. Царалунга, що «методологія діахронного вивчення мови ґрунтується на принципах науково-об'єктивного підходу до висвітлення варіативності літературної мови в конкретно-історичних умовах, історизму, системності, антропоцентризму, динамічності й синергетики»[116].

Щодо методики дослідження лексики, то сучасні дослідження лексичного складу мови зосереджують увагу на аналізі мікросистем словникового складу, їхньої ієрархічно-системної організації. Основною метою дослідження лексичних угрупувань є побудова ієрархічної моделі. В її основі лежить зіставлення компонентів на основі інтегральних та диференційних сем, які репрезентуються в семемах, що належать до певного лексико-семантичного поля, лексико-семантичної групи або тематичної групи. Аналіз лексем охоплює вивчення їхньої семантики, визначення кількості семем, встановлення ієрархії сем, дослідження відношень між семемами, виявлення синонімічних / антонімічних / ієрархічних відношень між лексемами в певному угрупуванні тощо. Є декілька підходів до опису лексичної системи мови, хоча через те, що вона постійно перебуває в рухливому стані і деякі підсистеми просто накладаються одна на одну, досить складно визначити основні критерії дослідження лексики[117]. У посібнику наведено такі критерії дослідження лексичного складу мови: ідеографічну класифікацію лексики, направлений асоціативний експеримент, аналіз словникових дефініцій лексем, аналіз порівнянь і метафор.

---

[116] Царалунга І. Варіативність у староукраїнській мові літературно-писемній мові XIV–XV ст. : монографія. Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. С. 79.

[117] Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене, виправлене. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2024. С. 16. URL: https://eprints.zu.edu.ua/42408/1/1.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

Але сучасне мовознавство має ще низку інших методик дослідження лексичної системи мови. Наприклад, про компонентний аналіз як один із основних методів лексичного значення слова писала Д. Байсан. В основу компонентного аналізу покладено розуміння того, що значення слова як неподільне ціле складається із певної кількості елементарних одиниць. Як стверджує дослідниця, реалізація основної мети компонентного аналізу, що полягає в аналізі значущих мовних компонентів, є можливою за виконання двох умов: «1) значення кожної мовної одиниці складається із сукупності семантичних ознак; 2) весь словниковий склад мови можна описати за допомогою обмеженої та порівняно невеликої кількості одиниць»[118].

Виходячи з того, що ми досліджуємо варіативність форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення тематичної групи «Природне середовище», проаналізуємо систему лінгвістичних методів, які потрібні для дослідження запропонованої теми.

Для відбору й опису одиниць було застосовано *метод суцільного виписування.* Одиницями відбору в нас були іменники чоловічого роду другої відміни на позначення тематичної групи «Природне середовище» із зазначеними формами родового відмінка однини. Обирали їх шляхом виписування із лексикографічних праць від XIV–XV століття і до сьогодення. Щодо назви самого методу, то «суцільне виокремлювання/виокремлення слів, словосполучень, речень із чого-небудь за якоюсь ознакою українською правильно називати суцільним вибиранням (вибором), суцільним відбиранням (відбором), суцільним добиранням (добором) або суцільним виписуванням»[119]. Дослідниця Л. Колібаба вказує, що словосполучення суцільна вибірка

---

[118] Байсан Д. В. Компонентний аналіз як метод дослідження лексичного значення слова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2014. Вип. 46. С. 34. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/assets/files/full/2014/NZ_Vyp_46.pdf#page=34 (дата звернення: 22.07.2025).

[119] Колібаба Л. Уникаймо суцільної вибірки! *Культура слова.* 2014. Вип. 81. С. 154. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/392dadcc-58f3-4f27-a7d3-d2199649a737/content (дата звернення: 23.07.2025).

поширилася в українській мові під впливом російської. Тому слово вибірка, що входить до складу словосполуки є калькою.

У нашій роботі застосовано *описовий метод*, що, як пише О. Селіванова, являє собою сукупність процедур інвентаризації, таксономії й інтерпретації аналізованих мовних одиниць на певному етапі розвитку мови. Він зазвичай має певну послідовність дій: «1) виділення одиниць аналізу (інвентаризація); 2) членування виділених одиниць на менші складові одиниці (сегментація); 3) класифікація одиниць (таксономія); 4) вияв ознак груп таксономії (інтерпретації)»[120]. Цей метод функціонує на прийомах внутрішньої і зовнішньої інтерпретації. За допомогою внутрішньої інтерпретації ми класифікуємо досліджувані одиниці за певними параметрами – групування словозмінних форм іменника від староукраїнського періоду мови і до сучасного. Зовнішня інтерпретація поклала основу для встановлення зв'язків варіативних мовних форм з ситуацією позначення, з категоріями свідомості.

Щоб виокремити варіативні форми іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини, шляхом порівняння словоформ у лексикографічних працях від XIV–XV століття і до сучасних використано *порівняльний метод*. Для досягнення мети нашого дослідження на основі цього методу показано варіювання мовних одиниць унаслідок розвитку граматичних форм іменників чоловічого роду колишніх **-ŏ-, *-jŏ-* основ у Р. в. однини. Метод порівняння дозволяє виявити спільні і відмінні риси явищ, що порівнюються, він став основою для порівняльно-історичного, контрастивного (зіставного) та типологічного методів[121].

---

[120] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 63. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 23.07.2025).

[121] Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене, виправлене. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2024. С.9. URL: https://eprints.zu.edu.ua/42408/1/1.pdf звернення: 22.07.2025).

(дата

Для систематизації одиниць мови використано *структурний метод*. Він сформульований у працях Ф. де Соссюра та І. Бодуена де Куртене. Цей метод слугує для пізнання внутрішньої організації мови як цілісної системи із всіма притаманними їй інваріантними елементами, що пов’язані між собою системними відношеннями. Із цього виходить, що мовні варіанти ми досліджуємо як паралельні форми функціонування мовних одиниць у багаторівневій ієрархічній системі, вони модифікують різні аспекти її вираження, наприклад, місце наголосу чи парадигму відмінювання, але це не порушує принципу тотожності. Сьогодні є різноманітні структурні методики:

опозиційний аналіз, дистрибутивний, трансформаційний, аналіз безпосередніх складників, компонентний, ланцюжковий аналіз та комутація[122].

Метод системного аналізу застосовано для віднайдення системотвірних одиниць і впорядкування їх за тематичними підгрупами. Такий системний підхід орієнтує наукове дослідження до врахування принципу ієрархії, «згідно з яким структурно-функціональні компоненти системи також мають системні характеристики, тобто є підсистемами досліджуваної системи»[123][124]. Тобто не можемо властивості окремих частин описувати як властивості цілого.

Також було використано *дедуктивний метод*, щоб описати поняття варіативности, варіанта в лінгвістиці й виокремити особливості морфологічних варіантів. Такий метод є способом переходу від більш загальних тверджень до конкретних, знань про одиничне, що перебувають у логічних відношеннях[144].

Таким чином, під методологією розуміємо комплекс методів та прийомів у процесі наукової практичної діяльности. Аналіз методологічної бази нашої роботи показав системну базу методів як загальнонаукових, так і лінгвістичних. Цю базу складають: метод суцільного виписування дав змогу зібрати матеріал із досліджених лексикографічних праць; описовий метод, використаний для опису зібраного матеріалу із зазначеної теми, а також для характеристики стану дослідження варіантности в сучасній лінгвістичній науці; порівняльний метод, який слугує з метою порівняння варіативних форм іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини; для вивчення структури мови і систематизації її одиниць застосовано структурний метод; метод системного аналізу застосовано для віднайдення системотвірних одиниць і впорядкування їх за тематичними підгрупами; дедуктивний метод використано для характеристики поняття

---

[122] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 55. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 23.07.2025).

[123] Слободинська Т. Загальнотеоретичні засади феномена «система». *Філологічний часопис.* 2018. Вип. 2(12). С.

[124] . URL: http://fch.udpu.edu.ua/article/view/151971/150950 (дата звернення: 23.07.2025). [144] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 49. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 23.07.2025).

варіативности, варіанта в лінгвістиці й виокремити особливості морфологічних варіантів словоформ іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ФОРМ РОДОВОГО ВІДМІНКА ОДНИНИ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ»

Українська літературна мова пройшла складний еволюційний шлях, що супроводжувався постійними змінами та усталенням норм. Результати цих тривалих історичних процесів значно відбилися в морфологічній системі нашої мови. Ці зміни простежуємо в писемних пам'ятках на різних етапах розвитку української мови.

Однієї з частин системи є відмінкова парадигма іменників, яка була успадкована з праслов'янської мови й розподілена за різними типами відмінювання, що здійснювалося за детермінантами: **-ā, *-jā, *-ŏ, *-jŏ, *-ŭ, *-ū, *-ĭ, *-n, *-r, *-s, *-t.* Варто звернути увагу на проблему варіативности іменникових форм у граматичній системі мови, що якраз почала активно формуватися. Як про це зазначає І. Царалунга: «Загалом варіанти іменникових форм в українській літературній мові й у говорах зумовлені складним історичним процесом переходу від колишніх типів відмінювання за основами до відмін за граматичними родами. Простежується тенденція до об'єднання парадигм іменників одного роду з різною основою і створення широкої варіантивності форм з подальшим витісненням одних флексій і зміцнення інших»[125].

2.1 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XIV–XV століттях

[125] Царалунга І. Варіативність у староукраїнській мові літературно-писемній мові XIV–XV ст. : монографія. Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. С. 305. [146] Див. додаток А.

На основі аналізу лексичного наповнення теми «Природне середовище» у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» ми зафіксували 132 слова[146]. Виписані одиниці мали такі закінчення в родовому відмінку однини:

- -а (-я) – 68;

- -у (-ю) – 14 *(бродку; брєгу; бугу; Дону; западоу; Згару; коутоулоу; лану; лоугоу; огню; рєгси; тоурлоую; язєроу; ячменю);*
- реліктове -і (-ѣ, -и, -ы) – 7 *(Брълъдєцѣ; Воловцѣ; Ждєлоулоуи; оа(н)цоулоуи; страхотѣнѣ; тєтєрєви; шаковцѣ).* Також маємо слова із паралельними закінченнями:
- -а та -у – 8 *(Быка (2)[126] – Быку (1); гая (1) – гаю (1); долоу – дола; Дѣла (15) – Дѣлоу (3); мая (26) – маю (1); писка (8) – пискоу (3); (ро)гу (1) – рога (1); роунка (2) – роункоу (1));*
- -а та реліктове -і – 8 *(Жиравца (1) – Жєравцѣ (1); июия (16) – юнѣ (1) ; коня – конѣ; Кородa (6) – Кородѣ (1);мѣсяца (163) – м(с)цѣ (1) ; Орбѣжа (1) – Орбѣжи; стоудєнца (5) – стоудєнцѣ (1); Ялаиа (11) – ялантѣ);*
- -а та нульове закінчення – 11 (*августа (11) – авгус(т) (1); апри(л) (8) – априлїа (7); Арзоул – Арзула; Бръладa – Брълад; винограда – вниогра(д); глода (2) – гло(д) (2); Никида (2) – Никид (1); Проута – Проут; Сентября - сєктѧ(б) (1); скота (11) – ско(т) (1); юка(ш) – Юка(ша));*
- -а, -у та нульове закінчення – 5 *(бродоу (10) – брода (5) – брод (4); Вороиєц (4) – Вороиєца (2) – Воронєцоу (1); лѣса (28) – лѣсоу (3) – ли(с) (2); потока – поток (81) – потокоу (5); ставоу (18) – става*

[126] Цифра в дужках означає кількість згадок лексеми, зазначених у Словнику староукраїнської мови.

(1) – ста(в) (4)).

- -а та реліктове -і та -є – 2 *(дня – днє – днъ; солоица (2) – солонєцъ (1) – слнцє (1));*
- -а, реліктове -і та нульове закінчення – 1 *(іюля (10) – юли (1) – юл (13)).*

У словнику ми виявили ще слова із:

- **нульовим** закінченням у родовому відмінку – 3 *(Роункоулоун; шафран; шипот).*

- Закінчення яких **не можна встановити**, через наявність у словнику лиш їх усіченої форми (через можливі описки) – 4 *(припа(с)); ла(з); Итъки(л); бръдєцє(л)).*

Кількісне співвідношення лексичних одиниць тематичної групи «Природне середовище» у дослідженому словнику демонструє діаграма 1.

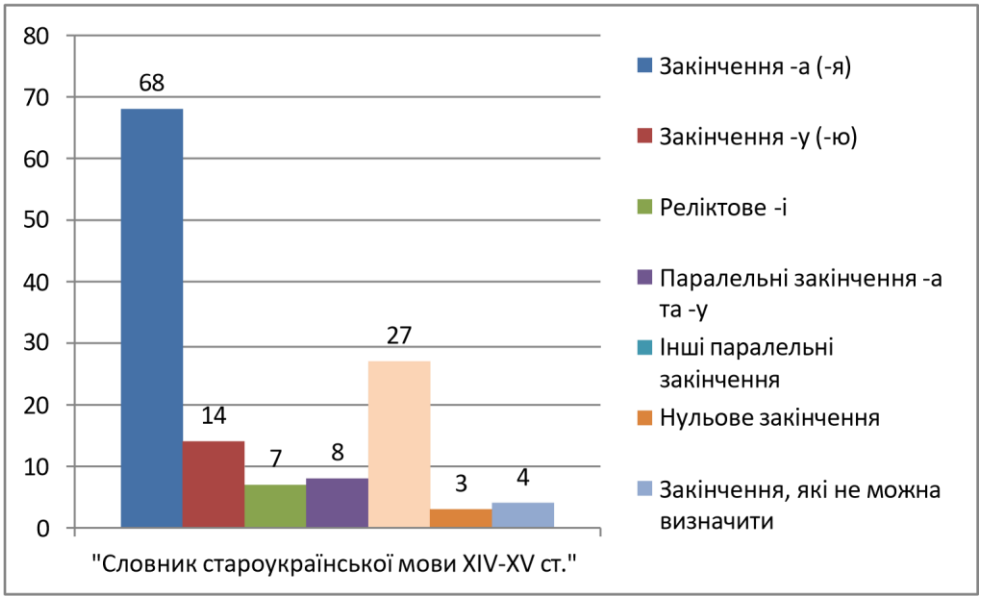

Діагарама 1. **Кількісне значення лексичних одиниць тематичної групи «Природне середовище» у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.»**

Визначивши семантико-морфологічні особливості виписаних іменників, можемо розподілити їх на такі групи:

1) **назви неістот, що позначають конкретні предмети:** *Каменя.*
2) **назви річок, озер, потоків**: *Арзула – Арзоул; БахлоуѦ; бєрхѣча; Блисчатула; болванцѦ; Бръладa[1] – бръла(д) (Бръла(д), Брълад); Бръладa[2]; брьлазєла; Бръльдєцѣ – бръдєцє(л); бугу; Боужора; Быка – Быку; Вєликого Крихова; Воловцѣ; Волчинцѧ; Вороиєца – Воронє(ц), Вороиєц – Воронєцоу; Вишнивца (Вышнєвца); Глода; Готовца (Готовцѧ); Гърчїя; Дїєнєца; Днѣстра; Добротвора; Дону; Ждєлоулоуи; Жиравца (Жєрав(ца)) – Жєравцѣ; Жєроула; Згару; Итъки(л); Колочина; Кородa – Кородѣ; Крънга; Малого Крїховцѧ (Малого Криховца); Милѣтина (Милѣ(тина)); tuchawca; Никида – Никид; Нистра; орбика; оа(н)цоулоуи; Орбѣжа – Орбѣжи; питоушка; Пищоаса; Проута (проута) – Проут; раковица; Ровця; Роункоулоун; Ръкътъоа; Садова; Сєлѣтина; сєрєта; Сирета; солоицѧ (солоунца) – солонєцѣ – слнцє; Стражника; страхотѣнѣ; стриѧ; стоудєнца – стоудєнцѣ; Стыра (СтырѦ); СоукнлѦ (соукилѦ); тазлова (Тазлова); тєтєрєви; троѧна (троана); Тоурбата; тоурлоую;*

Фалкъоа; ходосова; хомора; шаковцѣ.шоумоуза (шумуза, шимоуза); Ялаиа (ѧлана, яланѦ) – яланѣ.

3) **назви інших географічних назв (пагорбів, долин):** *Кобєлъка; Юка(ша) (Юкаш(а)) – юка(ш)).*
4) **назви відрізків часу, днів тижня і місяців:** *августа (Авгоуста, авъгоусъта, аугуста, агоуста, ауста, ау(г)ста) – авгоу (ст), авгоус(т), авгу(с), авгус, аугоу(с); апри(л) – априлїа (априлїа, априлѦ, априля, Aprila, априлья); дєкабрѦ (декабря; дєкабра, дек(абра), дєкємврїа); дня (dnia, днѦ, дъня) – днє, dnie – дни, дьни, дны, днѣ; Юлїа (Июлия, іоулїа, jiulia); июия (июнѦ, иоунѦ, іюня) – юнѣ; іюля (іюлѦ) – юли – ю(л), юл, їоу(л), ию(л); мая*

(маѧ, таја, маїа, маиа, маїя, маиѧ) – маю; марта (мрта, м(р)а, мартіа, мартія, мартіѧ); мѣсѧца (мѣсяца, мѣсєца, месяца, tesiaca, мисяца, мисѧца, м(и)с(ѧ)ца, mis(ia)ca, месеца, м(є)с(є)ца, м(єсє)ца; мисѧцѧ, misiaciа, мѣсѧцѧ, мѣсяця, м(ѣ)с(а)ца; мѣсица, м(с)ца, мсца, мца; м(с)цѧ, мцѧ, мсця, мця; мѣ(с)цѧ, мѧсца) – м(с)цѣ; ноѧбрѧ (ноябрѧ, ноября, ноѧбра, ноѧбр(а), noiabra, ноємврїѧ, ноемврія, ноѧвриѧ, ноєврїѧ, ноєврїа, ноє(м)брѧ, ноємврїа); обѣда (обеда); Сєптєврїа (Септєврїя, сєптєврїѧ, сєнтѧврия, сєнтєврїя); Сентября, (сєнтѧбрѧ, сєнтѧб(рѧ), Сентябра, сентѧб(ра), сєнт(ѧбра), сентебра, сенътебра, сєнтєб(рѧ), Сентабра, сєктєбрѧ, сєктѧбрѧ) – сєктѧ(б); фєвралѧ, (ѳєвралѧ, фєвраля, фєв(ралѧ), фєврѧ).

5) **назви тварин**: *вола; конѧ (коня) – конѣ; припа(с).*
6) **збірні назви істот:** *скота – ско(т).*
7) **назви дерев та кущів:** *бука; дуба; коуста; тополя.*
8) **назви явищ природи:** *огню.*
9) **іменники на позначення сукупности дерев, кущів:** *винограда, (виноград(а)) – виниогра(д); гая – гаю; лоугоу; лѣска; лѣса (лиса, леса) – лѣсоу (лєсоу) – ли(с); сада (соуда); огорода***.**
10) **назви трав'янистих рослин:** *овса (овъса, о(в)са, вовса); percu; шафран; ячменю.*
11) **назви просторових понять та їхніх різновидів:** *бродку; бродоу (броду) – брода – брод; брєгу; глода – гло(д); Дѣла (Дила) – Дѣлоу ; долоу – дола; западоу; коутоулоу; ла(з); лану; острова; парова***;** *пєрєкопа; писка – пискоу; потока – поток – потокоу; (ро)гу – рога; роунка – роункоу; ставоу (ставу) – става – ста(в); ставъка; шипот; язєроу.*

Лексичне наповнення групи на позначення назв річок, озер та потоків становить 66 одиниць. Це група містить найбільше проаналізованих слів. Частина іменників, що позначають назви річок, озер, потоків, засвідчується здебільшого із флексією *-а (-я).* Домінування цього закінчення чітко протиставляється із

сучасною нормою, більшість назв географічних об'єктів має закінчення *-у (-ю),* крім назв із наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійности. Маємо також і приклади гідронімів, що мають варіативні закінчення (разом із закінченням *-а, (-я)): Арзула – Арзоул; Бръладa*[1] *– бръла(д) (Бръла(д), Брълад); Быка (2) – Быку (1); Вороиєца (2) – Воронє(ц), Вороиєц (4) – Воронєцоу (1); Жиравца (Жєрав(ца))(1) – Жєравцъ (1); Кородa (6) – Кородъ (1); Никида (2) – Никид (1); Орбъжа (1) – Орбъжи; Проута (проута) – Прут; солоицѧ (солоунца)(2) – солонєцъ (1) – слнцє (1); стоудєнца (5) – стоудєнцъ (1); Ялаиа (ѧлана, яланѧ)(11) – ялантъ (6).* Винятками будуть лексеми: *Воловцъ; Ждєлоулоуи; Итъки(л); оа(н)цоулоуи; Роункоулоун; страхотѣнтъ; тєтєрєви; шаковцъ.* Спостерігаємо в них нульове закінчення та реліктове *-і*. Щодо закінчення *-у (-ю)*, то його маємо лише в таких словах: *бугу; Дону; Згару; тоурлоую.* Це може вказувати на те, що в період XIV–XV ст. тенденція до *-у (-ю)* в назвах річок, озер, потоків уже почала зароджуватися, але ще не витіснила на той час домінантну флексію *-а (-я).*

Така ж ситуація, де переважає флексія *-а (-я),* є в назвах на позначення пагорбів та долин: *Кобєлъка; Юка(ша) (Юкаш(а)) – юка(ш)).*

Щодо лексеми *камень*, то фіксуємо лише форму *Каменя.* Це вказує, можливо, на той період, коли семантика речовинности не була визначальним чинником або ж просто не була закріплена у цьому іменнику.

У групі лексем, які позначають відрізки часу, дні тижня та місяці, майже повністю переважає закінчення *-а (-я),* що є характерним і для сучасної граматики. Хоча деякі іменники мали все ж і варіативні закінчення: *августа, Авгоуста, авъгоусъта (11) – авгоу (ст), авгоус(т) (6); апри(л) (8) – априлїа, априлїа, априліѧ (7); дня (dniа, днѧ, дъня) – днє, dnie – дни, дьни, дны, днъ; июия (июнѧ, иоунѧ, іюня) (16) – юнъ (1); іюля (іюлѧ)(10) – юли (1) – ю(л), юл, їоу(л), ию(л) (2); мая (маѧ, таја, маїа, маиа, маїя, маиѧ) (26) – маю (1); мѣсѧца (мѣсяца, мѣсєца) (163) – м(с)цъ (1); Сентября, (сєнтѧбрѧ, сєнтѧб(рѧ) (6) – сєктѧ(б) (1).*

Іменників на позначення назв тварин у нашому досліджені є лише 3. Але вони мають вагоме значення, адже категорія істоти є важливою при виборі закінчення в родовому відмінку однини для іменників чоловічого роду. Спостерігаємо також майже повне домінування флексій *-а (-я)*: *вола; конѧ (коня) – конѣ; скота (11) – ско(т) (1).* Лише лексема *припа(с)* ‘приблудна корова’ [ССУ, с. 243] має нульове закінчення. *Конѧ (коня) – конѣ* подається з паралельними формами, де друга форма – реліктове *-і.* Окрім цього, збірний іменник *скотъ* ‘1. худоба. 2. худобина’ [ССУ, с. 350] має дві форми, одна з яких теж має нульове закінчення, але такий варіант було згадано лише 1 раз. Тож розуміємо, що назви істот як в староукраїнському періоду, так і в сучасному мають стійкі закінчення в родовому відмінку.

Наступну групу складають іменники, що позначають назви дерев та кущів. Бачимо, що усі 4 виписані лексеми закінчуються на *-а (-я): бука; дуба; коуста; тополя.* Виходить, що назви окремих дерев та кущів однозначно тяжіли до флексій *-а (-я).*

До природних явищ у нас вийшло зарахувати лише одну лексему *огонь,* що належить до іменників чоловічого роду з давнім суфіксом *ĭ-основи. Вона має лише один варіант закінчення в родовому відмінку – флексію *-ю*.

Група, яку складають іменники на позначення сукупності дерев та кущів, має 6 слів. Є лексеми, що мають варіативні форми**:** *винограда, (виноград(а)) – виниогра(д); гая (1) – гаю (1); лѣса (28) – лѣсоу (3) – ли(с) (2).* Звертаємо увагу, що форма *лѣса* має аж 28 згадок, а форма *лѣсоу* лише 3. Тобто домінувало закінчення *-а*, яке не характерне для сучасної форми цього слова в родовому відмінку однини. У такій же ситуації слова: *сада (соуда); огорода***.** А от щодо лексеми *лѣсокъ*, що має флексію *-а*, то форма родового відмінка вже збігається із теперішньою – *ліска*. І також іменник *лугъ* має форму ідентичну із нормами сучасної граматики – *лоугоу.*

Щодо іменників на позначення збірности трав'янистих рослин, то маємо такі теж різні форми. Наприклад, форма іменника *ячмень* збігається із формою теперішніх норм – *ячменю.* Так само зі словом percu. А також форми *овса (овъса, о(в)са, вовса)* такі ж, як і в чинному правописі, де це слово вважається винятком. Слово *шафран* у проаналізованому словнику виявилося без закінчення у формі родового відмінка однини.

Цікаву тенденцію нам демонструють іменники, що є належать до назв просторових понять та їхніх різновидів. Тут найчіткіше проявляється контраст між закінченнями *-а (-я)* та *-у (-ю): Дѣла (15) – Дѣлоу (3); долоу – дола; писка (8) – пискоу (3); (ро)гу (1) – рога (1); роунка (2) – роункоу (1).* Бачимо, що переважає поки закінчення *-а*, а *-у* тільки починає формуватися. Це демонструє довгий та складний процес формування сучасних норм, де більшість географічних просторових назв мають закінчення *-у.* Маємо також і такі варіантні форми: *бродоу (броду) (10) – брода (5) – брод (4); глода (2) – гло(д) (2) ; потока, поток (81) – потокоу (5); ставоу (ставу) (18) – става (1)– ста(в) (4).* Лише закінчення -у мають *бродку; брєгу; западоу; коутоулоу; лану; язєроу.* Тут форма *бродку* не збігається із теперішньою. Із нульовим закінченням маємо форму *ла(з).* Форму слова *шипот* подано із нульовим закінченням. Із закінченням *-а* маємо лексеми: *острова; парова***;** *пєрєкопа; ставъка.*

Таким чином, загальний аналіз всіх 132 лексем показав, що в період XVI–XV ст. форми родового відмінка однини іменників чоловічого роду, які належать до тематичної групи «Природне середовище», ще не мали усталеної норми. Значна кількість варіативних форм демонструє, що мова була на перехідному етапі становлення граматичних правил, які в результаті призведуть до сучасної форми. У період староукраїнської мови семантичне-розмежування було активним, але незавершеним. Варіативні закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)* (*гая – гаю; долоу – дола; мая – маю; (ро)гу – рога* тощо) є прямим доказом нестабільности

морфологічної норми та активний процес її формування, де з часом одна форма витіснить іншу.

Найстабільнішими були назви тварин та назви дерев та кущів, що майже повністю фіксували закінчення *-а (-я),* яке є характерне для назви конкретних іменників та істот. Також лексема *огонь*, що належить до групи явищ природи, мала уже стале закінчення *-у (-ю)* в родовому відмінку, з чим також збігається сучасна форма.

2.2 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XVI–XVIII століттях

Розглянемо особливості форм родового відмінка на матеріалі книги Г. Дидик-Меуш та О. Слободзяник «Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово. Текст. Словник», об'єднавши досліджувані іменники за семантичними групами. Так, загальна кількість виписаних лексем – 82[127]. Лише закінчення *-а (-я)* у родовому мали 34 іменники, закінчення *-у (-ю)* – 42. Хитання між флексіями *-а (-я)* та *-у (-ю)* виявилися в 4 словах: *горба – горбу; лугу – луга; лиску – лиска; . ѡкіѧна – окиану.* Тільки 2 слова були із варіативними формами *-а (-я)* та *-у (-ю),* що залежали від їхнього значення: *берега – бєрєгу, островка – ѡстровку.*

Кількісне співвідношення виписаних одиниць зазначеної тематичної групи у досліджуваних джерелах можемо глянути на діаграму 2.

[127] Див. додаток Б.

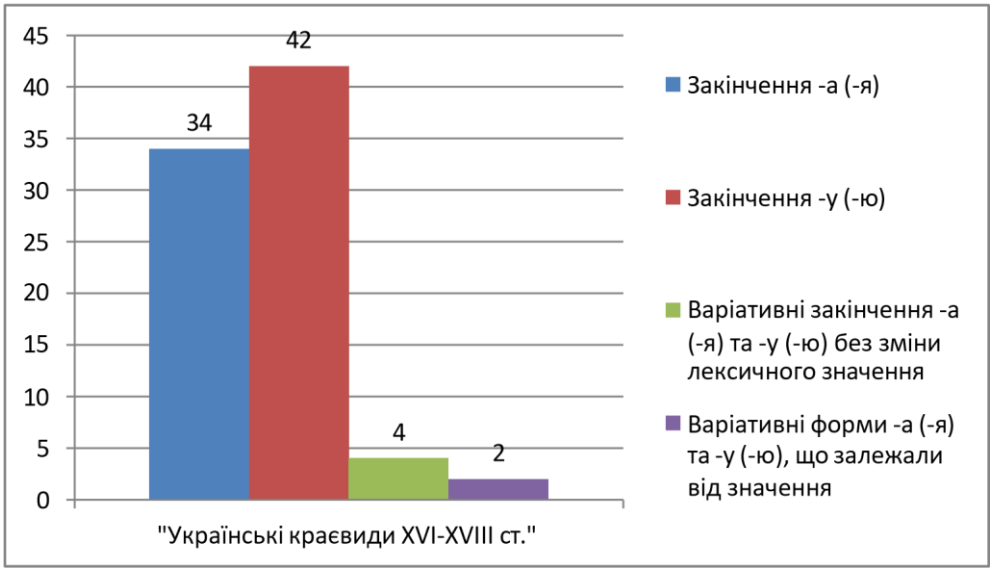

Діаграма 2. **Кількісне співвідношення лексичних одиниць тематичної групи «Природне середовище» у «Українських краєвидах XVI–XVIII ст. Слово. Текст. Словник» Г. Дидик-Меуш та О. Слободзяник**

Увесь виписаний матеріал із «Українських краєвидів XVI–XVIII ст. Слово. Текст. Словник» ми розділили на дві лексико-семантичні групи (**1. назви просторових понять та їхніх різновидів; 2. назви сукупности дерев, кущів**), кожну з яких можна поділити ще на декілька підгруп. Просторові поняття та всі їхні різновиди ми розділили так:

- **назви природних об'єктів рельєфу та їхніх складових:** *берега 1 – бєрєгу 2; бескида; валу; вєртєпа; верху; взвозу; взгорку; выгону; уступу; выспоу; горбъка; горба – горбу; гостинца; груда; кгрунтику; кгрунъту; кгрунту бортницкого; кгрунта сумѣдного; дѣла; жбира; запусту; застєнка; камєнѧ; копца; копца нарожного; курганцая; кургана; куса; коутика; кута; логу; ложку; островка 1 – ѡстровку 2; острова; ѡстрову кипръскаго; острова Сардиніи; пляцу; полланку; полоуланькоу; ровка; ровчака; рову; рогу; рубєжа старовѣчного; стєпку; степу; узвозу; шмата; яру.*
- **назви природних об‘єктів, пов'язаних з водоймами:** *броду; вира; источника; колодезя; океану; ѡкїѧна – окиану; оцеану; оцєану мора; потока; студєнъца.*

- **назви природних об‘єктів ландшафту, одержаних у власність:** *грунту дѣдизного; кгрунту отчизного; посагу; спадку; урика.*

Назви сукупності дерев, кущів ми можемо ще розподілити на такі лексико-семантичні підгрупи:

- **загальні назви лісового ландшафту:** *борку; гайку; гаю; гущака; лугу – луга; лужка; лиску – лиска; лѣса; майдану; хаща; хворосту;*
- **назви за породами дерев:** *березняку; гаю бєрєзового; гаю соснового; гайку соснового; гайку тернового; липнику; хвойнику.*

У межах групи назв на позначення просторових понять лексико-семантична підгрупа «Назви природних об’єктів рельєфу та їхніх складових» є найчисельнішою, містить аж 49 одиниць. Флексія *-а (-я)* здебільшого фіксується в іменниках, що позначають більш конкретну форму ландшафту (*бескида; вєртєпа; гостинца; дѣла; жбира; камєнѧ; копца; кургана, острова, ровчака*, але *рову; рогу),* а також у назвах виміряних чи поділених ділянок, що можуть мати межі (*груда; кгрунта сумѣдного; застєнка; копца нарожного; куса; кута; шмата,* але *уступу, кгрунту бортницкого, полланку; полоуланькоу).* Окрім цього, закінчення *-а (-я)* знаходимо й у зменшуваних формах іменників із суфіксом *-к-* (*горбъка; коутика; ровка,* але *кгрунтику, ложку, стєпку).*

Для позначення великих, невідмежованих територій використовується переважно закінчення *-у (-ю) (валу; взвозу; выгону; запусту; логу; степу; узвозу; яру),* що є характерним для сучасних норм за чинним правописом.

Були в цій підгрупі ще два слова, варіативні закінчення яких залежали від значення: *берега – бєрєгу, островка – ѡстровку.* Напр.: **берегъ 1 –** край землі біля води; берег: *Кашталянъ и синъ гишпанский приказавши войскамъ... неоподал от **берега** днѣпровского простовати ку Кодаку* і **берегъ 2 –** край, кінець земельного угіддя: *Жаловал мы пан Фєдор григорєвич сєнюта... ѡ став гулєвєцкий которыи ку **берегу** зємли имєнѧ засыпали* [УК, с. 20]. Такі ж значення спостерігаємо й в

Словнику української мови XVI– I пол. XVII ст[128]: берегъ, берегь – 1. край, смуга землі, що межує з поверхнею моря, річки, озера і т. ін.: *Дєрєво ... лєжить покидано тамъ жє отъдалєно отъ* ***бєреєга***; 2. Угіддя. [СУМ[16-17], Т. 2, с. 74]. Проте в другому значенні форми родового відмінка не було подано.

Островокъ 1 – здр. до **островь 1** (частина суходолу, оточена з усіх боків водою; острів); острівець: *панъ Гневошъ... листъ... свой... на записанъе вечистое* ***островка*** *на озере в маетности его милости дедичнои села Дрозденъ и Гудчого Броду будучого, з кгрунтомъ прилеглым на берези тогожъ озера, до збудованъя на немъ дворца з огородами до него потребными и волное завжди ловенъе рыбъ*; **островокъ 2 –** здр. до **островъ 2** (земельне угіддя, розташоване окремо від основного наділу або вирізняється з-поміж інших угідь; острів); острівець: *што сѧ дотычєт того ѡстровка, Дубровицы, тыи подданыи єго, Карасинцы мѣли в нєм пол своих в заставє ѡт ста лєт и далєй и не хотѧчи єсмо нарушити сумнєнѧ своєго, придали єсмо єму в том* ***ѡстровку*** *ку болоту зємли* [УК, с. 231]. Це може бути показником того, що в період XVI–XVIII ст. формувалося активне розмежування закінчень за семантичною диференціацією. Хитання між флексіями *-а (-я)* та *-у (-ю)* у цій підгрупі має лексема ***лугъ*** ‘поросла лісом низина; луг’**,** де форма родового відмінка однини не розмежовується ніякими чинники, а вживається паралельно: *лугу – луга.* До прикладу: *Двѣ медвѣдици зъ* ***лугу*** *выбѣгши чотырдесятъ и двохъ хлопцовъ розшарпали; Отъ Григорія Остапенка получилемъ листъ зъ инквизициєю, которой суплѣковалъ на родителя до Румянцова за вирубъ* ***луга*** [УК, с. 180].

Словник української мови XVI– I пол. XVII ст. теж тлумачить це слово як ‘низина, поросла лісом; луг’, і приклад з формою родового маємо лише один: *от того* ***луга*** *рєчкою у верхъ тоє рѣчки чєрєз дорогу, которѧ идєт ие Ковлѧ*

[128] Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / відп.ред. Д. Г. Гринчишин. Львів: [б. в.], 1994–2022. Вип. 1–18 (видання незавершене) .

къ Дороготєшу [СУМ[16-17], Т. 16, с. 105].

Наступну лексико-семантичну підгрупу складають іменники на позначення водних об'єктів, до якої ми віднесли 10 лексем. Флексія *-у (-ю)* трапляться в словах зі значенням великих водних мас, (*океану; оцеану; оцєану мора)*. Цікаво, що словосполука ***оцеанъ море*** в родовому відмінку має форму *оцєану мора*, а ***океань море*** має вже паралельні закінчення – *ωкїѧна – окиану.* Напр.*: Александеръ тягнулъ до мора великого ωкїѧна; Римляны... отворили замки... ажъ до великого мора окиану* [УК, с. 227]. Бачимо також вживання однакового прийменника *до* в цих реченнях, який вживається якраз з родовим відмінком. Про міжвідмінкову контамінацію зауважила О. Крижанівська: «У якийсь момент, ймовірно, при формі давального відмінка на *-у* вживався прийменник родового *до*»[150]. Таких висновків учена дійшла завдяки твердженню С. Бевзенка «…*къ* в давнину широко виступав з давальним відмінком із значенням кінцевого пункту досягнення напрямку дії. ... Давні конструкції з прийменником *къ* замінилися повністю конструкціями з прийменником *до* з родовим відмінком. Така заміна нерідко фіксується вже в українських грамотах XIV–XV століть»[151].

Закінчення *-у* має і іменник ***бродъ*** у такому значенні: 1. мілке місце річки або озера, яке можна перейти; брід: *Я, Алєксѣй Мириловичь... на цєрьковь святую... оддавам... брегы и яркы вєдлє циркусу а знаковъ мєджы, вь кол почавши пониже млина одъ броду просто въ гору ку полночи ажъ на мєджу знатну од Глинника з Винного поля; жидове... зступили до* ***броду*** *Іордана; маеор под Сенжары пришел сей ночи незадолго до дня, и у самой рѣки от швецкова войска, но там, у той сторонъ рѣки, к* ***броду****, по наших выпалили.* Хоча наведено було й ще одне тлумачення цієї лексеми, але прикладів із формою родового не було: 2. дорога через болото; заболочена важкопрохідна частина дороги або сама [УК, с. 35]. Проте в Словнику української мови XVI– I пол. XVII ст. знаходимо це слово в значенні 'брід', яке у формі родового відмінка однини має паралельні закінчення: *А потом єсми повєл от того ж*

[150] Крижанівська О. Формування системи словозміни іменників чоловічого роду II відміни (родовий відмінок однини). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2006. Випуск 67. С. 168. URL: https://cusu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2006_vipusk_67_zamovlennya_4494.pdf#page=164 (дата звернення: 11.11. 2025).

[151] Крижанівська О. Формування системи словозміни іменників чоловічого роду II відміни (родовий відмінок однини). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2006. Випуск 67. С. 168. URL: https://cusu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2006_vipusk_67_zamovlennya_4494.pdf#page=164 (дата звернення: 11.11. 2025).

броду *… на остров; тоєй ночы пєрєпровадилъ [Іаковъ] сво(и) набытокъ чєрєзъ ьродъ, а самъ зосталь на томъ боцѣ брода* [СУМ[16-17], Т. 3, с. 74].

У підгрупу, що позначає назви об'єктів, які одержували у власність, нам вдалося додати лише 5 лексем. Тут домінує закінчення *-у (-ю)* (*грунту дѣдизного; кгрунту отчизного; посагу; спадку)*. Із флексією *-а* в родовому було лише слово ***урикъ*,** що має значення ‘ спадкове земельне угіддя’: *пріидє прѧд нами… слута нашь, влад… и продал свою правую ѡтнину ѡт своєго праваго урика, єдно село, на тутовѣ, на имѧ русѧни, слузѣ нашєму, їѡну талмачю* [УК, с. 328].

Наступну лексико-семантичну групу формують іменники, що мають значення збірности та сукупности дерев і кущів. Загальні назви лісового ландшафту, такі як: ***борокъ; гаєкъ; гай; майданъ; хворостъ*** – тяжіють до флексії *-у (-ю),* що збігається із формами сучасної граматики, окрім форми *гайку,* сьогодні цей іменник у родовому має форму *гайка*. Закінчення *-а* також було серед цих найменувань (*гущака; лужка; лѣса; хаща).* Форми *лѣса; хаща* відрізняються від чинних норм – *лісу, хащу.*

Підгрупа назв лісу за породами дерев має 7 слів, у яких чітко домінує закінчення *-у (-ю)* (*березняку; гаю бєрєзового; гаю соснового; гайку соснового; гайку тернового; липнику; хвойнику).* Що цікаво, у прикладі до лесеми ***гайокъ терновый*** в родовому відмінку однини є наявна форма гайка закінчення *-а*: *А потом ѣѧ павєл… через тую дорогу ко груши, ѡт груши к* ***терновому гайку****, ѡт* ***гайка*** *к могилицам, ѡт могилиц к сєножатєм дворным Пєсочєнским до Рахова* [УК, с. 64]. Хоча, як зазначали раніше, без прикметникового кваліфікатора

‘***терновый***’ лексема ***гаєкъ*** має закінчення *-у.* Із закінчення *-а* це слово подає і Словник української мови XVI–I пол. XVII ст., де, окрім тотожного прикладу із закінченням *-а*, який ми подали вище із Словника українських краєвидів, ще є і такий: *єхали, … мєжи всходомъ и полунно(ч). чєрє(з) поля, .. с которы(х) свєжо збожсу(т) знятыє, … до Хворостовъ и до* ***га(и)ка,*** *гдє рє(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)мє(р) вщалося* [СУМ[16-17], Т. 6, с. 183].

Порівняймо форми родового відмінка однини в іменниках проаналізованих лексико-семантичних груп у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» та в «Українських краєвидах XVI–XVIII ст.». Із дослідження виходить, що у другому словнику є лише дві лексико-семантичні групи – назви просторових понять і їхніх різновидів та назви на позначення сукупности дерев і кущів. Тож аналізуватимемо лише ці групи в зазначених словниках.

У «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» маємо такі лексеми:

- **назви просторових понять та їхніх різновидів:** *бродку; бродоу (броду) – брода – брод; брєгу; глода – гло(д); Дѣла (Дила) – Дѣлоу ; долоу – дола; западоу; коутоулоу; ла(з); лану; острова; парова***;** *пєрєкопа; писка – пискоу; потока – поток – потокоу; (ро)гу – рога; роунка – роункоу; ставоу (ставу) – става – ста(в); ставъка; шипот; язєроу.*
- **Іменники на позначення сукупности дерев, кущів:** *винограда, (виноград(а)) – вниогра(д); гая – гаю; лоугоу; лѣска; лѣса (лиса, леса) – лѣсоу (лєсоу) – ли(с); сада (соуда); огорода***.**

Зі всіх лексем тотожними виявилися лише 10 одиниць. Щодо першої групи про просторові поняття, то маємо іменник ***бродъ***, який у XIV–XV ст. має варіативні закінчення *бродоу (броду) – брода – брод,* а в період XVI–XVIII ст. фіксується із закінченням *-у* у всіх своїх значеннях – *броду 1 і броду 2.*

Лексема ***брѣгъ*** у першому словнику має форму *брєгу* [ССМ, с. 127], а в словнику Г. Дидик-Меуш та О. Слободзяник уже знаходимо із паралельними

закінченнями *-а* та *-у*, які залежать від семантики. Флексія *-у* збігається у значенні ‘край, кінець земельного угіддя’, а от як ‘край землі біля води; берег’ лексема має вже закінчення -а, що є відмінною від форми у XIV–XV ст.

У Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст. іменник ***дѣл***, що позначає ‘ пагорбок, гірський хребет, діл ’ [ССМ, с. 337] має хитання у формах родового: *Дѣла (Дила) – Дѣлоу.* А в другому словнику маємо лише закінчення *-а* (*дѣла),* яке не збігається із формами сучасного відмінювання.

Слово ***островъ*** Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. фіксує як ‘земельну ділянку, що розташована окремо від головного маєтку’ із закінченням *-а* в родовому. І в «Українських краєвидах XVI–XVIII ст.» воно теж має флексію *-а* у всіх значеннях (1. частина суходолу, оточена з усіх боків водою; острів; 2. земельне угіддя, розташоване окремо від основного наділу або вирізняється з-поміж інших угідь; острів).

Фіксуємо також і унормування закінчення в лексемі ***потокъ***, що в староукраїнський період мала аж три варіанти: *потока – поток – потокоу* [ССМ, с. 269]. У XVI–XVIII ст. слово зберегло тільки закінчення -а: *потока.*
Воно тотожне до закінчення, яке чинне зараз.

Лексема ***рогъ*** теж мала варіативні закінчення в давніший період: *(ро)гу – рога* [ССМ, с. 294]. У другому лексиконі ж знаходимо тільки із флексією *-у,* що також збереглася і в сучасній українській мові.

Іменник ***гай*** вже в період XVI–XVIII ст. вживається із закінченням *-ю*, що є актуальним сьогодні. Хоча в давніший період ця лексема мала хитання між закінченнями *-ю* та *-я*: *гая – гаю* [ССМ, с. 237].

Для слова ***лугъ*** у староукраїнський період була притаманна флексія *-у*, а в XVI–XVIII ст. уже були варіативні закінчення: *лугу – луга [УК, с. 180].*

Таку ж ситуацію маємо і з іменником ***лѣсокъ:*** у першому словнику має лише закінчення -а, але потім знаходимо форми *лиску – лиска* [УК, с. 184].

Форми *лѣса (лиса, леса) – лѣсоу (лєсоу) – ли(с)* у родовому відмінку були зафіксовані у «Словнику староукраїнської мови». У пізніший період бачимо лише *лѣса*. Це закінчення не притаманне сьогодні, тож розуміємо, що ще будуть періоди, коли слово ***лѣсь*** збереже форму із закінченням *-у.*

Окрім цього, у «Словнику староукраїнської мови» лексему ***камень***, як конкретний іменник, має закінчення *-а: Каменя* [ССМ, с. 468]. В «Українських краєвидах» це слово вживається ще в значенні ‘скала’ [УК, с. 157], тому ми віднесли його до природних об'єктів рельєфу, де його закінчення в родовому збігається із попереднім періодом.

Таким чином, порівняння форм родового відмінка іменників чоловічого роду на позначення природного середовища у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» та в «Українських краєвидах XVI–XVIII ст.» показує, що більшість слів на межі тих періодів мали активний перехід від варіативних закінчень до сталої форми, хоча й навіть не тотожної із нормами сучасної української мови. Бачимо, що в староукраїнський період було більше хитання між флексіями *-а* та *-у*, а інколи й нульовим закінченням, яке ми вже не фіксуємо в XVI–XVIII ст. Головною ознакою в цей перехідний період було семантичне розмежування, от як у лексемах ***брѣгъ*** та ***островъ.*** Це може свідчити про те, що флексія стає вагомим засобом, за допомогою якого відрізняють лексичні значення.

2.3 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XIX столітті

Для історії української мови, зокрема й для всієї історії України, XIX століття стало надзвичайно складним періодом. Розвиток мови відбувався в жорстоких умовах потужних політичних, соціальних і культурних змін. Численні утиски й заборони ставили перед українською культурою суворі обмеження у сфері освіти, науки, видавничої справи тощо. «Причинами заборон багатьох видань слугували передусім їх українська мова та український правопис. Через ці причини не дозволяли до друку чи поширення насамперед ті явища, які

заборонялися Емським указом і додатком до нього 1881 р.»[129], – пише Г. Макар. Проте, незважаючи на таку гнобительку політику росії, цей період став визначальним етапом для становлення нової української літературної мови, основою якої стала народна мова.

Для аналізу особливостей словозміни іменників другої відміни у XIX столітті ми обрали «Словник української мови» П. Білецького-Носенка, де нам вдалося зібрати всього лише 10 лексем, які належать до тематичної групи «Природне середовище» та мають зазначені форми родового відмінка:

Назви неістот, що позначають конкретні предмети: *гарбуза;*

- **Назви тварин**: *гайстра; кобця;*
- **Назви дерев та кущів:** *дуба;*
- **Назви кущових і трав'янистих рослин:** *вивса/овса; ирья; чабца; агрусу;*
- **Назви просторових понять та їхніх різновидів:** *плигу; рову.*

Через невелику кількість зафіксованих одиниць зі «Словника української мови» П. Білецького-Носенка ми проаналізували родовий відмінок ще в деяких граматиках того періоду: «Методичній граматиці языка мало- руского» П. Дячана; «Методичній граматиці української мови» В. Коцовського, І. Огоновського; «Граматиці руської мови» С. Смаль-Стоцького, Ф. Ґартрнера. Загальна кількість усіх виписаних лексем з вищезгаданих праць сягнула 65. Ми порівняли їх та розподілили за лексико-семантичними групами, додавши до загального списку ще слова зі словника Білецького- Носенка. Варто зазначити, що в кінцевій класифікації лексеми, які повторювалися в різних граматиках, було додано лише раз.

---

[129] Макар Г. Цензурні переслідування української мови в Російській імперії в кінці XIX - на початку XX ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць / відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 50. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a17f740a-6256-46e8-8108-f68d46dbe0d2/content (дата звернення: 13.11.2025).

Тож на основі аналізу особливостей вживання форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду в досліджених джерелах ми зафіксували 75 одиниць, але 13 з них мали ідентичну форму у різних джерелах. Тому в самому процесі робити із матеріалом використовуємо тільки 62[130] лексеми:

1) **назви неістот, що позначають конкретні предмети:** *камєнѧ; коренѧ; листочка;*
2) **назви річок, озер, потоків**: *Буга; Днѣпра; Днѣстра; Сѧна;*
3) **назви відрізків часу, днів тижня і місяців:** *марцѧ; мѣсѧцѧ; січнѧ; цвѣтнѧ;*
4) **назви тварин**: *бузька; вола; гайстра; голуба; дрозда; кобця; когута; конѧ; кота; лиса; льва; медведя; осла; пса; рака; слимака; цапа; щупака;*
5) **назви дерев та кущів:** *береста; граба; дуба; ѣсенѧ;*
6) **назви явищ природи:** *вітра – вітру; граду; грому; леду; морозу; снѣгу;*
7) **іменники на позначення сукупности дерев, кущів:** *огорода – огороду; саду; садка; хворосту;*
8) **назви кущових і трав'янистих рослин:** *агрусу; барвінку; бобу; винограду; вивса/овса; гарбуза; гороху; ирья; кмину; моху; перцу; чабца; ѣчменю;*
9) **назви просторових понять та їхніх різновидів:** *гаю; горбочка – горбочку; ставка; ставу; плигу; рову.*

[130] Див. додаток В.

Бачимо, що більшість лексико-семантичних груп мають вже усталене закінчення *-а (-я),* де воно фіксується у кожному наведеному слові. Наприклад, у групі на позначення назв тварин усі 18 слів мають однакову флексію. Виходить, що для назв істот граматична норма на *-а* у XIX ст. вже була сформована.

Кількісне співвідношення лексичних одиниць тематичної групи «Природне середовище» у досліджуваних джерелах демонструє діаграма 3.

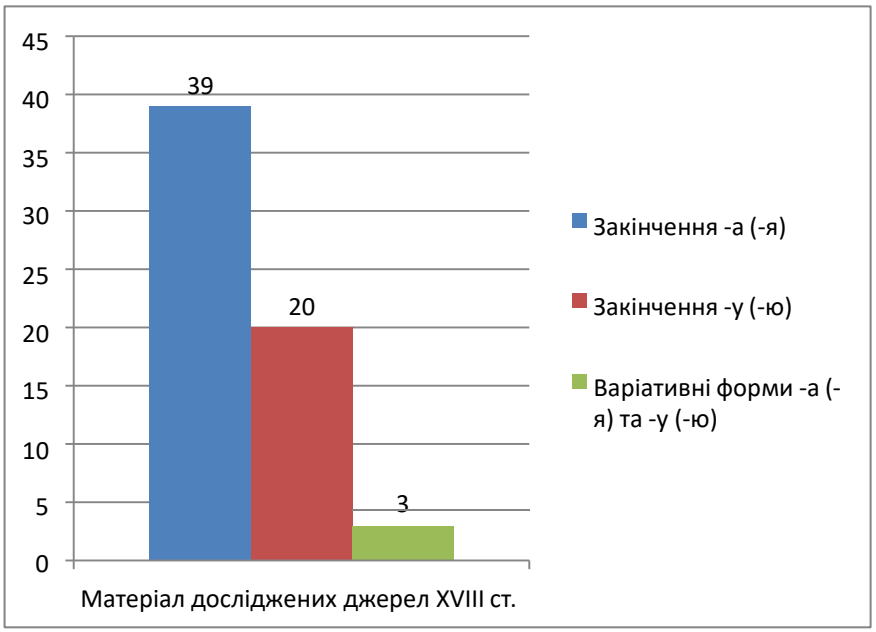

Діаграма 3. **Кількісне співвідношення лексичних одиниць тематичної групи «Природне середовище» у «Словнику української мови» П. Білецького-Носенка та в «Методичній граматиці языка мало-руского» П. Дячана; «Методичній граматиці української мови» В. Коцовського, І. Огоновського; «Граматиці руської мови» С. Смаль- Стоцького, Ф. Ґартрнера.**

Таку ж ситуацію маємо і в назвах конкретних обчислювальних іменників-неістот, назвах дерев та кущів, місяців, відрізків часу, а також у власних назвах географічних об’єктів (річок, озер), де всі лексеми мали усталену форму на *-а*.

Щодо іменників, що позначають явища природи, то усі лексеми цієї групи мають закінчення *-у*, окрім слова ***вітер***, що має паралельне вживання флексій *-а (-я)* та *-у (-ю)*. Сюди ж можемо віднести і слово ***огород***, де «уживають ся без

ріжниці оба закінчення»[131], як зазначено в «Граматиці руської мови». Лексема ***сад*** фіксується лише із флексією *-у,* хоча ***садок*** уже має закінчення *-а* в родовому.

Щодо назв кущових і трав'янистих рослин, то в цій групі домінує закінчення *-у (-ю).* Тобто ці назви сприймалися як збірні незлічувані іменники. Проте закінчення *-а* спостерігаємо в таких формах: *вивса/овса; гарбуза; ирья; чабца.* Тобто виходить, що ця лексико-семантична група в той період мала ще не до кінця внормовані форми, і протиставлення закінчень *-а (-я)* та *-у (-ю)* тривало довше.

У групі, що позначає просторові поняття, переважає закінчення *-у (-ю).* Але є деякі особливості, наприклад: слово ***ставок,*** утворене за схожою моделлю до слова ***садок*** (утворюються за допомогою суфікса -к-), має закінчення *-а*. Також маємо ще одне слово із варіативними закінченнями – ***горбочок***.

Порівняймо форми родового у XIX столітті із формами попереднього періоду (XVI–XVIII ст.), коли ми досліджували словник Г. Дидик-Меуш та О. Слободзяник «Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово. Текст. Словник». Через те що матеріал XVI–XVIII ст. був зосереджений більше на найменування географічної термінології, а в проаналізованих працях XIX століття був ширший лексичний спектр, спільних лексем ми виявили лише 4: ***камень, хворост, гай, ривъ***. Проте це не завадило нам зробити певні висновки про еволюцію формування закінчень у родовому відмінку для іменників тих періодів.

У дослідженому словниковому корпусі XVI–XVIII ст. засвідчується домінування закінчення *-у (-ю),* що пояснюється називанням об'єктів зі збірною та просторовою семантикою, адже всі лексеми позначали особливості рельєфу, що традиційно тяжіє до *-у.*

---

[131] Смаль-Стоцький С. Граматика руської мови / уклад.С. Смаль-Стоцький, Ф. Ґартнер . 3-є вид., випр. і доп. Відень : Книгарня тов-ва ім. Шевченка, 1914. С. 67. URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1102/file.pdf (дата звернення: 13.11.2025).

У XIX ст. спостерігаємо вже стійкіші позиції закінчень в аналізованих лексико-семантичних групах: флексія *-а (-я)* характерна для іменників на позначення істот та конкретности, а флексія *-у (-ю)* – для просторових, збірних та абстрактних. У цьому періоді значно зменшується варіативність закінчень, хоч паралельні форми зафіксовані (*вітра – вітру, огорода – огороду, горбочка – горбочку),* що може демонструвати завершальний етап домінування того чи іншого закінчення. Окрім цього, диференціація флексій за семантикою слова, як було в XVI–XVIII ст. (*берега 1 – берегу 2*; *островка 1 – ωстровку 2*), у XIX ст. вже не засвідчується. Цікавим ще є те, що в «Українських краєвидах» слово ***горбъ*** мало паралельні закінчення (*горба – горбу),* але його пестлива форма ***горбокъ*** має форму лише із закінченням *-а (горбъка),* а от в «Граматиці руської мови» у лексемі ***горбочок*** наявні варіативні закінчення *(горбочка – горбочку).*

В українській мові кінця XIX – початку XX ст., як зазначає І. Шмілик, вживання форм родового відмінка ще не було до кінця усталене. Науковиця цитує: «Відм. 2-ий одн. кінчить ся почасти на -а, почасти на -у, а почасти на -а або -у. Іменники, що у них 4-ий відм. одн. рівняє ся 2-му, мають в 2-ім відм. одн. завсїди лише закінченє -а: ангела, дрозда, дуба, слимака. Закінченє -у має богато іменників, що означають якусь річ: винограду, суду, дому, меду, подарунку; або чинність, стан, прикмету і т.п.: догляду, морозу, ранку, сьміху. У деяких іменників уживають ся без ріжниці оба закінченя, н.пр.: огорода, -у, сира, -у, народа,-у, моста, -у, вітра, -у, гріха, -у, закона, -у, горбочка, -у, празника, -у, верха, -у, садка, -у»[132].

Щодо спільних лексем у зазначених працях обох періодів, то форма родового відмінка залишається стійкою від XVI–XVIII ст. і до XIX ст. Семантична диференціація тих іменників є однозначною: флексія *-а* для

[132] Шмілик І. Д. Морфологічна варіантність у поезії Івана Франка: іменні частини мови : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. С. 90. [156] Див. додаток Г.

конкретних назв (*камєнѧ)*, а флексія *-у* для збірних і просторових назв (*хворосту; гаю; рову)*. Отже, поділ для основних семантичних категорій якраз почав закладатися в основу в XIX ст., а граматики того періоду якраз почали стандартизувати такі явища.

2.4 Закінчення іменників у родовому відмінку однини тематичної групи «Природне середовище» у XX столітті та їхній сучасний стан

Для аналізу форм родового відмінка у XX ст. ми обрали «Словник української мови» Б. Грінченка, що був найповнішим фіксатором «живої» та літературної мови того часу. Усіх досліджених одиниць у нас вийшло 1866[156]. Щоби виявити особливості закінчень у виписаних лексемах, ми знову ж таки поділили їх на лексико-семантичні групи:

1) **назви неістот, що позначають конкретні предмети:** *камінця; корінчика; коріня; кукурудза; лапика; листика; листика; листка; листонька; листочка; лусканця; лущака; лущика; місячка; місячка; ночника; овощу; орішця; пагону; пагонця; пня; пенька; прутка; стовбура; стручка; тирвака; товстуна; штовба;*
2) **назви річок, озер, потоків**: *Бога; Дніпра; Дністра; Дністрочка; Дунаю;*
3) **речовинні іменники:** *вапняка; каменю; круша; мармуру; самоцвіту; свинцю; смарагду; угільця;*
4) **назви відрізків часу, днів тижня і місяців:** *березня; Березіля; березня; вересня; грудня; ґедзеня; жовтня; кивня; липня; липця; листопаду; лютня; маю; марця; місяця; падолисту – падолиста; паздерника; ранку; серпня; січня; студня; суховня; тижника; травня; цвітня; червця***;**
5) **назви тварин**: *аврюшника; авряка; астроба; бабака; бабця; багрія; балана; барана; баранця; баранка; баранчука; бахмата; бжука; бжуна; бидляка; бика; бинча; бичечка; бишака; бобра; білогривця; білогрудчика; білоока; блискавця; блищака; бобиря; бобрика; бовкуна; бовкунчика; бокшія; болиголова; болотянка; бонюха; боривітра; борсука; борсюка;*

боска; боцюна (боцяна); брикуна; британа; бугая; бузівка; бузька; бузька; бузьочка; буйтура; бульб'ятника; бумбака; буняка; бур'янника; бусля; бусня; бусла; буська; буська; валаха; валюша; ведмедика; ведмедчука; ведмедюка; ведмедя; вепра; вепрока? (веприка?); верблюда; вереб'я; веретільника; версовика; вертунця; верхлюка (верхляка); верхоблюда; верхоляка; веселика; виновора; вирезуба; відвуда; відгульня; вола; віслюка; вовка; вовчка; вовчука; водвуда; волика; ворона; воробня; воробця; воробка; ворона; воронця; вудвуда; вудода; вудка; вужа; в'юна; в'ючака; гавкача; гавкуна; гаврана; гавраха; гаду; гармасаря; гарча; гачура; геруна; гиндика; гнідана; гнійника; гнойовика; гнояка; головача; головня; головника; голопуцька; голуба; голубця; голубочка; голубчика; голубчичка; горла; горихвоста; горлача; горобея (гороб'я); горобля; горобця; горобієнка; госача; гостяка; готура (ґотура); гречуха; гривака; гриваня; гривнока; грижпана; грипа; гробака; громака; гудимця; гузка; гуркотливця; гусака; гусачка; гусяра; гуцулка; гуцуляка; ґацика; ґедза (ґедзя); ґедзика; ґерлака; ґлюча; двілітка; дворічняка; деревоклюя; дереша; деркача; дерканчика; дерчака; дженчика; джіворонка; джаворонка; дзвенкача; дзвінка; дзвонця; дзвоника; дзиза; дзинґеля; дзмія; дика; диркача; дичака; дичка; дичка; довбала; довгогривця; довгоносика; довгоуха; дробиняка; дрімлюха; дрімуха; дрозда; другака; дудила; дудка; дудка; дундука; дьокула; дюка; дятла; єщіра; жабоїда; жайвора; жайворінка; жайворонка; жевжика; жевжичка; жереба; жеребця; жеребчика; живчика; житника; жміля; жовтобрюха; жовтобрюшка; жовтопуза; жовтюха; жука; журава; журавля; журавця; журавличка; жучка; забильняка; завербника; задирака; зайця; звіра – звіру; звірака; звірика; заїнька; зарибку; заянця; зайця; зеленяка; земледуха; земляка; змія; змійка; зміюка; индика; индора; ирджка; ирчка; їжака; їжачича; їжика; йойчика; йоржа; кабана; кажана; кажанка; какарішника; канаречка; канарка; капова; каплуна; карамана; карасика (карасичка);

карася; карахвета; катира; качера; качора; качура; квака; керепа; касиря; кита; коня; коса; кота; кленя; клепця; кліща; кліщака; клуса; кнороса; коваля; ковальчика; коваляка; ковбиря; когута; когутика; кодія; козла; козельця; козія; козлика; козина; кокаша; коловодника; комарика; комаря; коника; коничка; конопельника; конопляника; копра; корноза; косаря; коситня; костогриза; коструба; кострубонька; котаря; котика; котичка; котища; котка; котка; котуся; кочубея; крагульця; кракоча; кракуна; краля; красунка; крета; кречета; крижня; кроля; крота; крокодила; кролика; кромкача; кругава; крумкача; крупняка; крутоголова (крутоголовача); кручака; крюка; кряка; крячка; кубрака; кувика (куьіка); кугача; кугика; кугута; кукула; кукулюха; кукунця; кумака; кумлика; кунделя; кура; кураха; куржана; курія; курка; куронька; куцика; кучоперу; лаврика; лайняра; лайтука; лапанчика; лебедця; лебедика; лебедина; лебедонька; лебедочка; лебедя; лева; левуся; левчука; лелечища; лелика; леліта; леляка; леопарда; лилика; лина; линця; линка; линочка; лиса; лисака; лисану; лисиччука; лисовина; лисовинчика; лиска; лисяка; ліскогриза; літюгана; лозиняка; лошака; лошачка; луня; лускиря; луща; лямпарта; ляща; лящика; матра; мазура; мартина; мартюка; марчука; меделана; ментуза; меня; менька; мерина; мершаника; метелика; метеличка; метіля; мечведка; мизгиря; мишака; мишачка; мишовія; мишокрілика; мідика; мідянчика; мнюха; молодовика; молочаника; молочника; морщака; москалика; москаля; москальчика; мотиля; мотиляка; мудрателя; муравля; мураля; мурваня; мургія; муркача; мурчка; муряха; муца; муштая; назімка; наливакйка; недомірка; недоступу; нерожня; нерозня; нехаринця; носая; ночовида; нурця; нутряка; овода; оводня; овраха; оврашка; овчарика; овчаря; огарю; огра; огира; однорога; однорожка; одуда; окуня; оленка; оленя; омелюха; онагра; орла; орішка; орлана; орлика; орлонька; орлюка; осла; оселедця; осетра; ослюка; осятра; павича; павлика; павука; павуна; павура; павучка; паконя;

папортиняка; парогача; паука; пацюка; перу; пергача; перепілочка; пер'яна; пса; песика; петрика; пискаря; пискіра; півня; півника; півничка; під'їдня; підкаменця; підляща; підплитника; підоловія; під'ядлівчака; під'ярка; пірчуна; піскогліду; піщака; пластунця; пліща; поборозняка; поковтача; покропивника; половика; половчика; полоняника; получабака; понурка; попукача; поросюка; постанця; потемряка; пралева; припутня; просолу; пструга; пташка; птукача; пугача; пуголовача; пуголовка; пузанка; пукаса; пульоша; пульпака; пульцана; пуляка; пуляша; пупенака; пупника; п'явушника; п'ядака; равера; равла; равлика; раврика; раглика; рагляка; рака; рапака; рапача; рапчака; рачка; ремеза; рибця; ринґача; риндача; рінника; розсохача; роланика; ругача; русака; сазана; сайгака; саленика; салія; саляника; свиногриза; свіргуна; себеля; селедця; семеника; сернюка; сивограка; сикору; синевода; синика; синьогуба; сироватня; сича; сірмана; сіроманка; скидня; скоблика; скота; слимака; слютника; смеречнюка; снігара; сніголюба; снігура; соловеєчка; солов'я; соловейка; соловівчка; соловія; сома; сопача; спичака; сплюха; сп'юшка; стонога; стоніжника; страшка; судака; судачка; судука; сусла; суслика; сучака; таранника; таргана; таркана; тарканища; таркача; тарпана; тетервака; тетерця; тетерука (тетерюка); тигра; тижика; тиру; тирча; третяка; тріщука; тровлюка; троска; трупоїда; трусника; труся; трута; трутня; трутовця; труха; трухана; тулука; туркота (туркута); турка; туруна; тхора; тхорика; фірчака; флова; фруза; хвазана; хвата; хоря; хорта; ховраха; ходовика; хом'яка; хорустіля; хорустільника; хохолаза (хохолака); хохолика; хромака; хрусталя; хруща; хрущика; хряща; худка; худка; капка; цапура; цвіргуна; цвірінька; цвірінчука; цвіркуна; цвірчка; цівкуна; цілуха; ціпчака; цірчка; ціцвіря; цуцка; цуцака; цуцика; цьмока; цюника; чабака; чверщка; чекота; чепиргача; черва; червака; червачка; червенодупца; червеняка; червонюха; черв'ячка; черешняку; черешняра; черкача; четвертака; чечика; чижа;

чика; чируса; чистюха; чмеля; чмовха; чопа; чорногуза; чороліса; чортика; чортокрапа; чугара; чупкара; шавкуна; шандарика; шарана; шешеля; шашлака; шашка; шерстня; шершня; шершуна; шмалка; шпака; шпаконька; шторгана; щедлика; щенюка; щибельця; щиглика; щигля; щипака; щипачка; щипляка; щипуна; щипчика; щувака; щудлака; щура; щурця; щурика; щурія; южа; юрика; юричка; ядвівчака; якола; яльця; ялівнику; ямелюха; ярея; ярищечка; ярчука; ясетра; ястера; ястріба (яструба); яструбця; ятла; ятла; ятлика; яшкара; ящура;

6) **назви дерев та кущів:** *афинника; береста; бредульця; брезульця; бука; бучка; воріха; граба; грабка; грабочка; грабчака; драча; дуба; дубаря; дубка; дубонька; дубочка; дубчака; дубчика; дупляка; жерепу; ильця; каштана; кедра; клену; кленка; корча; корчика; кущика; лавра; лиліясу; лутка; нелиня; осокору; саблука; самбору; скоруха; строму; сушка; тернослива; терняка; хощика; цинамону; циприса; шкоруха; шовкуна; юда; юдика; яворця; яворика; яворина; яворка (яворонька); язя; язюка; ясенка; ясня;*

7) **назви грибів:** *багнюка; блювака; гриба; грибка; груздя; красноголовця; краснюка; масляка; моремуха; опенька; підберезника; підвишня; піддубня; підпенька; решетняка; рижка; свиняка; синюка; синяка; труфля; угринка; хрящика; червонюка; чмуря; яєшника;*

8) **назви явищ природи:** *борвія; верховика; вихру; вітру; воздуху; воздушка; грому; гурикану; дощу; жереха; заметy; затьору; инею; ікреця; калу; коловертня; коркобця; крутіжа; ливня; льоду; льодку; морозу; намерзу; наморзня; настилу; натоптня; недосвіту; нурта; обновця; огню; огника; огничка; огню; перемету; перуна; пластовця; посвіту; пошпаю; приморозку; пролія; сіверу; скипня; снігу; сніжечку; сніжку; сплаву; суховія; сушу; трусу; туману; туманочку; шаркана; шувіру;*

9) **іменники на позначення сукупности дерев, кущів**: *бережняка; березника; березняка; берестника; берестка (берестонька, бересточка);*

бірника; бугаша; бузника; бузничка; вишника; вишничка; вишняка; гущака; ґерґечника; дубника; дубняка; дуб'яка; дуб'ячка; жерепмика; заліску; запусту; іру; лелічу; липника; липняка; лісища; ліщаника; ліщебника; лугу; лужка; оступу; прамісу; прилісу; пролісу; сосняка; сухолісу; туршника; туршука; узліску; хворосту; хмизняка; чагарнику; чагарняку; чагаря; ялинника; ялівцю (яловцю);

10) назви трав'янистих рослин: *агрусу; аґруса (агриста) – агрусу; артиша; бабиця; бабишника; бавовника; багонника; багуна; базника; байдрака; баклажана; барвіну; барвінця; барвінку; барлія; баштана; бедринця; безу; безсмертника; безязичника; бервінку; бердульця; бесекура; бесіжника; бесіту?; беха; бешишника; бзіка; бзюку; бильника; бобу; бівпушка; біждерева; біласа; білоголовця; білонога; білочника; блекитця; блекоту; блоховника; блощинника; блощичника; бобачика; бобика; бобирця (бобирчика); бобівника; бобковця; бобовника; бобровика; богорожника; бодака; бодачка; бодяка; бодяну; бодячка; божderевка; боняка; бору; борконя; бородавника; борщівника; борщівничка; босяжника; босятника; братчика; бретванника; броча; бростура; брочника; бубовника; буглава; будака; бузу; бузку; бульона; бурака; бурачника; буряка; буряну; бур'янчика; бурячника; бурячка; ванбирцю; василька; вельбобу; вельґоґора; венберю; вербинця; вербича; вербника; верболозу; вересу; верісу; верходуба; весю; веху; вивішника; видюка; вилушка; винограду; висадка; вишару; вівсика; вівсюга; відкасника; відхасника; вітерника; вовконога; вовчика; вовчуга; волокінника; вонечника; восету; в'юнка; в'язу; в'язіля; гав'яру; гадинника; гаїру; гайбуза; гайвіру; гарбуза; гарбузця; гатинця; гвоздика; гірчека; гладишника; глекопару; глистяка; глогу; глоду; глоду; глушника; гниляка; гольця; головайчика; головатня; гонця; гонька; горицвіту; гориквіту; горицвіту; горіха; горішенька; горішечка; горішчяка; горобейника; гороху; горошку; гостівнику; гравилату; грака; гребелюка; гребенчука; грицика;*

громашика; гусимця; ґеру; ґоґозника; дарморосу; дебринця; дев'ясилу (дев'ятсилу); дев'ятилітнику; дев'ятосилу; дев'ятисельника; деревнику; дерев'яника; дерену; дересу; дересня; деренника; джинджору; дзвінця; дзенгелю; дзіндзіверу; диману; дівияну; дідика; дідовнику; дорожника; драголюба; драпустану; дремлика; дристокозу; дрябчака; дрябчака; дубрівника; дурця; дурману; дурноп'яну; дягелю; жабника; жабрика; жабрія; жабуру; жасмину; жебрію; жибця; жербію; жибця; жибрію; живокосту; живоплоту; житця; жихунця; жовкляка; жовтляка; жовтяка; жолудика; жолудя; жостіру; зав'язника; залучника; звінка; звоздика; звонка; звоночка; зв'ягеля?; зеленця; земняка; земозельця; зенджула; зімника; зіркача; зніту; знітийника; золотисячника; золотушника; зрядника; зюзнка; имберцю; имберю; инберцю; инбирю; инжиру; іванка; іванчика; ілема; ільму; ільмяка; ільняка; кабака; кавуна; калгану; караячу; кардовника; катрану; каштанчика; квасця; кваску; квіту; кермеку; кироману; кияха; кияшка; козелька; козьодристу; кокусу; коловатня; колодюха; колосія; коляка; комишу; конича; копитня; копитня; короволітника; коров'яку; королика; костиря; косятинця; котелка; кохітника; кошура; кравника; крапу; краснокоріня; красноталю; крину; кріавника; крілика; кропу; кріпцю; кровника; крокосу; крокошу; крокуса; кропцю; кругляка; крутая; куколю; кукільчика; кукольвану; кунишника; купа; купатню; купчака; кураю; кучерявця; лабазу; лабазнику; лабузу; ладожнику; ластовня; латача; лемичу; лепцю; лепешника (лепешняка); лепіха; лепішника; лепка; лепуха; линя; липчика; лихоманнику; лойку; ломиноса; лопуха; лопуцька; лопушника; лопушка; лотая; лоташа; лоху; лоцоту; лучечка; лучка; льому; льону; льонця; льониченька; льонку; льонтка; любижника; любистку; люлочника; люлька; лядвенцю; ляднику; магоника; маґерану; майрану; маку; малая; мармурника; маточника; матриґану; мачку; медівника; медовика; медявника; медяника; менчира; мересту; метлюга; миру; миху; мишію; мокравника; мокрця; мокринця;

молодня; молочаю (молочію); молочака; молочію; молошника; молошничка; морогу; моху; моховика; мошнача; мошку; мудника; мурогу; мшаля; м'якуша (мнякуша); наворотня; наворотника; навротина; надтинника; наперстника; натягача; натяжа; недогарка; неклена; ненаситцю; нестидника; нечуй-вітру; николайця; ницелозу; нітника; обабка; образка; оведяна; вівса; овеска; вівсюгу; огірка; огірочнику (огірошнику); озимка; окладника; оксамиту; ольмика; оману; омегу; омилку; омолка; опалюха; опонця; оріха; оркису; орляка; ороху; осенника; осету; оситнягу; осітнягу (осітняку); осоту; осотия; острогону; остудника; охмайрина; очерету; оюна; паклену; паклуна; палочника; памолотку; пасльону; пастернаку; пахущика; пацірника; пацурника; первоцвіту; перерванця; перестрітника; переступня; перцю; перію; перстача; перстенця; перчику; пестряка; пилочника; пирію; пискавця; пишноцвіту; підбілу; піддубовика; підліску; підлішка; підмаренника; підосишника; підсметанника; підтинника; пісичника; плавушника; плакуна; плетюха; плотика; плотовця; побородника; повою; повняка; подорожника; поленичника; полину; полинцю; полиночку; полинчику; полиню; полія; полуничника (полунишника); полуцвіту – полуцвітка; помолочника; померанця; попереу; попутника; пораннику; поришу; порізника; поросту; порпличника; порушника; порчака; постернаку; привороту; притворотня; прикриту; прилипу; прозірнику; проскурня; проскурняка; просурня; прочитану; пужника; пустоцвіту; пуху; пушку; пчівняка; п'яти-перстня; раннику; расту; ревеню; репика; репчину; реп'яха; реп'яшка; решітника; рижію; рип'яка; різоватця; ріпляха; ріп'яка; розмайрину; розмарину; розриву; ройовика; рокитника; роману; романця; ромену; ромнянку; ростопашу; руманця; рум'янку; рясту; саклаку; самця; самостаю; самостою; сварливця; свербигуза; сверщка (сверщука); свиду; свинушника; свинюха; світцяну; серпівника; серпія (серпника); серпорізу; синеголова; синьоцвіту; синячника; сиротня;

ситнягу; сідача; скорозросту; скулочника; скусівника; скучня; скучника; смеречка; сметанника; смичая; смородку; снігоцвіту; снітія; солонею; соняшника; сояшника; сп'юха; сп'ячника; становника; стародуба; стожильника; стоколосу; стоновника; строчка; стуглиза; стягача; суничника; супшену; сусака; суховерху; суходревника; талбану; талажника; талія; тамариксу; тамбуру; танцерника; танцерника; таралишника; тарлабана; татараку; татарника; татошника; твердяка; текача; терену; тересу; терличу; терну; тернку; терночка; терня; тису; тмину; тминника; тонконога; торгуну; торчка; трав'яника; трандахилу; трименталю; трипутня; трипутника; тройноголов'яка; тройнягу; тройнячка; тройчака – тройчаку; троску; тросника; труслину; трутника; тулюпана; тургуна; укладника; хабазу; хабарика; хабузу; хвилівника; хвилілника; хвойличника; хворостцю; хворостняка; хвостача; хвостняка; хвоща; хлібчика; хмелю; хозу; храбусту; хробачника; хробусту; хрону; цвіту; цвітину; цвітка; цвітонька; цвіточка; цебрика; цицака; цмину; чабра; чакану; чамаришку; часнику; чебрецю; чебрику; чебчику; ченчуха; черевцю; черевичника; черету; черешника; черсака; четвертяка; чибрика; чимбрасу; чистцю; чистика; чистника; чистняку; чічника; чмелю; чорнокоріню; чорнолозу; чортополоху; чоснику; чубатника; чужоварника; чурка; шарлая; шаша; шеберу; шелюга; шершака; шипчака; широкончика; шістерняка; шквирка; шмиру; шолудивника; шпичака; шпоришу; шувару; щавлю; щавію; щавлику; щавнику; щавуху; щав'яну; щев'ю; щербана; щербанцю; щербцю; щипцю; щиру; щирака; щирею; щирця; щіткана; юзефка; юна; ягідника; яґросту; язичника; яловнику; яру; ярця; ярича; ярника; яскора? – яскору?; ясокору; ячмінцю; ячменю;

11) назви просторових понять та їхніх різновидів: *байрака; бакая; бакаля; Балька; бандзу; барв'яка; безседа; берага; бережка; берега; бескеду; Бескету; Бескиду; бещада; бийстрика; бистреня; біжака; броду;*

брідка; бурчака; бута; буяка; ваґаша; вакана; ваканця; валу; валка; вертьогу; вигону; випасу; виярку; відпарю; відрізу; водопою; водоспаду; габука; гаю; гайка; гайочка; галу; горба; горбика; горбка; горбочка; горідчика; городу; городця; городника; гостинця; груда; грудка; груна; грунту; ґрунту; ґруня; димника; долу; долонька; жабаря; жбиру; жежеля; жербію; животвору; забережня; завороту; заворотня; закоску; закрайку; зарінку; зарічка; збочу; зільника; їзу; каналу; квітника; кряжа; кута; лазу; лиману; лиманника; оазису; обміжка; обтоку; огорода; огородника; океану; околу; окіяну; опасу; ороду; осаду; оседку; острова; пагорку; паду; падворку; падиволоса; падичія; падолу; паю; пастівня; перетоку; півострова; підгірка; підстепу; плаву; погною; подолу; пологу; попліска; потьоку; припаю; пристіну; провалу; проліску; просереду; прудководу; пруточка; прутчика; ровіню; ручаю; ставу; ставка (ставочка); степу; степка; струменю; струмка; сугорба; суходолу; сходу; східня; турунчука; шпиля; шпилька; щовбу; ярка; ярочка.

Бачимо, що іменники, які позначають конкретні природні об’єкти, обчислювальні частини рослин, тяжіють до закінчення *-а (-я): камінця; коріня; листка; лусканця, лущака; пня; стручка; стовбура* тощо. Також пестливі форми (***корінчика; листика; листонька; листочка; пенька)*** фіксують цю тенденцію. Але маємо і форми слів, що закінчуються на *-у (-ю): овощу; пагону.* Можливо, через те, що лексема ***овощ*** набуває значення збірности, тому і має закінчення *-у* в родовому відмінку.

Кількісне співвідношення лексичних одиниць подано в діаграмі 4.

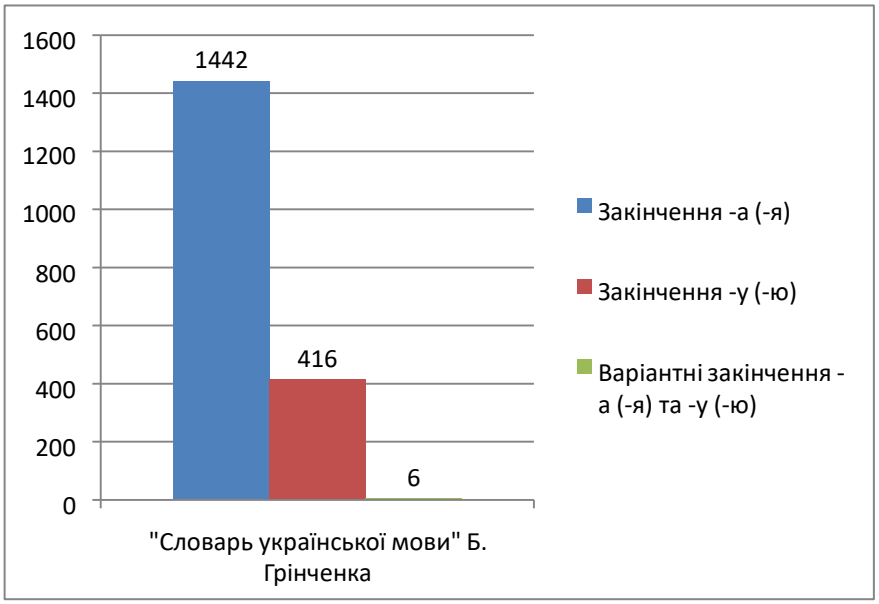

Діаграма 4. Кількісне співвідношення лексичних одиниць тематичної групи «Природне середовище» у «Словарі української мови» Б. Грінченка

Маємо також 5 слів на позначення назв річок, які домінують у парадигмі *-а (-я)*: *Бога; Дніпра; Дністра; Дністрочка.* Лише лексема ***Бог*** ‘рѣка: Южной Бугъ’ [СУМГ, с. 120] не збігається із формою сучасної граматики. А флексії іменників *Дніпра, Дністра* є тотожними із нормами чинного правопису, де *-а (-я)* пишемо в різних географічних назвах із наголосом у родовому відмінку на останньому складі. Із закінченням *-ю* фіксуємо іменник *Дунаю***,** що також збігається із сучасною формою.

У групі, що позначає речовинні іменники, домінує закінчення *-у (-ю),* що і є характерною рисою для такого типу іменників. Напр.: *каменю, мармуру, самоцвіту, свинцю, смарагду***.** Лексема ***мармур*** фіксується в словнику із двома значеннями: *1) См. Мармор; 2) = Птица Кропивник* [СУМГ, с.942]. Хоч і друге визначення є назвою істоти, воно не зберігає варіативність у формі родового відмінка. Із флексією *-а (-я),* що не притаманна іменникам на позначення речовини, маємо 3 слова: *вапняка, круша, угільця.*

Щодо назв відрізків часу і місяців, то вони теж традиційно тяжіють до закінчення *-а (-я),* його мали майже всі виписані лексеми: *березня; Березіля;*

березня; вересня; грудня; ґедзеня; жовтня; кивня; липня; липця; лютня; марця; паздерника; серпня; січня; студня; суховня; травня; цвітня; червця.

Лише ***май***, ***ранок*** і ***листопад*** були із флексією *-ю*. Але іменник ***листопад*** «Словник української мови» тлумачить так: *1) Время опаденія листьевъ съ деревьевъ; 2) Мѣсяцъ октябрь* [СУМГ, с.898]. Це дає підстави вважати, що це слово сприймалося більше як позначення процесу – падіння листя. Окрім цього, у цій групі є ще слово ***падолист***, яке засвідчується із варіативними закінченнями *(падолисту – падолиста).*

Група на позначення істот, що включають назви тварин, птахів, риб, плазунів, є найчисленнішою і найбільш стійкою у визначенні закінчень у родовому відмінку. Із флексією *-а (-я)* фіксуються майже всі досліджені лексеми. Проте деякі з них все ж таки реєструються із закінченням *-у (-ю): гаду, зарибку, кучоперу, лисану, недоступу, огарю, перу, піскогліду, просолу, сикору, тиру, черешняку, ялівнику.* Виходить, що зі всіх 755 одиниць цієї групи закінчення *-у* мали лише 13 слів. Тож це демонструє, що в назвах істот у період ХХ ст. був майже завершений процес морфологічної диференціації закінчень у родовому.

Більшість лексем, що називають види дерев і кущів, мають також закінчення *-а (-я),* що характерне для таких назв і в чинному правописі. Іменники ***грабок*** і ***грабчак*** мали ще й інше значення: ***грабок –*** *1) ум. отъ граб; 2) пт. = Деркач*; ***грабчак –*** *1) молодое деревцо граба; 2) высокій, тонкій и лѣнивый волъ.* Проте для двох їхніх визначень – назви дерев та назви істот – було характерне закінчення *-а.* Флексію *-у (-ю)* спостерігаємо лише в таких словах: *жерепу, клену, лиліясу, осокору, самбору, строму, цинамону.*

У словнику Грінченка вдалося виявити ще і назви окремого біологічного царства *гриби*. Ми зафіксували 25 таких назв, у яких форма родового відмінка повністю засвідчувалася із закінченням *-а (-я).* Напр.: *багнюка, красноголовця, краснюка, опенька, підберезника, рижка* тощо**.**

У групі із назвами явищ природи маємо більше 50 лексем, більшість з яких фіксується із закінченням *-у (-ю),* оскільки позначають стани чи процеси. Напр.: *вихру, вітру, грому, инею, огню, сіверу.* Флексія *-а (-я)* трапляється значно рідше, її мають лише окремі іменники: *воздушка, наморзня, коловертня, пролія*. Наприклад, лексема ***перун***, яка в родовому закінчується на *-а*, має два значення, одне з яких є конкретним, що, можливо, і сприяло вибору флексіїї: *1) Громъ; 2) Перунъ, божество древнихъ славянъ* [СУМГ, с.151].

Група на позначення сукупности назв дерев чи кущів має високу частотність закінчення *-а (-я): березняка, вишняка, дубняка, туршника, чагаря* тощо. Таких слів нарахували 34 із 48. Форма на *-у* в цій групі засвідчується значно рідше і часто відповідає сучасній нормі: *лугу, пролісу, чагарнику*. Такий результат може вказувати на те, що в цій підгрупі був ще не до кінця стандартизоване становлення основних норм вживання *-у* чи *-а* в родовому, а також велика кількість діалектизмів, що можуть зберігати давні форми слів.

Щодо групи на позначення трав'янистих рослин, то вона є найскладнішою для граматичного аналізу, оскільки тут ми поєднали назви трав, квітів, плодів та інших рослинних одиниць, що можуть мати двояку семантику, яка призводить до активної «конкуренції» закінчень. Незважаючи на великий обсяг слів у цій групі, більшість лексем пишуться із флексією *-у (-ю),* що відповідає нормам сучасної граматики. Досить багато слів мають закінчення *-а (-я).* Ось до прикладу, такі слова як: ***баклажан, гарбуз, горіх, жолудь*** – можуть вживатися в значенні рослини або ж у значенні плід, тобто будуть конкретними іменниками, для яких закінчення *-а* є характерним. Чотири іменники мали паралельне закінчення: *аґруса (агриста) – агрусу, полуцвіту –полуцвітка, тройчака – тройчаку, яскора? – яскору?*. Проте у слові ***яскір*** автор зазначив варіативність під знаком питання.

Аналіз лексем, що належать до групи на позначення простору, показав: для назв, які називають великі, відкриті й нечітко окреслені місця, домінує закінчення

-у (-ю): бескиду, гаю, городу, лиману, пагорку. Для таких іменників норма на *-у* була чітко сформована і відповідає сучасному правописі. Флексія *-а (-я)* фіксується переважно в таких іменниках, що можуть сприйматися як конкретний об'єкт: *горба, острова, турунчука, шпиля.*

Порівняймо досліджений матеріал цього періоду із проаналізованими лексемами XIX ст. Спільних ми виявили 44 слова. Більшість форм у цих двох корпусах демонструють повну тотожність. Це свідчить про те, що тенденція у нормуванні закінчень, яка була закладена у XIX с., відображала у цілому ті процеси, які можна простежити ще у попередні етапи творення системи відмінювання іменників в українській мові.

Однакові закінчення у двох періодах були в таких формах: *коріня, листочка, Бога, Дніпра, Дністра, марця, місяця, січня, цвітня, бузька, ведмедя, вола, голуба, дрозда, когута, лева, лиса, осла, рака, слимака, береста, граба, дуба, ясня, грому, льоду, морозу, снігу, хворосту, агрусу, барвінку, бобу, винограду, гарбуза, гороху, моху, вівса, перцю, ячменю, гаю, ставу.*

Лексема ***камінь*** у «Методичній граматиці языка мало-рускаго» П. Дячана мала закінчення *-а*, проте в «Словнику української мови» Б. Грінченка фіксуємо форму *каменю*. Це може пов'язано із тим, що у XIX ст. це слово сприймалося більше як конкретний іменник (одиничний), а в XX ст. – як речовинний.

Були також ще дві лексеми ***вітер*** і ***огород***, які в «Граматиці руської мови» С. Смаль-Стоцького і Ф. Ґартрнера мали варіативні закінчення (вітра – вітру; огорода – огороду). У XX ст. ці іменники засвідчуються із флексією *-у.* Тобто в саме в цей період засвідчується стандартизація закінчення *-у* .

Про особливості форм родового відмінка цього періоду подаємо думку І. Шмілик: «наприкінці XIX – на початку XX ст. фіксуємо вільне варіювання закінчень *-а* та *-у* в іменниках чоловічого роду родового відмінка однини, яке охоплювало значну частину слів, натомість у сучасній українській мові у зв'язку

з виробленням і стабілізацією єдиних літературних норм, спостерігається зменшення ненавантажених варіантів»[133].

Отже, порівняння спільних лексем демонструє, що XIX ст. заклало основу сучасної граматичної диференціації, а XX ст. зафіксувало це, поступово усуваючи варіативність у формах. Незважаючи на те, що словник Б. Грінченка зберігає значну кількість діалектних форм, у ньому вже чітко простежуються ті тенденції, які ляжуть в основу сучасної нормативної системи відмінювання.

Окрім цього, варто ще зазначити, що XX ст. в історії української правописної системи були періодом частих змін, ідеологічного тиску та політичних втручань, що прямо відобразилися на її нормативній базі, перетворивши правопис із лінгвістичного явища на інструмент державної політики. З моменту виходу у світ «Енеїди» І. Котляревського у 1798 р. і до 1905 р. було запропоновано 50-ти різних орфографічних систем. Як писав О. Скопненко: «Мовні реформи – це реалізація національної культурної стратегії за допомогою лінгвістичних засобів. Такі заходи майже завжди переходять край власне мовознавчого простору, оскільки змінюють мовну поведінку колективу в тих галузях, що найбільше репрезентують символічну функцію мови – її здатність бути головним виразником цивілізаційної унікальності народу в умовах культурних та економічно-політичних викликів на різних етапах розвитку. Причому, якщо інші головні функції мови (комунікативна, когнітивна, емотивна (експресивна), естетична, магічна та ін.) можуть і не зазнавати змін унаслідок розгляданих реформ, то символічна через реформування ідіому завжди зазнає перебудови»[134].

---

[133] Шмілик І. Д. Морфологічна варіантність у поезії Івана Франка: іменні частини мови : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. С. 90.

[134] Скопненко, О. І. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). *Visnik Nacionalnoi Academii Nauk Ukraini*, № (3), 2020. С. 81. URL: https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/439/440 (дата звернення: 27.11.2025).

Словник за редакцією Б. Грінченка, який вийшов друком 1907–1909 рр., мав свою правописну систему, яку пізніше І. Огієнко використав у своєму «Правописі» у 1919 р. В. Німчук у передмові до «Історії українського правопису XVI–XX століття» твердить, що «Б. Грінченко використав із практики своїх попередників усе, що було раціональне, відповідало природі української мови, надавало нашій орфографії національного обличчя»[135]. А вже в 1928 р. ці правила лягли в основу першого загальноукраїнського правопису, що вийшов у Харкові і набув чинности 1 січня 1929 року. До друку його затвердив М. Скрипник, народний комісар освіти. «Ще ніколи ». Але в 30- ті роки XX ст. різко зупинилася самобутність та розквіт української праписної системи: «настали часи репресій, придушення будь-яких проявів національного самовираження. У добу розстріляного відродження знищено або зацьковано більшість авторів харківського правопису 1928 року. Укоротив собі віку Микола Скрипник»[160].

Доля «Скрипниківки» завершилася 5 вересня 1933 р, її вважали націоналістичною та ворожою версією. І тому в 1933 р. виходить друком новий «очищений» правопис, у якому були вилучені всі самобутні риси української фонетико-морфологічної системи і який штучно наблизив нашу мову до російської[161]. «Відтепер українська культура та її невід'ємна складова частина українська мова повинні були суворо дотримуватися гасла "національна формою, соціалістична змістом"…»[162].

В українському правописі 1928 року для родового відмінка іменників другої відміни було зазначено, що закінчення *-а (-я)* мали іменники, «коли вони позначають точно оформлені предмети, або взагалі точно визначені в розмірі й формі речі й поняття»: живі істоти (*коня, сокола, метелика*); предмети; певні міри (*січня, листопада, тижня, місяця*).

---

[135] Історія українського правопису XVI–XX століття: хрестоматія / упоряд. : В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ : Наук. думка, 2004. С. 13.

Закінчення *-у (-ю)* було характерне для іменників на позначення маси, абстрактности, збірности: одноманітна маса, середовище (*маку, молочаю, перцю, часнику, бору, піску, снігу, льоду, туману, ячменю, вогню, льону, гороху*); безформні явища природи (*вихру, грому, дощу, морозу, вітру, граду, жару*); «чинність, враження, душевний стан»; розумові поняття, установи.

[160] Григорьєва А. М., Амалицька К. О., Гашута М. О. Історія становлення українського правопису. *Збірник наукових праць ДонНАБА. № (3),* 2016. С. 17. URL: https://donnaba.edu.ua/journal/images/2016-4/2016-04_15-20.pdf (дата звернення: 27.11.2025). [161] Там само. С. 17. [162] Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): стан і статус. Нью-Йорк: Сучасність, 1987. С. 172. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheveliov_Yurii/Ukrainska_mova_v_pershii_polovyni_dvadtsiatoho_stolittia_1900-1941_stan_i_status.pdf (дата звернення: 27.11.2025).

Закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)* «вживається в тих самих іменниках чоловічого роду, коли вони мають і значіння 1 і значіння 2»: *каменя* (= однієї каменюки) – *каменю* (= будівельного матеріалу), *листа* (= одного листка) – *листу* (= листя), *звіра* (= вовка, лисиці …) – *звіру* (= звір'я), *жолудя* (= одного плода) – *жолодю* (= жолуддя), *морозу* – *Мороза* (прізвище)[136].

Також був коментар про те, що всі іменники чоловічого роду неможливо звести до єдиного правила, є багато винятків, наприклад: *року, віку, ранку,* а ще *вечора, вівса*. Щодо назв місцевостей, країв, річок, міст, то форми родового трапляються і з *-у (-ю)* (частіше), і з *-а (-я): степу, лісу, лугу, городу, ставу, саду, майдану, яру, Дону,* але *берега, кряжа, горба*. Для зменшено-пестливих форм було притаманне *-а (-я)*: ярка, ліска, ставочка, городця, Дінця. Ще був такий коментар: «з ***-а*** й усі закінчення ніякого роду *-о* в називному відмінку: *Дніпро – Дніпр**а***». Були й також приклади слів, що вживаються в обох формах[164].

[136] Український правопис / Нар. комісаріят освіти УРСР. Вид. 1-ше. Київ : Держ. вид-во України, 1929. С. 34-35.

[164] Український правопис / Нар. комісаріят освіти УРСР. Вид. 1-ше. Київ : Держ. вид-во України, 1929. С. 35.

Проаналізувавши вищеподане, можемо твердити, що укладачі правопису свідомо визнавали, що не всі іменники чоловічого роду можна уніфікувати за конкретними правилами. Також цінно, що було зазначено винятки. Це свідчить про орієнтацію на реальну мовну практику та відмову від «штучного» унормування. Важливою була ще й семантична диференціація слова, яка впливає потім на вибір закінчення в родовому однини.

Згідно із правописом 1933 року іменники на позначення точно окреслених предметів, назви мір матимуть закінчення *-а (-я): Мороза* (прізвища), *січня, листопада, місяця*, але *року*. Флексія *-у (-ю)* притаманна іменникам, що позначають масу, матеріал, збірні, явища, поняття: *ячменю, снігу, льоду, вогню, лісу, броду, дощу, грому, морозу*. Була також і примітка, коли закінчення вживається залежно від значення слова: *каменя – каменю, листа – листу*. Окрім цього, був ряд іменників, що мають паралельні форми, які не залежать від значення. Назви місцевостей мали і *-у (-ю)*, і *-а (-я): степу*, *лугу*, *городу*, *майдану*, *яру*, але *берега*, *горба*, *кряжа*. Географічні назви мали здебільшого *-а (-я),* а зменшені форми тільки *-а (-я)*[137].

Отже, значних змін у кодифікації родового відмінка однини іменників другої відміни, що належать до тематичної групи «Природне середовище», у редакціях 1928 і 1933 рр. ми не виявили. Хоча відмінність була в назвах місцевости, країв, річок та міст, де правопис 1928 р. пропонував обдва закінчення, а в правописі 1933 р. для таких іменників нормативним було *-а (-я).* Натомість ті риси, що створювали ідеологічний конфлікт, були змінені: з абетки було забрано літеру Ґ, сталися зміни в правописі слів іншомовного походження, а також у парадигмі відмінювання іменників третьої відміни. Відмінність була навіть у мовознавчих термінах, через що зникли такі слова як: *альфабет, протинка,*

---

[137] Український правопис / Нар. комісаріат освіти УРСР. авт. передм. А. Хвиля. Харків : Рад. шк., 1933. С. 32– 33.
[166] Баран Н. Правописні норми української мови 1928-1933 рр. У сучасній рецепції: термінологічний аспект. *Ucrainica X*. Olomouc, 2023. С. 178–179. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e8df9078- 5f4c-40fb-9fee-1907ff2193cf/content (дата звернення: 27.11.2025).

питальник, окличник, голосівка, єрчик, запинка, звучня, однозвук, ніякий рід, пень, як пише Н. Баран[166].

Порівнювали ці два правописи й Л. Коткова та Г. Циганюк. Науковиці зробили такий висновок: «Отже, проведений компаративний аналіз правописних реформ 1928 та 1933 років демонструє опозицію двох концептуальних моделей мовної нормалізації: еволюційно-автономної та асиміляційно-експансіоністської. Перший варіант ґрунтувався на принципах органічної мовної політики, інтегруючи національні фонетико-морфологічні закономірності, а другий імплементував регулятивні механізми зовнішньої уніфікації, що призвели до поступової деривації питомих мовних маркерів»[138].

Якщо ж порівнювати правописи 2019 року та 1933, то у «Новому правописі» 2019 р. зміни теж частково торкнулися родового відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни. Стосується це назв населених пунктів, що матимуть у родовому обидва варіанти закінчень – *-а (-я)* та *-у (-ю),* напр.: *Амстердама* і *Амстердаму*, *Гомеля* і *Гомелю* тощо. Проте тут винятками будуть назви із суфіксами -ськ-, -цьк-, -ець-, формантами -бург-, -град-, -піль-, мир-, -слав-, -фурт-, а також іменники на позначення населених пунктів та різних географічних назв, що мають у родовому відмінку наголос на останньому складі та суфікси -ів- (-їв-), -ев- (-єв-), -ов-, -ин- (-ін-), -ач-, -ич-. У редакції 1933 р., як ми вже писали, для майже всіх таких іменників була характерна лише флексія *-а (-я).* Як зазначено в роботі Л. Колібаби, «У мовному повсякденні XXI ст. тенденція вживати іменників – назв населених пунктів у родовому відмінкові однини із закінченням -у (-ю) активізувалася» [139] . Отже, унормування форм родового відмінка іменників, що позначають назви населених пунктів у редакції 2019 є

---

[138] Коткова Л., Циганюк Г. Вплив воєнного часу на мовну ідентичність українців. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Т. 2, № 84. 2025. С. 187. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/84_2025/part_2/84-2_2025.pdf#page=184 (дата звернення: 27.11.2025).

[139] Колібаба Л. Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти. *Лінгвістичні студії,* 2021. Вип. 41. С. 38. URL: https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/10142 (дата звернення: 27.11.2025).

хорошим прикладом до поступового повернення самобутніх та справжніх рис української правописної системи. Таким чином, ми підкреслюємо те, що мовна кодифікація є нерозривною частиною національно-державного розквіту.

Влучним вважаємо вислів І. Фаріон: «Боротьба за мовну норму отримала ціну самого людського життя. Чи не є це найпереконливішим доказом націєтвірної та державотвірної ролі унормованої літературної мови самодостатньої нації через її мовну конституцію – Правопис?»[140].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження форм родового відмінка однини іменників чоловічого роду на позначення тематичної групи «Природне середовище» дозволило виявити основні риси формування, закономірності нормування та

[140] Фаріон І. Д. Правописні норми у 20–30-х рр. XX ст. крізь призму політичних персон. *Ukrainian sense.* No 1, 2018. С. 66. URL: https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/196 (дата звернення: 27.11.2025).

динаміку варіативности в українській мові від XIV ст. і до сучасности. Хоча розуміємо, що становлення української мови як літературної почалося значно раніше – ще з кінця X століття. Підтверджуємо й залежність морфологічної норми від історико-політичного контексту.

Обґрунтовано словозміну іменника, яка є складною динамічною системою, що постійно перебуває у стані розвитку. Родовий відмінок однини іменників чоловічого другої відміни визначено одним із найпроблемніших та до кінця не стандартизованих рис у системі іменникового відмінювання, де варіативність закінчень *-а (-я)* та *-у (-ю)* закріпилася історично, проте одного семантичного критерія буде недостатньо для однозначного розмежування.

Аналіз зазначеної тематичної групи також передбачав і з'ясування базових понять: *лексема, тематична група, лексико-семантична група* тощо. Оскільки мовний фонд є цілісною системою, де кожна лексема функціонує як мовна одиниця, що нерозривно пов'язана зі своїми граматичними формами та семантичним значенням, яке не існує ізольованою тому найпродуктивнішим способом дослідження у нашому дослідженні є аналіз лексем у межах тематичної групи, що поділяється на різні лексико-семантичні підгрупи.

Лексичне наповнення групи «Природне середовище» було проаналізовано та розподілено за лексико-семантичними групами (назви неістот, що позначають конкретні предмети; назви річок, озер, потоків та інших географічних назв; назви відрізків часу, днів тижня і місяців; назви тварин; збірні назви істот; назви дерев на кущів; назви явищ природи; назви сукупности дерев, кущів; назви трав'янистих рослин; назви просторових понять та їхніх різновидів). Це дозволило здійснити комплекс лінгвістичних методів (включаючи порівняльний, описовий та метод системного аналізу, щоб досягнути поставленої мети).

На основі дослідження лексикографічних праць ми виписали 2155 іменників чоловічого роду другої відміни, у яких була зазначена форма родового відмінка однини. З'ясували, що в староукраїнський період форми родового відмінка однини іменників чоловічого роду тематичної групи «Природне

середовище» ще не мали усталеної норми. Аналіз лексичного наповнення теми «Природне середовище» зі «Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.» (132 лексеми) виявляє виразну нестабільність форм родового відмінка однини: домінує закінчення *-а (-я)* (68 випадків), проте помітна присутність форм *-у (-ю)* (14 випадків), реліктових форм на *-і* (7 випадків) та значна кількість паралельних і варіативних форм

(комбінації *-а/-у, -а/-і, -а/нульове закінчення* тощо). Семантико-морфологічний розподіл показує, що назви істот і окремих дерев/кущів майже однозначно тяжіють до *-а (-я),* тоді як у групах географічних назв і просторових понять спостерігається активне, але ще незавершене формування тенденції до *-у (-ю).* Водночас у межах однієї лексеми можуть фіксуватися різні форми (наприклад, *бродоу – брода – брод; поток – потока – потокоу*). Значна кількість варіативних форм демонструє, що мова була на перехідному етапі становлення граматичних правил, що в результаті призведе до сучасної форми. У XIV–XV ст. семантичне розмежування як критерій добору відповідних закінчень було активним, але незавершеним.

У період XVI – XVIII ст. продовжувався активний процес формування і зміни норм. Матеріал із «Українських краєвидів XVI–XVIII ст.» охоплює 82 лексеми й демонструє майже рівномірний розподіл флексій у родовому відмінку: 34 слова з закінченням *-а (-я)* і 42 – з *-у (-ю),* при цьому лише кілька

лексем виявляють нестійке чергування або семантично зумовлену варіативність (наприклад, *берега – бєрєгу; островка – ωстровку*). У межах просторових понять більш конкретні, відмежовані одиниці ландшафту (*курган, копець, острова, ровчака* тощо) здебільшого мають закінчення *-а*, тоді як великі, невідмежовані простори (*яру, степу, валу*) – *-у*; зменшувальні форми з суфіксом -к- також тяжіють до *-а,* хоча трапляються винятки. Порівняння з давнішими словниками (XIV–XV ст.) виявляє поступове зменшення варіативності й семантично мотивовану кодифікацію флексій у XVI–XVIII ст., коли флексія стає

інструментом розмежування значень і поступово набуває стабільніших моделей відмінювання.

Зі словника П. Білецького-Носенка було виділено 10 лексем, які належать до групи «Природне середовище», а подальший аналіз граматик XIX ст. збільшив корпус до 75 виписаних одиниць; після уніфікації повторів у підсумковому результаті залишено 62 лексеми, які й лягли в основу аналізу. Проаналізувавши їх, ми засвідчили стійку тенденцію до систематизації норм: закінчення *-у (-ю)* переважало в просторових, збірних чи абстрактних назвах, а флексія *-а (-я)* була в іменників на позначення істот та конкретних назв. Водночас у межах окремих підгруп (наприклад, назви кущових і трав'янистих рослин) збігається варіативність: поряд із формами на *-у* трапляються форми на *-а*, що вказує на неповну нормалізацію відмінкових форм у цей період.

Щодо періоду XX ст., то здійснено систематичний аналіз закінчень іменників у родовому відмінку на матеріалі «Словаря української мови» Б. Грінченка. Корпус налічує 1866 лексем. Для виявлення граматичних закономірностей матеріал було класифіковано за лексико-семантичними групами (навзи конкретних предметів, географічні власні назви, речовинні іменники, назви часу та місяців, назви тварин, назви дерев та кущів, назви грибів, назви явищ природи, збірні назви). Потім провели кількісну фіксацію домінантних флексій та опис винятків і паралельних форм у межах кожної підгрупи. Результати показали чіткий зв'язок між семантикою слова та вибором закінчень: для позначення конкретних, одиничних об'єктів, а також зменшено-пестливих форм переважає закінчення *-а (-я).* натомість для речовинних іменників, назв станів, явищ та низки збірних понять частіше фіксується флексія *-у (-ю).* Окремі підгрупи підгрупи, зокрема назви трав'янистих рослин, назви дерев та кущів, трапляються із більшою варіативністю, що може бути пов'язане із семантичною двозначністю (наприклад, плід або рослина, конкретний об'єкт або збірність), а також наявністю діалектних форм. Порівнявши матеріал із словника Б. Грінченка із спільними іменниками попереднього періоду, то

спільних виявили 44, більшість форм яких у цих двох корпусах демонструють повну тотожність. Ми дійшли висновку, що XIX ст. стало етапом закладання основи для сучасних граматичних норм. Кодифікація XX ст. вже більше відкинула варіативність у морфологічних формах. Важливо, що така праця, як «Словник української мови» Б. Грінченка, попри фіксування досить великого діалектного матеріалу, вже дала початок ключовій тенденції, яка згодом сформувалася в нормативну систему відмінювання в українській мові.

Окрім цього, нам вдалося провести аналіз порівняння норм правописів 1928, 1933 та чинної редакції 2019, а також проаналізувати нашу тематичну групу. У самій кодифікації іменників на позначення природного середовища значних змін ми не виявили (між редакціями 1928 та 1933 рр.). Однак відмінність була зафіксована в назвах місцевостей, річок та населених пунктів, де правопис 1933 року не відображає варіантність, а надає перевагу лише закінченню *-а (-я)*.

Правопис 1928 року заклав автономну й автентичну основу, яка була зруйнована у 1933 році внаслідок ідеологічного політичного впливу. У XXI ст. «Новий правопис» 2019 року став етапом повернення та відновлення норми. Це підкреслює те, що мовна кодифікація є нерозривною частиною національно-державного розквіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Байсан Д. В. Компонентний аналіз як метод дослідження лексичного значення слова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2014. Вип. 46. С. 34–36. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/assets/files/full/2014/NZ_Vyp_46.pdf#page=34 (дата звернення: 22.07.2025).
2. Баран Н. Правописні норми української мови 1928-1933 рр. У сучасній рецепції: термінологічний аспект. *Ucrainica X*. Olomouc, 2023. С. 175– 180. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e8df9078- 5f4c-40fb-9fee-1907ff2193cf/content (дата звернення: 27.11.2025).

3. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси зі словозміни та словотвору. Ужгород: Закарп. обл. вид-во, 1960. 415 с.
4. Бевзенко С. П., Грищенко А. П., Лукінова Т. Б., Німчук В. В., Русанівський В. М., Самійленко С. П. Історія української мови. Морфологія : колективна монографія. Київ: Наукова думка, 1978. 539 с. URL:https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002208 (дата звернення: 14.07.2025).
5. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
6. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. 263 с.
7. Бобков В. Основні теоретичні засади контекстологічного, описового та варіаційного методів дослідження фразеології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 62. С. 368–371. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2016/n62/134.pdf (дата звернення: 22.07.2025).
8. Борисенко Н. Д. Методика проведення наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене, виправлене. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2024. 74 с. URL: https://eprints.zu.edu.ua/42408/1/1.pdf (дата звернення: 22.07.2025).
9. Вакуленко М. О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(2). С. 16–21. URL: file:///D:/Downloads/terv_2013_2(2)_4.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

10. Васецька О. І., Казимирова І. А., Чернобров Ю. А., Яценко Н. О. Історія терміна в словнику. *Термінологічний вісник.* 2023. Вип. 7. С. 141–164 . URL:https://termvisnyk.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/11/2023/06/16.pdf (дата звернення: 13.07.2025).
11. Верхратський І. Початки до уложення номенклятури и терминологиіприродописноі, народнёі и замітка о волоськімъ-павуку : у 6 томах. Львів : Друк. Ставропиг. Ин-ту, 1869.
12. Вихованець І. Р., Городенська К. Д. Теоретична морфологія української мови: академічна граматика української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. 398 с.
13. Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. 472 с.
14. Ганич Д. І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
15. Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 83–86. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/rodo- vydovi-vidnoshennya-v-terminosystemi- zhurnalistyky (дата звернення: 18.03.2025).
16. Гончаренко С. Методологія. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 498–500. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706620/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення: 22.07.2025).

17. Горда О. Методи дослідження мовознавчої термінології // Мова. Наука. Культура.: *Збірник наукових праць за матеріалами міждисциплінарної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, 10 червня 2015 р.) / ХНТУСГ імені Петра Василенка.* Харків : Міськдрук, 2015. С. 43–54. URL: https://www.academia.edu/download/40731349/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0._%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0._%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0._%D0%97%D0%B1.%D0%BD%D0%B0.pdf#page=43 (дата звернення: 22.07.2025).

18. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Академія, 2004. 335 с.

19. Григорьєва А. М., Амалицька К. О., Гашута М. О. Історія становлення українського правопису. *Збірник наукових праць ДонНАБА. № (3),* 2016. С. 15–20. URL: https://donnaba.edu.ua/journal/images/2016-4/2016-04_15-20.pdf (дата звернення: 27.11.2025).

20. Дорошенко С. Специфіка структури галузевих терміносистем (на прикладі української термінології нафтогазової промисловості). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 55–58.

21. Дубняк К. Російсько-український словничок термінів природознавства і географії. 1917. 40 с.

22. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. Вид. 3-тє. 422 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000591 (дата звернення

14.07.2025).

23. Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І. Історична граматика української мови : підручник. Київ: Вища школа, 1980. 318 с. URL: https://archive.org/details/IstorHrUkrMovy1980/IstorHrUkrMovy1980/page/n117/mode/2up (дата звернення: 14.07.2025).
24. Заневич О. Є. Родовий відмінок об’єкта в українській мові: особливості та значення. *Сучасна філологія: теорія і практика.* Київ, 2015. С. 10–15. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/05march2015/01.pdf (дата звернення: 16.07.2025).
25. Захлюпана Н., Кузьма І., Кутня Г., Труш О. Морфологія. Термінологічний словник-довідник. Львів, 2014. 225 с. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/Terminolohichnyy-slovnyk_morfolohiia.pdf (дата звернення: 16.07.2025).
26. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1565_95822518.pdf (дата звернення: 22.07.2025).
27. Історія українського правопису XVI–XX століття: хрестоматія / упоряд. : В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ : Наук. думка, 2004. 582 с.
28. Йолон П. Методологія. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011096 (дата звернення: 22.07.2025).
29. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. О. Карамана. К. : Літера ЛТД, 2011. 559 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11333/1/%D0%A1%D0%A3%D0%9B%D0%9C_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B

D.pdf#page=178.29 (дата звернення: 16.07.2025).

30. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : Академія, 2006. 336 с. URL: https://pdfcoffee.com/--29278-pdf-free.html (дата звернення: 22.07. 2025).
31. Кобець Л. К. Лексико-семантична група як складник лексико-семантичної системи. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, Т. 4. С. 129–135.
32. Колібаба Л. Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти. *Лінгвістичні студії,* 2021. Вип. 41. С. 36–48. URL: https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/10142 (дата звернення: 16.07.2025).
33. Колібаба Л. Уникаймо суцільної вибірки! *Культура слова.* 2014. Вип. 81. С. 152–154. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/392dadcc-58f3-4f27-a7d3-d2199649a737/content (дата звернення: 23.07.2025).
34. Коткова Л., Циганюк Г. Вплив воєнного часу на мовну ідентичність українців. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Т. 2, № 84. 2025. С. 184–192. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/84_2025/part_2/84-2_2025.pdf#page=184 (дата звернення: 27.11.2025).
35. Крижанівська О. Історичні коментарі відмінкових закінчень іменників української мови (друга відміна). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2015. Випуск 136. С. 274–279. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/83099647.pdf (дата звернення: 16.07.2025).
36. Крижанівська О. Формування системи словозміни іменників чоловічого роду ІІ відміни (родовий відмінок однини). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2006. Випуск 67. С. 166. URL: https://cusu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2006_vipusk_67_zamovlennya_4494.pdf#page=164 (дата звернення: 16.07. 2025).

37. Крижанівська О. Формування системи словозміни іменників чоловічого роду II відміни (родовий відмінок однини). Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2006. Випуск 67. С. 164–169. URL: https://cusu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2006_vipusk_67_zamovlennya_4494.pdf#page=164 (дата звернення: 11.11. 2025).

38. Купчинська З., Пілецький В. Історична граматика українсської мови. Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів. Львів, 2024. 177 с. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/IH._18-16-VOLOD-2024-2-prym.-1.pdf#page=177.00 (дата звернення: 14.05.2025).

39. Лаврінець О. Морфологійна парадигматика питомих та іншомовних назв взуття в сучасній українській мові. *Українське мовознавство*. 1(54), 2024. С. 42–72 URL: https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/article/view/3141/2629 (дата звернення: 14.07.2025).

40. Лукач М. Компонентний аналіз як метод дослідження семантики дієслів української мови. *Studia methodologica.* 2014 (38). С. 150–155. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6301/1/Lukach.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

41. Макар Г. Цензурні переслідування української мови в Російській імперії в кінці XIX - на початку XX ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць / відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 46–52. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a17f740a-6256-46e8-8108-f68d46dbe0d2/content (дата звернення: 13.11.2025).

42. Маркова Т. О., Домрачева І. Р. Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування. *Вісник наукового студентського товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса.* редкол.:

Хаджинов І.В. та ін. Вінниця, 2018. Вип. 15. Т. 4. С. 75–78.

43. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. шк., 1974. 182 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001823 (дата звернення: 14.07.2025).
44. Межов О. Г. Особливості вживання родового відмінка у вторинній семантико-синтаксичній функції об’єкта. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. Луцьк, 2008. № 10 С. 69. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/153578245.pdf (дата звернення: 16.07.2025).
45. Ментинська І. Б. Тематична та лексико-семантична класифікація українських комп'ютерних термінів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 26–31.
46. Микульчик Р. Тематична класифікація фізичних термінів-епонімів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2016. № 842. С. 92–95. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-842-2016/tematychna-klasyfikaciya-fizychnyh-terminiv-eponimiv (дата звернення: 18.03.2025).
47. Мочерний С. Поняття «методологія» та його структура. *Психологія і суспільство*. 2017. № 2(8). С. 58–82. URL: https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/70 (дата звернення: 22.07.2025).
48. Огієнко І. Рідна мова / упоряд., авт. передм. і коментарів Микола

Тимошик; Фундація ім. митр. Іларіона (Огієнка). Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005845 (дата звернення: 16.07.2025).

49. Павленко А. І. Фактори становлення сучасної методології педагогіки. *Наукові записки [Центральноукраїнського деражвного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки*. 2018. Вип. 173(2). С. 150–155. URL: https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/334/288 (дата звернення: 22.07.2025).
50. Рудницький С. Причинки до географічної терміноьогії. *Збірник математично-природописно-лїкарської секції Наукового Товариства імени Шевченка* / під ред. Д-ра ВолодимираЛевицького, Д-ра Івана Раковського і Д-ра Стефана Рудницького. Львів,1913. Т. XV. Вип. II. С. 1–11.
51. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849 (дата звернення: 22.07.2025).
52. Скопненко, О. І. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). *Visnik Nacionalnoi Academii Nauk Ukraini*, № (3), 2020. С. 78–87. URL: https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/439/440 (дата звернення: 27.11.2025).
53. Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII століть. : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 /Львівський

національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 280 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Slobodzianyk_Olena/Formuvannia_heohrafichnoi_leksyky_v_ukrainskii_movi_XVIXVIII_stolit.pdf? (дата звернення: 18.03.2025).

54. Слободинська Т. Загальнотеоретичні засади феномена «система». *Філологічний часопис.* 2018. Вип. 2(12). С. 76–83. URL: http://fch.udpu.edu.ua/article/view/151971/150950 (дата звернення: 23.07.2025).
55. Словник української мови : в 11 т. / редкол. І. К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. 840 с.
56. Теглівець Ю. Особливості родо-видових відношень складених термінів із семою ‘вода’. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2013. № 765. С. 70–73. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-765-2013/osoblyvosti-rodo- vydovyh-vidnoshen-skladenyh-terminiv (дата звернення: 18.03.2025).
57. Тутковський П. А. Словник геологичної термінологіїї : (проєкт). Всеукр. акад. наук, Ін-т наук. мови, Природн. Від. Київ : Держ. вид-во України, 1923. X, 201 с.
58. Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
59. Український правопис / Нар. комісаріят освіти УРСР. Вид. 1-ше. Київ : Держ. вид-во України, 1929. 103 с.
60. Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова, І. Л. Яловнича. - Київ : Вид-во «Наукова думка», 2019. 393с.
61. Фаріон І. Д. Правописні норми у 20–30-х рр. XX ст. крізь призму політичних персон. *Ukrainian sense.* No 1, 2018. С. 58–67 URL:

https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/196 (дата звернення: 27.11.2025).

62. Царалунга І. Варіативність у староукраїнській мові літературно-писемній мові XIV–XV ст. : монографія. Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. 448 с.
63. Царалунга І., Холод У. Система відмінювання іменників в українських грамотах XIV–XV ст.: варіативність форм. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2023. Т. 28. С. 25–29. URL: https://apfp.khmnu.edu.ua/index.php/apfp/article/view/41/42 (дата звернення: 17.07.2025).
64. Чучка П.П. Склад сучасної української географічної номенклатури(ландшафтні назви). *Науково-технічний прогрес і проблемитермінології.* Київ: Наук. думка, 1980. С. 175–176.
65. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): стан і статус. Нью-Йорк: Сучасність, 1987. 288 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheveliov_Yurii/Ukrainska_mova_v_pershii_polovyni_dvadtsiatoho_stolittia_1900-1941_stan_i_status.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
66. Шматко І. Особливості системної організації українських бджільницьких термінів за тематичними і лексико-семантичними групами. *Термінологічний вісник.* 2015. Вип. 3 (2). С. 198–219.
67. Шмілик І. Д. Морфологічна варіантність у поезії Івана Франка: іменні частини мови : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 222 с.
68. Юносова В. О. Особливості вживання форм родового відмінка багатозначних іменників чоловічого роду в сучасній мовній практиці. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету.

Випуск XII Бердянськ, 2017. С. 30–38. URL: file:///D:/Downloads/nzbdpufn_2017_12_6.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

69. Jurkowski M. Ukraińska terminologia hydrograficzna. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańs. Wydownictwo Pilkiej Akademii Nauk, 1971. S. 209–210. URL: https://dspace.bcu-iasi.ro/static/web/viewer.html?file=https://dspace.bcu-iasi.ro/bitstream/handle/123456789/4749/Regus%2c%20Corneliu%2c%20Marian%20Jurkowski%2c%20Ukrainska%20terminologia%20hidrograficzna...%2c%20SCL%2c%20An.%2023%2c%20Nr.%202%2c%201972%2c%20p.%20209-210.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.11.2025).

70. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / підгот. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 422 с.

71. Коцовський В., Огоновський І. Методична граматика руської мови.

72. Львів: Накладня вид-ва шкільних книжок, 1912. 98 с.

73. Методична граматика языка мало-руского / Напис. П. Дячанъ. – Львôвъ,1865. 142 с.

74. Словарь української мови / Упорядкував, з додатком власного матеріялу, Борис Грінченко. Зібрала редакція журнала "Кіевская Старина". Т. 1–4. К., 1907–1909. 2971 с.

75. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / [гол. редкол. Л. Л. Гумецька]. Київ: Наукова думка,1977–1978. Т. I–II.

76. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / відп.ред. Д. Г. Гринчишин. Львів: [б. в.], 1994–2022. Вип. 1–18 (видання незавершене).

77. Смаль-Стоцький С., Ґартнер Ф. Граматика руської мови.

Відень:Книгарня т-ва ім. Шевченка, 1914. 202 с.

78. Українські краєвиди XVI–XVIII століть. Слово – текст – словник / Г.

Дидик-Меуш, О.Слободзяник. Львів: Вид-во «Коло», 2015. 384 с.

ДОДАТОК А

ФОРМИ РОДОВОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У «СЛОВНИКУ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XIV–XV СТ.»

ТОМ 1 1. **АВГУСТЬ, август, аугоусть (Р. в. августа, Авгоуста, авъгоусъта 11; авгоу (ст), авгоус(т) 6; авгу(с), авгус 4; аугуста 4; агоуста 1; ауста 1; ау(г)ста 1; аугоу(с) 1; аугс(т) 1)** – (назва місяця) серпень: *мисѧца Авгоуста* [с. 64]

2. **АПРИЛЬ, АПРЫЛЬ, АПРѢЛЬ, АПРИЛ (Р.в. апри(л) 8, априлїа, априлїа, априліѧ 7; априля, Aprila 6; априлья 1) –** (назва місяця) квітень: *оу сочавъ влъ(т) сѫзі априлья ии* [с.79]
3. **АРЗОУЛ (Р.в. Арзоул, Арзула)** – назва річки у Молдавському князівстві: *ниже въ оусти Арзоул* [с. 79]
4. **БАХЛОУИ (Р.в. БахлоуѧА)** – назва річки у Молдавському князівстві [с.88]
5. **БЄРХЪЧЬ (Р.в бєрхѣча)** – назва річки у Молдавському князівстві: *на оусти бєрхъча вєришєщи* [с. 94]
6. **БЛИСЧѢТУЛ (Р.в. Блисчатула)** – назва озера у Молдавському князівстві: *и выше озера Блисчатула другое озеро на имъ Будоеле* [с.101]
7. **БОЛВАНЄЦЪ (Р.в болванцѧ)** – назва річки у Подільській землі: *а другоє вєрхъ болванцѧ оу смотрицкои волости* [с.109]
8. **БРОДОКЪ (Р.в. бродку)** – невеличкий брід: *почонъ отъ Песчанъки бродку* [с.124]
9. **БРОДЪ, БРОД (Р.в. бродоу, броду 10; брода 5 ; брод 4)** – брід: *оу казали староую границю и врочища межи дъдошичи а межи жирѧвою почєнши о(т) малого криховца о(т) потока о(т) бродоу дорогою што идєтъ о(т) зоудєчєва к дьдошичємъ* [с. 124]
10. **БРЪДЪЦЄЛЪ, БРЪДЪЦЄЛ (Р.в бръдєцє(л))** – назва річки у Молдавському князівстві [с.125]
11. **БРЪЛАД [1] (Р.в. Брълада, бръла(д); Бръла(д), Брълад)** – (назва річки у Молдавському князівстві) Бирлад (Р.в Брълада, бръла(д)): *оуси оубогїи людї от наш тръг от Брълад* [с.126]
12. **БРЪЛАД [2] (Р.в Брълада)** – назва озера у Молдавському князівстві [с.126]
13. **БРЪЛЪДЄЦЬ (Р.в. Брълъдєцѣ)** – назва річки у Молдавському князівстві [с.126]

14. **БРЪЛЪЗЄЛЪ (Р.в. брьлазєла)** – назва річки у Молдавському князівстві: *и на връ(х) брълазєла бозїанє* [с. 126]
15. **БРѢГЪ (Р.в. брєгу)** – берег: *мы романъ воєвода молдавъскии и дъдичь оусєи зємль волошьскоі о(т) плонины ажє до брєгу морѧ* [с. 127]
16. **БУГЪ (Р.в бугу) –** (назва річки) Західний Буг [с.127]
17. **БУЖОР (Р.в Боужора)** – назва річки у Молдавському князівстві [с.130]
18. **БУКЪ (Р.в бука)** – бук [с.131]
19. **БЫКЪ (Р.в. Быка 2; Быку 1)** – назва річки у молдавському князівстві: *озєро от оустиа Бъка и съ оусимьы гырламы* [с. 137]
20. **ВЄЛИКИИ КРИХОВЪ (Р.в. Вєликого Крихова)** – назва річки у Львівській землі: *тоти старци... стали оу великого крихова, кдє пєрєходить дорога зоудєчєвскаѧ; а тыи старци... вызнали и оуказали староую границю и врочища межи дѣдошичи а межи жирѧвою почеши о(т) малого криховца о(т) потока о(т) бродоу дорогою... до рѣкы до великого крихова до бродоу* [с. 162]
21. **ВИНОГРАДЪ (Р.в. винограда, виноград(а), вниогра(д))** – виноградник; виноград: *єдноу фалчоу и В фєртал(и) винограда на Хръловскоу гороу повышє Поутєнскых виноградовь* [с. 175]
22. **ВОЛОВЕЦЬ (Р.в. ВоловцѢ)** – назва річки у Галицькій землі: *а тако єсмо єму дали... тото пєрво рє(ч)ноє сєло... Ѧко коли єсть оу свои(х) объѣханы(х) граница(х)... о(т) пѣстынѣ на вєрхъ воловцѣ* [с. 190]
23. **ВОЛЧИНЄЦЬ (Р.в. Волчинцѧ)** – назва річки на Буковині: *тѣмъ мы видъвши єго правоую и върноую службоу до на(с)... дали єсмы єму... села на рєвтѣ.,. и на оустїє волчинцѦ* [с. 193]
24. **ВОЛЪ (Р.в. вола)** – віл: *тако(ж) по д гро(ш), да платѣ(т), ка(к) старїи законъ бы(л) , а с(т) вола що бы по в гро(ш) платили* [с. 194]
25. **ВОРОНЄЦЬ, ВОРОНЕЦЪ, ВОРОНЕЦ (Р.в. Воронє(ц), Вороиєц 4; Вороиєца 2; Воронєцоу 1)** – назва річки у Молдавському князівстві [с. 197]
26. **ВЫШНЄВЄЦЪ (Р.в. Вишнивца 2; Вышнєвца 1)** – назва річки в Молдавському князівстві: *понєжє оумыслили єсмы добро<ю на>шєю мислїю... и дали єсми жоѣ нашєи кнѦ<гини> марєны монастиръ иа вышнєвцѣ* [с. 225]
27. **ГАИ (Р.в. гая 1; гаю 1)** – гай [с. 237]
28. **ГЛОДЪ[1] (Р.в. глода 2: гло(д) 2)** – болото [с. 244]

29. **ГЛОДЪ [2] (Р.в. Глода)** – назва річки у Молдавському князівстві: *тъ(м) мы видѣвшє правоую и вѣрноую его слоужбоу до на(с)... дали єсмы ємоу оу нашєи зємли чєтири сєла на кръглнгѪтоурѦ на имѦ попєщїи... и фынтынѣлє и михнєщи на бахлоуи (и) чолтанїи оу глода* [с. 244]
30. **ГОТОВЄЦЪ (Р.в. Готовца 1; Готовцѧ 1)** – назва річки у Молдавському князівстві: *а хотаръ тѦмъ сєломъ да є(ст) о(т) вєликыи друмъ що о(т) готовца ходить право надѦлъ гдє роубѣжїє на дрѣвѦ* [с. 258]
31. **ГЬРЧЇИ (Р.в. Гьрчїя)** – назва потоку в Молдавському князівстві: *хота(р) ... на оустїє пошока (1) зовоми стъжароу(л)... о(т) оустїє сьрата чєрє(с) бїстрїци на доамна и до апь гьрчїя* [270]
32. **ДЕКАБРЬ (Р.в. дєкабрѧ, декабря 9; дєкабра, дек(абра)** – (назва місяця) грудень: *Писань... месеца декабря 8 дня* [с. 292]
33. **ДЄКЄМВРЇИ (Р.в. дєкємврїа)** – назва місяця, грудень: *мѣсѧца дєкємврїа в день* [с. 292]
34. **ДЄНЬ, ДЕНЬ, ДЄН (дня, dnia, днѧ, дъня, днє, dnie, дни, дьни, дны, днѣ)** – день, число; доба: *месеца декабря 8 дня* [с. 293]
35. **ДЇЄНЄЦЪ (Р.в. Дїєнєца)** – назва річки у Молдавському князівстві: *мы Стєфан воєвода... знамєнито чиним... ожє... слоуга наш Исаю... и сєстричич єго... роздєлили своѦ праваѦ отнина, сєла,., а и монастирь що єст на оустїє Дїєиєца* [с. 300]
36. **ДНИСТРЪ (Р.в. Днѣстра)** – (назва річки) Дністер: *а придалъ єсмь єму озєра рыбнаѦ за днѣстромъ куды мои нєводи ходили* [с. 303]
37. **ДОБРОТВОРЪ (Р.в. Добротвора)** – назва потоку в Молдавському князівстві: *А хотаръ Драгосинєщомъ, што на Добротворѣ... почєньши от издолоу, от Ласловова хотарѦ, Добротворъ и Пожарита, до вєрха* [с. 307]
38. **ДОЛЪ (Р.в. долоу, дола)** – діл, долина: *отъ дола до столпа* [с. 316]
39. **ДОНЪ (Р.в. Дону)** – (назва річки) Дон: *А тои Ѧрлыкъ писань оу Ордѣ на оустьи Дону* [с. 318]
40. **ДУБЪ, ДУБ (Р.в. дуба)** – дуб: *а хотар тому сєлу... до доуба на краї доубровы а исъ доуба простѣ чєрєсь полє на могилу* [с. 330]
41. **ДѢЛ, ДѢЛЬ, ДИЛ, ДИЛЬ (Р.в. Дѣла 15; Дила 13; Дѣлоу 3)** – пагорбок, гірський хребет, діл [337]
42. **ЖДЄЛОУЛ (Р.в. Ждєлоулоуи)** – назва річки у Молдавському князівстві: *хота(р)... до... обрьшїє и кояждоул до об(ръшї)е мъгоура до об(рьшїє) ждєлоулоуи* [с. 355]

43. **ЖЄРАВЄЦ, ЖИРАВЄЦ (Р.в Жиравца 1, Жєрав(ца) 1; Жєравцѣ 1)**– назва річки у Молдавському князівстві [с. 357]
44. **ЖЄРОУЛЪ (Р.в. Жєроула)** – назва річки у Молдавському князівстві: *тѣмъ мы... дали и потвръдили єсмо имъ... сєла... на обръшиа(х) жєроула* [с. 358]
45. **ЗАПАДЪ (Р.в. западоу)** – (одна з чотирьох частин світу) захід: *вси королєвє и вси хрєстиянъскии господарєвє, колько ихъ суть, и всєє стороны западоу и италєйскихъ стронъ, єднаються и готовятъ ся и хотєли би напротивъ поганъ* [с. 380]
46. **ЗГАРЪ (Р.в. Згару)** – (назва річки в Подільській землі) Згар: *тамъ же противъ той долыны, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку паль забыты казалы есмо и тую граыцю скончылы* [с. 392]
47. **ИТКИЛЪ (Р.в. Итъки(л))** – назва потоку у Молдавському князівстві: *мы алєксандръ воєвода... дали єсмы монастироу оуспєнїоу... двѣ пастъкы, єдна на лопашнои и дроуга пастъка на итъкылю* [с. 455]
48. **ИЮЛИИ (Р.в. Юлїа 9; Июлия 2; іоулїа 2; jiulia 1)** – (назва місяця) липень: а писано оу Соучавѣ... оу лѣто=£ зцо, Іоулїа оу л [с. 456] 49. **ИЮНЬ, ЮНЬ, ІЮНЬ, ИЮН, ІЮН (Р.в. июия, июнѧ, иоунѧ, іюня 16; юнѣ 1)** – (назва місяця) червень: *Деялося въ Луцку... року... тысеча трыста осмъдесягъ девятого, месеца Іюня осмнадцатаго дня, индикта третего* [с. 456]
50. **ІЮЛЬ, ИЮЛ (Р.в. іюля, іюлѧ 10; юли 1; ю(л), юл 13; їоу(л), ию(л) 2)** – (назва місяця) липень: *а то сѦ дѣяло в лѣ(т)=£збчД м(с)цѦ іюлѦ въ кз днь* [с. 458]
51. **КАМЄНЬ (Р.в. Каменя)** – камінь [с. 468]
52. **КОБЄЛЫКЪ (Р.в. Кобєлъка)** – назва долини у Подільській землі: *и колы есмо проихали черезъ лісъ Почапинский до долыни Кобелыка, вгору рички Згару... тамъ есмо, при той долыни Кобелыку, засталы бояръ Хмельницкихъ* [с.482]
53. **КОЛОЧИНЪ (Р.в. Колочина)** – назва річки у Галицькій землі: *Мєжи тыхъ рѣка колочинъ дѣлить и о(т) рѣчи (!) колочина прѦмо попєрєкъ полѦ болохова* [с. 491]
54. **КОНЬ**, **KON (Р.в. конѧ, коня, конѣ)** – кінь: *а кто идєт до ливова, на головномь мытI, оу сочавѣ... от каждого конѦ по шєсти гроши* [с. 494]
55. **КОРОДЪ (Р.в. Корода 6; Кородѣ 1)** – назва річки у Молдавському князівстві [с. 498]

56. **КРЪНГЪ (Р.в. Крънга)** – назва потоку у Молдавському князівстві: *Ино мы єсмо им досмотрили и познамєнали... почъньши ис вєрха от бєрєгъ Бръллада... до оустїє потока Крънга* [с. 519]
57. **КОУСТЪ (Р.в. коуста)** – кущ: *а писали єсмо г(с)дрю своємоу на памѧ(т)--. по калиновъ коустъ а о(т) калинова коуста по вєликоую ивницю* [с. 531]
58. **КОУТОУЛЪ (Р.в. коутоулоу)** – (заворот русла річки) коліно: *Тѧм мы видѣвши єго правою и вѣрною слоужбою до нас-.- далі и потвєрдили єсми ємоу... на Соучавѣ мєсто да оучинит соби млин, и повшєе того коутоулоу Хоуєцѣньїи на имб Унгоурашїи* [с. 531]
59. **ЛАЗЪ (Р.в. ла(з))** – викорчувана ділянка лісу, призначена під пасовисько або під поле: *тѣ(м) мы видѣвши и(х) правую и вѣрноую слоужбоую до на(с)... дали и потвєрдили єсми и(м)-.. сєла на имѣ онєщи, иа кръличьтоурѣ... и пони(ж), на томжє токоу, оу симїоно(в) ла(з), мѣсто о(т) мли(н)* [с. 537]
60. **ЛАНЪ (Р.в. лану)** – 1. (одиниця вимірювання орної землі) лан; 2. Орна земля: *А што оу нѣмєцкихъ правѣхъ сѣдѧть на ланохъ хотѧ би триє члвци сѣдили на лану а любо д одну колоду дають ись лану а по два гроша широкая а по тѣ(х) єі сотъ и по шєсти дєсѧтъ колодъ взѧли єсмы пѣнѧзми* [с. 538]
61. **ЛУГЪ (Р.в. лоугоу)** – (низинне місце над рікою, поросле травою або деревами) луг: *А хотар томоу сєлоу Грєком почєньши от берег Сирєта... оу могилоу копаною, от толѣ прости чєрєс полє на край (д)роугого лоугоу на могилоу копаною, та прости чєрєс того лоуга и чєрєс поле оу камєнои кръници на копаною могилоу* [с. 557]
62. **ЛѢСОКЪ (Р.в. лѣска)** – лісок, гай: *а хотаръ (кошил)овцє(м) горѣ роудою... попєрєкъ костюкова лѣска, о(т) яъска , попєрєкъ доубровы* [Р.в. 562]
63. **ЛѢСЪ, ЛѢСЬ, ЛИСЪ (Р.в. лѣса 28, лиса 8, леса 6, лѣсоу 3, лєсоу 1, ли(с) 2)** – ліс: *ту исыпали могилу... простѣ на дубъ а о(т) дуба попрєкъ лѣса простѣ оу горохолину...* [563]
64. **МАИ (Р.в. мая, маѧ, маја, маїа, маиа, маїя, маиѧ 26; маю 1)** – (назва місяця) травень, май: *писано под нашими пєчатами на столномъ мѣстѣ оу сигѣтоу вѣ лѣ(т) s и ц и ві ві м(с)ца мая въ а днь* [с. 571]
65. **МАЛЫИ КРИХОВЄЦЬ (Р.в. Малого Крїховцѧ 1, Малого Криховца 1)** – назва потоку у Львівській землі: *а мы... сталї по(д)лї потока малого*

крїховцѧ оу кроуглы(х) лозъ кдє пєрєходи(т) дорога о(т) зоудєчова к долїнѣ [с. 574]

66. **МАРТЪ (Р.в. марта, мрта, м(р)а 18; мартіа, мартія, мартїѧ 10)** – (назва місяця) березень: *данъ в києво (!) марта в лѣто 6973* [с. 578]
67. **МИЛѢТИНЪ (Р.в. Милѣтина, Милѣ(тина))** – назва потоку у Молдавському князівстві. [с. 594]
68. **MUCHAWEC (Р.в. muchawca)** – назва потоку у Берестейській землі: *y hranyciu y mezu samy iesmo promezy sebe polozyty y kopcy zasypaly poczonzy od toiey welykoy I dorohy szto od mista ydet berehom muchawca po polowyne chworyszczy* [с. 620]
69. **МѢСѧЦЬ (Р.в. мѣсѧца, мѣсяца 163; мѣсєца 5; месяца, mesiaca 6; мисяца, мисѧца, м(и)с(ѧ)ца, mis(ia)ca 6, месеца, м(є)с(є)ца, м(єсє)ца 12; мисѧцѧ, misiacia 3; мѣсѧцѧ, мѣсяця 3; м(ѣ)с(а)ца 1; мѣсица 1; м(с)ца, мсца, мца 144; м(с)цѧ, мцѧ, мсця, мця 18; мѣ(с)цѧ 1; мѧсца 1; м(с)цѣ 1)** – (одиниця виміру часу) місяць: *Писа Іон Попович оу Ясох в лѣто ~£. мѣ, мбсѧца мартїя кє дєнь* [с. 629]

Н-Я 70. **НИКИД, НЄКИДЪ (Р.в. Никида 2; Никид 1)** – назва потоку у Молдавському князівстві: *И єщї єсмо дали н потвърдили томо(у) нашємоу свѧтомо(у) монастир(оу) от Тазлова и бранищю, що єст около*

монастир, починши от верх Никида... та долоу Никидом до глода [с. 49]

71. **НИСТРЪ (Р.в. Нистра)** – (назва ріки) Дністер: *а азь господство ми єсмь дал Мърини... за тоє сєло за Грєковє, єдноу нашоу сєлищоу близ Нистра*

[с. 52]

72. **НОѧБРЬ, НОЄМРЇЄ, НОЄВРІЄ, НОЄМВРИ, НОЄМВРИ, НОѧБРЄЄ**

(Р.в. ноѧбрѧ, ноябрѧ, ноября 6; ноѧбра, ноѧбр(а), noiabra 4; ноємврїѧ, ноемврія 2; ноѧврилѧ 1; ноєврїѧ 1; ноєврїа 1; ноє(м)брѧ 1; ноємврїа 1) – (назва місяця) листопад: *а пса(н) в луцку... м(с)цѧ ноябрѧ Є* [с. 57]

73. **ОАНЦОУЛЪ (Р.в. оа(н)цоулоуи)** – назва річки у Молдавському князівстві: *хота(р) стоє (!) починъшїи монастирь оу пънгърац... долѣ мєждоу таркѣоу и бистриц (!) а о(т) толѣ на рѣцѣ оа(н)цоулоуи... до обрѣшїє* [с. 65]

74. **ОБѢДЪ (Р.в. обѣда 2, обеда 1)** – (обідня пора) полудень, обід: *Пѣрвы(х) обычаєвъ соуды бывали соужєны бєзъ часоу иже николи по обѣдѣ опївшисѧ соуды соужєны* [с. 73]

75. **ОВЄСЪ (Р.в. овса, овъса, о(в)са 5; вовса 4)** – овес: *а с тыхъ жє людє(и) со вси(х) идєтъ осмь колодъ овса на городъ* [с. 73]

76. **ОГОНЬ (Р.в. огню)** – 1. Вогонь, полум'я: *и па(н) ива(н) то и пєрє(д) г(с)дрє(м) тобѣ свѣтчи(л) оу в очѣ и же тѣ са(м) готъ запи(с) зрєза(в)шы и в ого(н) вкину(л)* [с. 74]

77. **ОГОРОДЪ (Р.в. огорода)** – город, огород: *и тежъ дали ему въ месте Пинскомъ огорода своего дворъ собе поселити* [с. 74]

78. **ОРБИКЪ (Р.в. орбика)** – назва річки у Молдавському князівстві: *тѣмъ мы видѣвшє и(х)... вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали єсмы имъ... сла и(х) на имѧ... загорѣны... и костинци на вєрхъ орбика* [с. 91]

79. **ОРБѢЖЬ (Р.в. Орбѣжа 1; ! Орбѣжи)** – назва річки у Молдавському князівстві: *мы Стєфанъ воєвода... знамєнито чиним... ожє... Тоадєръ Къоуя и братанича єго Анна ... продали... єдно сєло за Проутом на оустїє Орбѣжа* [с. 91]

80. **ОСТРОВЪ (Р.в. острова)** – земельна ділянка, що розташована окремо від головного маєтку: *я Любаргъ Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село своє Рожьыче... зъ... бобровыми гоны по Стыру противъ островов нашихь: Переделокъ и Струги* [с. 99]

81. **ПАРОВЪ (Р.в. парова)** – потік, струмок: *мы Стєфан воєвода... чиним знамєнито... ожє... Татоул от Бръзотъ... продал... єдно мѣсто от поустинн на Бръзотѣ... до оусти того парова* [с. 127]

82. **ПЄРЄКОПЪ (Р.в. пєрєкопа)** – рів, канава: *а хотарь тѣмъ сєломъ почєиши о(т) молдави чєрє(с) лоугь на оусти пєрєкопа та прѣкопомь до троана* [с. 137]

83. **ПЄРЄЦЪ (Р.в. percu)** – перець: *Tez, jestliby chto kak na szkolu… metal, tot majet staroste naszomu zaplatiti dwa funty percu* [с. 140]

84. **ПИСКЪ, ПИСКЬ (Р.в. писка 8; пискоу 3)** – вершина гори, верх [с. 149]

85. **ПИТОУШОКЪ (Р.в. питоушка)** – назва потоку в Молдавському князівстві: *а хотары тѣмь сєломь... оть поросѣчєи на оустиє питоушка*

[с. 150]

86. **ПИЩОАСЪ (Р.в. Пищоаса)**– назва потоку в Молдавському князівстві: *а господство ми оу том благопроизволих... яко да оутвръдим и оукрѣпим нашь свѧыіи монастир от Вєликого Тазлова, що єст на оустіє Пищоаса*

[с. 150]

87. **ПОЛЬДЄНЬ (Р.в. полоудня)** – полудень [с. 188]

88. **ПОТОКЪ (Р.в. потока, поток 81; потокоу 5)** – потік: *то жє село пото(к) к волоскои зємли тѧгнєть* [с. 212]

89. **ПРИПАСЪ (Р.в. припа(с))** – приблудна корова [с. 243]

90. **ПРОУТЬ (Р.в. Проута, проута, Проут)** – назва річки Прут [с. 269]

91. **РАКОВЄЦЬ (Р.в. раковица)**– назва річки у Молдавському князівстві [с. 288]

92. **РОВЕЦЬ (Р.в. Ровця)** – назва річки у Подільській землі: *а черезъ тую Бучачную, вниз Ровця, припровадылъ иасъ панъ Ярмола до долыны... а потомъ черезъ ричку Ровець повелъ до урочища Песочное* [с. 294]

93. **РОГ (Р.в. (ро)гу 1, рога 1)** – ріг, (лісу) край: *одъ толь уверхъ рички Дидовки... тамъ же въ верхъ Кулыги просто до (ро)гу леса* [с. 294]

94. **РОУНКОУЛЪ (Р.в. Роункоулоун)** – назва потоку у Молдавському князівстві: *А хотарь томоу сєлоу на имѣ Бєркишєщєм, що соут на Молдавѣ, почєншє от блота Мьстакиноулоуи... до обрьшїа потока Роункоулоуи и от там долѣ потоком Роункоулоуи до моста Хасниш* [с. 307]

95. **РОУНКЪ (Р.в. роунка 2; роункоу 1)** – поляна: *єсмо дали... нашємоу свѧтомо(у) монастир(оу) от Тазлова и браницю, що єст около монастир, починшн от вєрх Никида... до роунка, що єст на вєрх Вєлнкои*

Фроумоаси [с. 307]

96. **РЪКЪТЪОУ (Р.в. Ръкътъоа)** – назва річки у Молдавському князівстві: *мы Стєфан воєвода... знамєнито чиним... ожє прїидоша прѣд нами... слоуга наш Исаю от Ръкътъоу... и роздєлили своѧ правѧ отнина, сєла на имѧ Гълєшєщїи на оустіє Ръкътъоа* [с. 310]

97. **САДОВЪ (Р.в. Садова)** – назва річки у Молдавському князівстві: *(х)отар тои бранищи от обръшїи Лаоури... та горѣ Фалкъом до*

стжки гдє гроб Алєксин оу шипот, от толѣ обчиноу до обрѣшї(є) Садова, та обчиноу до обрѣшїє Роускова [с. 315]

98. **САДЪ (Р.в. сада 2; ! соуда 1)** – сад: *(А хотар тои... части... оу Прокопов сад на столпь) от толѣ чєрєс сєрєд сада Тоуличєва та на поут* [с. 315]

99. **СЄЛѢТИНЪ (Р.в. Сєлѣтина)** – назва річки у Молдавському князівстві: *почьнши (х)отар той бранищи от обрѣшїи Лаоури... та до обрѣшїє Сєлѣткиа* [с. 336]

100. **СЕНТЕБРИЙ (Р.в. Сєптєврїа, Септєврїя, сєптєврїѧ 5; сєнтѧврия 1; сєнтєврїя 1)** – (назва місяця) вересень: *(.. Со)чавѣ в лѣто S.. мѣсѦца Сєптєврїа Д* [с. 338]

101. **СЄНЪТѦБРЪ (Р.в. Сентября, сєнтѧбрѧ, сєнтѧб(рѧ) 6; Сентября, сентѧб(ра), сєнт(ѧбра) 3; сентебра, сенътебра 2; сєнтєб(рѧ) 1; Сентабра 1; сєктєбрѧ 1; сєктѧбрѧ 1; сєктѧ(б) 1)** – (назва місяця) вересень**:** *Писанъ у Кракоѣ, въ лѣто 7009, мисяца Сентября 22 день Индиктъ 5* [с. 338]

102. **СЄРЄТЪ (Р.в. сєрєта)**: **–** назва річки Серет: *гнъ їо романь воєвода обладаѦ землєю молдавьскою... даль єсмъ исмоимъ сынъми олєксанъдро и богданъ слузѣ нашєму иванышю витѦзю... г сєла на сєрєтѣ* [с. 340]

103. **СИРЄТЪ (Р.в. Сирета 1)** – назва річки Серет [с. 346]

104. **СКОТЪ (Р.в. скота 11; ско(т) 1)** – 1. худоба. 2. худобина: *а у чєрновьци... отъ скота одинъ грошъ, отъ дєсѦть свинїи одинъ грошъ... а отъ кони и отъ кобылы по два гроши* [с. 350]

105. **СОЛОНЄЦЬ (Р.в. солоицѧ 2; ! солонєцѣ 1; слнцє 1; солоунца 1)** – назва потоку на Буковині: *мы алєксандръ воєвода... чины(м) знамнито... понєжє благопроизволи гєвоми... и дадо(х) монастироу... оуспєнїоу стои бци... єдно сєло на връхъ солонцѦ* [с. 368]

106. **СТАВОК (Р.в. ставъка)** – ставок: *а сеножати от Божовское границы... до Бѣцъского ставу, от лѣса, што сеножат от моего ставъка до Бѣсцъкого ставъка* [с. 377]

107. **СТАВЪ, СТАВЬ, СТАВ (Р.в. ставоу, ставу 18; става ! 1; ста(в) 4)** – 1. став. 2. Загата в річці, яз [с. 378]

108. **СТРАЖНИКЪ (Р.в. Стражника)** – назва потоку в Молдавському князівстві: *мы Стєфан воєвода... знамєнито чиним... ож прїид(оша)*

прѣд нами... слоуга нашь Сънгоур и сѣстра єго Стана... и продали свою правою отн(и)ноу... нижє оустїи Стражника [с. 393]

109. **СТРАХОТИНЬ (Р.в. страхотѣнѣ)** – назва потоку в Молдавському князівстві: *а хотаръ ємоу вышє страхотѣнъ гори... а о(т) това попєрєкъ на страхоти(н)скоую дорогоу... на краи страхотѣнъ простѣ рєбро(мъ) диломъ* [с. 393]

110. **СТРИЙ (Р.в. стриѧ)** – (назва річки у Львівській землі) Стрий: *Дали єсмъ на имѧ Шандрови и братии єго радєвитєи дворищ ов тоу стороноу рѣки СоукилѦ, от стриѦ, кдє доброславєць сидѣлъ* [с. 394]

111. **СТОУДЄНЄЦЬ (Р.в. стоудєнца 5; стоудєнцѣ 1)** – назва річки у Молдавському князівстві: *тѣ(м) мы... потвєрдили єсми ємоу оу нашєи зємли оу молдавскои... сєла на имѣ... радєшани... и на оусти стоудєнца тємешєщи* [с. 395]

112. **СТЫРЪ (Р.в. Стыра 3; Стырѧ 1)** – назва річки у Волинській землі, правої притоки Прип'яті: *а обрубъ земленый тому именицу моєму Лопавшомъ по старине... от реки Стыра межою мимо нивы* [с. 397]

113. **СОУКИЛЬ (Р.в. Соукнлѧ, соукилѧ)** – назва річки у Галицькій землі, притоки Дністра: *о(т) могыло(к) попєрє(к) рѣки соукилѦ к дорозѣ* [с. 401]

114. **ТАЗЛОВЪ (Р. в. тазлова; Тазлова)** – назва річки у Молдавському князівстві; назва міста у Молдавському князівстві: *а хотарь ти(м) сєло(м) на филпоу (!)... на потокъ долоу потокомь до тазлова на поуть могила (и чрѣзь) тазло(в) на вєликы пж(т)* [с. 416]

115. **ТЄТЄРЄВЪ (Р.в. ! тєтєрєви)** – (назва річки у Київській землі) Тетерів: *а тая зємлѦ пошла харько(в)ская... о(т) кодє(н)скоє роуды до гли(нно)го тєснъ пѦтьо(т) пѦтоу тєснъ тєтєревъ о(т) тєтєрєви (I) тєснъ гоуива* [с. 429]

116. **ТОПОЛЬ (Р.в. тополя)** – тополя: *А хотар той боукати зємли ис вєрха... от єдин топол знамєнан... на дѦл къ Лъпоушнои* [с. 437]

117. **ТРОѦН (Р.в. троѧна, троана)** – назва річки у Молдавському князівстві: *а хотарь тѣмъ сєломъ почєнши о(т) молдави чєрє(с) лоугь на оусти пєрєкопа та прѣкопомъ до троана* [с. 447]

118. **ТОУРБАТЪ (Р.в. Тоурбата)** – назва потоку Молдавському князівстві: *А хотарь Бълошєщнм... до сєрєд добровоу... та от толѣ право до потока Тоурбата* [с. 449]

119. **ТОУРЛОУИ (Р.в. тоурлоую)** – назва річки у Молдавському князівстві: *а тѣмы сєламъ о(т) турлуи съ оусими поєни и сь всѧми своими старими хотарми... нєпогушєно (!) имъ николи на вѣк(ы вѣч)ниѧ* [с. 450]

120. **ФАЛКЪОУ (Р.в. Фалкъоа)** – назва потоку в Молдавському князівстві: *почьнши (х)отар той бранищи от обрѣшїи Лаоури, обчиноу до Фалкъоа, та горѣ Фалкъом до стєжки гдє гроб Алєксин оу шипот*

[с. 497]

121. **ХЛАБНИКЪ (Р.в. хлабинка)** – викорчувана ділянка, корчівка: *А хотарь тим... сєламъ... от хлабника половина... по коуда из вѣка оживали* [с. 507]

122. **ХОДОСОВЪ (Р.в. ходосова)** – назва річки в Галицькій землі: *оуѣхана к нєму границѧ... чєрє(с) полє... на оустьє ходосова* [с. 510]

123. **ХОМОРЬ, ХОМОР (Р.в. хомора)** – назва річки у Молдавському князівстві: *а господство мы съм дал и повєрноул тоє сєлищє на имѣ Полѣна, на оустїє Хомора* [с. 512]

124. **ШАКОВЄЦЪ, ШАКОВЄЦ, ШАКОВЬЦ (Р.в. шаковцѣ)** – назва річки у Молдавському князівстві: *мы... дали и потвєрдили єсми ємоу оу нашєи зємли, оу молдавскои, мѣсто о(т) пасикоу, оу поустини на шаковци, на имѣ оу конєць дєрєно(к), гдє оупадає(т) гроуєць на шаковци, на тоуи сторо(н) шаковцѣ* [с. 553]

125. **ШАФРАН (Р.в. шафран)** – шафран: *Почєнши гдє єсть головноє мыто... от коси... поѧси покочини, циквы(!), шафран... а от того от оусєго щобы платили оу Сєрєти мыто от гривноу три гроши* [с. 554]

126. **ШИПОТЪ (Р.в. шипот)** – джерело: *почьнши (х)отар той бранищи от обрѣшїи Лаоури... та горѣ... до стєжки гдє гроб Алєксин оу шипот... ... та до обрѣшїє Сєлѣтина, а от толѣ до Соучавѣ до самїи шипот* [с. 559]

127. **ШОУМОУЗЬ, ШЮМОУЗЬ (Р.в. шоумоуза, шумуза 7; шимоуза 1)** – назва річки у Молдавському князівстві: *Мы алєксандръ воєвода... ис нашими зємлѧны, паны молдавскыми, на имѧ... панъ жюржь и станъ*

о(т) шумуза, па(н) чурба слюбили єсмы и ислюбуємъ и потвєржѧє(м)... владиславови, королєви польскому ... тотъ листъ што єсмы дали єго мл(с)ти в камѧнци, коли сѧ єсмы... записали єго мл(с)ти [с. 566]

128. **ЮКАШЪ (Р.в. юка(ш), Юка(ша), Юкаш(а))** – назва пагорба у Молдавському князівстві: *тѣ(м) мы видѣвшє єго правовѣрною... службоу до на(с)... дали єсми єму два сєла... подли мови(л) юка(ш)* [с. 574]

129. **ЯЗЄРЪ (Р.в. язєроу)** – озеро: *пакь оу то(м) оучинили єсмы въ за дшїє... прє(д)ко(в)... наши(х)... и дали и приложили єсмы о(т) на(с)... нашємоу... монастироу о(т) нємца болото кривасѧ и озєро, на имѣ по(д) доубровка, и... о(т) где выходить гръла из днистра и тєчє(т) долоу, до язєроу доубровка, и о(т) доубро(в)ка, до гдє оупадаєть оу яъер оу захорна* [с. 579]

130. **ЯЛАНЪ (Р.в. Ялаиа, ѧлана 11; яланѣ, яланѧ 6)** – назва потоку у Молдавському князівстві: *мы Стєфан воєвода ... (чи)нимъ знамєнито... ожь тот истиuыи слоуга наш вѣрныи пань Бєнѣ... от Ялана слоужилъ нам право и вѣрно* [с. 583]

131. **ЯЧМЕНЬ (Р.в. ячменю)** – ячмінь: *Се я па(н) олизарь кирдеевичь... и съ своею женою... запи(соу)вае(м) исъ своее очиныі... десятиноу, оу поли и съ озими и съ ярины и съ жита и съ пшеници и съовса и съ ячменю... къ стомоу спсоу на красное* [с. 587]

132. **ѲЄВРѦЛЬ (Р.в. фєвралѧ, ѳєвралѧ, фєвраля, фєв(ралѧ) 7; фєврѧ 1)** – (назва місяця) лютий: *писань, оу сочавѣ, въ лѣто sцн фєвралѧ -є- день* [с. 590]

ДОДАТОК Б
ФОРМИ РОДОВОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У КНИЗІ «УКРАЇНСЬКІ КРАЄВИДИ XVI-XVIII СТ. СЛОВО. ТЕКСТ. СЛОВНИК» (ДИДИК-МЕУШ Г. М., СЛОБОДЗЯНИК О. З.)

1. **берегъ[1] (берег, берегь) (Р.в. берега)** – 1. край землі біля води; берег: *Каштaлянъ и синъ гишпанский приказавши войскамъ... неоподал от берега днѣпровского простовати ку Кодаку;* **(Р.в. бєрєгу)** 2. край, кінець земельного угіддя: *Жаловал мы пан Фєдор григорєвич сєнюта... ѡ став гулєвєцкий которыи ку берегу зємли имєнѣ засыпали*[с. 20]
2. **березнякъ (Р.в. березняку)** – березовий ліс, березняк: *позволяем... заняти лѣса хвойнику и березняку, по обоих сторонах рѣчки поросłого* [с. 25]
3. **бескидъ (Р.в. бескида)** – гірський хребет, гора; бескид: *на пудгорю из обоих сторон Бескида хлѣбъ дуже бив изгинув* [с. 26]
4. **борокъ (Р.в. борку)** – борок: *пань свєтицький... повернулъ влєво болотомъ, к раискому лєсу коло борку до крывыхъ проходовъ* [с. 32.]
5. **бродъ (Р.в. броду)** – 1. мілке місце річки або озера, яке можна перейти; брід: *Я, Алєксѣй Мириловичь... на цєрьковь святую... оддавам... брегы и яркы вєдлє циркусу а знаковъ мєджы, вь кол почавши пониже млина одъ броду просто въ гору ку полночи ажъ на мєджу знатну од Глинника з Винного поля; жидове... зступили до броду Іордана; маеор под Сенжары пришел сей ночи незадолго до дня, и у самой рѣки от швецкова войска, но там, у той сторонѣ рѣки, к броду, по наших выпалили.* 2. дорога через болото; заболочена важкопрохідна частина дороги або сама місцевість [с. 35]
6. **валъ (Р.в. валу)** – земляний насип; вал: *Пєрєдо мною Мномъ харлєнзким с харлєнжа подкоморим луцкимъ приточиласіа справа на мєстцу розниц у дороги з буремлѣ до золочовки и пашєвоє идучое посеред валу через тую дорогу лежачого межи добры урожоных их мл пнов пєтра александра ловчого волынского и михаила хрєнницких поводов бурємлєм з одноє а пна адама прусиновского... з друглє стороны* [с. 38]
7. **вєртепъ (вертебъ, веръртепъ) (Р.в. вєртєпа)** – яр, ущелина, печера; вертеп: *вели нас кнзи збаражъскиє... до... вєртєпа... мєнячы быти знаки*

камєньємъ складєныє; Уже бо не пріиде з земного верътепа, але от божія небесного свѣта [с. 39]

8. **верхъ (Р.в. верху)** – найвища частина (перев. гори); вершина, верх: *ѠЭт тоє долины просто идучи, гдѣ єсмо копцов два учинити казали, до вєрху долины Поповоє, котораѧ єсть по правои сторонѣ в кгрунтє Скуринском, над которою єсмо копецъ усыпати казали* [с. 42]
9. **взвозъ (Р.в. взвозу)** – крутий підйом; узвіз: *Тым гостынцом идучы, усыпалом копцов чотири. А пришєдши до взвозу и до долины названоє Пєрєморноє алиас Шутоволє, старовѣчного рубєжа зємли Бугаєвскоє, у гостинца на пакгорку усыпалом копєц* [с. 44]
10. **взгорокъ (Р.в. взгорку)** – горб, пагорб; узгір'я: *Мы приятели... з обудвух сторон... такъ розграничили... (ѡд сосны до сосны... межи двема соснами ѡглядали копец на взгорку над болотом ѡкруглым* [с. 44]
11. **вигонъ (выгонъ) (Р.в. выгону)** – луг, пасовище (перев. біля села або міста); вигін: *Гадеча у выгону... десятинъ съ семъ [орнои земли]* [с. 44]
12. **вирь (віръ) (Р.в. вира)** – місце у річці або в морі з круговим рухом води; вир: *кнѧз Матеєй Чєтвєртєнский... наєхавши на полє нашо... почонши ѡт рєки Стыра, ѡт вира, заєхал, зємли половицу болшєю и копцами закопал* [с. 45]
13. **вступъ (уступъ) (Р.в. уступу)** – земельне угіддя, яким вільно користувалися люди різного соціального стану, а також саме право такого користування; вступ: *Подстаростии бєрєстєискии повєдил... то єсть по ѡбєма сторонам вєликоє кнѧзство. А тыє озера великого жъ кнѧства запродаютъ ихь кождоє зимы, и тотъ плат до скарбу гсдръского дають а тых дву тонь у возєрє ѡрєховьском никгды ѧко жыво с коруны не волочывали, ани жадъного уступу у тоє ѡзеро не мєвали* [с. 53]
14. **высопъ Крета (Р.в. выспоу)** – те саме , що **высепъ Крета**, острів Крит: *послаль мєркуриуса с крєты выспоу, до ѳєнєціи, абы сѧ прємєнил у вола, а панну внєслъ по водѣ морєм* [с. 58]
15. **гаєкъ (Р.в. гайку)** – те саме, що **гайокъ**, гайок, лісок: *ѧ [панъ Иванъ Волосовичъ Зубричъ] ограниченьє таковоє тыхъ грунтовъ чиню - то єстъ: одъ того копца спустившисѧ въ долъ, идучи чрєз долинки и пакгурки до гайку власового, подъ тымъ гайкомъ копєцъ, а одъ того копца идучи чрєзъ тотъ гаєкъ, а поминувши въ нємъ ниву ораную – копєцъ* [с. 60]

16. **гай (Р.в. гаю)** – ліс (перев. Невеликий); гай: *два бца до Леѡна мовила, жебы ишолъ до гаю, яворовъ и кипарисовъ полного, который быль близко негѡ, и въ тымъ гаи жебы воды начерпалъ и напоилъ слѣпца прагнучого* [с. 62]
17. **гай березовый (Р.в. гаю бєрєзового**) – березовий ліс; березняк: *сторонє ѡбєдвє... на том жє мєстцу, у вєрху рєчки Малюжєнки, повод, кончєчы дуктъ свои, взѧвши єго ѡт вєрху тоє рєчки Малюжєнки, провадилъ просто ажъ до могилы... // ѡт тоє могилы просто провадил подлє гаю березового, которыи зовут Кухмистовичовъскии* [с. 63].
18. **гай сосновый (Р.в. гаю соснового)** – сосновий ліс; сосняк: *И вєл насъ Михаило котовичъ... // ѡт грєбли Пузовскоє сєла вєликого кнѧзства до волъчих бродовъ ѡт волчихъ бродов до лєса городєльского выдрєницы... ѡт дороги к тополю до пол гаю соснового ѡт гаю на красную гору* [с. 63]
19. **гайокъ сосновый (Р.в. гайку соснового)** – здр. до **гай сосновый**, гайок сосновий: *ѡт того соснового гайку вєлъ насъ подстаростий бєрєстєйский...//... до врочыща вєлихова ѡстрова ѧкобі на милю ѡт того мєстца ѡстрова соснова ничого не видєли знаковъ ѡдно спєрєдку смы знашли ровы значъныє в которыхъ были єзы* [с.64]
20. **гайокъ терновый (Р.в. гайка тернового)** – тернові зарості; терни, терня: *А потом ѧ павєл... через тую дорогу ко груши, ѡт груши к терновому гайку, ѡт гайка к могилицам, ѡт могилиц к сєножатєм дворным Пєсочєнским до Рахова* [с.64]
21. **горбокъ (Р.в. горбъка)** – здр. до **горбъ**; пагорбок, горбок: *Просто через поле ровниною... до горба крутого... // и ѡт того горбъка через долину на другии горбъ* [с. 70]
22. **горбъ (Р.в. горба; горбу)** – пагорб; горб: *Просто через поле ровниною... до горба крутого... // и ѡт того горбъка через долину на другии горбъ; мы, ѡбоѧ стороны, ѧко приѧтєлє повинъныє,... тыи кгрунты свои розъграничили, почавъшы ѡт того помєнєного копца..., другии копєц у того самого лєска Прозорова под тою пасєкою, третии, минаючи тот лєсокъ и пасєку а пєрєєхавъшы через валокъ, котории с того лєска вышол, просто на долину до криницы; тутъ чєтвєртыи копєцъ усыпанъ. А тою долиною униз рєчъки Сваричовки, гдє на конєц горбу, в бєрєзьє питыи копець усыпанъ* [с. 70]

23. **гостинець (гостинец, гостинець) (Р.в. гостинца)** – широка, уторована дорога; гостинець: *Волковым лѣсом повєли до дороги вєликоє, гостинца* [с. 71]
24. **грудъ (Р.в. груда)** – пагорб, горб: *подъстаростий бєрєстєйский з людьми ωрєховскими... // ... ωказали двухъ дєрєвєх у соснах грани врубываныє, А ωт того лєса унєча болотомъ жє до груда Побий-конѣ ѣкобы на полторы вєръсты А ωт того груда побийконѣ вєли лєсомъ и болотомъ, с которого болота повєдилъ ижь рєка ωръ устала* [с. 78]
25. **гущакъ (Р.в. гущака)** – те саме , що **гущавина**; гущак: *А остатокъ передъ дворомъ старымъ дадено пану Набялкови край гущака, против Гирки* [с.81]
26. **ґрунтикь (грунтикъ, кгрунтик, кгрунтикъ, кгрунътик) (Р.в. кгрунтику)** – здр. до **ґрунтъ 2**; ґрунтець: *Штож за пожиток с тоє малоє зємлици и кгрунтику, коли... живота вѣчного наслѣдником и дѣдичєм быти не могу* [с. 81]
27. **ґрунтъ (грунтъ, кгрунтъ, кгрунътъ, кгруньтъ) (Р.в. кгрунъту)** – земельне угіддя; земля, ґрунт: *на той сторонє направє ратєнъско покул вєшнѣѣ вода бываєт потул горчанє гаты и єзы свои мают, староста ратєньскии тот млынъ по двакрот боронѣчи нашого кгрунъту казал розъмєтати* [с. 83]
28. **кгрунтъ бортницкий (Р.в. кгрунту бортницкого)** – пасіка: *В томъ дєи дубє//... выдрали бчоли гнидєнцы з власного нашого кгрунту бортницкого* [с. 84]
29. **кгрунтъ (грунтъ) дѣдизный (дѣдизній) (Р.в. грунту дѣдизного)** – земельне угіддя, успадковане по дідові або від предків; дідизна: *Подалъ Марко Красиленко, Колобийновъ унучъ, писмо уступное завпадѣнного грунту его дѣдизного Шовкуномъ и наслъдникомъ его* [с. 86]
30. **кгрунтъ отчизный (Р.в. кгрунту отчизного)** – земельне угіддя, успадковане по батькові; батьківщина: *тое мешканье поступити мусимо, абы таковые люди подъ прикрытемъ отчизного кгрунту нашого мешкати и за обороною нашою в покою спасене позысковати могли* [с. 91]
31. **грунтъ сумѣжный (Р.в. кгрунта сумѣдного)** – те саме , що кгрунтъ судеревный; суміжне земельне угіддя: *ω деревѣ растущемъ близъ сумѣжного чїего кгрунта, или на самой межѣ* [с. 95]

32. **дѣль (диль) (Р.в. дѣла)** – пагорб, гора: *А хотар вышєписанним селам,... тымжє поутєм,... та по връх дѣла и тѣмжє поутєм,... до копаннои могили* [с. 120]
33. **жбиръ (Р.в. жбира)** – пагорб, горб: *Я, рабъ Божій Тишъко Федоровичь Волевачъ, обыватель и козакъ чигиринский... отписую... Воловачевскіе байраки с полемъ пахотнимъ и сеножатми, по обадва бока речки Цибулника лежачими, зъ нижшей головы, възідши от жбира, гдѣ могила, и от Грузкой балки, и от малого круглого озерця мало не до скель оніе сеножати и пахотное поле, – все синови моему Андрею* [с. 124]
34. **запустъ (запуст) (Р.в. запусту)** – необроблювана земля, пустище; запуст: *И просили [зємѧнє господарскиє] ѡ вижа на ѡбвожєнє запусту своєго, гдє зрубано, и на ѡгледанє ѡного забору и збитѧ своєго. Ино ѣѧ з урѧду замку Луцкого давал єсми на то вижом служєбника моєго Ивана Гулѧлницкого, которыи... єздил в запуст подгаєцкии и видєл в запусте дубник и березник свѣжо порубано* [с. 131]
35. **застѣнокъ (застенокъ) (Р.в. застєнка)** – земельне угіддя, відділене природною або штучною межею: *десѧтныи лан... идєт з Охлопова до Пєчихвост, ѡт того застенка и к гаю старому березовому и по ѡбапол гаю бєрєзового аж до границы квасовскоє* [с. 132]
36. **источникъ (источнїкъ, источъникъ) (Р.в. источника)** – джерело: *Яко ѡт источника истѣкаєтъ вода: малаѧ а потом чинит сѧ болнаѧ рѣка... такоож и ѡт хвыхъ оусть истѣкаєтъ вода* [с. 154]
37. **камень (Р.в. камєнѧ)** – скала; камінь: *моисєи оусладил тымжє посоухом воды моръскыѧ и ѡт соухого камєнѧ воды вєликыѧ источил и жадаючи єи народ... напоил* [с. 157]
38. **колодязь (колодезь) (Р.в. колодезя)** – джерело; колодязь: *а там дубровою до колодезя, едучи теж дубровою аж до Лисихъ Язвин, где ест граница* [с. 159]
39. **копецъ (копец, копець) (Р.в. копца)** – межовий пагорб, насип; копець: *у копца стоѣѧли державцы имєнѣѧ... с поддаными кнегининскими которыє сѣѧ ѡповєдали иж зємлѣѧ и граница кнєгининскаѣѧ зъ землею границою свищовскою из зємлєю границою букоємскою у дороги рудлєвскоє у того копца зошла и єсть гдє єго мл пан судѣѧ повєдил* [с.160]

40. **копець (копец) нарожный (Р.в. копца нарожного)** – межовий знак; наріжний копець: *справа врѧдовѧ:... заплата подкоморому за працу маєт быти ѡт кождого нарожного копца* [с. 161]
41. **курганець (куръганець) (Р.в. курганцая**) – здр. до **курганъ**; курганчик: *Четвертая нива - у курганця лєжачая* [с. 166]
42. **курганъ (корганъ, курган, куръганъ) (Р.в. кургана)** – межовий насип; курган: *лежить гсднє нива пашнѧ манастърѧ пєчєрского над стго Николы манастырєм пустынского ино дєи архимандрыт протасєи с тоє нивы ѡколо кургана и ѡколо гумна дєрєвє порубавши извѣчную цєлину николскую поѡрал* [с. 167]
43. **кусь (Р.в. куса)** – те саме , що **кусокъ**; кус: *потомъ кграбинъскии с окунинъскими земины любомъскими насъ повєли... сєножатми и польми и пєрєлесанъками икобы на полвєрсты без дороги ижъ там намнєишого куса дороги нє ѡказало и възвєли насъ на тую жъ великую дорогу* [с. 168]
44. **Кутикъ (Р.в. коутика)** здр. до **куть 1**; куток: *одного коутика зємлѣ митрополит и малыхъ парафѣй влдковє на синодѣ помѣстномъ о выступки свои не мѣли мѣти форумъ* [с.168]
45. **кутъ (кут) (Р.в. кута)** – ріг, кут: *граница идеть отъ полудня оть кута лѣса нашого [*с. 170]
46. **липникъ (Р.в. липнику)** – липовий ліс; липняк: *таке йде мєжда тымъ яркомъ понадъ млинъ мой, ажьъ ку цєстѣ, преходячєй поток ку липнику, званъ Бродъ* [с. 173]
47. **логь (Р.в. логу)** – улоговина, видолинок: *отъ того лоту отъ дуба тою дорогою великою Логозскою по правую сторону вся земля Прилѣпская до ложку... пришли къ тои Прилѣпскои земли..., оттоле простѣ логомъ посередь мху подлѣ лѣску межою тоѣ земли Боровскоѣ и Острошицкоѣ, отъ того сумѣжья логомъ посередь мху въ рѣчку въ Студенку, гдѣ встала зъ болота* [с. 176]
48. **ложокь (Р.в. ложку)** – здр. до **логъ**; лощинка*: отъ того логу отъ дуба тою дорогою великою Логозскою по правую сторону вся земля Прилѣпская до ложку, гдѣ пришла Боровская граница, зъ лѣвое сторони кѣ дорозѣ по сѣножать Борщевецъ* [с. 177]
49. **лугъ (луг) (Р.в. лугу; луга)** – поросла лісом низина; луг: *Двѣ медвѣдици зъ лугу выбѣгши чотырдесятъ и двохъ хлопцовъ розшарпали; Отъ Григорія Остапенка получилемъ листъ зъ инквизиціею, которой суплѣковалъ на родителя до Румянцова за вирубъ луга* [с. 180]

50. **лужокъ (Р.в. лужка)** – здр. до **лугъ**; лужок: *С тое дубровы на поле градою до копца, который на той же градѣ и от того копца до лужка который ся прозывает Вербовым* [с. 181]
51. **лѣсокъ (лесокъ, лисокъ, лѣсок) (Р.в. лиску; лиска)** – здр. до **лѣсъ**; лісок: *длѧ пєвнєйшоє рєчи тымъжє велєбнымъ отцомъ законникомъ того монастырѧ, ограничєньє таковоє тыхъ грунтовъ чиню – то єстъ... одъ того полѧ взѧвши и идучи на всходъ слонца, просто чрєзъ болотко до лиску, тамъ подъ тымъ самымъ лискомъ на бєрєгу копєцъ; а з лѣска тою ж рєчкою вєликоє болото... с того вѣликого болота через ѡстровок в лѣс* [с. 184]
52. **лѣсь (лес, лесъ, лис, лисъ, лѣс, лѣсь) (Р.в. лѣса)** – лісове угіддя; ліс: *половицу лѣса своего тестевского, который мнѣ знадком по тестю моем, небожчику Матвѣю, з жоною моєю пришел, помененому Андрѣю Ковинскому за золотих пятъдесят пускаю на вѣчние часы* [с. 187]
53. **майданъ (Р.в. майдану)** – лісова галявина: *мы [гетманъ Іванъ Мазепа] даемъ наше позволение... пану Василию Максимовичу, обивателю переяславскому, зачати и робити селитру. Однакъ з такимъ докладомъ и варую ласки такими, жеби онъ занявши на тихъ мененнихъ салитраную роботу, жадной оттоль мѣсту и никому з мѣских обивателей в ихъ пляцахъ кгрунтахъ не учинилъ шкоды и утиснения, от которого тего майдану салитранского маетъ и повиненъ будет онъ п. Василей певную квоту до скарбу войскового платити* [с. 192]
54. **океанъ (акиѧнъ, акіянъ, окианъ, окиянъ, окиѧнъ, окїѧнъ) (Р.в. океану**) – великий водний простір; океан: *Ннѣ фебуръ золотїє кола накеровалъ до океану нашого* [с. 227].
55. **океань (акиѧнъ, акіянъ, окианъ, окїѧнъ) море (Р.в. ѡкїѧна; окиану**) – те саме, що **океань**: *Александеръ тягнулъ до мора великого ѡкїѧна; Римляны... отворили замки... ажъ до великого мора окиану* [с. 227]
56. **островокъ (островок) (Р.в. островка)** – 1 . здр. до **островь 1**(частина суходолу, оточена з усіх боків водою; острів) ; острівець: *панъ Гневошъ... листъ... свой... на записанъе вечистое островка на озере в маетности его милости дедичнои села Дрозденъ и Гудчого Броду будучого, з кгрунтомъ прилеглым на берези тогожъ озера, до збудованъя на немъ дворца з огородами до него потребными и волное завжди ловенъе рыбъ*; **(Р.в. ѡстровку)** 2. здр. до **островъ 2** (земельне угіддя, розташоване окремо від основного наділу або вирізняється з-поміж інших угідь;

острів); острівець: *што сѧ дотычєт того ѡстровка, Дубровицы, тыи подданыи єго, Карасинцы мѣли в нєм пол своих в заставє ѡт ста лєт и далєй и не хотѧчи єсмо нарушити сумнєнѧ своєго, придали єсмо єму в том ѡстровку ку болоту зємли* [с. 231]

57. **островъ (востровъ, остров) (Р.в. острова)** – 1 . частина суходолу, оточена з усіх боків водою; острів: *и потом єго заклѧл іѡанъ // и замкноул єго в глоубинѣ морской, и втопилъ єго фараѡна моѵсєй... и ѡт ѡнаго ѡстрова выгнал; 2.* земельне угіддя, розташоване окремо від основного наділу або вирізняється з-поміж інших угідь; острів: *граница того ѡстрова так сѧ в собѣ маєт: ѡт врочища Дѣда, чєрєз дуброву долиною а дорогою чєрєз полѧ... аж до пты слища Кошєва* [с. 233]

58. **островъ Кипръский (Р.в. ѡстрову кипръскаго)** – острів Кіпр: *гды оуслышаль лазар нєнавист жидовъскоую на сєбє, иж хотѧли єго забити, и пошол ѡтъ них до ѡстрову кипръскаго, и тамъ поставлєн был архыєпскопом китєискаго града* [с. 233]

59. **островъ Сардонія (Р.в. острова Сардиніи)** – острів Сардинія: *цесар [Тиверий]... чотыры тисячы жидовъ... до острова Сардоніи послалъ, абы там въ островѣ смертию поумирали* [с. 235]

60. **оцеанъ (оцеянъ, оциянъ, оцїанъ) (Р.в. оцеану)** – те саме, що океанъ, океан: *Ясно-свѣтлое слонце зъ оцеяну на свътъ свои лучи появило* [с. 244] 61. **оцеанъ море (Р.в. оцєану мора)** – те саме, що **океанъ;** океан: *подземныи, Титанє и ты злотовлосы, Тємныи краи пусти свѣтло твои косы. Вєсєлѣй, ѧснѣй, ранѣй, зъ оцєану мора, Нєхай повстаєть твоѧ прєсвѣтлаѧ зора* [с. 244]

62. **пляцъ (плец, пляц, плѧц, плѧцъ) (Р.в. пляцу**) – місце, площа; земельне угіддя, земельний наділ: *домъ єсли кто хотѣлъ будоват или муроват єсли сосѣдъ хочєтъ с нимъ сполную стѣну будоват, тогди не повинєнъ єдєнь другому с пляцу своєго ничєго уступать* [с. 253]

63. **полланокь (польланокь) (Р.в. полланку)** – половина лану: *полъогорода дано му за селомъ въ рова, шо до его полланку належить* [с. 265]

64. **полуланокь (Р.в. полоуланькоу)** – те саме, що полланокь; половина лану: *Станоувши обличнѣ и доброволнѣ перед пна Брилѣньского на тєн час орєндаря нашєго. И прєд право одрєховскоє зоуполноє на имя василъ Китька... ижє продал оичизны своєи частъкоу свою трєтюю част полоуланькоу* [с. 267]

65. **посагъ (Р.в. посагу)** – земельне угіддя, дане нареченій у посаг; віно: *Тєжъ котораѧ бы дєвка бєз воли ѡтцовскоє и матчиноє шла замуж таковаѧ ѡтпадываєть ѡт посагу ѡт именѣ ѡтчизного и матєризного, а єсли бы ѡдна у вотца была тогды ѡтчизна на близкихъ спадываєть мимо таковую дочку* [с. 269]
66. **потокъ (потокь) (Р.в. потока)** – 1. невелика річка або струмок зі швидкою течією; потік: *але многѡ з потока чєрпано бываєтъ, такъ многѡ болш з жродєл примножаєтсѧ; розширѧєтъ збавеннаѧ вода потокъ и з бєрєгѡвъ виливаєтъ* [с. 269]
67. **ровокъ (Р.в. ровка)** – те саме , що ровецъ; ровець: *архимандрытъ протасєи и тую дорогу имъ очистилъ єздити имъ по роли ѡзлє ровка по тому ж вѣчно и непорушно* [с. 287]
68. **Ровчакъ (Р.в. ровчака)** – 1. неглибокий широкий рів; рівчак: *[Нива] одною стороною до ровчака другою до Труханового гаю концемъ однимъ ку стрижню другимъ до дороги прилегла;* 2. невеликий водяний потік; рівчак*: Село Вѣгуровщина... ограниченная... корчовскою до рубежа ровчака, текучого з озера Мокрицкого* [с. 287]
69. **ровъ (Р.в. рову)** – довга заглибина в землі; рів: *Двор свой власний... за валомъ мѣскимъ у рову... стоячий, завюлъ и продалъ* [с. 288]
70. **рогъ (рог) (Р.в. рогу)** – виступ, кут; ріг: *а от рогу тое улоцки граница тое земли пошла против гумна Илка Вороновича, мещанина, дорожкою малою, берегом огородов и гумен местских и берегом окопища жидовского до гостинца Городелского* [с. 288]
71. **рубежъ старовѣчный (Р.в. рубєжа старовѣчного)** – давно встановлена, споконвічна межа: *Тым гостынцом идучы, усыпалом копцов чотири. А пришєдши до взвозу и до долины названоє Пєрєморноє алиас Шутовоє, старовѣчного рубєжа зємли Бугаєвскоє, у гостинца на пакгорку усыпалом копєц* [с. 290]
72. **спадокъ (Р.в. спадку)** – успадковане земельне угіддя; спадщина, спадок: *а ижь блишого нє было до того спадку єдно тєн марко тєды записуєт вѣчьнѣ тоту третую часть тоиѣ ролѣ што был андрєи нєбощик коупил... и записуєт ся тых сынув ивана пилипового боронити... єсли бы ся кто ѡзвал до того спадку* [с. 309]
73. **степокъ (Р.в. стєпку)** – здр. до **степъ** 2; степок: *Блгородній гднъ сотникъ ічанский, сєрдєчний братѣку мой и блгодѣтєлю. При поклонѣ моємъ прєд*

праздѣнствомъ воскрѣсѣнія Хрстова, коєго с оусѣрдіємъ моим вамъ съ панєю и коханими дѣтки дочєкатъ и радостно праздноватї жєлаю братєрски. При томъ какъ утрє просилъ я васъ о визику старублєй дєнєгъ... Поистиннѣ, братѣку, нє утруждал би васъ етимъ, точію нинѣ шматъ хорошого стєпку приторговал на хуторєцъ край Повстина близко, и для того, васъ утруждая, и паки прошу прислатъ, а в вшихъ трєбованіяхъ я готовъ служипї, и прєбиваю. Вашъ доброжєлатєлний братъ и покорний слугаю Стєфанъ Сторожєнко [с. 311]

74. **степъ (степ, степь) (Р.в. степу)** – 1 . велика безліса рівнина; степ *Пристроилось... хат двѣ давних в островѣ... где и хуторъ за водою от степу* [с. 312]
75. **студенецъ (Р.в. студєнъца)** – те саме, що **студня**; джерело: *на врядє ѡбтєжливє воить коростєшовскии... // жалуючи и ѡтповєдаючи ѡ том, иж... зємєнинъ воєводства Київского, зобравши ся з многими слугами... ѡн имены лєпєи сам вѣдаєть и знаєтъ на властивыи кгрунтъ... у студєнъца, которыи по кгрунтъ свои властъныи мєщанє коростєшовскиє ѡт давныхъ часов во в покою дєржали и въживали* [с. 315]
76. **узвозъ (Р.в. узвозу)** – крутий підйом; узвіз: *У конецъ узвозу Хрещатицкого старого, которого вода розмывши течетъ єго серединою... новый [вал] вышше виробленный* [с. 327]
77. **урикъ (урик, урикъ) (Р.в. урика)** – спадкове земельне угіддя: *прїидє прѧд нами... слута нашь, влад... и продал свою правую ѡтнину ѡт своєго праваго урика, єдно село, на тутовѣ, на имѧ русѧни, слузѣ нашєму, їѡну талмачю* [с. 328]
78. **хащъ (Р.в. хаща)** – 1. те саме , що **хаща**; ліс (перев. густий, непрохідний); хаща: *У великого хаща Улинову долину затопило* [с. 334]
79. **хвойникъ (Р.в. хвойнику)** – хвойний ліс; бір: *позволяем... заняти лѣса хвойнику и березняку, по обоих сторонах рѣчки порослого* [с. 335]
80. **хворостъ (форость, хворост) (Р.в. хворосту)** – 1 . лісові зарості, ліс: *Панъ хлєбовъскии з малжонкою своєю... єхалъ до господы гдє пришло єхатъ чєрєзъ хворость межи дворомъ а господою тамъ кгды пєрєєхали // тот хворостъ ближєи ку господє вночи темно з хворосту, ѡколо хворосту сталсє крикъ галас власнє ударено на рыдванъ*; 3. тонке гілля, хмиз: *Иноцы, видячи страхъ, збѣглися до пиргу або до баштыы монастырской и не хотъли до нихъ выйти, анъ на унію позволити. Они, множество*

наносивши дровъ и хворосту, оную башту запалили, и такъ зъ чернцами и зо всѣмъ до грунту згорѣла [с. 335]

81. **шматъ (шмат)(Р.в. шмата**) – частина земельного угіддя; шмат: *Кисѣль з московского поселства пріѣхал до Мены, послал по панюю свою к Носувцѣ, з которою вкупѣ в каретѣ, з Мены виѣхав на выдѣлене того шмата земли чернцом* [с. 349]
82. **яръ (Р.в. яру)** – глибока довга западина; яр: *кгрунтъ... границу в себѣ маючою... у вершини яру* [с. 253]

ДОДАТОК В
ФОРМИ РОДОВОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У XIX СТОЛІТТІ

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ П. БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА

1. **Агрусъ (Р.в. агрусу)** – крижовникь, кустъ и ягоды: *Талирка агрусу* [с. 43]
2. **Вивса;** начало **овесъ (Р.в. вивса/овса)** – овесъ: *Дай коню вивса* [с. 76]
3. **Гайстеръ (Р.в. гайстра)** – бочань, красноносая цапля: *Не сули гайстра пидь хмарой, дай горобця в'жменю* [с. 93]
4. **Гарбузъ (Р.в. гарбуза)** – тыква: *Дати гарбуза* [с. 95]
5. **Дубъ (Р.в. дуба)** – изѣстное дерево: *Дуба дати; одубити* [с. 126] 6. **Иръ, ирье (Р.в. ирья**) – вирье; душистая, болотная осока трава, аиръ: *Птахи вернулися з ирья* [с. 171]
7. **Кобець (Р.в. кобця) –** небольшой ястребь, птица: Нись, якь у кобця [с. 187]
8. **Плигъ (Р.в. плигу)** – путь: *Збився з плигу* [с. 284]
9. **Ривъ (Р.в. рову)** – ровъ: *рову* [с. 313]
10. **Чабрець (Р.в. чабца)** – чеберъ, богородская трава, душистая трава: *чабца* [с. 386]

«МЕТОДИЧНА ГРАМАТИКА ЯЗЫКА МАЛО-РУСКОГО» ДЯЧАН П.

1. **Бєрєстъ (Р.в. береста)** [с. 38]
2. **Бобъ (Р.в. бобу)** [с. 36]
3. **Бугъ (Р.в. Буга)** [с. 38]
4. **Гай (Р.в. гаю)** [с. 39]
5. **Горохъ (Р.в. гороху)** [с. 39]
6. **Днѣпєръ (Р.в. Днѣпра)** [с. 38]
7. **Днѣстєръ (Р.в. Днѣстра)** [с. 38]
8. **Дубъ (Р.в. дуба)** [с. 38]
9. **Камєнь (Р.в. камєнѧ)** [с. 36]
10. **Кминъ (Р.в. кмину)** [с. 39]
11. **Конь (Р.в. конѧ)** [с. 36]
12. **Корень (коренѧ)** [с. 36]
13. **Котъ (Р.в. кота)** [с. 36]

14. **Листочокъ (Р.в. листочка)** [с. 39]
15. **Марець (Р.в. марцѧ)** [с. 38]
16. **Морозъ (Р.в. морозу)** [с. 39]
17. **Мохъ (Р.в. моху)** [с. 39]
18. **Мѣсѧць (Р.в. мѣсѧцѧ)** [с. 39]
19. **Песъ (Р.в. пса)** [с. 38]
20. **Пєрєць (Р.в. перцу)** [с. 39]
21. **Ракъ (Р.в. рака)** [с. 38]
22. **Снѣгъ (Р.в. снѣгу)** [с. 39]
23. **Ставокъ (Р.в. ставка)** [с. 39]
24. **Сѣчень (Р.в. січнѧ)** [с. 38]
25. **Сѧнъ (Р.в. Сѧна)** [с. 38]
26. **Цвѣтень (Р.в. цвѣтнѧ)** [с. 38]
27. **Ꙗсєнь (Р.в. ꙗсенѧ)** [с. 38]
28. **Ꙗчмень (Р.в. ꙗчменю)** [с. 39]

«МЕТОДИЧНА ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» КОЦОВСЬКИЙ В. ТА ОГОНОВСЬКИЙ І.

1. **Віл (Р.в. вола)** [с. 8]
2. **Гай (Р.в. гаю)** [с. 21]
3. **Голуб (Р.в. голуба)** [с. 20]
4. **Лев (Р.в. льва)** [с. 21]
5. **Лис (Р.в. лиса)** [с. 20]
6. **Лід (Р.в. леду)** [с. 8]
7. **Медведь (Р.в. медведя)** [с. 21]
8. **Огород (Р.в. огорода, огороду)** [с. 21]
9. **Осел (Р.в. осла)** [с. 21]
10. **Пес (Р.в. пса)** [с. 21]

«ГРАМАТИКА РУСЬКОЇ МОВИ» СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ С. ТА ҐАРТНЕР Ф.

1. **Барвінок (Р.в. барвінку)** [с. 66]
2. **Бузьок (Р.в. бузька)** [с. 66]
3. **Виноград (Р.в. винограду)** [с. 66]
4. **Віл (Р.в. вола)** [с. 66]

5. **Вітер (Р.в. вітра, вітру)** [с. 67]
6. **Голуб (Р.в. голуба**) [с. 66]
7. **Горбочок (Р.в. горбочка, горбочку)** [с. 67]
8. **Горох (Р.в. гороху)** [с. 66]
9. **Граб (Р.в. граба)** [с. 66]
10. **Град (Р.в. граду)** [с. 66]
11. **Грім (Р.в. грому)** [с. 66]
12. **Дрозд (Р.в. дрозда)** [с. 66]
13. **Дуб (Р.в. дуба)** [с. 66]
14. **Когут (Р.в. когута)** [с. 66]
15. **Лед (Р.в. леду)** [с. 66]
16. **Мороз (Р.в. морозу)** [с. 66]
17. **Мох (Р.в. моху)** [с. 66]
18. **Огород (Р.в. огорода, огороду)** [с. 67]
19. **Пес (Р.в. пса)** [с.66]
20. **Рак (Р.в. рака)** [с. 66]
21. **Сад (Р.в. саду)** [с. 66]
22. **Садок (Р.в. садка)** [с. 67]
23. **Слимак (Р.в. слимака)** [с. 66]
24. **Став (Р.в. ставу)** [с. 66]
25. **Хворост (Р.в. хворосту)** [с. 66]
26. **Цап (Р.в. цапа)** [с. 66]
27. **Щупак (Р.в. щупака)** [с. 66]

ДОДАТОК Г

ФОРМИ РОДОВОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У СЛОВНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Б. ГРІНЧЕНКА

1. **Аврюшник (Р.в. аврюшника)** – барашекъ-ягненокъ, годный въ будущемъ на авряка [с. 44].
2. **Авряк (Р.в. авряка)** – баранъ, оставляемый на плодъ [с.44]
3. **Агрус (Р.в. агрусу) = Аґрус** – аґрес [с. 45]
4. **Аґрес, аґрис (Р.в.аґруса), Аґрист (агриста), Аґрус (Р.в.агрусу)** – крыжовникъ [с. 45]
5. **Артиш (Р.в. артиша)** – Раст. козачій можевельникъ; артишъ, арца [с. 52]
6. **Астряб (Р.в. астроба) = Яструб** – яструб [с. 53]
7. **Афинник (Р.в. афинника)** – кустъ, стебли черники, само растеніе [с. 53]
8. **Бабак (Р.в. бабака)** – байбакъ, сурокъ [с. 55]
9. **Бабець (Р.в. бабця)** – рыба, бычекъ, головачъ [с. 55]
10. **Бабиць (Р.в бабиця)** – Раст. Alissum incanum [с. 56]
11. **Бабишник (Р.в. бабишника)** – Раст. Berteroa incana [с. 56]
12. **Бавовник (Р.в. бавовника)** – Раст. Хлопчатникъ [с. 58]
13. **Багнюк (Р.в. багнюка)** – родъ гриба изъ породы Boletus [с. 64]
14. **Багонник (Р.в. багонника)** – Раст. Ledum palustre [с. 60]
15. **Багрій (Р.в. багрія)** – названіе сѣробураго вола [с. 60]
16. **Багун (Р.в. багуна)** – Раст. Ledum Palustre [с. 60]
17. **Базник (Р.в. базника)** – Раст. А) собачья бузина, Sambucus Ebulus; б) ярий Syringa vulgaris [с. 62]
18. **Байдрак (Р.в. байдрака)** – будяк [с. 62]
19. **Байрак (Р.в. байрака)** – лѣсокъ въ оврагѣ; буеракъ [с. 63]
20. **Бакай (Р.в. бакая)** – 1) глубокая яма въ рѣкѣ, прудѣ; 2) грязный, наполененный водою ухабъ на дорогѣ, выбоина, ложбина, посединѣ которой лужа [с. 64]
21. **Бакаль (Р.в. бакаля)** – озеро [с. 64]
22. **Баклажан (Р.в. баклажана**) – баклажанъ, помидоръ [с. 68]
23. **Балан (Р.в. балана)** – бѣлый волъ [с. 66]
24. **Бальок (Р.в. Балька)** – балка [с. 67]
25. **Бандз (Р.в. бандзу) = Картопля** [с. 68]
26. **Баран (Р.в. барана)** – баран, самецъ овцы [с. 70]

27. **Баранець (Р.в. баранця)** – 1) небольшой баранъ; 2) бекасъ, вівчарик, баронок, баранчик; 3) Раст. Lycopodium complanatum [с. 70]
28. **Баранок (Р.в. баранка)** – бекасъ [с. 70]
29. **Баранчук (Р.в. баранчука)** = Баранець 1 – желех [с. 70]
30. **Барвін (Р.в. барвіну)** = Барвінок [с.71]
31. **Барвінець (Р.в. барвінця)** = Барвінок [с. 71]
32. **Барвінок (Р.в. барвінку)** – могильница, гробъ-трава [с. 71]
33. **Барв'як (Р.в. барв’яка)** = Байрак [с. 71]
34. **Барлій (Р.в. барлія)** – Раст. = Барлян = Біждерев [с. 72]
35. **Бахмат (Р.в. бахмата)** – верховой конь (боевой?) [с. 76]
36. **Баштан (Р.в. баштана)** – бакша [с. 77]
37. **Бедринець (Р.в. бедринця)** – Раст. а) Pimpinella Saxifraga; б) Peucedanum Cervaria cusson [с. 79]
38. **Без (Р.в. безу)** – сирень [с. 79]
39. **Безсед (Р.в. безседа)** = Бескед [с. 87]
40. **Безсмертник (Р.в. безсмертника)** – безсмертникъ [с. 87]
41. **Без'ячник (Р.в. безязичника)** – плодоносная вая [с. 90]
42. **Бервінок (Р.в. бервінку)** = Барвінок [с. 92]
43. **Бердулець (Р.в. бердульця)** – Раст. Rhododendron [с. 92]
44. **Берег (Р.в. берага)** – берег [с. 92]
45. **Бережняк (Р.в. бережняка)** – 1) вѣтки и куски дерева, валяющіеся на берегу рѣки, выброшенные водою; 2) заросль на берегу рѣки [с. 93]
46. Бере**жок (Р.в. бережка)** – ум. Отъ **берег** [с. 93]
47. **Березень (Р.в. березня)** = Березіль [с. 93]
48. **Березіль (Р.в. Березіля)** – мѣсяцъ мартъ [с. 93]
49. **Березінь (Р.в. березня)** = Березіль [с. 93]
50. **Березник (Р.в. березника)** – березовый лѣсъ, роща [с. 93]
51. **Березняк (Р.в. березняка)** = Березник [с. 93]
52. **Берест (Р.в. береста)** – 1) берестъ; 2) **білий = Береза**; 3) верхная кора березы, годная для гонки дегтя [с. 94]
53. **Берестник (Р.в. берестника)** – берестовый лѣсъ, берестовая роща [с. 94]
54. **Берестняк (Р.в. берестняка)** = Берестник [с. 94]
55. **Береcток (Р.в. берестка), берестонько (Р.в. берестонька), береcточок (Р.в. береcточка)** – Ум. отъ **берест**.
56. **Беріг (Р.в. берега)** = Берег [с. 94]

57. **Бесекур (Р.в. бесекура)** – родъ растенія [с. 95]
58. **Бесіжник (Р.в. бесіжника)** – Раст. а) Paris quadrifolia; б) **огородний**. Malva [с. 95]
59. **Бесіт (Р.в. бесіту?)** – Раст. Epilobium angustifolium [с. 95]
60. **Бескед (Р.в. бескеду)** – ркутизна, обрывъ, непроходим оврагъ [с. 94] 61. **Бескет (Р.в. Бескету)** = Бескед [с. 95]
62. **Бескид (Р.в. Бескиду)** – 1) гора; 2) Также во мн. **Бескиди**. Часть Карпатъ отъ Яблонки до источниковъ р. Стрыя на сѣверномъ и р. Латорицы на южномъ склонѣ [с. 95]
63. **Бех (Р.в. беха)** – Рас. Cicuta virosa [с. 96]
64. **Бешишник (Р.в. бешишника)** – Раст. Chenopodium hybridum [с. 96]
65. **Бещад (Р.в. бещада)** = Бескид 2[с. 96]
66. **Бжук (Р.в. бжука)** – навозный жукъ [с. 96]
67. **Бжун (Р.в. бжуна)** = Бжук [с. 96]
68. **Бзік (Р.в. бзіка)** = Бузина [с. 96]
69. **Бзюк (Р.в. бзюку)** – Раст. Sambucus Ebulus [с. 96]
70. **Бидляк (Р.в. бидляка)** – бранное: скот, скотина [с. 97]
71. **Бийстрик (Р.в. бийстрика)** – быстрое теченіе въ рѣкѣ [с. 97]
72. **Бик (Р.в. бика)** – 1) быкъ; 2) дикий = Олень; 3) жукъ олень [с. 97]
73. **Бильник (Р.в. бильника)** – 1) черешки въ листѣ; 2) чернобыльникъ [с. 98]
74. **Бинч (Р.в. бинча)** – трутень [с. 98]
75. **Бистрень (Р.в. бистреня)** – потокъ, быстрый ручей [с. 99]
76. **Бичечок (Р.в. бичечка)** – ум. отъ **бичок** [с. 101]
77. **Бишак (Р.в. бишака)** – сортъ крупныхъ астраханскихъ сельдей [с. 101]
78. **Біб (Р.в. бобу)** – бобъ [с. 101]
79. **Бібр (Р.в. бобра)** – Бобръ [с. 101]
80. **Бівпушок (Р.в. бівпушка)** – Раст. Tussilagp farfara [с. 102]
81. **Біжак (Р.в. біжака)** – степная узенькая тропинка [с.105]
82. **Біждерев (Р.в. біждерева)** – Раст. Artemisia campestris [с. 105]
83. **Білас (Р.в. біласа)** – Раст. Boletus edulis [с. 106]
84. **Білоголовець (Р.в. білоголовця)** – Раст. Bellis perennis. **Білавка** [с. 108]

85. **Білоголовник (Р.в. білоголовника)** – Раст. Archillea millefolium [с. 108]
86. **Білогривець (Р.в. білогривця)** – 1) конь съ бѣлой гривой; 2) птица Turdus torquatus, дроздъ ошейниковый [с. 108]
87. **Білогрудчик (Р.в. білогрудчика)** – ум. отъ **білогрудець** [с. 108]
88. **Білоніг (Р.в. білонога)** – Раст. Herniaria glabra [с. 108]
89. **Білоок (Р.в. білоока)** – рыба [с. 108]
90. **Білочник (Р.в. білочника)** – Раст. Potentilla anserina [с. 109]
91. **Бір (Р.в. бору)** – сосновый лѣсъ, боръ [с. 111]
92. **Бірник (Р.в. бірника)** – мелкій сосновый лѣсокъ [с. 111]
93. **Блекитець (Р.в. блекитця)** – Раст. Euphorbia esula [с. 114]
94. **Блекіт (Р.в. блекоту)** – Раст. а) цикута, бѣшеница, Cicuta; б) Conium maculatum [с. 114]
95. **Блекот (Р.в. блекоту)** – белена [с. 114]
96. **Блискавець (Р.в. блискавця)** – свѣтлякъ [с. 116]
97. **Блищак (Р.в. блищака)** – свѣтлякъ [с. 117]
98. **Блоховник (Р.в. блоховника)** – Раст. Mentha Pulegium [с. 117]
99. **Блощинник (Р.в. блощинника**) – Раст. Ledum palustre. Блощичник [с. 117]
100. **Блощичник (Р.в. блощичника)** = Блощинник [с. 117]
101. **Блювак (Р.в. блювака)** – родъ ядовитого гриба [с. 118] 102. **Бобачик (Р.в. бобачика)** – Раст. Gallium verum [с. 119]
103. **Бобик (Р.в. бобика)** – 1) ум. отъ біб; 2) Раст. Medicago sativa [с. 119]
104. **Бобирець (Р.в. бобирця), бобирчик (Р.в. бобирчика)** – ум. отъ **бобирь** [с. 119]
105. **Бобирь (Р.в. бобиря)** – рыба [с. 119]
106. **Бобівник (Р.в.бобівника)** – Раст. а) Trifolium fibrinum, бобовникъ, вахта; б) Butomus umbrellatus [с. 119]
107. **Бобковець (Р.в. бобковця)** – лавръ [с. 120]
108. **Бобовник (Р.в. бобовника)** – Раст.Menyanthes trifoliata [с. 120]
109. **Бобрик (Р.в. бобрика)** – ум. отъ **бобер** [с. 120]
110. **Бобровик (Р.в. бобровика)** = Бобровник [с. 120]
111. **Бовкун (Р.в. бовкуна)** – волъ, запряженный въ одиночку [с.120]
112. **Бовкунчик (Р.в. бовкунчика)** – ум. отъ **бовкун** [с. 120]
113. **Бог (Р.в. Бога)** – 1) рѣка: Южной Бугъ [с. 120]

114. **Богорожник (Р.в. богорожника)** – раст. Pyrus torminalis [с. 122]
115. **Бодак (Р.в. бодака)** – раст. Cirsium palustre [с. 122]
116. **Бодачок (Р.в. бодачка)** – 1) ум. отъ бадак; 2) Раст. Cirsium pannonicum [с. 122]
117. **Бодяк (Р.в. бодяка)** – раст. а) = Будяк; б) Onoporda acanthium [с. 123]
118. **Бодян (Р.в. бодяну)** – раст. Amisum stellatum [с. 120]
119. **Бодячок (Р.в. бодячка)** – 1) ум. отъ бодяк; 2) – **польовий**. Раст. Eryngium planum [с. 123]
120. **Бождеревок (Р.в. бождеревка)** – раст. Hypericum perforatum [с. 123]
121. **Бокшій (Р.в. бокшія)** – волъ черный или сірѣй съ бѣлыми боками или бѣлый съ черными или сѣрыми боками [с. 125]
122. **Болиголов (Р.в. болиголова)** – раст. а) = Бугила; б) Conium maculatum [с. 126]
123. **Болотянок (Р.в. болотянка)** – курослѣпъ болотный [с. 127]
124. **Бонюх (Р.в. бонюха)** – навозный жукъ [с. 128]
125. **Боняк (Р.в. боняка)** – раст. Tagetes patula [с. 128]
126. **Бор (Р.в. бору)** – раст. а) Setaria viridis; б) – **зілля**. Lycopodium complanatum [с. 128]
127. **Борвій (Р.в. борвія)** – сильный вѣтеръ, буря, ураганъ [с. 128]
128. **Боривітер (Р.в. боривітра)** – пустельга [с. 128]
129. **Борконь (Р.в. борконя)** – раст. Melilotus officinalis [с. 129]
130. **Бородавник (Р.в. бородавника)** – Раст. 1) Clematis Vitalba; 2) Psilonema calycinum; 3) Scleranthus nnuus [с. 129]
131. **Борсук (Р.в. борсука)** – барсукъ [с. 130]
132. **Борсюк (Р.в. борсюка)** = Борсук [с. 130]
133. **Борщівник (Р.в. борщівника)** – раст. 1) anthriscus sylvestris Hoffin; 2) Heracleum sibiricum [с. 130]
134. **Борщівничок (Р.в. борщівничка)** – ум. отъ **борщівник** [с. 130]
135. **Боско (Р.в. боска)** – собака съ бѣлыми ногами (до колѣнъ) [с. 131]
136. **Босяжник (Р.в. босяжника)** – родъ растенія [с. 132]
137. **Босятник (Р.в. босятника)** – родъ растенія [с. 132]
138. **Боцюн, боцян (Р.в. боцюна / боцяна)** – аистъ [с. 132]
139. **Братчик (Р.в. братчика)** – 1) мн. раст. Melampyrum nemorosum; 2) Братчик і сестричка. Раст. Viola tricolor [с. 137]
140. **Бредулець (Р.в. бредульця)** – багульникъ [с. 138]

141. **Брезулець (Р.в. брезульця)** = Бредулець [с. 138]
142. **Бретванник (Р.в. бретванника)** – раст. Trollius europaeus [с. 138]
143. **Брикун (Р.в. брикуна)** – рѣзвая лошадь [с. 140]
144. **Британ (Р.в. британа)** – бульдогъ, порода большихъ собакъ [с. 142]
145. **Брід (Р.в. броду)** – 1) бродъ; 2) ручей [с. 142]
146. **Брідок (Р.в. брідка)** – ум. отъ **брід** [с. 142]
147. **Бріч (Р.в. броча)** – раст. Genista tinctoria [с. 142]
148. **Бростур (Р.в. бростура)** – родъ растенія [с. 142]
149. **Брочник (Р.в. брочника)** – раст. Gallium mollugo [с. 143]
150. **Бубовник (Р.в. бубовника)** = раст. Rhinanthus major Ehrh [с. 146]
151. **Бугай (Р.в. бугая)** – племенной быкъ [с. 147]
152. **Бугаш (Р.в. бугаша)** – запустѣлый лѣсъ [с. 147]
153. **Буглав (Р.в. буглава)** – Раст. Conium maclatum [с. 147]
154. **Будак (Р.в. будака)** – раст. Centaurea scabiosa [с. 147]
155. **Буз (Р.в. бузу)** – сирень [с. 149]
156. **Бузівок (Р.в. бузівка)** – годованый теленокъ [с. 149]
157. **Бузник (Р.в. бузника)** – бузиновая заросль [с. 149]
158. **Бузничок (Р.в. бузничка)** – ум. отъ **бузник** [с. 149]
159. **Бузок (Р.в. бузку)** – ум. от **буз** [с. 149]
160. **Бузько (Р.в. бузька)** – аистъ [с. 149]
161. **Бузьок (Р.в. бузька)** = **Бузько** [150]
162. **Бузьочок (Р.в. бузьочка)** – 1) ум. отъ бузьок; 2) мн. раст. Erodium cicutarium [с. 150]
163. **Буйтур (Р.в. буйтура)** = **Тур** [с. 150]
164. **Бук (Р.в. бука)** – букъ [с. 150]
165. **Бульб'ятник (Р.в. бульб’ятника)** – бабочка: мертвая голова [с. 152]
166. **Бульон (Р.в. бульона)** – родъ картофеля [с. 152]
167. **Бумбак (Р.в. бумбака)** – жукъ [с. 152]
168. **Буняк (Р.в. буняка)** = Джміль [с. 153]
169. **Буряк (Р.в. бурака)** – **буряк** [с. 153]
170. **Бурачник (Р.в. бурачника)** – раст. Borrago officinalis [с. 153]
171. **Бурчак (Р.в. бурчака)** – 1) журчащій ручей; 2) струя проточной воды, текущей съ шумомъ [с. 157]
172. **Буряк (Р.в. буряка)** – свекла [с. 157]

173. **Бур'ян (Р.в. буряну)** – сорная трава [с. 157]
174. **Бур'янник (Р.в. бур’янника)** – порода небольшого чернобураго медвѣдя, обитающаго въ **бур’янах** и кустарникахъ [с. 157]
175. **Бур'янчик (Р.в. бур’янчика)** – ум. отъ **бур’ян** [с. 157]
176. **Бурячник (Р.в. бурячника)** – свекловичная плантація [с. 157]
177. **Бурячок (Р.в. бурячка)** – 1) ум. отъ **буряк**; 2) раст. Polygonum orientale [с. 157]
178. **Бусель (Р.в. буся)** – аистъ [с. 157]
179. **Бусень (Р.в. бусня)** = **Бусель** [с. 157]
180. **Бусол (Р.в. буса)** = **Бусель** [с. 157]
181. **Бусько (Р.в. буська)** – 1) =**Бусель**; 2) мн **Буськи**. Раст. Errodium cicutarum [с. 158]
182. **Бусьок (Р.в. буська) = Бусько** [с. 158]
183. **Бут (Р.в. бута)** – молодой зеленый лукъ [с. 158]
184. **Бучок (Р.в. бучка)** – ум. отъ **бук** [с. 160]
185. **Буяк (Р.в. буяка) = Байрак** [с. 160]
186. **Ваґаш (Р.в. ваґаша)** – дорога, которою ходять въ полонинахъ овцы на пастбище [с. 163]
187. **Вакан (Р.в. вакана)** – участокъ земли въ шесть десятинъ [с. 165]
188. **Ваканець (Р.в. ваканця)** – невоздѣлываємая, запасная земля [с. 165]
189. **Вал (Р.в. валу)** – валъ, насыпь [с. 165]
190. **Валах (Р.в. валаха)** – выложеый баранъ [с. 165]
191. **Валок (Р.в. валка)** – ум. отъ **вал** [с. 166]
192. **Валюш (Р.в. валюша)** – вальдшнепъ [с. 167]
193. **Ванберець (Р.в. ванбирцю)** – инбирь [с. 167]
194. **Вапняк (Р.в. вапняка)** – известнякъ [с. 167]
195. **Васильок (Р.в. василька)** – раст. а) Ocimum Basilicum4) б) Amarantus paniculatus; в) Amarantus sanguinemus; г) Salvia dumetorum; д) – **польовий**. Thymus acinos [с. 170]
196. **Ведмедик (Р.в. ведмедика)** – 1) ум. отъ ведмідь; 2) насѣк. медвѣдка [с. 172]
197. **Ведмедчук (Р.в. ведмедчука)** – 1) медвѣженокъ, молодой медвѣдь; 2) насѣк. жукъ-олень [с. 172]
198. **Ведмедюк (Р.в. ведмедюка)** – 1) = Ведмедчук; 2) = Ведмедик 2 [с. 172]

199. **Ведмідь (Р.в. ведмедя)** – медвѣдь [с. 172]
200. **Вельбіб (Р.в. вельбобу)** – родъ крупныхъ бобовъ [с. 175]
201. **Вельґоґор (Р.в. вельґоґора)** – раст. Pisum macrocarpum [с. 175]
202. **Венберь (Р.в. венберю)** = Имберь [с. 175]
203. **Вепер (Р.в. вепра)** – 1) Вепръ, дикій кабанъ; 2) кастрированный свиной самецъ [с. 175]
204. **Вепрок (Р.в. вепрока? веприка?)** – ум. отъ **вепер** [с. 175]
205. **Вербинець (Р.в. вербинця)** – лоза [с. 175]
206. **Вербич (Р.в. вербича)** = Вербиця [с. 175]
207. **Верблюд (Р.в. верблюда)** – верблюдъ [с. 175]
208. **Вербник (Р.в. вербника)** – вербовая роща [с. 175]
209. **Верболіз (Р.в. верболозу)** – раст. Salix capraca [с. 175]
210. **Веребей (Р.в. вереб'я)** = Горобець [с. 176]
211. **Верес (Р.в. вересу)** – раст. = Веріс [с. 176]
212. **Вересень (Р.в. вересня)** – сентабрь (мѣсяцъ) [с. 176]
213. **Веретільник (Р.в. веретільника)** – 1) змѣя мѣдяница; 2) ящерица [с. 177]
214. **Веріс (Р.в. верісу)** – верескъ [с. 177]
215. **Версовик (Р.в. версовика)** – лошонокъ, родившійся поздне осеню [с. 179]
216. **Вертунець (Р.в. вертунця)** – летучая мъшь? [с. 181]
217. **Вертьог (Р.в. вертьогу)** – ухабъ; яма въ песку, выбитая вѣтромъ [с. 181]
218. **Верхлюк** и **верхляк (Р.в. верхлюка, верхляка)** – дикій поросенокъ [с. 182]
219. **Верхоблюд (Р.в. верхоблюда) = Верблюд** [с. 182]
220. **Верховик (Р.в. верховика)** – сѣверный вѣтеръ [с. 182]
221. **Верходуб (Р.в. верходуба)** – раст. Laserpitium latifolium [с. 182]
222. **Верхоляк (Р.в. верхоляка)** – лѣсной жаворонокъ [с. 182]
223. **Веселик (Р.в. веселика)** – названіе журавля, которое нужно употреблять относительно ихъ, когда они прилетають весной [с. 183]
224. **Весь (Р.в. весю)** – раст. Phellandrium aquatieum [с. 185]
225. **Вех (Р.в. веху)** – раст. Sium latifolium [с. 185]
226. **Вивішник (Р.в. вивішника)** - раст. Geum urbanum [с. 191]
227. **Вигін (Р.в. вигону) –** выгонъ, пастбтще за селомъ [с. 194]

228. **Видюк (Р.в. видюка)** – макь- самосѣйка [с. 200]
229. **Вилушок (Р.в. вилушка)** – орѣхъ, выпавшій изъ шелухи [с. 211]
230. **Виноград (Р.в. винограду)** – виноградъ [с. 215]
231. **Винозор (Р.в. виновора)** – єпитетъ сокола. Дальнозоркій? [с. 215]
232. **Випас (Р.в. випасу)** – пастбище, подножный кормъ [с. 217]
233. **Вирезуб (Р.в. вирезуба)** – рыба. Ciprinus dentix [с. 223]
234. **Висадок (Р.в. висадка)** – растеніе, оставленное на сѣмене [с. 226]
235. **Вихор (Р.в. вихру)** – визрь [с. 240]
236. **Вишар (Р.в. вишару)** – прошлогодняя трава [с. 242]
237. **Вишник (Р.в. вишника)** – вишневый садъ [с. 243]
238. **Вишничок (Р.в. вишничка)** – ум. отъ **вишняк** [с. 243]
239. **Вишняк (Р.в. вишняка)** = Вишник [с. 243]
240. **Виярок (Р.в. виярку)** – лощинка, неглубокій оврагъ [с. 244]
241. **Вівсик (Р.в. вівсика)** = Вівсюг [245]
242. **Вівсюг (Р.в. вівсюга)** – раст. Avena fatua [с. 245]
243. **Відвуд (Р.в. відвуда)** = Удод [с. 250]
244. **Відгулень (Р.в. відгульня)** – доманяя лошадь, отбившаяся въ табунъ дикихъ лошадей [с. 252]
245. **Відкасник (Р.в. відкасника)** – раст. а) Asperugo gallioides; б) Carlina vulgaris; в) Thalictrum flavum [с. 256]
246. **Відпарь (Р.в. відпарю)** – на болотѣ: не заростающее и не замерзающее мѣсто [с. 264]
247. **Відріз (Р.в. відрізу)** – мѣра земли: участокъ въ три десятины [с. 268]
248. **Відхасник (Р.в. відхасника)** – Valeriana officinalis [с. 274]
249. **Віл (Р.в. вола)** – волъ [с. 280]
250. **Віслюк (Р.в. віслюка)** – оселъ [с. 283]
251. **Вітер (Р.в. вітру)** – вѣтеръ [с. 283]
252. **Вітерник (Р.в. вітерника)** – растеніе, употребляемое для лѣченія болѣзни вітерник [с. 283]
253. **Вовк (Р.в. вовка)** – 1) волкъ; 2) кличка темно сѣраго и угрюмого вола; 3) раст. Ononis pircina [с. 286]
254. **Вовконог (Р.в. вовконога)** – раст. Lycopus exaltana [с. 287]
255. **Вовчик (Р.в. вовчика)** – раст. Daphne mezereum [с. 288]
256. **Вовчок (Р.в.вовчка)** – ум. отъ **вовк** [с.288]
257. **Вовчуг (Р.в. вовчуга)** – раст. а) = Вовконог; б) Ononis hircina [с. 288]

258. **Вовчук (Р.в. вовчука)** – молодой волкъ [с. 288]
259. **Водвуд (Р.в. водвуда)** = Одуд [с. 288]
260. **Водопій (Р.в. водопою)** – водопой [с. 289]
261. **Водоспад (Р.в. водоспаду)** – водопадъ [с. 289]
262. **Воздух (Р.в. воздуху)** = Повітря [с. 290]
263. **Воздушок (Р.в. воздушка**) – ум. отъ **воздух** [с. 290]
264. **Волик (Р.в. волика)** – 1) ум. отъ **віл**; 2) жукъ-носорогъ [с. 291]
265. **Волокінник (Р.в. волокінника)** – раст. Paris quadrifolia [с. 293]
266. **Вонечник (Р.в. вонечника)** – раст. Salvia glutinosa [с. 295]
267. **Ворін (Р.в. ворона)** – воронъ [с. 296]
268. **Воріх (Р.в. воріха)** = Оріх [с. 296]
269. **Воробень (Р.в. воробня)** = Воробець [с. 296]
270. **Воробець (Р.в. воробця)** – 1) =Горобець; 2) тро тяний. Пт. Болотный воробей [с. 296]
271. **Воробок (Р.в. воробка)** = Горобець [с. 296]
272. **Ворон (Р.в. ворона)** – 1) воронъ; 2)- морський. Альбиносъ [с. 297]
273. **Воронець (Р.в. воронця)** – 1) вороной конь; 2) раст. а) Paeonia tenuifolia; б) Spirala Filipendula [с. 297]
274. **Вороньок (Р.в. воронька)** = Воронець [с. 297]
275. **Восет (Р.в. восету)** – раст. = **Осот** [с. 298]
276. **Вудвуд (Р.в. вудвуда)** = Одуд [с. 300]
277. **Вудод (Р.в. вудода)** = Вудвуд [с. 301]
278. **Вудок (Р.в. вудка)** = Вудвуд [с. 301]
279. **Вуж (Р.в. вужа)** – 1) змѣя ужъ; 2) =Гуж [с. 301]
280. **В'юн (Р.в. в'юна)** – 1) рыба вьюнъ; 2) названіе вертлявого, живого вола [с. 302]
281. **В'юнок (Р.в. в'юнка)** – раст. повилика [с. 302]
282. **В'ючак (Р.в. в'ючака)** – вьючное животное [с. 302]
283. **В'яз (Р.в. в'язу)** – 1) дерево вязъ; 2) ръба язь; 3) завязь [с. 302]
284. **В'язіль (Р.в. в'язіля)** – раст.: а) клеверъ бѣлый и красный; б) Trifolium flexosum; в) Trifolium ,ontanum [с. 303]
285. **Габук (Р.в. габука)** – мѣсто въ рѣкѣ, гдѣ вода течеть узкимъ русломъ и съ шумомъ біетъ внизъ [с. 304]
286. **Гавкач (Р.в. гавкача)** = Лис [с. 304]
287. **Гавкун (Р.в. гавкуна)** – лающее животное [с. 304]

288. **Гавран (Р.в. гаврана)** – птица: Corvus corax [с. 305]
289. **Гаврах (Р.в. гавраха)** = Ховрах [с. 305]
290. **Гав'яр (Р.в. гав’яру)** – раст.: а) = Татарая; б) Carex riparia [с. 305]
291. **Гад (Р.в. гаду)** – 1) гадъ, пресмыкающееся [с. 305]
292. **Гадинник (Р.в. гадинника)** – раст. а) Alchemilla vulgaris; б) Verbascum thapsus [с. 305]
293. **Гаїр (Р.в. гаїру)** = Татарак = Гав’яр [с. 305]
294. **Гай (Р.в. гаю)** – роща, небольшой лѣсъ [с.307]
295. **Гайбуз (Р.в. гайбуза)** – раст. Ocimum baxylicum [с. 307]
296. **Гайвір (Р.в. гайвіру)** = Гав’яр [с. 307]
297. **Гойок (Р.в. гайка)** – ум. отъ **гай** [с.308]
298. **Гайочок (Р.в. гайочка)** – ум. отъ **гай** [с. 308]
299. **Гал (Р.в. галу)** – поляна въ лѣсу [с. 308]
300. **Гарбуз (Р.в. гарбуза)** – тыква [с. 315]
301. **Гарбузець (Р.в. гарбузця)** – ум. отъ **гарбуз** [с.315]
302. **Гармасарь (Р.в. гармасаря)** – жеребецъ [с. 316]
303. **Гарч (Р.в. гарча)** – черная гадука [с. 317]
304. **Гатинець (Р.в. гатинця)** – раст. Chenopodium Bonus Henrichus [с. 319]
305. **Гачур (Р.в. гачура)** = Жеребець [с. 319]
306. **Гвоздик (Р.в. гвоздика)** – 1) раст.: а) гвоздика; б) мн. Tagetes erecta [с. 320]
307. **Герун (Р.в. геруна)** – волъ съ короткими тупыми рогами [с. 322]
308. **Гиндик (Р.в. гиндика)** = Индик [с. 325]
309. **Гірчек (Р.в. гірчека)** – раст. Raphanus raphanistrum [с. 328]
310. **Гладишник (Р.в. гладишника)** – раст. а) Agrimonia odorata; б) Agrimonia Eupatoria; в) Chelidonium majus [с. 328]
311. **Глекопар (Р.в. глекопару)** – раст.: а) Agrimonia palosa; б) Chelidonium majus [с. 330]
312. **Глистяк (Р.в. глистяка)** – раст. Solanum dulcamara [с. 331]
313. **Гліг (Р.в. глогу)** = Глід [с. 332]
314. **Глід (Р.в. глоду)** – боярышникъ [с. 332]
315. **Глод (Р.в. глоду)** = Глід [с. 332]
316. **Глушник (Р.в. глушника)** – раст.= Глушниця [с. 334]
317. **Гниляк (Р.в. гниляка)** – сгнившее растеніе [с. 335]
318. **Гнідан (Р.в. гнідана)** – гнѣдой конь [с. 336]

319. **Гнійник (Р.в. гнійника)** – навозный жукъ [с. 336]
320. **Гнойовик (Р.в. гнойовика)** = Гнояк [с. 337]
321. **Гнояк (Р.в. гноякa)** – навозный жукъ [с. 337]
322. **Голець (Р.в. гольця)** – раст. Avena nuda [с. 342]
323. **Головайчик (Р.в. головайчика)** – раст. раст. Trifolum rubens [с. 344]
324. **Головатень (Р.в. головатня)** – 1) раст. Centaurea Cyanus; 2) головатень [с. 344]
325. **Головач (Р.в. головача)** – 1) рыба: Salmo hucho; 2) рыба: бычекъ [с. 344]
326. **Головень (Р.в. головня)** – рыба Squalius cephalus [с. 344]
327. **Головник (Р.в. головника)** = Головань [с. 345]
328. **Голопуцьок (Р.в. голопуцька)** – неоперившійся птенецъ [с. 346]
329. **Голуб (Р.в. голуба)** – голубь [с. 347]
330. **Голубець (Р.в. голубця)** – ум. отъ **голуб** [с. 347]
331. **Голубочок (Р.в. голубочка)** – ум. отъ голуб [с. 348]
332. **Голубчик (Р.в. голубчика)** – ум. отъ голуб [с. 348]
333. **Голубчичок (Р.в. голубчичка)** – ум. отъ голуб [с. 348]
334. **Гонець (Р.в. гонця)** – раст. Sabum acre [с. 349]
335. **Гонько (Р.в. гонька)** – циркорій дикий [с. 351]
336. **Горб (Р.в. горба)** – горбъ [с. 351]
337. **Горбик (Р.в. горбика)** – ум. отъ горб с. [352]
338. **Горбок (Р.в. горбка)** – ум. отъ горб [с. 352]
339. **Горбочок (Р.в. горбочка)** – ум. отъ горб [с. 352]
340. **Горел (Р.в. горла)** = Орел [с. 353]
341. **Горецвіт (Р.в. горицвіту)** – раст. Helleborus niger [с. 353]
342. **Гориквіт (Р.в. гориквіту)** = Горицвіт [с. 353]
343. **Горихвіст (Р.в. горихвоста)** – птица. Lusciola phaenicurus [с. 353]
344. **Горицвіт (Р.в. горицвіту)** – раст. Adonis vernalis [с. 353]
345. **Горідчик (Р.в. горідчика)** – ум. отъ город [с. 353]
346. **Горіх (Р.в. горіха)** – 1) орѣхъ (плодъ); 2) орѣшина, орѣховый кустъ, орѣховое дерево [с. 354]
347. **Горішенько (Р.в. горішенька)** – ум. отъ **горіх** [с. 354]
348. **Горішечок (Р.в. горішечка)** – ум. отъ **горіх** [с. 354]
349. **Горішчяк (Р.в. горішчяка)** – сѣверный вѣтеръ [с. 354]

350. **Горлач (Р.в. горлача)** – зобастый голубь [с. 355]
351. **Горобей (Р.в. горобея, гороб’я)** = Горобець [с. 356]
352. **Горобейник (Р.в. горобейника)** – раст. Lithospermum arvense [с. 356]
353. **Горобель (Р.в. горобля)** = Горобей = Горобець [с. 356]
354. **Горобець (Р.в. горобця)** – 1) воробей; 2) названіе вола ивѣтомъ подобнаго оперенію воробья [с. 356]
355. **Горобієнко (Р.в. горобієнка)** – ум. отъ **горобець** [с. 356]
356. **Город (Р.в. городу)** – огородъ [с. 356]
357. **Городець (Р.в. городця)** – ум. отъ **город** [с. 356]
358. **Городник (Р.в. городника)** – огородникъ [с. 357]
359. **Городок (Р.в. гордка)** – ум. отъ **город** [с. 357]
360. **Городонько (Р.в. городонька)** – ум. отъ **город** [с. 357]
361. **Горох (Р.в. гороху)** – горохъ [с. 357]
362. **Горошок (Р.в. горошку)** – ум. отъ **горох** [с. 358]
363. **Госач (Р.в. госача)** – горячій волъ [с. 359]
364. **Гостинець (Р.в. гостинця)** – большая дорога, столбовая дорога [с. 360]
365. **Гостівник (Р.в. гостівнику)** – раст. Geraninm sanguineum [с. 361]
366. **Гостяк (Р.в. гостяка)** - волъ, трудно откармливаемый и худой [с. 361]
367. **Готур (Р.в. готура) и ґотур (Р.в. ґотура)** – глухаръ [с. 362]
368. **Граб (Р.в. граба)** – дерево: грабъ [с. 362]
369. **Грабок (Р.в. грабка)** – 1) ум. отъ граб; 2) пт. = Деркач [с. 363]
370. **Грабочок (Р.в. грабочка)** – ум. отъ граб [с. 363]
371. **Грабчак (Р.в. грабчака)** – 1) молодое деревцо граба; 2) высокій, тонкій и лѣнивый волъ [с. 363]
372. **Гравилат (Р.в. гравилату)** – раст. Geum urbanum [с. 363]
373. **Грак (Р.в. грака)** – грачъ [с. 363]
374. **Гребелюк (Р.в. гребелюка)** – пт.=Берегуля [с. 365]
375. **Гребенчук (Р.в. гребенчука)** – родъ растенія, похаго на тернъ [с. 365]
376. **Гречух (Р.в. гречуха)** – насѣк. Anisoplia fruticola [с. 367]
377. **Гриб (Р.в. гриба)** – 1) грибъ; 2) Бѣлый грибъ [с. 367]
378. **Грибок (Р.в. грибка)** – ум. отъ **гриб** [с. 367]
379. **Грибочок (Р.в. грибочка)** – ум. отъ **гриб** [с. 367]
380. **Гривак (Р.в. гривака)** – сизый голубъ, вяхирь [с. 367]
381. **Гривань (Р.в. гриваня)** – конь, имѣющій большую гриву [с. 367]

382. **Гривнок (Р.в. гривнока)** = Гривак [с. 367]
383. **Грижпан (Р.в. грижпана)** – волъ извѣстной (какой?) масти [с. 368] 384. **Грип (Р.в. грипа)** – птица, грифъ [с. 368]
385. **Грицик (Р.в. грицика)** – родъ растенія, стебли котораго употребляются въ пищу [с. 369]
386. **Грім (Р.в. грому)** – 1) громъ; 2) раст. Heruiaria glabra [с. 369]
387. **Гробак (Р.в. гробака)** – червякъ, личинка насѣкомаго [с. 371]
388. **Громак (Р.в. громака)** – 1) ретивый конь; 2) =Грімак [с. 372]
389. **Громашик (Р.в. громашика)** – раст. Hepatica triloba [с. 372]
390. **Груд (Р.в. груда)** – возвышеность, холмъ [с. 373]
391. **Грудень (Р.в. грудня)** – ноябрь [с. 374]
392. **Грудок (Р.в. грудка)** – ум. отъ **груд** [с. 374]
393. **Груздь (Р.в. груздя)** – грибъ: груздь [с. 374]
394. **Грун (Р.в. груна)** – холмъ, возвышенное мѣсто, горка [с. 375]
395. **Грунт (Р.в. грунту)** – Ґрунт [с. 375]
396. **Гудимець (Р.в. гудимця)** – волкъ [с. 378]ґерґечник
397. **Гузок (Р.в. гузка)** – небольшой волъ съ малыми рогами [с. 379]
398. **Гуркотливець (Р.в. гуркотливця)** – лѣсной голубь, дикій, сизый голубь [с. 383]
399. **Гурикан (Р.в. гурикану)** – ураганъ [с. 383]
400. **Гусак (Р.в. гусака)** – гусь самецъ [с. 384]
401. **Гусачок (Р.в. гусачка)** – ум. отъ **гусак** [с. 384]
402. **Гусимець (Р.в. гусимця)** – раст. Arabis Thaliana [с. 384]
403. **Гусяр (Р.в. гусяра)** – гусь-гермафродит [с. 385]
404. **Гуцулок (Р.в. гуцулка)** – маленькая гуцульская лошадь [с. 386]
405. **Гуцуляк (Р.в. гуцуляка)** = Гуцулок [с. 386]
406. **Гущак (Р.в. гущака)** – кусты, густой кустарникъ [с. 386]
407. **Ґацик (Р.в. ґацика)** = Кажан [с. 389]
408. **Ґедз (Р.в. ґедза) и ґедзь (Р.в. ґедзя)** – Oestrus bovis [с. 389]
409. **Ґедзень (Р.в. ґедзеня)** – лѣтноее время, когда октъ мечется отъ укушеній оводами (юль мѣсяць) [с. 389]
410. **Ґедзик (Р.в. ґедзика)** – ум. отъ **ґедз** [с. 389]
411. **Ґер (Р.в. ґеру)** – раст. Aegopodium [с. 390]
412. **Ґерґечник (Р.в. ґерґечника)** – кустъ, кусты крыжовника [с. 390]
413. **Ґерлак (Р.в. ґерлака)** – овца, зачахнувшая отъ болѣзни [с. 390]

414. **Ґлюч (Р.в. ґлюча)** – рыба: бычекъ [с. 391]

415. **Ґоґозник (Р.в. ґоґозника)** – раст. Vaccinium vitis idaea [с. 392]

416. **Ґрунт и грунт (Р.в. ґрунту)** – надѣлъ, земля, участокъ земли; усадьба [с. 393]

417. **Ґрунь (Р.в. ґруня)** – хребет гори [с. 393]

418. **Дарморос (Р.в. дарморосу)** – раст.: лицій [с. 400]

419. **Двіліток (Р.в. двілітка)** – двухлѣтній быкъ [с. 404]

420. **Дворічняк (Р.в. дворічняка)** – двухлѣтняя лошадь [с. 405]

421. **Дебринець (Р.в. дебринця)** – раст. Geraniam sanguincum [с. 407]

422. **Дев’ясил (Р.в. дев’ясилу), дев’ятьсил (Р.в. дев’ятсилу)** – раст.: дивесилъ [с. 407]

423. **Дев’ятилітник (Р.в. дев’ятилітнику)** – раст. Astragalus glycyphylos [с. 407]

424. **Дев’ятосил (Р.в. дев’ятосилу)** = Дев’ясил [с. 407] 425. **Дев'ятесельник (Р.в. дев’ятисельника)** – раст.: дев’ятотисина [с. 407]

426. **Деревник (Р.в. деревнику)** – раст. Lonicera [с. 411]

427. **Деревоклюй (Р.в. деревоклюя)** – дятелъ [с. 411]

428. **Дерев'яник (Р.в. дерев’яника)** – раст. Lonicera xylosteum [с. 411]

429. **Дерен (Р.в. дерену)** – раст. кизилъ [с. 411]

430. **Дерес (Р.в. дересу)** – раст. горець [с. 411]

431. **Дересень (Р.в. дересня)** – раст. Polygonum minus [с. 411]

432. **Дереш (Р.в. дереша)** – чалая лошадь, чалий волъ [с. 412]

433. **Деренник (Р.в. деренника)** – раст. Rubus caesius [с. 413]

434. **Деркач (Р.в. деркача)** – 1) коростень (птица); 2) названіе вола тонкаго и высокаго, съ подтянутымъ животомъ [с. 413]

435. **Дерканчик (Р.в. дерканчика)** – ум. отъ **деркач** [с. 413]

436. **Дерчак (Р.в. дерчака)** – насѣкомое изъ породы кузнечиковъ [с. 414]

437. **Дженчика (Р.в. дженчика)** – насѣк. = Дрік [с. 417]

438. **Джинджор (Р.в. джинджору)** – раст. Gentianae [с. 418]

439. **Джіворонок (Р.в. джіворонка)** – пт. Coracias garrula [с. 418]

440. **Джаворонок (Р.в. джаворонка)** = Жайворонок [с. 419]

441. **Дзвенкач (Р.в. дзвенкача)** – пт. зеленушка [с. 419]

442. **Дзвінець (Р.в. дзвінця)** – раст. Rhinantus minor и R. major [с. 419] 443. **Дзвінок (Р.в. дзвінка)** – 1) мн. Дзвонки. Раст. Convolvalus

sepium; 2) названіе рослаго красивого веселаго вола; 3) = Дзвенкач. Ум. Дзвіночок [с. 419]

444. **Дзвіночок (Р.в. дзвіночка)** – 1) ум. отъ дзвінок; 2) мн. Дзвіночки. Раст. Linaria genistaefolia [с. 419]

445. **Дзвонець (Р.в. дзвонця)** – 1) = Дзвінок; 2) Дзвенкач [с. 419]

446. **Дзвоник (Р.в. дзвоника)** – мн. Дзвоники. Раст. Колокольчики [с. 419]

447. **Дзенгель (Р.в. дзенгелю)** – раст. Archangelica officinalis Hofim [с. 420]

448. **Дзиз (Р.в. дзиза)** – оводъ [с. 421]

449. **Дзинґель (Р.в. дзинґеля)** – 1) пт. Щегленокъ; 2) раст. Angelica silvestris. Дзенґель [с. 421]

450. **Дзіндзівер (Р.в. дзіндзіверу)** – 1) раст. Malva mauritiana; 2) Дзіндзівер-зух [с. 421]

451. **Дзмій (Р.в. дзмія)** = Змій [с. 421]

452. **Дик (Р.в. дика)** – дикій кабанъ [с. 425]

453. **Диман (Р.в. диману)** – 1) раст. Betonica officanalis; 2) названіе вола темно-коричневаго цвѣта [с. 425]

454. **Димник (Р.в. димника)** – грядка съ дынями [с. 426]

455. **Диркач (Р.в. диркача)** = Деркач [с. 426]

456. **Дичак (Р.в. дичака)** – дикій звѣрь [с. 427]

457. **Дичко (Р.в. дичка)** – дикій конь [с. 427]

458. **Дичок (Р.в. дичка)** – дикая лошадь [с. 427]

459. **Дівиян (Р.в. дівияну)** – раст. Ononis hireina [с. 429]

460. **Дідик (Р.в. дідика)** – 1) раст. крестовая трава; 2) насІк. Медвѣдка обыкновенная [с. 430]

461. **Дідовник (Р.в. дідовнику)** – раст. Arctium Lappa [с. 431]

462. **Діл (Р.в. долу)** – 1) низъ, долина; 2) полъ земляной [с. 433]

463. **Дніпер, Дніпро (Р.в. Дніпра)** – рѣка Днѣпръ [с. 436]

464. **Дністер, Дністро (Р.в. Дністра)** – рѣка Днѣстръ [с. 436]

465. **Дністрочок (Р.в. Дністрочка)** – ум. отъ Дністер [с. 436]

466. **Довбало (Р.в. довбала)** – дятел [с. 443]

467. **Довгогривець (Р.в. довгогривця)** – конь съ длинной гривой [с. 444]

468. **Довгоносик (Р.в. довгоносика)** – насѣк. Носатикъ [с. 444]

469. **Довгоух (Р.в. довгоуха)** = Заєць [с. 444]

470. **Долонько (Р.в. долонька)** – ум. отъ діл [с. 459]

471. **Дорожник (Р.в. дорожника)** – раст. Plantago lanceolata [с. 469]

472. **Дощ (Р.в. дощу)** – дождь [с. 480]
473. **Дробняк (Р.в. дробиняка)** – очень худая лошадь [с. 481]
474. **Драголюб (Р.в. драголюба)** – раст.: а) Mentha arvensis, полевая мята; 2) Lycopus europaeus [с. 481]
475. **Драпустан (Р.в. драпустану)** – раст. Asalea pontica [с. 483]
476. **Драч (Р.в. драча)** – колючій кустарникъ [с. 483]
477. **Дремлик (Р.в. дремлика)** – раст. Orchis morio [с. 484]
478. **Дристокоз (Р.в. дристокозу)** – раст. Crocus reticulatus [с. 485]
479. **Дрімлюх (Р.в. дрімлюха)** = Дрімух [с. 487]
480. **Дрімух (Р.в. дрімуха)** – пт. Козодой [с. 487]
481. **Дрозд (Р.в. дрозда)** – дроздъ [с. 488]
482. **Другак (Р.в. другака)** – теленокъ или жеребенокъ на второмъ году жизни [с. 489]
483. **Дрябчак (Р.в. дрябчака)** – раст. Cirsium lanceolatum [с. 492]
484. **Дрясен (Р.в. дрясену)** – раст. Polygonum hydropiper [с. 493]
485. **Дуб (Р.в. дуба)** – раст. дубъ [с. 493]
486. **Дубарь (Р.в. дубаря)** – большой дубъ [с. 493]
487. **Дубець (Р.в. дубця)** – молодой дубъ [с. 493]
488. **Дубник (Р.в. дубника)** = Дубняк [с. 494]
489. **Дубняк (Р.в. дубняка)** – дубовый лѣсъ [с. 494]
490. **Дубок (Р.в. дубка)** – ум. отъ **дуб** [с. 494]
491. **Дубонько (Р.в. дубонька)** – ум. отъ **дуб** [с. 494]
492. **Дубочок (Р.в. дубочка)** – ум. отъ **дуб** [с. 494]
493. **Дубрівник (Р.в. дубрівника)** – раст.: а) Tormentilla erecta; б) Tormentilla vulgaris [с. 494]
494. **Дубчак (Р.в. дубчака)** = Дубець [с. 494]
495. **Дубчик (Р.в. дубчика)** – 1) ум. отъ **дуб**; 2) ум. отъ **дубець** [с. 494]
496. **Дуб'як (Р.в. дуб'яка)** = Дубняк [с. 494]
497. **Дуб'ячок (Р.в. дуб'ячка)** – ум. отъ **дуб'як** [с. 494]
498. **Дудило (Р.в. дудила)** – пт. Удодъ [с. 495]
499. **Дудко (Р.в. дудка)** = Одуд [с. 495] 500. **Дудок (Р.в. дудка)** = Одуд [с. 496]
501. **Дунай (Р.в. Дунаю)** – 1) разливъ воды, вообще большое скопленіе воды; 2) рѣка Дунай [с. 498]
502. **Дундук (Р.в. дундука)** – индѣйскій пѣтухъ [с. 498]

503. **Дупляк (Р.в. дупляка)** – дуплистое дерево [с. 498]
504. **Дурець (Р.в. дурця)** – раст. Lolium temu lentum [с. 498]
505. **Дурман (Р.в. дурману)** – раст. Datura stramonium [с. 499]
506. **Дурноп'ян (Р.в. дурноп'яну)** – раст. Datura stramonium [с. 500]
507. **Дьокул (Р.в. дьокула)** – дятелъ [с. 503]
508. **Дюк (Р.в. дюка)** – гусеница насѣкомаго deilephila euphorbae [503]
509. **Дягель (Р.в. дягелю)** – раст. а) Angelice sylvestris; б) Archangelic officinalis [с. 503]
510. **Дятел (Р.в. дятла)** – дятелъ [с. 504]
511. **Єщір (Р.в. єщіра)** – зоол. Salamandra maculata [с. 510]
512. **Жабарь (Р.в. жабаря)** – лужа или болота, гдѣ водится много лягушекъ [с. 511]
513. **Жабник (Р.в. жабника)** – раст. а) Caltha palustris; б) Alisma plantago [с. 511]
514. **Жабоїд (Р.в. жабоїда)** – аистъ [с. 511]
515. **Жабрик (Р.в. жабрика)** – раст = Жабрій лісовий [с. 512]
516. **Жабрій (Р.в. жабрія)** – раст.: а) жабрей и лісовий жабрій; б) осотъ [с. 512]
517. **Жабур (Р.в. жабуру)** = Жабуріння [с. 512]
518. **Жайвір (Р.в. жайвора)** = Жайворонок [с. 513]
519. **Жайворінок (Р.в. жайворінка)** – жайворонокъ [с. 513]
520. **Жайворонок (Р.в. жайворонка)** = Жайворінок [с. 513]
521. **Жасмин (Р.в. жасмину)** – жасминъ [с. 517]
522. **Жбир (Р.в. жбиру)** – скала, гора, возвышенность [с. 518]
523. **Жебрій (Р.в. жебрію)** – раст. Galeopsis versicolor. **Жабрій** [с. 520] 524. **Жевжик (Р.в. жевжика)** – 1) воробей; 2) вѣтренникъ, вертопрахъ [с. 520]
525. **Жевжичок (Р.в. жевжичка)** – ум. отъ жевжик [с. 520]
526. **Жежель (Р.в. жежеля)** – мѣсто, открытое для вѣтра [с. 520]
527. **Жербій (Р.в. жербію)** – раст.: а) **= Осот**; 2) Cirsium canum [с. 521]
528. **Жереб (Р.в. жереба)** – 1) = Жеребець; 2) раст. Pinus pumilio [с. 521]
529. **Жеребець (Р.в. жеребця)** – жеребець, ум. отъ **жеребчик** [с. 521]
530. **Жеребчик (Р.в. жеребчика)** – ум. отъ жеребець [с. 522]
531. **Жереп (Р.в. жерепу)** – 1) родъ горной сосны; 2) можжевельникъ [с. 522]

532. **Жерепмик (Р.в. жерепмика)** – лѣсъ изъ жерепу [с. 522]
533. **Жерех (Р.в. жереха)** – мелкій ледъ на рѣкѣ [с. 522]
534. **Жибець (Р.в. жибця)** – раст. [с. 522]
535. **Жибрій (Р.в. жибрію)** = Жабрій [с. 522]
536. **Живжик (Р.в. живчика)** = Жевжик [с. 523]
537. **Живокіст (Р.в. живокосту)** – раст.: а) Окопникъ; б) Trifolimn jchrolecum [с. 524]
538. **Живопліт (Р.в. живоплоту)** – живая изгородь [с. 524]
539. **Животвір (Р.в. животвору)** – живая природа [с. 524]
540. **Житець (Р.в. житця)** – раст. Bromus [с. 527]
541. **Житник (Р.в. житника)** – жукъ, появляющійся, когда наливается рожь въ колосѣ [с. 528]
542. **Жихунець (Р.в. жихунця)** – раст. чистотѣлъ [с. 528]
543. **Жміль (Р.в. жміля)** = Джміль [с. 529]
544. **Жовкляк (Р.в. жовкляка)** = Жовтяк [с. 530]
545. **Жовтень (Р.в. жовтня)** – сентабрь [с. 530]
546. **Жовтляк (Р.в. жовтляка)** = Жовтяк [с. 531]
547. **Жовтобрюх (Р.в. жовтобрюха)** – 1) родъ змѣи; 2) Пт. Желтая стрепатка, золотой подорожникъ [с. 531]
548. **Жовтобрюшок (Р.в. жовтобрюшка)** – ум. отъ жовтобрюх [с. 531]
549. **Жовтопуз (Р.в. жовтопуза)** = Жовтобрюх 1 [с. 531]
550. **Жовтюх (Р.в. жовтюха)** – пт. Lusciola rubecula [с. 532]
551. **Жовтяк (Р.в. жовтяка)** – перезрѣлый огурецъ [с. 532]
552. **Жолудик (Р.в. жолудика)** – ум. отъ **жолудь** [с. 532]
553. **Жолудь (Р.в. жолудя)** – желудь [с. 532]
554. **Жостір (Р.в. жостіру)** – раст. куршина [с. 533]
555. **Жук (Р.в. жука)** – жукъ [с. 534]
556. **Журав (Р.в. журава)** = журавель [с. 534]
557. **Журавель (Р.в. журавля)** – журавль [с. 534]
558. **Журавець (Р.в. журавця)** – 1) =Журавель; 2) раст. Hypericum perforatum [с. 534]
559. **Журавличок (Р.в. журавличка)** – ум. отъ **журавель** [с. 535]
560. **Жучок (Р.в. жучка)** – ум. отъ **жук** [с. 535]
561. **Забережень (Р.в. забережня)** – ледъ возлѣ берега [с. 540]
562. **Забильняк (Р.в. забильняка)** – лишній волъ у чумаковъ [с. 541]

563. **Завербник (Р.в. завербника)** – родъ раст. изъ породы Salix [с. 550]
564. **Заворот (Р.в. завороту)** – заливъ [с. 558]
565. **Заворотень (Р.в. заворотня)** – колѣно, изгибъ рѣки [с. 558]
566. **Зав'язник (Р.в. зав’язника)** – раст. Tormentilla erecta [с. 559]
567. **Задирак (Р.в. задирака)** – пт. турухтань [с. 570]
568. **Заєць (Р.в. зайця)** – 1) заяцъ; 2) названіе вола съ прямъми толстыми и приподнятыми вверхъ рогами [с. 573]
569. **Заїнько (Р.в. заїнька)** –ум. отъ. Заєць [с. 579]
570. **Зайчичок (Р.в. зайчичка)** – ум. отъ заєць [с. 580]
571. **Закосок (Р.в.закоску)** – заливъ рѣки [с. 589]
572. **Закрайок (Р.в. закрайку)** – край, окраина [с. 590]
573. **Залісок (Р.в. заліску)** – опушка лѣса [с. 596]
574. **Залучник (Р.в. залучника)** – раст. Xanthium Strumarium [с. 597]
575. **Замет (Р.в. замету)** – сугробъ, заносъ снѣжный [с. 600]
576. **Запуст (Р.в. запусту)** – 1) густо выросшій лѣсъ, густая молодая заросль; 2) живая изгородь [с. 623]
577. **Зарибок (Р.в. зарибку)** - рыба, пущенная въ воду для росплода [с. 625]
578. **Зарінок (Р.в. зарінку)** – берегъ, покритый мелкими камешками [с. 626]
579. **Зарічок (Р.в. зарічка)** – рѣчной рукавъ [с. 626]
580. **Затьор (Р.в. затьору)** – скопленіе льда во время ледохода [с. 647]
581. **Заянець (Р.в. заянця)** = Заєць [с. 656]
582. **Заяць (Р.в. зайця)** – заяцъ [с. 656]
583. **Збіч (Р.в. збочу)** – склонъ гори [с. 661]
584. **Звінок (Р.в. звінка)** – раст. Rhinanthus minor [с. 668]
585. **Звір (Р.в. звіра, звіру)** – 1) звѣрь; 2) волкъ [с. 667]
586. **Звірак (Р.в. звірака)** = Звір [с. 667]
587. **Звірик (Р.в. звірика)** – ум. отъ Звір [с. 668]
588. **Звоздик (Р.в. звоздика)** – раст.: а) Saponaria officinalis; б) Dianthus compactus; в) –**білий = Терлич**; г) **–пільський**. Betonika officinalis [с. 671]
589. **Звонок (Р.в. звонка)** – раст. Campanula persicifolia [с. 671]
590. **Звоночок (Р.в. звоночка)** – раст. Campanula sibiraca [с. 671]
591. **Зв’ягель (Р.в. зв’ягеля?)** – раст. Vicia silvatica [с. 672]

592. **Зеленець (Р.в. зеленця)** – 1) незрѣлый плодъ; 2) раст. [с. 684]
593. **Зеленяк (Р.в. зеленяка)** – 1) насѣк. золотой жукъ; 2) пт. Зеленушка [с. 685]
594. **Земледух (Р.в. земледуха) -** насѣк. медвѣдка обыкновенная [с. 685]
595. **Земляк (Р.в. земляка)** – жаба [с. 685]
596. **Земняк (Р.в. земняка)** – картофель [с. 686]
597. **Земозелець (Р.в. земозельця)** – раст. Chelidonium majus [с. 686]
598. **Зенджул (Р.в. зенджула)** – родъ растенія [с. 686]
599. **Зільник (Р.в. зільника)** – огородъ, содержацій зелень [с. 689]
600. **Зімник (Р.в. зімника)** – раст. Aster annuus [с. 689]
601. **Зіркач (Р.в. зіркача)** – дикій макъ [с. 690]
602. **Змій (Р.в. змія)** – змѣй, драконъ [с. 702]
603. **Змійок (Р.в. змійка)** – ум. отъ **Змій** [с. 702]
604. **Зміюк (Р.в. зміюка)** – самецъ-змѣя [с. 703]
605. **Зніт – дівочий (Р.в. зніту)** – рас. Elilobium palustre [с. 711]
606. **Знітийник – хлопський (Р.в. знітийника)** – раст. Epilobium angustofolium [с. 711]
607. **Золототисячник (Р.в. золотисячника)** – раст.Erytreum centaureum [с. 715]
608. **Золотушник (Р.в. золотушника)** – раст. а) Inula britanica; б) = Золотуха; 3) пт. Пчеловоръ [с. 715]
609. **Зрядник (Р.в. зрядника)** – раст. Gladiolus imbricatus [с. 722]
610. **Зюзник (Р.в. зюзнка)** – раст. Lycopus europaeus [с. 726]
611. **Илець (Р.в. ильця)** = Ивка [с. 728]
612. **Имберець (Р.в. имберцю)** – ум. отъ **имберь** [с. 728]
613. **Имберь (Р.в. имберю)** – инбирь [с. 728]
614. **Инберець (Р.в. инберцю)** – ум. отъ инбирь [с. 728]
615. **Инбирь (Р.в. инбирю)** = Имбер. Ум. **Инбирець** [с. 729]
616. **Индик (Р.в. индика)** – индюкъ, индѣйскій пѣтухъ [с. 729]
617. **Индор (Р.в. индора)** = Индик [с. 729]
618. **Иней (Р.в. инею)** – иней [с. 729]
619. **Инжир (Р.в. инжиру)** – винныя ягоды [с. 729]
620. **Ирджок (Р.в. ирджка)** – землеройка [с. 729]
621. **Ирчок (Р.в. ирчка)** = Ирджок [с. 730]

622. **Іванок (Р.в. іванка)** – 1) раст. Hypericum perforatum; 2) пт. = Водомороз [с. 731]
623. **Іванчик (Р.в. іванчика)** – золотий – раст. Galium lutein [с. 731]
624. **Їжак (Р.в. їжака)** – Ежъ [с. 733]
625. **Їжачич (Р.в. їжачича)** – ежъ-самецъ [с. 733]
626. **Їжик (Р.в. їжика)** = Їжак [с. 733]
627. **Їз (Р.в. їзу)** – запруда рѣчки для ловли рыбы [с. 733]
628. **Ікрець (Р.в. ікреця)** – самка рыбы [с. 734]
629. **Ілем (Р.в. ілема)** – раст. вязъ [с. 734]
630. **Ільм (Р.в. ільму)** = Ілем [с. 734]
631. **Ільмяк, ільм'яка (Р.в. ільмяка)** = Ілем [с. 734]
632. **Ільняк (Р.в. ільняка)** = Ілем [с. 734]
633. **Ір (Р.в. іру) = Аїр = Гав'яр** [с. 735]
634. **Йойчик (Р.в. йойчика)** – пт. Пѣночка обыкновенная [с. 737]
635. **Йорж (Р.в. йоржа)** – рыба ершъ [с. 737]
636. **Кабак (Р.в. кабака)** – тыква [с. 738]
637. **Кабан (Р.в. кабана)** – кабанъ [с. 738]
638. **Кавун (Р.в. кавуна)** – арбузъ [с. 741]
639. **Кажан (Р.в. кажана)** – летучая мышь [с. 743]
640. **Кажанок (Р.в. кажанка)** – ум. отъ кажан [с. 743]
641. **Какарішник (Р.в. какарішника)** – пѣтухъ, постоянно поющій [с. 744]
642. **Кал (Р.в. калу)** – грязь [с. 744]
643. **Калган (Р.в. калгану)** – раст. калганъ [с. 746]
644. **Камінець (Р.в. камінця)** – ум. отъ **камінь** [с. 749]
645. **Камінь (Р.в. каменю)** – 1) камень; дорогоцѣнный камень [с. 749]
646. **Канал (Р.в. каналу)** – каналъ [с. 750]
647. **Канаречко (Р.в. канаречка)** – ум. отъ канарейко [с. 750]
648. **Канарок (Р.в. канарка)** – канарейка-самецъ [с. 750]
649. **Капів (Р.в. капова)** – охотничья собака [с. 753]
650. **Каплун (Р.в. каплуна)** – 1) кладеный, холощеный пѣтухъ; 2) названіе хитраго вола [с. 753]
651. **Караман (Р.в. карамана)** – названіе чернаго вола [с. 756]
652. **Карасик (Р.в. карасика), карасичок (Р.в. карасичка)** – ум. отъ карась [с. 756]

653. **Карась (Р.в. карася)** – 1) карась; 2) названіе вола цвѣта опереніе куропатки [с. 756]
654. **Карахвет (Р.в. карахвета)** – карась [с. 757]
655. **Караяч (Р.в. караячу)** – раст. Черноклень [с. 757]
656. **Кардовник (Р.в. кардовника)** – раст. Sparganiu simplex L. И Sparganium ramosum [с. 758]
657. **Катир (Р.в. катира)** – селезень [с. 761]
658. **Катран (Р.в. катрану)** – раст. Bunias orientalis L., а также Crambe tatarica jacq [с. 762]
659. **Качер (Р.в. качера)** = Качур [с. 764]
660. **Качор (Р.в. качора)** = Качур [с. 764]
661. **Качур (Р.в. качура)** – селезень [с. 764]
662. **Каштан (Р.в. каштана)** – 1) Каштанъ; 2) Кінський каштан. Раст. Aesculus hippocastanum [с. 765]
663. **Каштанчик (Р.в. каштанчика)** – раст. Dianthus barbatus [с. 765]
664. **Квак (Р.в. квака)** – родъ птицы [с. 765]
665. **Квасець (Р.в. квасця)** – раст. Rumex acetasella [с. 766]
666. **Квасок (Р.в. кваску)** – 1) квасокъ; 2) щавель [с. 767]
667. **Квіт (Р.в. квіту)** – цвѣтокъ [с. 768]
668. **Квітник (Р.в. квітника)** – цвѣтникъ [с. 769]
669. **Кедр (Р.в. кедра)** – кедръ [с. 769]
670. **Келеп (Р.в. керепа)** – черепаха [с. 770]
671. **Кермек (Р.в. кермеку)** – 1) раст. Statice Gmelini; 2) Statice tatarica [с. 772]
672. **Кивень (Р.в. кивня)** – місяцъ іюль, когда лошади мотаютъ головою отъ укуса насѣкомыхъ [с. 772]
673. **Кироман (Р.в. кироману)** – раст. Stalice latifolia [с. 775]
674. **Касирь (Р.в. касиря)** – овцы съ новорожденными ягнятами [с. 775]
675. **Кит (Р.в. кита)** – китъ [с. 776]
676. **Киях (Р.в. кияха)** – раст. Thypha angustifolia [с. 778]
677. **Кияшок (Р.в.кияшка)** – ум. отъ киях [с. 778]
678. **Кінь (Р.в. коня)** – конь, лашадь [с. 781]
679. **Кіс (Р.в. коса)** – дроздъ черный [с. 781]
680. **Кіт (Р.в. кота)** – котъ [с. 782]
681. **Клен (Р.в. клену)** – кленъ [с. 786]

682. **Кленок (Р.в. кленка)** – ум. отъ клен [с. 786]
683. **Клень (Р.в. кленя)** – рыба Squalus ephalus [с. 786]
684. **Клепець (Р.в. клепця)** – рыба Abramis sapa [с. 786]
685. **Кліщ (Р.в. кліща)** – насѣк. клещъ [с. 788]
686. **Кліщак (Р.в. кліщака)** – насѣк. уховертка [с. 788]
687. **Клус (Р.в. клуса)** – рысь [с. 789]
688. **Кнорос (Р.в. кнороса)** – кабаній самецъ, не кладеный [с. 793]
689. **Коваль (Р.в. коваля)** – насѣк.: тараканъ [с. 796]
690. **Ковальчик (Р.в. ковальчика)** – птица: пищуха [с. 796]
691. **Коваляк (Р.в. коваляка)** – навозный, лошадиный жукъ [с. 796]
692. **Ковбирь (Р.в. ковбиря)** – мѣсто на рѣкѣ глубовое, съ тихой водой [с. 797]
693. **Когут (Р.в. когута)** – пѣтухъ [с. 798]
694. **Когутик (Р.в. когутика)** – ум. отъ когут [с. 798]
695. **Кодій (Р.в. кодія)** – названіе вола съ толстыми ногами [с. 799]
696. **Козел (Р.в. козла)** – 1) козелъ; 2) названіе растеній: Boletus luteus L., Heracleum sibiricum [с. 801]
697. **Козелець (Р.в. козельця)** – 1) козелъ [с. 801]
698. **Козельок (Р.в. козелька)** – раст. Tragopogon majus [с. 801] 699. **Козій (Р.в. козія)** – названіе вола съ расходящимися въ стороны рогами, концы которыхъ закручены наружу [с. 802]
700. **Козлик (Р.в. козлика)** – ум. отъ козел. 1) Козликъ; 2) мн. Раст. Pimpinela Saxifraga [с. 802]
701. **Козьодрист (Р.в. козьодристу)** – раст. Galanthus nivalis [с. 802]
702. **Козин (Р.в. козина)** – пѣтухъ кохинхинкой породы [с. 803]
703. **Кокош (Р.в. кокаша)** – пѣтухъ [с. 803]
704. **Кокус (Р.в. кокусу)** – раст. Potentilla verna [с. 803]
705. **Коловодник (Р.в. коловодника)** – птица: лонзикъ [с. 805]
706. **Коловотень (Р.в. коловатня)** – отдѣльно выросшій и потому вѣстый, розвѣстый стебель конопли [с. 806]
707. **Коловертень (Р.в. коловертня)** = Коловерть [с. 806]
708. **Колодюх (Р.в. колодюха)** – раст. Rubus caesius [с. 807]
709. **Колосій (Р.в. колосія)** – раст.: Колосистый [с. 808]
710. **Коляк (Р.в. коляка)** – раст. Xanthium Spinosum [с. 810]
711. **Комарик (Р.в. комарика)** – ум. отъ комарь [с. 810]

712. **Комарь (Р.в. комаря)** – 1) комаръ; 2) названіе тощаго вола [с. 811]
713. **Комиш (Р.в. комишу)** – тростникъ [с. 811]
714. **Коник (Р.в. коника)** – ум. отъ кінь. 1) Лошадка; 2) НасІк. Кузнечикъ [с. 813]
715. **Конич (Р.в. конича)** = Конюшина [с. 813]
716. **Коничок (Р.в. коничка)** – ум. отъ кінь [с. 813]
717. **Конопельник (Р.в. конопельника)** – птица: коноплянка [с. 814]
718. **Конопляник (Р.в. конопляника)** = Конопельник [с. 814]
719. **Копер (Р.в. копра)** = Кріп [с. 816]
720. **Копитень (Р.в. копитня)** –раст. Asarum europeum [с. 817]
721. **Корінчик (Р.в. корінчика)** – ум. отъ корінь [с. 820]
722. **Корінь (Р.в. коріня)** – корень [с. 820]
723. **Коркобець (Р.в. коркобця)** – радуга [с. 820]
724. **Корноз (Р.в. корноза)** = Кнур [с. 821]
725. **Короволітник (Р.в. короволітника)** – Раст. Veronica agrestis [с.821]
726. **Коров'як (Р.в. коров'яку)** – Раст.: а) Царскій скипетръ, Verbascum phlomoides; б) Hypericum perforatum. См. Деревій; в) Linaria vulgaris [с.821]
727. **Королик (Р.в. королика)** – 1) Ум. отъ король; 2) Зоол. Крапивникъ, Motacilla troflodytes [с.822]
728. **Корч (Р.в. корча)** – 1) Пень; 2) Кустъ. Ум. Корчик [с.824]
729. **Корчик (Р.в. корчика)** – Ум. отъ корч [с.825]
730. **Косарь (Р.в. косаря)** – Насѣк. Фалангидъ, сѣнокосъ, Phalangium opilio [с.826]
731. **Коситень (Р.в. коситня)** – Раст.: а) Косатикъ, Iris; б) Aerus calamus [с.826]
732. **Костирь (Р.в. костиря)** – 1) = Костирник; 2) Раст. Bromus secalinus. Ум. Костиронько
733. **Костогриз (Р.в. костогриза)** – Птица. Frangilla coccathraustis [с.827]
734. **Коструб (Р.в. коструба)** – Ястребъ. Ум. Кострубонько [с.827]
735. **Кострубонько (Р.в. кострубонька)** – Ум. отъ коструб [с.827]
736. **Косятинець (Р.в. косятинця)** – Родъ растенія [с.828]
737. **Котарь (Р.в. котаря)** = Кіт? [с.828]
738. **Котелок (Р.в. котелка)** – Раст. Trapa natans [с.828]

739. **Котик (Р.в. котика)** – Ум. отъ кіт. Цвѣть вербы, лозы, ивы [с.829]
740. **Котичок (Р.в. котичка)** – Ум. отъ котик [с.829]
741. **Котище (Р.в. котища)** – Ув. отъ кіт [с.829]
742. **Котко (Р.в. котка)** – Котикъ [с.829]
743. **Коток (Р.в. котка)** – Ум. отъ кіт [с.829]
744. **Котусь (Р.в. котуся)** – Ум. и ласк. Отъ кіт [с.829]
745. **Кохітник (Р.в. кохітника)** – Раст. Rhododendron ferrugineum [с.830]
746. **Коцур (Р.в. коцура)** – Котъ [с.831]
747. **Коцурник (Р.в. коцурника)** – Раст. Котивникъ, будра, Glechoma hederacea [с.831]
748. **Кочубей (Р.в. кочубея)** – Птица: хохлаты жаворонъ [с.831]
749. **Кошечник (Р.в. кошечника)** = Котики [с.832]
750. **Кошур (Р.в. кошура)** = Куширь [с.833]
751. **Кравник (Р.в. кравника)** – Раст. Odontites rubra [с.833]
752. **Крагулець (Р.в. крагульця)** – 1) Ястребъ, Nisus communis; 2) Родъ звонка или бубенчика на шеѣ овцы или козы [с.833]
753. **Кракоч (Р.в. кракоча)** – Тараканъ, Periplaneta orientalis [с.834]
754. **Кракун (Р.в. кракуна)** – Воронъ [с.834]
755. **Краль (Р.в. краля)** – также пташачий краль = Крілик [с.834]
756. **Крап (Р.в. крапу)** – Раст. Rubia tinctorum [с.835]
757. **Красноголовець (Р.в. красноголовця)** – Грибъ, Agaricus emeticus [с.836]
758. **Краснокорінь (Р.в. краснокоріня)** – Раст.: а) Echium rubrum; б) Onosta echioides [с.837]
759. **Краснoталь (Р.в. краснoталю)** – Раст. Salix acutifolia [с.837]
760. **Краснюк (Р.в. краснюка)** – Грибъ изъ породы Boletus [с.837]
761. **Красунок (Р.в. красунка)** – Родъ хлѣбнаго жучка [с.837]
762. **Крет (Р.в. крета)** = Кріт [с.839]
763. **Кречет (Р.в. кречета)** – Кречетъ [с.839]
764. **Крижень (Р.в. крижня)** – Крыжовая утка, Anas boschas [с.841]
765. **Крин (Р.в. крину)** – Раст. Кринъ, Lilium candidum [с.842]
766. **Крівавник (Р.в. крівавника)** – Раст. = Деревій [с.844]
767. **Крілик (Р.в. крілика)** = Кропив'янка [с.845]
768. **Кріль (Р.в. кроля)** – 1) Кроликъ; 2) = Кропив'янка [с.845]
769. **Кріп (Р.в. кропу)** – 1) Раст. Укропъ, Anethum graveolens; 2) = Окріп

[с.845]

770. **Кріпець (Р.в. кріпцю)** = Кріп [с.845]

771. **Кріт (Р.в. крота)** – Кротъ, Tolpa europaea [с.846]

772. **Кровник (Р.в. кровника)** – Раст.: 1) Hypericum quadrangulum; 2) = Крівавник [с.846]

773. **Крокіс (Р.в. крокосу)** – Раст.: а) Дикій шафранъ, Carthaumus crocos; б) Pulmonaria mollis [с.846]

774. **Крокіш (Р.в. крокошу)** – Раст. Pulmonaria mollis [с.846]

775. **Крокодил (Р.в. крокодила)** – Крокодилъ [с.846]

776. **Крокус (Р.в. крокуса)** = Крокіс [с.846]

777. **Кролик (Р.в. кролика)** – 1) = Кріль; 2) = Крілик [с.846]

778. **Кромкач (Р.в. кромкача)** – Воронъ [с.846]

779. **Кропець (Р.в. кропцю)** = Кріп [с.846]

780. **Кругав (Р.в. кругава)** – Ястребъ [с.848]

781. **Кругляк (Р.в. кругляка)** – Раст. Equisetum palustre [с.848]

782. **Крумкач (Р.в. крумкача)** – Воронъ [с.849]

783. **Крупняк (Р.в. крупняка)** – Самка селедки [с.850]

784. **Крутай (Р.в. крутая)** – Раст. Echinopd Rirto [с.850]

785. **Крутіж (Р.в. крутіжа)** – Водоворотъ, омутъ [с.851]

786. **Крутоголов, крутоголовач (Р.в. крутоголова, крутоголовача)** – Зоол. Вертишейка, Junx tirquifla [с.851]

787. **Кручак (Р.в. кручака)** – Баранъ, большой метлицею, съ червемъ въ коловѣ [с.851]

788. **Круш (Р.в. круша)** – Руда, металлъ [с.852]

789. **Крюк (Р.в. крюка)** – Воронъ [с.852]

790. **Кряж (Р.в. кряжа)** – Холмъ [с.852]

791. **Кряк (Р.в. кряка)** – 1) = Крак; 2) Порода водной птицы. Ум. Крячок [с.852]

792. **Крячок (Р.в. крячка)** = Кряк? [с.853]

793. **Кубрак (Р.в. кубрака)** – 1) Зоол. Phryganea (личинка); 2) Бѣдняга [с.854]

794. **Кувик, куьік (Р.в. кувика, куьіка)** – Сова [с.854] 795. **Кугач (Р.в. кугача)** = Сич [с.854]

796. **Кугик (Р.в. кугика)** = Сова, Athene Noctua [с.854]

797. **Кугут (Р.в. кугута)** = Півень [с.854]

798. **Кукіль (Р.в. куколю)** – Раст. Куколь, Agrostema githago. Ум. Кукілець, кукільчик [с.857]

799. **Кукільчик (Р.в. кукільчика)** – Ум. отъ кукіль [с.857]

800. **Кукольван (Р.в. кукольвану)** – Раст. Кукольванъ, Cocculus suberosus [с.857]

801. **Кукул (Р.в. кукула)** – Самецъ кукушки [с.857]

802. **Кукулюх (Р.в. кукулюха)** – Улитка. Kolb [с.857]

803. **Кукунець (Р.в. кукунця)** – ? См. Куконочка [с.857]

804. **Кукурудз (Р.в. кукурудза)** – Шишка хвойнаго дерева [с.858]

805. **Кумак (Р.в. кумака)** – Зоол. Bombinator ignaeus [с.860]

806. **Кумлик (Р.в. кумлика)** = Комарь [с.860]

807. **Кундель (Р.в. кунделя)** – Собака овчарка [с.861]

808. **Кунишник (Р.в. кунишника)** – Раст. Calamogrostis epigejos [с.861]
809. **Куп (Р.в. купа)** – Куп-куп-зілля. Раст. Convallaria Polygonatum [с.861]

810. **Купатень (Р.в. купатню)** – Раст. Prunella vulgaris [с.862]

811. **Купчак (Р.в. купчака)** – Гвоздика, Tagetes erecta. Купчак дикий, болотний. Раст. Bidens tripartite [с.864]

812. **Кур (Р.в. кура)** – 1) Пѣтухъ; 2) Кур-зілля. Раст.: а) Potentilla Tormentilla Schrank; б) Convallaria Polygonatum [с.864]

813. **Курай (Р.в. кураю)** – Раст. Salsola koli [с.864]

814. **Курах (Р.в. кураха)** = Курій [с.864]

815. **Куржан (Р.в. куржана)** = Кажан [с.865]

816. **Курій (Р.в. курія)** – 1) Гермафродить куриной породы [с.865]

817. **Курок (Р.в. курка)** – Курокъ [с.867]

818. **Куронько (Р.в. куронька)** – Ум. отъ Кур [с.867]

819. **Кут (Р.в. кута)** – 1) Уголъ; 2) Пространство земли въ углѣ, образованномъ двумя сливающимися рѣками. См. Куток. Ум. кутик, куток [с.868]

820. **Куцик (Р.в. куцика)** – Пони, лошадь малорослой породы [с.870]

821. **Кучерявець (Р.в. кучерявця)** – 1) Кудрявый человѣкъ, кудрявичъ; 2) Раст. Saxifraga Aizoon [с.871]

822. **Кучопір (Р.в. кучоперу)** = Кажан [с.871]

823. **Кущик (Р.в. кущика)** – Ум. отъ кущ [с.872]

824. **Лабаз (Р.в. лабазу)** – Раст. Cirsium Erisithalis [с.873]

825. **Лабазник (Р.в. лабазнику)** – Раст. Spiraea Ulmaria [с.873]

826. **Лабуз (Р.в. лабузу)** – 1) Стебли сорной травы; 2) Листки, покрывающіе початки кукурузы [с.873]

827. **Лабуштан (Р.в. лабуштану)** – Раст. Aconitum Cammarum [с.873]

828. **Лавр (Р.в. лавра)** – Лавръ, Laurus nobilis (дерево) [с.874]

829. **Лаврик (Р.в. лаврика)** = Равлик [с.874]

830. **Ладожник (Р.в. ладожнику)** – Бодяга, Spongilla [с.877]

831. **Лаз (Р.в. лазу)** – 1) Лѣсной проходъ звѣрей; 2) Лѣсная поляна. Ум. лазок [с.877]

832. **Лайняр (Р.в. лайняра)** – Навозный жукъ. Geotrupes stercorarius [с.878]

833. **Лайтук (Р.в. лайтука)** – Молодой козленокъ [с.878]

834. **Лапанчик (Р.в. лапанчика)** – Заяцъ (въ сказкѣ) [с.880]

835. **Лапик (Р.в. лапика)** – Въ загадкѣ: листъ капусты [с.880]

836. **Ластовень (Р.в. ластовня)** – Раст. Asclepias syriaca [с.882]

837. **Латач (Р.в. латача)** – Раст. Caltha palustris. Жабник [с.883]

838. **Лебедець (Р.в. лебедця)** – Ум. отъ лебідь [с.885]

839. **Лебедик (Р.в. лебедика)** – 1) Ум. отъ лебідь; 2) родь игры [с.885]

840. **Лебедин (Р.в. лебедина)** – Лебедь самецъ [с.885]

841. **Лебедонько (Р.в. лебедонька)** – Ум. отъ лебідь [с.885]

842. **Лебедочко (Р.в. лебедочка)** – Ум. отъ лебідь [с.885]

843. **Лебідь (Р.в. лебедя)** – Лебедь [с.885]

844. **Лев (Р.в. лева)** – Левъ [с.885]

845. **Левусь (Р.в. левуся)** – Ум. и ласкат. Отъ лев [с.886]

846. **Левчук (Р.в. левчука)** = Левеня [с.886]

847. **Лелечище (Р.в. лелечища)** – Ув. отъ лелека [с.890]

848. **Лелик (Р.в. лелика)** = Лилик [с.890]

849. **Леліт (Р.в. леліта)** – Птица изъ породы совъ, сычъ [с.890]

850. **Леліч (Р.в. лелічу)** – Alnus viridis [с.890]

851. **Леляк (Р.в. леляка)** – Козодой, лилокъ [с.890]

852. **Лемич (Р.в. лемичу)** – Раст. Alnus viridis [с.891]

853. **Леопард (Р.в. леопарда)** – Леопаръ [с.891]

854. **Лепець (Р.в. лепцю)** – Раст.: 1) Asperugo procumbeus; 2) Galium Aparine [с.891]

855. **Лепешник, лепешняк (Р.в. лепешника, лепешняка)** – Раст.

Scirpus sylvaticus [с.891]

856. **Лепіх (Р.в. лепіха)** – Раст. Gluceria spectabias [с.892]

857. **Лепішник (Р.в. лепішника)** – Раст. Carices [с.892]

858. **Лепок (Р.в. лепка)** – Раст. Asperugo Aparine [с.892]

859. **Лепух (Р.в. лепуха)** – Раст. = Лопух [с.892]

860. **Ливень (Р.в. ливня)** – Ливень, проливной дождь [с.893]

861. **Лилик (Р.в. лилика)** – Летучая мышь [с.895]

862. **Лиліяс (Р.в. лиліясу)** – Раст. Кущ лиліясу [с.895]

863. **Лиман (Р.в. лиману)** – 1) Лиманъ, расширенное устье рѣки; 2) Большое и глубоководное озеро, незаросшее камышемъ [с.895]

864. **Лиманник (Р.в. лиманника)** – Часть лимана, которая при легкомъ вѣткрѣ попадаетъ въ полосу безвѣтрія и остается неподвижной [с.895]

865. **Лин (Р.в. лина)** – Рыба линь, Cyprus tinea [с.895]

866. **Линець (Р.в. линця)** – Ракъ во время линянія [с.895]

867. **Линок (Р.в. линка)** – 1) Ум. отъ лин; 2) Названіе вола свѣтлорѣжей масти; 3) Раст.: а) Dianthus deltoides; б) Tragopogon pratensis [с.895]

868. **Линочок (Р.в. линочка)** – Ум. отъ лин [с.895]

869. **Линь (Р.в. линя?)** – Раст. Artemisia campestris [с.896]

870. **Липень (Р.в. липня)** = Липень [с.896]

871. **Липець (Р.в. липця)** – Мѣсяцъ іюль [с.896]

872. **Липник (Р.в. липника)** – 1) = Липняк; 2) Мучной хрущъ, Melolontha fullo; 3) Раст.: а) Silene vissera; б) Galium aparine [с.896]

873. **Липняк (Р.в. липняка)** – 1) Липовая роща, липовый лѣсъ; 2) Липоый медъ [с.896]

874. **Липчик (Р.в. липчика)** – Раст. Asperugo procumens [с.896]

875. **Лис (Р.в. лиса)** – Лисица [с.896]

876. **Лисак (Р.в. лисака)** – 1) Плѣшивецъ; 2) Животное съ свѣтлымъ пятномъ на лбу; 3) Обнаженный берегъ или возвышенность; 4) Птица лысуха, черна, Fulica atra [с.897]

877. **Лисан (Р.в. лисану)** = Лисак [с.897]

878. **Лисиччук (Р.в. лисиччука)** – Сынъ лисицы [с.897]

879. **Лисовин (Р.в. лисовина)** – Самецъ лисицы [с.898]

880. **Лисовинчик (Р.в. лисовинчика)** – Ум. отъ лисовин [с.898]

881. **Лисок (Р.в. лиска)** – Ум. отъ лис [с.898]

882. **Листик (Р.в. листика)** – Ум. отъ лист [с.898]

883. **Листок (Р.в. листка)** – Ум. отъ лист [с.898]

884. **Листонько (Р.в. листонька)** – Ум. отъ лист [с.898]

885. **Листопад (Р.в. листопаду)** – 1) Время опаденія листьевъ съ деревьевъ; 2) Мѣсяцъ октябрь [с.898]

886. **Листочок (Р.в. листочка)** – Ум. отъ лист [с.899]

887. **Лисяк (Р.в. лисяка)** = Лисак [с.899]

888. **Лихоманник (Р.в. лихоманнику)** – Раст. Gentiana cruciate [с.900]

889. **Лісище (Р.в. лісища)** = Ув. отъ ліс [с.906]

890. **Ліскогриз (Р.в. ліскогриза)** – Ящуръ, Myoxus avellanarius [с.906]

891. **Літюган (Р.в. літюгана)** - ? Я вівчар-літюган [с.908]

892. **Ліщаник (Р.в. ліщаника)** = Ліщина [с.908]

893. **Ліщебник (Р.в. ліщебника)** – Орѣшникъ [с.908]

894. **Лозиняк (Р.в. лозиняка)** – Пт.: 1) Пѣночка обыкновенная; 2) Порода соловья. Lusciola philomea. Ум. Лозинячок [с.911]

895. **Лойок (Р.в. лойку)** – 1) Ум. отъ лій; 2) Раст. Ajuga genevensis [с.911]

896. **Ломиніс (Р.в. ломиноса)** – Раст. Clematis recta [с.912]

897. **Лопух (Р.в. лопуха)** – Раст. рецейникъ, Arctium lappa. Ум. Лопушок [с.913]

898. **Лопуцьок (Р.в. лопуцька)** – Молодой мягкій стебель растенія, употребляемый въ пищу [с.913]

899. **Лопушник (Р.в. лопушника)** – 1) = Лопух; 2) водяний. Раст. Nymphaea alba [с.914]

900. **Лопушок (Р.в. лопушка)** – Ум. отъ лопух [с.914]

901. **Лотай (Р.в. лотая)** – Раст. Caltha palustris [с.914]

902. **Лоташ (Р.в. лоташа)** – Раст. == Латач [с.914]

903. **Лох (Р.в. лоху)** – Раст. Elaegnus hortensis [с.914]

904. **Лоцот (Р.в. лоцоту)** – Раст. Caltha palustris [с.914]

905. **Лошак (Р.в. лошака)** – Двух-или трехлѣвтній жеребенокъ, кастрированный [с.914]

906. **Лошачок (Р.в. лошачка)** – Ум. отъ лошак [с.915]

907. **Луг (Р.в. лугу)** – 1) Лѣсъ на низменности, низменность, поросшая лѣсомъ; 2) Щелокъ; 3) = Луговина [с.915]

908. **Лужок (Р.в. лужка)** – Ум. отъ луг [с.916]

909. **Лунь (Р.в. луня)** – Птица: лунь, саричъ [с.917]

910. **Лусканець (Р.в. лусканця)** – Орѣхъ, очень спѣлый, который самъ вылущивается изъ плюски [с.918]

911. **Лускирь (Р.в. лускиря)** – Родъ рыбы [с.918]

912. **Луток (Р.в. лутка)** – 1) Молодое липовое деревцо; 2) Лыко молодой липы [с.919]

913. **Лучечок (Р.в. лучечка)** – Ум. отъ лук [с.919]

914. **Лучок (Р.в. лучка)** – 1) Ум. отъ лук; 2) Смычекъ [с.919]

915. **Лущ (Р.в. луща)** – Пт. Fringilla coccothraustes [с.920]

916. **Лущак (Р.в. лущака)** – Вылущенный орѣхъ [с.920]

917. **Лущик (Р.в. лущика)** – 1) = Лусканець; 2) Ленъ-текучка, головки котораго, созрѣвъ, сами лопаются, роняя сѣмя [с.920]

918. **Льод (Р.в. льоду)** = Лід. Ум. льодок, льодочок [с.920]

919. **Льодок (Р.в. льодку)** – Ум. отъ льод [с.920]

920. **Льом (Р.в. льому)** – Раст. Ulmus montana [с.920]

921. **Льон (Р.в. льону)** – 1) Ленъ, Linum usilatissimum; 2) Дикий льон. Раст. Linum perenne; 3) Жовтий – Раст. Linum flavum; 4) Зайців – Раст. Linaria vulgaris. Ум. Льонок, льоночок, льониченько [с.920]

922. **Льонець (Р.в. льонця)** – дикий. Раст. Linaria arvensis [с.921]

923. **Льониченько (Р.в. льониченька)** – Ум. отъ льон [с.921]

924. **Льонок (Р.в. льонку)** – 1) Ум. отъ льон; 2) Раст.: а) Linaria vulgaris; б) Linum catharticum [с.921]

925. **Льонток (Р.в. льонтка)** = Льонок [с.921]

926. **Любижник (Р.в. любижника)** – Раст. Melampyrum pratense [с.922]

927. **Любисток (Р.в. любистку)** – Раст. Levisticum officinale [с.922]

928. **Люлочник (Р.в. люлочника)** – Раст. Oenothera bienis [с.925]

929. **Люльок (Р.в. люлька)** – Раст. Hyosciamus niger [с.925]

930. **Лютень (Р.в. лютня)** = Лютий [с.926]

931. **Лядвенець (Р.в. лядвенцю)** – Раст. Lotus corniculatus [с.927]

932. **Лядник (Р.в. ляднику)** – Раст. бобовина, vicia [с.927]

933. **Лямпарт (Р.в. лямпарта)** – Леопардъ [с.928]

934. **Лящ (Р.в. ляща)** – Рыба лещъ, Cyprinus brama [с.929]

935. **Лящик (Р.в. лящика)** – Ум. отъ лящ [с.929]

936. **Магоник (Р.в. магоника)** – Раст. Ledum palustre [с.932]

937. **Маґеран (Р.в. маґерану)** – Раст. = Майран [с.932]

938. **Маґро (Р.в. маґра)** – Быкъ съ однимъ ядромъ [с.932]

939. **Мазур (Р.в. мазура)** – Зоол. Fringilla montana [с.933]

940. **Май (Р.в. маю)** – 1) Зелень; 2) = клечання; 3) Раст. Leontodon taraxacum; 4) Названіе пятаго мѣсяца, май [с.933]

941. **Майран (Р.в. майрану)** – Раст. Origanum majorana [с.934]

942. **Мак (Р.в. маку)** – 1) Макъ. Papaver somniferum; 2) – стоян. Обыковенный макъ; 3) видюк, - самосій. Порода маку, зерна котораго сами высыпаются изъ коробочка; 4) - польовий. Раст. Papaver argemone; 5) – водяний. Раст.: а) Nuphar luteum; б) Nymphaea alba; 6) – самосій; 7) – сліпий. Papaver orientale. Ум. Мачок [с.935]

943. **Малай (Р.в. малая)** – Раст. Просо, Panicum miliaceum [с.936]

944. **Марець (Р.в. марця)** – Мартъ (мѣсяцъ) [с.942]

945. **Мармур (Р.в. мармуру)** – 1) См. Мармор; 2) = Птица Кропивник [с.942]

946. **Мармурник (Р.в. мармурника)** – Раст. Sathyrus silvestris [с.942]

947. **Мартин (Р.в. мартина)** – Птица: мартынъ, рыболовъ [с.943]

948. **Мартюк (Р.в. мартюка)** – Заяцъ, родившійся въ мартѣ [с.943] 949. **Марчук (Р.в. марчука)** – Щенокъ, родившійся въ мартѣ [с.943] 950. **Масляк (Р.в. масляка)** – 1) Масленикъ (грибъ). Радом. У Раст. Boletus luteus; 2) Слизень, улитка, Linax [с.944]

951. **Маточник (Р.в. маточника)** – Раст.: а) Petssites vulgaris; б) Ballota nigra [с.947]

952. **Матриґан (Р.в. матриґану)** – Раст. Atropa Belladona [с.947]

953. **Мачок (Р.в. мачку)** – 1) Ум. отъ мак; 2) Раст. Papaver Rholas [с.949]

954. **Меделан (Р.в. меделана)** – Ирландская собака, Canis molossus [с.950]

955. **Медівник (Р.в. медівника)** – 1) = Медяник; 2) Названіе различныхъ растеній: а) Galium verum; б) Galeopsis versicolor; б) Dracocephalum Moldavica [с.950]

956. **Медовик (Р.в. медовика)** = Медівник [с.951]

957. **Медявник (Р.в. медявника)** – Раст. Galium verum [с.951]

958. **Медяник (Р.в. медяника)** – 1) Медовый пряникъ; 2) Раст.: а) Galium verum; б) Primula officinalis [с.951]

959. **Ментуз (Р.в. ментуза)** – Рыба налимъ, Gdus lota [с.953]

960. **Менчир (Р.в. менчира)** – Раст. Erica [с.953]

961. **Мень (Р.в. меня)** – Рыба налимъ, Gadus lota [с.953]
962. **Меньок (Р.в. менька)** = Мень [с.953]
963. **Мерест (Р.в. мересту)** – 1) Лягушечья икра; 2) Низкія болотныя травы [с.954]
964. **Мерин (Р.в. мерина)** – Меринъ, холощеный жеребецъ [с.954]
965. **Мершаник (Р.в. мершаника)** – 1) Быкъ; 2) = Мершавиця [с.955]
966. **Метелик (Р.в. метелика)** – Мотылекъ, бабочка [с.956]
967. **Метеличок (Р.в. метеличка)** – Ум. отъ метелик [с.956]
968. **Метіль (Р.в. метіля)** = Метелик [с.956]
969. **Метлюг (Р.в. метлюга)** – Раст. Apera Spica venti [с.956]
970. **Мечведок (Р.в. мечведка)** = Кажан [с.957]
971. **Мизгирь (Р.в. мизгиря)** – Тарантулъ [с.958]
972. **Мир (Р.в. миру)** – 1) = Світ; 2) Мир-зілля. Раст.: а) Geranium sanguineum; б) Dracocephalum Ruyschiana [с.962]
973. **Мих (Р.в. миху)** – Родъ ядовитаго растенія [с.965]
974. **Мишак (Р.в. мишака)** – 1) Лошадь сѣрой масти; 2) Травав тимофеевка; 3) Род. п. – ку. Мышьякъ [с.965]
975. **Мишачок (Р.в. мишачка)** – 1) Ум. отъ мишак; 2) Зоол. = Мишокрілик [с.965]
976. **Мишій (Р.в. мишію)** – Раст.: а) Setaria glauca; б) Setaria viridis [с.965]
977. **Мишовій (Р.в. мишовія)** = Мишокрілик [с.966]
978. **Мишокрілик (Р.в. мишокрілика)** – Зоол. Крапивникъ, Troglodytes parvulus [с.966]
979. **Мідик (Р.в. мідика)** – Землеройка, Sorex [с.966]
980. **Мідянчик (Р.в. мідянчика)** – Долгоносикъ, Blynchilis cipreus [с.966]
981. **Місяць (Р.в. місяця)** – 1) Луна, мѣсяцъ; 2) Мѣсяцъ [с.969]
982. **Місячко (Р.в. місячка)** – Ум. отъ місяць [с.969]
983. **Місячок (Р.в. місячка)** – Ум. отъ місяць [с.969]
984. **Мнюх (Р.в. мнюха)** – Рыба Lota vulgaris [с.972]
985. **Мокравник (Р.в. мокравника)** – Раст. Stellaria [с.975]
986. **Мокрець (Р.в. мокрця)** – 1) Мокрецъ, болѣзнь лошадей; 2) Мокрыя дрова; 3) Раст.: а) Asperugo procumbeus; б) Galium Aparine [с.975]
987. **Мокринець (Р.в. мокринця)** – Раст. = Мокравник [с.976]

988. **Молодень (Р.в. молодня)** – Раст. Sedum acre [с.977]

989. **Молодовик (Р.в. молодовика)** – Молодой скотъ [с.978]

990. **Молочай, молочій (Р.в. молочаю, молочію)** – Раст.: а) Euphorbia cyparissias; б) E/ Esula; в) E. Procera; г) E. villosa; д) – степовий. E. nicaensis; е) Sonchus asper; ж) – свинсткий,- городній Sonchus aleraceus; з) Sonchus arvensis [с.979]

991. **Молочак (Р.в. молочака)** – Раст.: а) Euphorbia asula; б) Sonchus arvensis [с.979]

992. **Молочаник (Р.в. молочаника)** – Рыба-самецъ [с.979]

993. **Молочій (Р.в. молочію)** – Раст.: а) См. Молочай; б) Leontodon taraxacum [с.979]

994. **Молочник (Р.в. молочника)** = Молочаник [с.979]

995. **Молошник (Р.в. молошника)** – 1) Молочникъ; 2) Раст. Leontodon taraxacum [с.979]

996. **Молошничок (Р.в. молошничка)** – Ум. отъ молошник [с.979]

997. **Моремух (Р.в. моремуха)** – Мухоморъ [с.981]

998. **Моріг (Р.в. морогу)** – Мурава, трава [с.981]

999. **Мороз (Р.в. морозу)** – Морозъ, стужа, холодъ. Ум. Морозець, морозонько [с.981]

1000. **Морозок (Р.в. морозка)** – Иней [с.982]

1001. **Морозонько (Р.в. морозонька)** – Ум. отъ мороз [с.982]

1002. **Морозюк (Р.в. морозюка)** = Птиц Водомороз [с.982]

1003. **Морок (Р.в. мороку)** – Мракъ [с.982]

1004. **Морох (Р.в. мороху)** – Плѣсень, мохъ [с.982]

1005. **Морщак (Р.в. морщака)** = Порося морське [с.982]

1006. **Москалик (Р.в. москалика)** – 1) Родъ морской рыбы; 2) Жучокъ Coccinella quintempunctata [с.983]

1007. **Москаль (Р.в. москаля)** – 1) Соръ льна, сѣмя котораго не вылущивается само собой; 2) Соръ чесноку; 3) Насѣк. Pyrrhocoris apterus [с.983]

1008. **Москальчик (Р.в. москальчика)** -Ум. отъ москаль [с.983]

1009. **Мотиль (Р.в. мотиля)** – Мотылекъ [с.985]

1010. **Мотиляк (Р.в. мотиляка)** = Мотиль [с.985]

1011. **Мох (Р.в. моху)** – 1) Мохъ; 2) Очески овечьей шерсти [с.986]

1012. **Моховик (Р.в. моховика)** – Раст. Boletus subtomentosus [с.986]
1013. **Мошнач (Р.в. мошнача)** – Раст. Sedum acre [с.987]
1014. **Мошок (Р.в. мошку)** – Ум. отъ мох [с.987]
1015. **Мудник (Р.в. мудника)** – Раст. Parnassia palustris [с.988]
1016. **Мудраґель (Р.в. мудраґеля)** – Большая бабочка ночная [с.988]
1017. **Муравель (Р.в. муравля)** – Муравей [с.990]
1018. **Мураль (Р.в. мураля)** = Муравель [с.991]
1019. **Мурвань (Р.в. мурваня)** = Мурашка [с.991]
1020. **Мургій (Р.в. мургія)** – Волъ почти черной масти [с.991]
1021. **Муріг (Р.в. мурогу)** = Моріг [с.991]
1022. **Муркач (Р.в. муркача)** – Баранъ [с.991]
1023. **Мурчак, мурчок (Р.в. мурчка)** – Морская свинка, Cavia cobaga Pall [с.992]

1024. **Мурях (Р.в. муряха)** – Муравей [с.992]
1025. **Муц (Р.в. муца)** – 1) Малорослая лошадь; 2) Мопсъ [с.993]
1026. **Муштай (Р.в. муштая)** – Мохнатая лошадь [с.993]
1027. **Мшаль (Р.в. мшаля)** – Раст. Heracleum sphondylium [с.994]
1028. **М'якуш, мнякуш (Р.в. м'якуша, мнякуша)** – 1) Мягкія частим яса; 2) Раст. Potentilla anserina [с.994]
1029. **Наворотень (Р.в. наворотня)** – Раст. Alchemilla vulgaris [с.1008]
1030. **Наворотник (Р.в. наворотника)** – Раст. = Наворотень Alchemilla vulgaris [с.1008]
1031. **Навротин (Р.в. навротина)** – Раст. Sanicula curopaea [с.1009]
1032. **Надтинник (Р.в. надтинника)** – Раст. Solanum Dulcamara [с.1022]
1033. **Назімок (Р.в. назімка)** – Годовалый бычокъ [с.1025]
1034. **Наливайко (Р.в. наливакйка)** – Названіе хлѣбнаго жучка, появляющагося, когда рожь наливается [с.1034]
1035. **Намерз (Р.в. намерзу)** – Иней, ледяныя сосульки [с.1038]
1036. **Наморзень (Р.в. наморзня)** = Наморжень [с.1040]
1037. **Наперстник (Р.в. наперстника)** – Раст.: Digitalis [с.1044]
1038. **Настил (Р.в. настилу)** – Слой снѣга на корѣ деревьевъ, крішахь задній [с.1059]
1039. **Натоптень (Р.в. натоптня)** – Ледъ, образовавшійся отъ стежавшагося снѣга [с.1063]

1040. **Натягач (Р.в. натягача)** – Раст.: а) Paris quadrifolia; б) Ranunculus lingua; в) Silene noctiflora [с.1065]

1041. **Натяж (Р.в. натяжа)** – Рас. Ranunculus lingua [с.1065]

1042. **Недогарок (Р.в. недогарка)** – Огарокъ [с.1080]

1043. **Недомірок (Р.в. недомірка)** – Рыба менѣе средней величины [с.1081]

1044. **Недосвіт (Р.в. недосвіту)** – Утренній морозъ [с.1081]

1045. **Недоступ (Р.в. недоступу)** – Конь или волъ, котораго заднія ноги не покрываютъ слѣда переднихъ [с.1081]

1046. **Неклен (Р.в. неклена)** – 1) Раст.: Чернокленъ, сережникъ, Acer tataricum; 2) Acer campestre [с.1085]

1047. **Нелинь (Р.в. нелиня)** – Дубъ, не теряющій листьевъ на зиму [с.1086]

1048. **Ненаситець (Р.в. ненаситцю)** – Раст. Astragalus glycyphylos [с.1088]

1049. **Нерожень (Р.в. нерожня)** – Родъ дикой утки [с.1093]

1050. **Нерозень (Р.в. нерозня)** = Нерожень [с.1093]

1051. **Нестидник (Р.в. нестидника)** – Раст. Sithospermum officinale [с.1095]

1052. **Нехаринець (Р.в. нехаринця)** – Волкъ [с.1097]

1053. **Нечуй-вітер (Р.в. нечуй-вітру)** – 1) Раст. Hieratium Filosella; 2) Раст. Bellis perennis [с.1098]

1054. **Николаєць (Р.в. николайця)** – Раст. Eryngium planum [с.1100]

1055. **Ницелоз (Р.в. ницелозу)** – Раст. Salix repens [с.1100]

1056. **Нітник (Р.в. нітника)** – Раст. Helianthemum vulgare [с.1103]

1057. **Носай (Р.в. носая)** – Жукъ длинноноикъ [с.1106]

1058. **Ночник (Р.в. ночника)** – Луна [с.1107]

1059. **Ночовид (Р.в. ночовида)** = Кажан [с.1107]

1060. **Нурець (Р.в. нурця)** - ? Животн. [с.1108]

1061. **Нурт (Р.в. нурта)** – Водоворотъ, омутъ [с.1109]

1062. **Нутряк (Р.в. нутряка)** – Животное, у котораго шулята находятся внутри, а не въ мошонкѣ [с.1109]

О-Я

1063. **Оазіс (Р.в. оазису)** – оазъ [с. 5]

1064. **Обабок (Р.в. обабка)** – раст. Boletus Scraber Bull [с. 5]

1065. **Обміжок (Р.в. обміжка)** – узкая полоса земли между нивами [с. 22]

1066. **Обновець (Р.в. обновця)** – первый снѣгъ [с. 24]
1067. **Образок (Р.в. образка)** – мн. **Образки**. Раст. Calla palustris [с. 28]
1068. **Обтік (Р.в. обтоку)** – островъ, небольшая часть земли временно окруженная водою [с. 33]
1069. **Оведян (Р.в. оведяна)** – раст. Primula elatior [с. 38]
1070. **Овес (Р.в. вівса)** – овесъ [с. 38]
1071. **Овесок (Р.в. овеска)** – ум. отъ овес [с. 38]
1072. **Овід (Р.в. овода)** – оводъ [с. 38]
1073. **Оводень (Р.в. оводня)** = Овід [с. 38]
1074. **Овощ (Р.в. овощу)** – плодъ [с. 38]
1075. **Оврах (Р.в. овраха)** – сусликъ [с. 38]
1076. **Оврашок (Р.в. оврашка)** – ум. отъ **оврах** [с. 38]
1077. **Овсуг (Р.в. вівсюгу)** = Вівсюг [с. 38]
1078. **Овчарик (Р.в. овчарика)** = Вівчарик [с. 38]
1079. **Овчар (Р.в. овчаря)** = Вівчарь [с. 38]
1080. **Огарь (Р.в. огарю)** – 1) Обоженный пень; 2) нас. Oestrus bovis, оводъ бычій; 3) порода утокъ [с. 38]
1081. **Огень (Р.в. огню)** = Огонь [с. 38]
1082. **Огер (Р.в. огра)** – жеребецъ [с. 38]
1083. **Огир (Р.в. огира)** = Огер [с. 39]

–

1084. **Огірок (Р.в. огірка)** огурецъ [с. 39]
1085. **Огірочник, огірошник (Р.в. огірочнику, огірошнику)** – раст: а) Borago officinalis; б) Trifolium arvense; в) Sparaca ulmaria; г) соломонова печать [с. 39]
1086. **Огник (Р.в. огника)** – ум. отъ **огонь**, огонекъ [с. 40]
1087. **Огничок (Р.в. огничка)** – ум. отъ **огонь** [с. 40]
1088. **Огняник (Р.в. огняника)** – птица Lanius ruficeps [с. 40]
1089. **Огонь (Р.в. огню)** – огонь [с. 41]
1090. **Огород (Р.в. огорода)** – огородъ [с. 41]
1091. **Огородник (Р.в. огородника)** – огородникъ [с. 41]
1092. **Однoріг (Р.в. однорога)** – 1) единорогъ; 2) насѣк. Носорогъ [с. 45]
1093. **Однорожок (Р.в. однорожка)** – насѣк. Oryctes naticornis [с. 45]
1094. **Одуд (Р.в. одуда)** – птица удодъ [с. 47]
1095. **Озимок (Р.в. озимка)** = Бузівок [с. 49]
1096. **Океан (Р.в. океану)** – океанъ [с. 50]
1097. **Окіл (Р.в. околу)** – окрестность, окружность [с. 51]
1098. **Окіян (Р.в. окіяну)** = Океан [с. 51]
1099. **Окладник (Р.в. окладника)** = раст. Буркун [с. 51]
1100. **Оксамит (Р.в. оксамиту)** – 1) раст. Aquilegia vulgaris; 2) коштовий. Раст. Thaliatrum strictum [с. 55]
1101. **Окунь (Р.в. окуня)** – рыба окунь [с. 55]
1102. **Оленок (Р.в. оленка)** – насѣк. = Тур [с. 55]
1103. **Олень (Р.в. оленя)** – олень [с. 55]
1104. **Ольмик (Р.в. ольмика)** – раст. Dianthus deltoides [с. 56]
1105. **Оман (Р.в. оману)** – раст. а) Inula Helenium; б) Verbascum nigrum [с. 56]
1106. **Омег (Р.в. омегу)** – 1) раст. Conium maculatum; 2) -водяний. Раст. Oenanthe Phellandrium [с. 57]
1107. **Омелюх (Р.в. омелюха)** – желтоносый дроздъ [с. 57]
1108. **Омилок (Р.в. омилку)** – раст. Lolium temulentum [с. 57]
1109. **Омолок (Р.в. омолка)** – раст. Lolium temulentum [с. 57]
1110. **Онагр (Р.в. онагра)** – онагръ, дикій оселъ [с. 58]

1111. **Опалюх (Р.в. опалюха)** – обгорѣлое дерево въ лѣсу, обгорѣлый пень [с. 59]

1112. **Опас (Р.в. опасу)** – небольшое мѣсто для пастбища въ саду или огороженномъ лугу [с. 59]

1113. **Опеньок (Р.в. опенька)** – грибъ, опенокъ [с. 60]

1114. **Опонець (Р.в. опонця)** – раст. вьюнокъ [с. 63]

1115. **Орел (Р.в. орла)** – 1) орелъ; 2) названіе вола съ большими, вертикально поднимающимися рогами, концы которъхъ загнуты назадъ

[с. 66]

1116. **Оріх (Р.в.оріха)** – 1) Орѣхъ; 2) болотяні, водяні, чортові. Раст. Trapa natans [с.67]

1117. **Орішець (Р.в. орішця)** – Орішок [с.67]

1118. **Орішок (Р.в. орішка)** – 1) Ум. оть оріх; 2) Клеверъ; 3)

Птица=Мишокрілик [с.67]

1119. **Оркис (Р.в. оркису)** – Полба [с.67]

1120. **Орлан (Р.в. орлана)** – Орел [с.67]

1121. **Орлик (Р.в. орлика)** - 1) Ум. оть орел; 2) мн. Раст. Aquilegia vulgaris L. [с.67]

1122. **Орлонько (Р.в. орлонька)** – Ум. оть орел [с.67]

1123. **Орлюк (Р.в. орлюка)** – Молодой орелъ [с.67]

1124. **Орляк (Р.в. орляка)** – Растеніе. Pteris sguilina [с.67]

1125. **Ород (Р.в. ороду)** – Город Ум. Орідець, ородечок [с.67]

1126. **Орох (Р.в. ороху)** – Горох [с.67]

1127. **Осад (Р.в.осаду)** – 1) Усадьба, дворъ; 2) Осада [с.68]

1128. **Оседок (Р.в. оседку)** – Усадьба съ хатой и хозяйстенными постройками, а также съ земельнными угодьями [с.69]

1129. **Осел (Р.в. осла)** – Оселъ [с.69]

1130. **Оселедець (Р.в. оселедця)** – 1) Сельдь; 2) Хохоль, пукъ волосъ на быбритой головѣ [с.69]

1131. **Осенник (Р.в. осенника)** – Растеніе Colchicum autumnale [с.70]

1132. **Осет (Р.в. осету)** – Осот. Мені Бог дав очерет і осет [с.70]

(Р.в. –

1133. **Осетер (Р.в. осетра)** – Осетръ [с.70]

1134. **Оситняг (Р.в. оситнягу)** – Растеніе=Осітняг. Ум. Оситняжок [с.70]

1135. **Осітняг и осітняк (Р.в. осітнягу, осітняку)** – Растенія: а) Ситникъ, Juncus; б) Butomus umbellatus [с.71]

1136. **Ослюк (Р.в. ослюка)** – Мулъ, лошакъ [с.73]

1137. **Осокір (Р.в. осокору)** – Осокорь родъ тополя [с.74]

1138. **Осот (Р.в. осоту)** – Раст.: а) Cirsium arvense; б) Circaef lutiniana; в) Sonchus arvensis [с.74]

1139. **Осотий (Р.в. осотия)** – Раст.: а) Cardnus nutans; б) Cnicus [с.74]

1140. **Острів (Р.в. острова)** – 1) Островъ; 2) Острева. Желех. Ум. Острівець [с.76]

1141. **Острогін (Р.в. острогону)** – Раст. Artemisia Dracunculus [с.76]

1142. **Остуднк (Р.в. остудника)** - Растеніе: а) Ononis spinosa; б) Herniaria glabra [с.76]

1143. **Оступ оступу)** Лѣсъ вокругъ поляны [с.77]

1144. **Осятер (Р.в.осятра)** – Осетер [с.78]

1145. **Охмайрин (Р.в. охмайрина)** – Ромайрин? [с.83]

1146. **Очерет (Р.в.очерету)** – Камышъ. Ум. Очеретець [с.85]

1147. **Оюн (Р.в. оюна)** – Вьюнъ [с.92]

1148. **Павич (Р.в. павича)** – 1) Павлить – самецъ; 2) Родъ вышивки на женской сорочкѣ [с.89]

1149. **Павлик (Р.в. павлика)** – 1) Улитка садовая, Helix; 2) Кружка глиняная; 3) Обувь изъ цѣльнаго куска кожи, загнутаго въ відѣ башмака или туфли [с.89]

1150. **Павук (Р.в. павука)** – 1) Паукъ, Arachnea – волоський; 2) Павич; 3) -летючий, Ум. Павучок [с.89]

1151. **Павун (Р.в. павуна)** – 1) Павич; 2) Павлиное перо [с.89]

1152. **Павур (Р.в. павура)** – Павич [с.89]

1153. **Павучок (Р.в. павучка)** – 1) Ум. отъ павук; 2) Раст. Nigella damascene [с.89]

1154. **Пагін (Р.в. пагону)** – Побѣгъ, ростокъ, отпрыскъ. Ум. Пагонець, пагінчик [с.90]

1155. **Пагонець (Р.в. пагонця)** – Ум. отъ пагін [с.90]
1156. **Пагорок (Р.в. пагорку)** – Пригорокъ [с.90]
1157. **Пад (Р.в. паду)** – 1) Низкое мѣсто?; 2) Террасы [с.90]
1158. **Падворок (Р.в.падворку)** – Усадьба въ предмѣстьѣ города [с.90]
1159. **Падиволос (Р.в. падиволоса)** – Раст. а) Equisetum arvense; б) Equisetum silvaticum [с.90]
1160. **Падичій (Р.в. падичія)** – Водоспадъ [с.90]
1161. **Паділ (Р.в. падолу)** – Долина, юдоль [с.90]
1162. **Падолист (Р.в. падолисту, падолиста)** – Листопад [с.90]
1163. **Паздерник (Р.в. паздерника)** – Октябрь [с.91]
1164. **Пай (Р.в. паю)** – 1) Пай, доля, часть; 2) Счастье, удача. Ум. Пайок [с.91]
1165. **Пакінь (Р.в. паконя)** – Плохой конь, кляча [с.92]
1166. **Паклен (Р.в. паклену)** – Раст. Acer campestre [с.92]
1167. **Паклун (Р.в. паклуна)** – Раст. Teucrim polium [с.92]
1168. **Палочник (Р.в. палочника)** – Раст. Typha angustifolia [с.93]
1169. **Памолоток (Р.в. памолотку)** – Цвѣтная метелка, цвѣторастеніе въ видѣ метелки, panicula [с.94]
1170. **Папортиняк (Р.в. папортиняка)** – Порода насѣкомаго, живущаго на папоротникѣ [с.99]
1171. **Парогач (Р.в. парогача)** – Олень [с.101]
1172. **Паслін, пасльон (Р.в. пасльону)** – 1) Раст.: а) Solanum nigrum; б) – жовтий. Solanum dulcamara; 2) Родъ узора въ вышивкѣ [с.104]
1173. **Пастернак (Р.в. пастернаку)** – Раст. Pastinaea sativa [с.104]
1174. **Пастівень (Р.в. пастівня)** – Отгороженная подъ пастбище земля вблизи жилья [с.105]
1175. **Паук (Р.в. паука)** – Павук [с.106]
1176. **Пахущик (Р.в. пахущика)** – Родъ растенія [с.107]
1177. **Пацірник (Р.в. пацірника)** – Раст.: а) Althaea officinalis; б) дикий. Malva silvestris [с.107]
1178. **Пацурник (Р.в. пацурника)** – Пацірник [с.107]
1179. **Пацюк (Р.в. пацюка)** – 1) а) Поросенокъ; б) Кастрированный свиной самецъ; 2) Крыса; 3) Насѣк. Tenebrio molitor [с.107]
1180. **Пень (Р.в.пня)** – Пень [с.110]

(Р.в. –

1181. **Пеньок (Р.в.пенька)** – 1) Ум. оть пень; 2) Значительной величины деревянный обрубокъ въ видѣ цилиндра, вкопаниый въ землю [с.110]

1182. **Пер (Р.в. перу)** – Рыба Thymallus wexillifer [с.111]

1183. **Первоцвіт (Р.в. первоцвіту)** – 1) Первый цвѣть растеній; 2) Раст. подснѣжникъ, Primula [с.112]

1184. **Пергач (Р.в. пергача)** – Летучая мышь [с.112]

1185. **Перемет (Р.в. перемету)** – 1) Снѣжный сугробъ поперегъ дороги; 2) Рыболовный снарядь; 3) Стати на перемети [с.130]

1186. **Перепілочок (Р.в. перепілочка)** – Ум. оть перепел[с.135]

1187. **Перерванець (Р.в. перерванця)** – Раст. Alsine media [с.138]

1188. **Перестрітник (Р.в. перестрітника)** – Раст. Atriplex latifolia [с.143]

1189. **Переступень (Р.в. переступня)** – Раст. Bryonia alba [с.143]

1190. **Перетік (Р.в. перетоку)** – Протокъ. Ум. Перетічок [с.145] 1191. **Перець (Р.в. перцю)** – Раст.: а) перець, Piper; б) -собачий. Polygonum Hidropiper; 2) Дати перцю; 3) Злидні та ще з перцем [с.148]

1192. **Перій (Р.в. перію)** – Раст.: а) пирей, Bromus inermis; б) =Перійка; в) Phleum alpinum; г) -лісовий. Раст. Bromus tectorum [с.150]

1193. **Перстач (Р.в. перстача)** – Золотник. Раст. Potentilla aurea [с.151]

1194. **Перстенець (Р.в. перстенця)** – 1) Ум. оть перстень; 2) Раст. Cuscuta epilium [с.151] 1195. **Перун (Р.в. перуна)** – 1) Громъ; 2) Перунъ, божество древнихъ славянъ [с.151]

1196. **Перчик (Р.в. перчику)** – Ум. оть перець [с.151]

1197. **Пер'ян (Р.в. пер'яна)** – Перістий віл [с.151]

1198. **Пес (Р.в. пса)** – Песъ, собака [с.151]

1199. **Песик песика)** 1) Ум. оть пес; 2) Клочекъ волосъ у виска; 3) -на оці; 4) Часть ткацкаго Бѣльмо [с.152]

1200. **Пестряк (Р.в. пестряка)** – Родъ паразитнаго растенія [с.152]

1201. **Петрик (Р.в. петрика)** – Улитка [с.152]

1202. **Пилочник (Р.в. пилочника)** – Раст. Lycopodium clavatum [с.155]

1203. **Пирій (Р.в. пирію)** – Раст.=Перій [с.156]

1204. **Пискавець (Р.в. пискавця)** – Раст. Hypochaeris uniflora [с.157]

1205. **Пискарь (Р.в. пискаря)** – Рыба: пискарь, Golio vulgaris [с.157]

1206. **Пискір (Р.в. пискіра)** – 1) Рыба Cobitus fossilis; 2) Землеройка, Sorex [с.157]

1207. **Пишноцвіт (Р.в. пишноцвіту)** – Роскошный цвѣтокъ [с.159]

1208. **Півень (Р.в. півня)** – 1) Пѣтухъ; 2) -дикий=Тетерюк; 3) -морський півник, півничок [с.160]

1209. **Півник (Р.в. півника)** – 1) Ум. оть півень; Флюгер; 3) Раст.: а) Corydalis cava Schveigg; б) Iris bohemiea; в)Iris Pseudacorus; д) Orobus vernus [с.161]

1210. **Півничок (Р.в. півничка)** – Ум. оть півень [с.161]

1211. **Півострів (Р.в. півострова)** – Полуостровъ [с.161]

1212. **Підберезник (Р.в. підберезника)** – Порода грибовъ [с.162]

1213. **Підбіл (Р.в. підбілу)** – Раст.: а) Бѣлокопытникъ, Tussilago farfara; б) Petasites vulgaris [с.163]

1214. **Підварок (Р.в. підварку)** – Фольварокъ, ферма, мыза [с.164]

1215. **Підвишень (Р.в. підвишня)** – Родъ гриба, Agaricus prunulus [с.165]

1216. **Підгірок (Р.в. підгірка)** – Склонъ горы [с.166]

1217. **Піддубень (Р.в. піддубня)** – Родъ грибовъ, Boletus calopus [с.169]

1218. **Піддубовик (Р.в. піддубовика)** – Раст. Boletus pachypus [с.169]

1219. **Під'їдень (Р.в. під'їдня)** – Насѣкомое, подъѣдающее коренья у растеній: медвѣдка [с.170]

1220. **Підкаменець (Р.в. підкаменця)** – Пт. Saxicola [с.170]

1221. **Підлісок (Р.в. підліску)** – Раст.: а) Лѣсная фіалка, Viola mirabilis; б) Душистая фіалка, Viola odorata [с.174]

1222. **Підлішок (Р.в. підлішка)** – Однолѣтній ростокъ посаженнаго орѣховаго зерна [с.174]

1223. **Підлящ (Р.в. підляща)** – Молодая рыба Abramis brama [с.175]

1224. **Підмаренник (Р.в. підмаренника)** – Раст. Galium rubioides [с.175]

1225. **Підосишник (Р.в. підосишника)** – Раст. Agaricus emeticus [с.178]

1226. **Підпеньок (Р.в. підпенька)** – Опеньок [с.179]

1227. **Підплитник (Р.в. підплитника)** – Пт.=Верегуля [с.180]

1228. **Підсметанник (Р.в. підсметанника)** – Раст. Agrimonia eupatoria [с.183]

1229. **Підсоловій (Р.в. підоловія)** – Пт. Silvia hypolais [с.184]

1230. **Підстеп (Р.в. підстепу)** – Возвышенный лугъ съ растительностю

(Р.в. –

[с.184]

1231. **Підтинник (Р.в. підтинника)** – Раст. Scrophularia nodosa [с.186]

1232. **Під’ядлівчак (Р.в. під’ядлівчака)** – Пт. Sitta europaea [с.189]

1233. **Під’ярок (Р.в. під’ярка)** – Полугодовалые ягнята, съ которызъ можно стричь шерсть [с.189]

1234. **Пірчун (Р.в. пірчуна)** – Молодой козелъ [с.191]

1235. **Піскоглід (Р.в. піскогліду)** – Рыба Petromyzon [с.191]

1236. **Пісочник (Р.в. пісичника)** – Раст. Stellaria graminea [с.192]

1237. **Піщак (Р.в. піщака)** – Пт. Anthus, щеврица [с.194]

1238. **Плав (Р.в. плаву)** – Пловучій островъ [с.194]

1239. **Плавушник (Р.в. плавушника)** – Раст. Hottonia palustris [с.195]

1240. **Плакун (Р.в. плакуна)** – Раст. Lythrum Salicaria [с.195]

1241. **Пластовець (Р.в. пластовця)** – Снѣгъ, падающій хлопьями [с.195]

1242. **Пластунець (Р.в. пластунця)** – Родъ черноморскаго сельдя []с.196

1243. **Плетюх (Р.в. плетюха)** – Раст. Lycium barbarum [с.198]

1244. **Пліщ (Р.в. пліща)** – Лящ [с.201]

1245. **Плотик (Р.в. плотика)** – Крапивникъ [с.201]

1246. **Плотовець (Р.в. плотовця)** – Раст. Nicotiana rustica [с.201]

1247. **Побородник (Р.в. побородника)** – Раст. Tragopogon [с.209]

1248. **Поборозняк (Р.в. поборозняка)** – Личинка майскаго жука [с.209]

1249. **Повій (Р.в. повою)** – Раст.: а) Convolvulus arvensis; б) Polygonum dumetorum [с.225]

1250. **Повняк (Р.в. повняка)** – Раст.: а) Tagetes erecta; б) Tagetes patula [с.229]

1251. **Погній (Р.в. погною)** – Сильно унавоженная земля [с.236]

1252. **Поділ (Р.в. подолу)** – 1) Низменное мѣсто, низменность; 2) Подолъ женской рубахи [с.245]

1253. **Подорожник (Р.в. подорожника)** – 1) Раст.: а) Plantago major; б) Plantago lanceolata; в) Plantago media; г) Polycnemum arvense; д) Polygonum aviculare; 2) Дорожныя записки, записки путешествующаго [с.249]

1254. **Поковтач (Р.в. поковтача)** = Пт. Дятел [с. 277]

1255. **Покропивник (Р.в. покропивника)** – Птица Accentor modularis [с.283]

1256. **Поленичник (Р.в. поленичника)** – Клубника [с.286]

1257. **Полин полину)** Раст. Artemisia Absinthium [с.287]

1258. **Полинець (Р.в. полинцю)** – Раст. Artemisia austriaca [с.287]

1259. **Полиночок (Р.в. полиночку)** – Ум. оть полин [с.287]

1260. **Полинчик (Р.в. полинчику)** – Раст. Gnaphalium arvense [с.287]

1261. **Полинь (Р.в. полиню)** – Полин [с.287]

1262. **Поліг (Р.в. пологу)** – 1) Низменное мѣсто у рѣки; 2) Покіс [с.288]

1263. **Полій (Р.в. полія)** – 1) Вода поверхъ льда; 2) Раст.: а) Mentha aquatica; б) Mentha Pulegium [с.288]

1264. **Половик (Р.в. половика)** – Порода ястреба [с.289]

1265. **Половчик (Р.в. половчика)** – Родъ небольшой птицы полового цвѣта [с.290]

1266. **Полоняник (Р.в.полоняника)** – Сѣрый медвѣдь, живущій въ полонинах [с.291]

1267. **Полуничник, полунишник (Р.в. полуничника, полунишника)** – 1) Стебель и листья клубники, клубничный кустикъ; 2) Наливка на клубникѣ; 3) Раст. Trifolium montanum [с.293]

1268. **Полуцвіт, полуцвіток (Р.в. полуцвіту, полуцвітка)** – Раст. Иванъ-да-Марья, Viola Tricolor [с.294]

1269. **Получабак (Р.в. получабака)** – Родъ рыбы [с.294]

1270. **Померанець (Р.в. померанця)** – Апельсинъ [с.298]

1271. **Помолочник (Р.в. помолочника)** – Раст. Capsella Bursa pastoris Mönch [с.303]

1272. **Понурок (Р.в. понурка)** – Пт. Colymbus, гагара; морской попугай [с.317]

1273. **Попер (Р.в. поперу)** – Перецъ [с.325]

1274. **Поплісок (Р.в. попліска)** – Родъ большой лужи, оставщейся послѣ половодья или большого дождя на мѣстѣ покрытомъ травой [с.336]

1275. **Попукач (Р.в. попукача)** – Удодъ (птица). Угор [с.344]

1276. **Попутник (Р.в. попутника)** – Раст. Plantago major [с.345]

1277. **Поранник (Р.в. пораннику)** – Раст. Plantago naceolata [с.346]

1278. **Пориш - (Р.в. поришу)** – Раст. Verbena officinalis [с.348]

(Р.в. –

1279. **Порізник (Р.в. порізника)** = Раст. = Поранник [с.348]
1280. **Поріст (Р.в. поросту)** – Ростокъ [с.348]
1281. **Роросюк (Р.в. поросюка)** = Порося [с.357]
1282. **Порпличника (Р.в. порпличника)** – Раст. Verbena officinalis [с.358]
1283. **Порушник (Р.в. порушника)** – Раст.: а) Gentaurea Marschaliana; б) Chimaphilla umbellate [с.360]
1284. **Порчак (Р.в. порчака)** – Раст. Bunias orientalis [с.360]
1285. **Посвіт (Р.в. посвіту)** – Свѣть, огонь [с.362]
1286. **Постанець (Р.в. постанця)** – Тараканъ [с.373]
1287. **Постернак (Р.в. постернаку)** = Пастернак [с.374]
1288. **Потемрак (Р.в. потемряка)** – Ночная, сумеречная бабочка [с.381]
1289. **Потьок (Р.в. потьоку)** – Струя, потекъ [с.388]
1290. **Пошпай (Р.в. пошпаю)** – Свѣжій снѣгъ, пороша [с.401]
1291. **Пралев (Р.в. пралева)** – Самый сильный левъ? [с.405]
1292. **Праміс (Р.в. прамісу)** – Дѣвственный лѣсъ [с.405]
1293. **Приворот (Р.в. привороту)** – Раст. Veronica Chamaedrys [с.414]
1294. Притворотень (Р.в. притворотня) – Раст.: а) Pyrethrum corymbosum; б) Neottia aris; в) Tanacetum vulgare [с.414]
1295. **Прикрит (Р.в. прикриту)** – Родъ растенія [с.425]
1296. **Прилип (Р.в. прилипу)** – Раст. Galium aparine [с.427]
1297. **Приліс (Р.в. прилісу)** – Опушка лѣса? [с.428]
1298. **Приморозок (Р.в. приморозку)** – Утренній морозъ [с.431]
1299. **Припай (Р.в. припаю)** – При обрывистомъ морскомъ берегѣ полоса земли обывновенно песчаная или песчано-ракушечная, внизу между єтимъ берегомъ и водой [с.435]
1300. **Припутень (Р.в. припутня)** – Пт.: а) Дикій голубъ; б) подорожникъ, Emberiza Ammer [с.439]
1301. **Пристін (Р.в. пристіну)** – Отвѣѣсный берегъ рѣки [с.446]
1302. **Провал (Р.в. провалу)** – Провалля [с.462]
1303. **Прозірник (Р.в. прозірнику)** – Раст. Hypericum quadranqulum [с.470]

1304. **Пролій (Р.в. пролія)** – Ливень [с.474]

1305. **Проліс (Р.в. пролісу)** = Праліс [с.474]

1306. **Пролісок (Р.в. проліску)** – Прогалина, поляна [с.474]

1307. **Просеред (Р.в. просереду)** – «Песчаня коса в берега и среди Днѣпра» [с.482]

1308. **Просіл (Р.в. просолу)** – Соленая рыба, родъ холоднаго кушанья изъ соленой рыбы [с.483]

1309. **Проскурень (Р.в. проскурня)** – Раст. Malva rotundifolia [с.483]

1310. **Проскурняк (Р.в. проскурняка)** – Раст. Althaea officinalis [с.483]

1311. **Просурень (Р.в. просурня)** – Раст.: а) Crocus reticulatus; б) – гадючий. Bulbocodium ruthenicum Bunge [с.487] 1312. **Протічок (Р.в. протічка)** – Ручей, ручеекъ [с.489]

1313. **Прочитан (Р.в. прочитану)** – Раст. Hedera helisx [с.494]

1314. **Прудковід (Р.в. прудководу)** – Быстрое теченіе [с.497]

1315. **Пруток (Р.в. прутка)** – Ножка листа, плода [с.498]

1316. **Пруточок (Р.в. пруточка)** – ум. отъ прут [с.498]
1317. **Прутчик (Р.в. прутчика)** – Ум. отъ прут [с.498]
1318. **Пструг (Р.в. пструга)** – Рыба Salmo fario, форель [с.500]
1319. **Пташок (Р.в. пташка)** – Ум. отъ птах [с.501]
1320. **Птукач (Р.в. птукача)** – Горлинка, Turtus auritus [с.501]
1321. **Пугач (Р.в. пугача)** – Пт. Филинъ, Strix bubo [с.501]
1322. **Пуголовач (Р.в. пуголовача)** = Пуголовок [с.501]
1323. **Пуголовок (Р.в. пуголовка)** – Головастикъ [с.501]
1324. **Пужник (Р.в. пужника)** – Раст. Turritis glabra [с.502]
1325. **Пузанок (Р.в. пузанка)** – Родъ сельди [с.502]
1326. **Пукас (Р.в. пукаса)** – Рыба Rhodeus amarus, горчакъ [с.503]
1327. **Пульош (Р.в. пульоша)** = Пульпак [с.503]
1328. **Пульпак (Р.в. пульпака)** = Индик [с.503]
1329. **Пульцан (Р.в. пульцана)** = Пульпак = Индик [с.503]
1330. **Пуляк (Р.в. пуляка)** = Пульпак = Индик [с.503]
1331. **Пуляш (Р.в. пуляша)** = Пуляк [с.503]
1332. **Пупенак (Р.в. пупенака)** – Родъ птицы [с.503]
1333. **Пупник (Р.в. пупника)** – Родъ птицы [с.503]
1334. **Пустоцвіт (Р.в. пустоцвіту)** – Пустоцвѣтъ [с.505]
1335. **Пух (Р.в. пуху)** – 1) Пухъ; 2) Первые мелкіе волоски растительности на бородѣ; 3) Раст.: а) Eriophorum vaginatum; б) – болотяний. Eriophorum latifolium [с.506]
1336. **Пушок (Р.в. пушку)** – Ум. отъ пух [с.507]
1337. **Пчівняк (Р.в. пчівняка)** – Raphanistrum arvense [с.508]
1338. **П'явушник (Р.в. п'явушника)** – Родъ слизняка болотнаго [с.508]
1339. **П'ядак (Р.в. п'ядака)** – Насѣк. Гусеница геометра, Cheimatobia brumata [с.508]
1340. **П'яти-перстень (Р.в. п'яти-перстня)** – Раст. Potentilla alba [с.510]
1341. **Равер (Р.в. равера)** – Большая лягушка, живущая въ колодцахъ [с.511]

1342. **Равл (Р.в. равла)** – Улитка [с.511]

1343. **Равлик (Р.в. равлика)** – 1) Ум. отъ равл; 2) Родъ кожаныхъ лаптей, подобныхъ постолам [с.511]

1344. **Раврик (Р.в. раврика)** = Равл [с.511]

1345. **Раглик (Р.в. раглика)** – Насѣк. Lucanus cervus, жукъ-олень [с.511]

1346. **Рагляк (Р.в. рагляка)** = Олень [с.511]

1347. **Рак (Р.в. рака)** – 1) Ракъ; 2) Насѣк.=Раглик [с.514]

1348. **Ранник (Р.в. раннику)** – Раст.: а) Lysimachia vulgaris; б) Paris quadrifolia; в) Plantago major; г) Scrophularia aquatica; д) Vincetoxicum officinale; е) иногда – Convallaria majalis [с.516]

1349. **Ранок (Р.в. ранку)** – 1) Утро. Ум. Раночок [с.516]

1350. **Рапак (Р.в. рапака)** – Птица дергачъ [с.516]

1351. **Рапач (Р.в. рапача)** = Рапак [с.516]

1352. **Рапчак (Р.в. рапчака)** = Рапак [с.516]

1353. **Раст (Р.в. расту)** – Раст.: а) Primula veris; б) Anemon nemerosa [с.517]

1354. **Рачок (Р.в. рачка)** – 1) Ум. отъ рак; 2) Насѣк. Nepa cinerea; 3) Названіе маленькаго вода съ небольшими рогами, выступающими впередъ; 4) Раст. = Ракові шийки; 5) Родъ вышивки [с.518]

1355. **Ревень (Р.в. ревеню)** – Раст. Rheum [с.519]

1356. **Ремез (Р.в. ремеза)** – Птица: ремезъ, Parus pendulinus. Ремезонько, ремезочок [с.521]

1357. **Репик (Р.в. репика)** – Раст. Agrimonia Eupatoria [с.523]

1358. **Репчин (Р.в. репчину)** – Раст. Raphanistrum arvense [с.523]

1359. **Реп'ях (Р.в. реп'яха)** – 1) Раст. Aretium lappa, репейникъ; 2) – польовий. Раст. Carduus nutans. Ум. Реп'яшок [с.523]

1360. **Реп'яшок (Р.в. реп'яшка)** – 1) Ум. отъ реп'ях; 2) Раст. Xanthium strumarium; 3) Родъ вышивки [с.523]

1361. **Решетняк (Р.в. решетняка)** – Грибъ изъ породы Bobtus [с.524] 1362. **Решітник (Р.в. решітника)** – 1) Продающій рѣшета; 2) – гадинець. Раст. Veronica Chamaedrys [с.524]

1363. **Рибець (Р.в. рибця)** – Рыба: рыбецъ, Abramis vimba [с.525]

1364. **Рижій (Р.в. рижію)** – Раст. Camelina sativa [с.526]

1365. **Рижок (Р.в. рижка)** – Грибъ , рыжикъ [с.526]

1366. **Ринґач (Р.в. ринґача)** – Быкъ, плохо выхолощенный похожій на племеннаго быка [с.527]

1367. **Риндач (Р.в. риндача)** – Волъ съ кудряовй шерстью на лбу [с.527]

1368. **Рип'як (Р.в. рип'яка)** – Раст. Arctium majus [с.527]

1369. **Різоватець (Р.в. різоватця)** – Раст. Carices [с.533]

1370. **Рінник (Р.в. рінника)** – Пт. оляпка, водяной воробей, Cinculus aquitaticus [с.534]

1371. **Ріплях (Р.в. ріпляха)** – Раст. Lappa tomentosa [с.534]

1372. **Ріп'як (Р.в. ріп'яка)** – Раст. Carduus nutans [с.534]

1373. **Ровінь (Р.в. ровіню)** – Равнина [с.536]

1374. **Розмайрин (Р.в. розмайрину)** – Раст. Размаринъ Rosmarinus officinalis [с.560]

1375. **Розмарин (Р.в. розмарину)** = Розмайрин [с.560]

1376. **Розрив (Р.в. розриву)** – Раст. Impatiens nolitaugere. Розрив-трава [с.565]

1377. **Розсохач (Р.в. розсохача)** – Олень [с.568]

1378. **Ройовик (Р.в. ройовика)** – Раст. маточникъ, Melissa officinalis [с.574]

1379. **Рокитник (Р.в. рокитника)** – Раст.: а) Salix incybacea, Salix rosmarinifolia; б) Cytisus biflorus [с.574]

1380. **Роман (Р.в. роману)** – 1) Раст.: а) Matricaria Chamomilla, ромашка; б) Chrysanthemum inodorum [с.574]

1381. **Романець (Р.в. романця)** – 1) Ум. отъ роман.; 2) Раст. Chrysanthemum corymbosum [с.574]

1382. **Роланик (Р.в. роланика)** – Пт. = Ремез [с.574]

1383. **Ромен (Р.в. ромену)** = Роман. Ромен-зілля [с.575]

1384. **Ромнянок (Р.в. ромнянку)** – Душистая ромашка [с.575]

1385. **Ростопаш (Р.в. ростопашу)** – Раст. чистотѣлъ, Chelidonium majus [с.590]

1386. **Ругач (Р.в. ругача)** – Пт. = Смішок [с.595]

1387. **Руманець (Р.в. руманця)** – Раст. Matricaria chamomyllata [с.597]

1388. **Рум'янок (Р.в. рум'янку)** – Раст.: а) Matricaria chamomylia; б) - песячий Anthemis cotula; в) – собачий. Maruta Cotula [с.598]

1389. **Русак (Р.в. русака)** – крупная порода сельдей [с.598]

1390. **Ручай (Р.в. ручаю)** – Ручей [с.600]
1391. **Ряст (Р.в. рясту)** – Раст.: а) Primula veris; б) Corydalis solida Smith; в) Scilla bifolia; г) - білий. Corydalis cava Schveig et Koerth [с.604]
1392. **Саблук (Р.в. саблука)** – Сортъ яблокъ [с.605]
1393. **Сазан (Р.в. сазана)** – Рыба: кариъ [с.606]
1394. **Сайгак (Р.в. сайгака)** – 1) Дикая коза, сайга; 2) Колъ вышиною съ человѣка [с.606]
1395. **Саклак (Р.в. саклаку)** – Раст. Evonimus europaeus [с.607]
1396. **Саленик (Р.в. саленика)** – Личинка майскаго жука [с.607]
1397. **Салій (Р.в. салія)** = Саленик [с.607]
1398. **Саляник (Р.в. саляника)** – Майскій шукъ, Melolontha vulgaris [с.608]
1399. **Самбір (Р.в. самбору)** – Родъ дерева [с.608]
1400. **Самець (Р.в. самця)** – 1) Самець; 2) Раст. Aster amellus [с.608]
1401. **Самостай (Р.в. самостаю)** – Раст. Senecio erucaefolius [с.610]
1402. **Самостій (Р.в. самостою)** – Раст. Ranuculus aquatilis [с.611]
1403. **Самоцвіт (Р.в. самоцвіту)** – Самоцвѣть, драгоцѣнный камень [с.611]
1404. **Сварливець (Р.в. сварливця)** – Раст. Helychrisum arenarium [с.611]
1405. **Свербигуз (Р.в. свербигуза)** – 1) Часто чешущій задницу; 2) Раст. Torilis Antryscus Gaert [с.615]
1406. **Свершок, свершук (Р.в. свершка, свершука)** = Цвіркун [с.615]
1407. **Свид (Р.в. свиду)** – 1) Раст.== Свидина; 2) Большая, иногда до сажня длины, и хорошо завялебная палка; 3) У свид, на свид, у свиду [с.615]
1408. **Свинець (Р.в. свинцю)** – Свинецъ [с.616]
1409. **Свиногриз (Р.в. свиногриза)** – Шуточно: собака [с.616]
1410. **Свинушник (Р.в. свинушника)** – Раст. Salvia verticillate [с.616]
1411. **Свинюх (Р.в. свинюха)** – Раст. Salvia verticillate [с.616]
1412. **Свиняк (Р.в. свиняка)** – 1) Порода грибовъ; 2) Свиной єкскрементъ [с.616]
1413. **Свіргун (Р.в. свіргуна)** = Цвіркун [с.618]
1414. **Світцян (Р.в. світцяну)** – Раст. Myosotis [с.620]
1415. **Себель (Р.в. себеля)** – Рыба: Alburnus lucidus [с.622]

1416. **Селедець (Р.в. селедця)** = Оселедець [с.622]

1417. **Семеник (Р.в. семеника)** – Пт. = Попичка [с.623]

1418. **Сернюк (Р.в. сернюка)** – Самецъ серны, косули, Cervus capreolus [с.626]

1419. **Серпень (Р.в. серпня)** – Августъ [с.626]

1420. **Серпівник (Р.в. серпівника)** – Раст. Cichorium Intybus [с.626]

1421. **Серпій, серпник (Р.в. серпія, серпника)** – Раст. Chrysanthemum lecanthemum [с.626]

1422. **Серпоріз (Р.в. серпорізу)** – Раст.: а) Falcaria Rivini; б) Achillea Millefolium [с.626]

1423. **Сивограк (Р.в. сивограка)** – Пт. Сивоворонка, Coracias garrula [с.628]

1424. **Сикір (Р.в. сикору)** – Пт. Parus major, синица-кузнечикъ [с.629]

1425. **Синевод (Р.в. синевода)** – Пт. Зимородокъ [с.630]

1426. **Синеголов (Р.в. синеголова)** – Раст. Eryngium planum [с.630]

1427. **Синик (Р.в. синика)** = Синиця [с.631]

1428. **Синьогуб (Р.в. синьогуба)** – Рыба Abramis vimba [с.631]

1429. **Синьоцвіт (Р.в. синьоцвіту)** – Раст.: а) Delphinium Ajacis; б) Nepeta nuda [с.631]

1430. **Синюк (Р.в. синюка)** – 1) Грибъ изъ породы Boletus; 2) = Синиця [с.631]

1431. **Синяк (Р.в. синяка)** – 1) Синякъ; 2) Пт. лѣсной голубь, дикій сизый голубь. Columba oenas; 3) Раст.: а) Echium vulgare; б) Anchusan officinalis; 4) Грибъ Agaridis necator; 5) Мѣдный купоросъ; 6) = Сивуля [с.631]

1432. **Синячник (Р.в. синячника)** – Раст. Isatis tinctoria [с.631] 1433. **Сироватень (Р.в. сироватня)** – Пт. Лунь [с.633]

1434. **Сиротень (Р.в. сиротня)** – Раст. Crocus reticulatus [с.633]

1435. **Ситняг (Р.в. ситнягу)** – Родъ воднаго растенія [с.634]

1436. **Сич (Р.в. сича)** – Птица: сычъ [с.634]

1437. **Сівер (Р.в. сіверу)** – Холодъ [с.635]

1438. **Сідач (Р.в. сідача)** – Раст. Inula hirta [с.635]

1439. **Сірман (Р.в. сірмана)** – Сѣрый волкъ [с.638]

1440. **Сіроманок (Р.в. сіроманка)** – Сѣрый волкъ [с.638]

1441. **Січень (Р.в. січня)** – Январь [с.639]
1442. **Скидень (Р.в. скидня)** – Родъ красной рыбы въ Азовскомъ морѣ [с.644]
1443. **Скипень (Р.в. скипня)** – Сильный холодъ зимою при тихой погодѣ [с.644]
1444. **Скоблик (Р.в. скоблика)** – Рыба Gobio fluwiatilis, пискарь [с.648]
1445. **Скорозріст (Р.в. скорозросту)** – Раст. Galanthus nivalis [с.650]
1446. **Скорух (Р.в. скоруха)** – Дерево рябина [с.651]
1447. **Скот (Р.в. скота)** – Скотъ, рогатый скоть [с.651]
1448. **Скулочник (Р.в. скулочника)** – Раст. Malva crispa [с.656]
1449. **Скусівник (Р.в. скусівника)** – Раст. Arnica montana [с.657]
1450. **Скучень (Р.в. скучня)** – Раст. Companula glomerata [с.657]
1451. **Скучник (Р.в. скучника)** = Скучень [с.657]
1452. **Слимак (Р.в. слимака)** – 1) Улитка; 2) Монастырскій служка, послушникъ; 3) Писанка съ изображеніемъ улитки [с.660]
1453. **Слютник (Р.в. слютника)** – Пт. удодъ [с.665]
1454. **Смарагд (Р.в. смарагду)** – Изумрудъ [с.666]
1455. **Смеречнюк (Р.в. смеречнюка)** – Пт. Fringilla enucleator [с.666]
1456. **Смеречок (Р.в. смеречка)** – жабій. Раст. Equisetum [с.666]
1457. **Сметанник (Р.в. сметанника)** – Раст. Agrimonia eupatoria [с.667]
1458. **Смичай (Р.в. смичая)** – чорноголовий. Родъ растенія [с.668]
1459. **Смородок (Р.в. смородку)** = Смородина [с.670]
1460. **Сніг (Р.в. снігу)** – Снѣгъ [с.671]
1461. **Снігар (Р.в. снігара)** = Снігур [с.671]
1462. **Сніголюб (Р.в. сніголюба)** – Пт. Подорожникъ зимній, Emberiza nivalis [с.671]
1463. **Снігоцвіт (Р.в. снігоцвіту)** – Бѣлоснѣжный цвѣтокъ [с.671]
1464. **Снігур (Р.в. снігура)** – 1) Пт. снигирь, Pyrrhula vulgaris; 2) = Снігурка [с.671]
1465. **Сніжечок (Р.в. сніжечку)** – Ум. отъ сніг [с.672]
1466. **Сніжок (Р.в. сніжку)** – Ум. отъ сніг [с.672]
1467. **Снітій (Р.в. снітія)** – Раст. Uredo segetum [с.672]
1468. **Соловеєчко (Р.в. соловеєчка)** – Ум. отъ соловей [с.676]

1469. **Соловей (Р.в. солов'я)** – 1) Соловей; 2) Названіе вода, масть котораго подходитъ къ цвѣту оперенія соловья [с.676]

1470. **Соловейко (Р.в. соловейка)** = Соловей [с.676]

1471. **Соловівчко (Р.в. соловівчка)** – Ум. отъ соловій [с.676] 1472. **Соловій (Р.в. соловія)** = Соловей [с.676]

1473. **Солоней (Р.в. солонею)** - Раст. Statice tomentella [с.677]

1474. **Сом (Р.в. сома)** – Рыба: сомъ [с.677]

1475. **Соняшник (Р.в. соняшника)** – Раст. подсолнечникъ [с.678]

1476. **Сопач (Р.в. сопача)** – Рыба Percarina Demidoffii [с.678]

1477. **Сосняк (Р.в. сосняка)** – Молодой сосновый лѣсъ [с.680]

1478. **Сояшник (Р.в. сояшника)** = Соняшник [с.681]

1479. **Спичак (Р.в. спичака)** – 1) Молодой ростокъ камыша; 2) Рыба-самецъ въ то время, когда онъ трется [с.686]

1480. **Сплав (Р.в. сплаву)** – 1) Проливной дождъ; 2) Плотъ изъ сплавного лѣса; 3) Родъ женской болѣзни [с.689]

1481. **Сплюх (Р.в. сплюха)** – названіе зайца [с.690]

1482. **Сп'юх (Р.в. сп'юха)** – Раст. Hyoscyamus niger [с.703]

1483. **Сп'юшок (Р.в. сп'юшка)** – Пт. = Дрімух [с.703]

1484. **Сп'ячник (Р.в. сп'ячника)** – Раст. Eriophorum angustifolium [с.703]

1485. **Став (Р.в. ставу)** – Прудъ [с.703]

1486. **Ставок, ставочок (Р.в. ставка, ставочка)** – Ум. отъ ставъ [с.705]

1487. **Становник (Р.в. становника)** – Раст. Chimaphilla umbellate [с.707]

1488. **Стародуб (Р.в. стародуба)** – Раст. Laserpitium latifolium [с.708]

1489. **Степ (Р.в. степу)** – Степъ. Ум. Степок, степочок [с.712]

1490. **Степок (Р.в. степка)** – 1) Ум. отъ степ; 2) Названіе вола дикаго нрава [с.712]

1491. **Стовбур (Р.в. стовбура)** – 1) Стволъ, стержень растеній; 2) Неповоротливый, неловкій человѣкъ; 3) Піти у стовбур [с.717]

1492. **Стожильник (Р.в. стожильника)** – Раст. Cnidium venosum [с.718]

1493. **Стоколос (Р.в. стоколосу)** – Раст.: а) Bromus mollis; б) Bromus squarrosus; в) Bromus secalinus [с.719]

1494. **Стоніг (Р.в. стонога)** – Мокрица, Oniscus murarius [с.719]

1495. **Стоніжник (Р.в. стоніжника)** – Зоол. Millepeda тысяченогъ [с.719]

1496. **Стоновник (Р.в. стоновника)** – Раст. Pyrola minor [с.719]
1497. **Страшок (Р.в. страшка)** – 1) Ум.отъ страх; 2) Названіе вола полової мати съ особаго рода рогами [с.724]
1498. **Стром (Р.в. строму)** – 1) Фруктовое дерево; 2) Крутизна [с.728]
1499. **Строчок (Р.в. строчка)** – Раст. Helvella esculenta [с.729]
1500. **Струмінь (Р.в. струменю)** – Потокъ, ручей, Щог [с.729]
1501. **Струмок (Р.в. струмка)** – Ручеекъ [с.729]
1502. **Стручок (Р.в. стручка)** – 1) Стручекъ; 2) Завитокъ шерсти на овчинѣ [с.730]
1503. **Студень (Р.в. студня)** – 1) Декабрь; 2) Колодезь [с.731]
1504. **Стулигуз (Р.в. стуглиза)** – Раст. Listera ovata [с.732]
1505. **Стягач (Р.в. стягача)** – Раст.: а) Plantago lanceolata; б) Saponaria officinalis [с.734]
1506. **Сугорб (Р.в. сугорба)** – Холмъ [с.735]
1507. **Судак (Р.в. судака)** – Рыба судакъ, Lucioperca Sandra [с.735]
1508. **Судачок (Р.в. судачка)** – Ум. отъ судак [с.735]
1509. **Судук (Р.в. судука)** = Судак [с.737]
1510. **Суничник (Р.в. суничника)** – Раст. земляника. См. Суниці [с.739]
1511. **Супшен (Р.в. супшену)** – Раст. Triticum spelta [с.740]
1512. **Сусак (Р.в. сусака)** – Раст. Butomus umbellatus [с.741]
1513. **Сусел (Р.в. сусла)** = Суслик [с.741]
1514. **Суслик (Р.в. суслика)** – 1) Сусликъ; 2) Сортъ баранковъ. Ум. Сусличок [с.741]
1515. **Суховень (Р.в. суховня)** – День безъ росы [с.743]
1516. **Суховерх (Р.в. суховерху)** – Раст. Prunella vulgaris [с.743]
1517. **Суховій (Р.в. суховія)** – Сухой вѣтеръ [с.743]
1518. **Суходіл (Р.в. суходолу)** – Земля, суша, материкъ [с.743]
1519. **Суходревник (Р.в. суходревника)** – Раст. Lonicera xylosteum [с.743]
1520. **Сухоліс (Р.в. сухолісу)** – Высохшій лѣсъ, высохшая часть лѣса [с.743]
1521. **Сучак (Р.в. сучака)** – Щенокъ [с.744]
1522. **Суш (Р.в. сушу)** – Сухой вѣтеръ [с.744]

1523. **Сушко (Р.в. сушка)** – Небольшое засохшее дерево [с.744]

1524. **Схід (Р.в. сходу)** – 1) Восходь; 2) Востокъ; 3) Всходъ; 4) – душі [с.745]

1525. **Східень (Р.в. східня)** – Востокъ, восточный край неба [с.745]

1526. **Талбан (Р.в. талбану)** – Раст.: а) Tlaspi arvense; б) Spiraea Filipense [с.754]

1527. **Талажник (Р.в. талажника)** – Раст. Salix viminalis [с.754]

1528. **Талій (Р.в. талія)** – Раст. Triticum dasyanthum [с.755]

1529. **Тамарикс (Р.в. тамариксу)** – Раст. Tamarix tentrandra [с.755]

1530. **Тамбур (Р.в. тамбуру)** – Водяное растеніе = Куширь? [с.755]

1531. **Танцерник (Р.в. танцерника)** – Раст. Malva sylvestris [с.756]

1532. **Таралишник (Р.в. таралишника)** – Раст. Gentiana cruciate [с.757]

1533. **Таранник (Р.в. таранника)** – Рыба лещъ, Abramis brama [с.757]

1534. **Тарган (Р.в. таргана)** – 1) Тарканъ, Blatta; 2) Названіе вола дымчатаго цвѣта [с.758]

1535. **Таркан (Р.в. таркана)** = Тарган [с.758]

1536. **Тарканище (Р.в. тарканища)** - Ув. Отъ таркан [с.758]

1537. **Таркач (Р.в. таркача)** – Конъ бѣлый съ черными или рыжими пятнами [с.758]

1538. **Тарлабан (Р.в. тарлабана)** – Раст. Spiraea Filipendula [с.758]

1539. **Тарпан (Р.в. тарпана)** – Дикій конь [с.758]

1540. **Татарак (Р.в. татараку)** – Раст. Acorus Calamus [с.759]

1541. **Татарник (Р.в. татарника)** – Раст.: а) Onopordon Acanthium; б) Sanguisorba officinalis [с.759]

1542. **Татошник (Р.в. татошника)** – Раст. Ranunculus Cassubicus [с.759]

1543. **Твердяк (Р.в. твердяка)** – Раст.: а) Lythrum licaria; б) Lythrum virgatum [с.761]

1544. **Текач (Р.в. текача)** – Раст. Panicum meliaceum [с.762]

1545. **Терен (Р.в. терену)** – Раст. Prunus spinosa. Ум. Теренець, теренок, тернок, терночок [с.766]

1546. **Терес (Р.в. тересу)** – Раст. Rhamnus cathartica [с.766]

1547. **Терлич (Р.в. терличу)** – Раст.: а) Gentiana cruciate; б) Gentiana Amarella; в) Lychnis vespertine; г) Silene nutans [с.766]

1548. **Терен (Р.в. терну)** – Тернъ (дерево и ягода), Prunus insititia [с.767]

1549. **Тернок (Р.в. тернку)** – Ум. отъ терен [с.767]

1550. **Тернослив (Р.в. тернослива)** – Мелкоплодная круглая слива, Prunus domestica [с.767]

1551. **Терночок (Р.в. терночка)** – Ум. отъ терен [с.767]

1552. **Тернь (Р.в. терня)** = Терен [с.767]

1553. **Терняк (Р.в. терняка)** – 1) Терновый кустъ; 2) Пт. Сорокопудъ, Lanius [с.767]

1554. **Тетервак (Р.в. тетервака)** – Тетеревъ, Tetrao tetrix [с.769]

1555. **Тетерець (Р.в. тетерця)** = Тетервак [с.769]

1556. **Тетерук, тетерюка (Р.в. тетерука, тетерюка)** = Тетервак [с.769]

1557. **Тигр (Р.в. тигра)** – Тигръ, Felis tigris [с.770]

1558. **Тижик (Р.в. тижика)** – Пт. = Чайка [с.770]

1559. **Тижник (Р.в. тижника)** – Ум. отъ тиждень [с.770]

1560. **Тир (Р.в. тиру)** – Насѣк. Eruca euphorbiae [с.771]

1561. **Тирвак (Р.в. тирвака)** – Камень, находимый на тирлі [с.771]

1562. **Тирч (Р.в. тирча)** – Пт. Turdus viscivorus, желтоносый дроздъ [с.772]

1563. **Тис (Р.в. тису)** – Раст. Taxus baccata [с.772]

1564. **Тмин (Р.в. тмину)** – Раст. Carum Carvi [с.778]

1565. **Тминник (Р.в. тминника)** – Раст. Asperula galioides [с.778]

1566. **Товстун (Р.в. товстуна)** – Корень растенія Nuphar luteum Smith [с.780]

1567. **Тонконіг (Р.в. тонконога)** – 1) Имѣющій тонкія ноги; 2) Названіе растеній: а) Festuca ovina; б) Koleria cristata Pers; в) Poa trivialis [с.783]

1568. **Торгун (Р.в. торгуну)** – Раст. Ptarmica cartilaginea [с.785]

1569. **Торчок (Р.в. торчка)** – Раст. Helvella esculenta Pers [с.787]

1570. **Травень (Р.в. травня)** – Мѣсяцъ май [с.788]

1571. **Трав'яник (Р.в. трав'яника)** – 1) Раст. Hemerocallis graminea Andr.; 2) Рыба бычокъ, Gobius ophiocephalus Pall [с.788]

1572. **Трандахил (Р.в. трандахилу)** – Раст. Сирень, Syringa vulgaris [с.789]

1573. **Тременталь (Р.в. тременталю)** – Раст. Geranium Palustre [с.791]

1574. **Третяк (Р.в. третяка)** – 1) Животное, которому три года; 2) Третій по времени рой изъ старого улья; 3) Трехсаженный отрубокъ древеснаго ствола; 4) Младшій пастухъ при чабані и личмані; 5) Родъ колѣна въ танцѣ; 6) Порода чеснока [с.791]

1575. **Трипутень (Р.в. трипутня)** – Раст. Plantago major [с.794]

1576. **Трипутник (Р.в. трипутника)** – Раст. Plantago avenaria [с.794]

1577. **Тріщук (Р.в. тріщука)** – Птица крапивникъ, Troglodvtes parvulus [с.794]

1578. **Тровлюк (Р.в. тровлюка)** – Соловей [с.796]

1579. **Тройноголов'як (Р.в. тройноголов'яка)** – Раст. Dipsacus strigosus [с.796]

1580. **Тройняг (Р.в. тройнягу)** – Раст. Trifolium medium [с.796]

1581. **Тройнячок (Р.в. тройнячка)** – Раст. Trifolium repens [с.796]

1582. **Тройчак (Р.в. тройчака, тройчаку)** – Раст. Lythrum Salicaria [с.796]

1583. **Троск (Р.в. троску)** – 1) Камышъ, тростникъ, Гялиц; 2) Хлопанье кнута, бича [с.797]

1584. **Тросник (Р.в. тросника)** – Тростникъ [с.797]

1585. **Тросок (Р.в. троска)** – Ягненокъ съ переросшими смушками, также и самые смушки [с.797]

1586. **Трупоїд (Р.в. трупоїда)** – Червъ, поѣдающій трупы [с.800]

1587. **Трус (Р.в. трусу)** – 1) Трясеніе; 2) Землетрясені; 3) Обыскъ; 4) Смятені, шумъ; страх [с.800]

1588. **Труслин (Р.в. труслину)** – Раст. Centaurea Scabiosa [с.800]

1589. **Трусник (Р.в. трусника)** – Заяцъ [с.800]

1590. **Трусь (Р.в. труся)** – Кроликъ, Lepus cuniculus. Ум. Трусик [с.800]

1591. **Трут (Р.в. трута)** – 1) = Трутень; 2) Падающая звѣзда [с.800]

1592. **Трутень (Р.в. трутня)** – Трутень [с.800]

1593. **Трутник (Р.в. трутника)** – 1) Отравитель; 2) Раст. Polyporus igniarius [с.800]

1594. **Трутовець (Р.в. трутовця)** – Бабочка, Maeroglossa faciformis [с.801]

1595. **Труфель (Р.в. труфля)** – Tuber cibarium Sibth [с.801]

1596. **Трух (Р.в. труха)** – Рысъ, конская побѣжка [с.801]

1597. **Трухан (Р.в. трухана)** – Индюкъ [с.801]

1598. **Тулук (Р.в. тулука)** – 1) Медвѣжонокъ, волченокъ; 2) = Тулун [с.804]

1599. **Тулюпан (Р.в. тулюпана)** = Тульпан [с.804]

1600. **Туман (Р.в. туману)** – 1) Туманъ; 2) Весенняя хороводная игра. Ум. Туманочок [с.804]

1601. **Туманочок (Р.в. туманочку)** – Ум. отъ туман [с.804]

1602. **Тургун (Р.в. тургуна)** – Раст. єстрагонъ, Artemisia dracunculus [с.806]

1603. **Туркот, туркут (Р.в. туркота, туркута)** – 1) Порода голубя, турманъ; 2) Ворчунъ, сварливый человѣкъ [с.806]

1604. **Турок (Р.в. турка)** – 1) Турокъ; 2) Птица Fringilla rosea [с.807]

1605. **Турун (Р.в. туруна)** – Насѣк. Carabus, жужелица [с.807]

1606. **Турунчук (Р.в. турунчука)** – Быстрый и глубокій протокъ, рукавъ рѣки [с.807]

1607. **Туршник (Р.в. туршника)** – Густой мелкій лѣсъ изъ смерек [с.807]

1608. **Туршук (Р.в. туршука)** - Кустарникъ, молодой лѣсъ [с.807]

1609. **Тхір (Р.в. тхора)** – Хорекъ, Mustela putorius. Ум. Тхорик [с.808]

1610. **Тхорик (Р.в. тхорика)** – Ум. отъ тхір [с.809]

1611. **Угілець (Р.в. угільця)** – Ум. отъ угіль [с.823]

1612. **Угіль (Р.в. угля)** = Вугіль. Ум. Угілець [с.823]

1613. **Угринок (Р.в. угринка)** – Родъ гриба. Угор [с.826]

1614. **Узлісок (Р.в. узліску)** – Опушка лѣса [с.834]

1615. **Укладник (Р.в. укладника)** – Раст. Lathyrus sylvestris [с.838]

1616. **Фірчак (Р.в. фірчака)** = Цвіркун [с.887]

1617. **Флов (Р.в. флова)** = Вовк, Canis lupus [с.888]

1618. **Фруз (Р.в. фруза)** – Насѣк. Prionus coriarius [с.889]

1619. **Хабаз (Р.в. хабазу)** – Хворостъ, прутья [с.892]

1620. **Хабарик (Р.в. хабарика)** – Ум. отъ хабарь [с.892]

1621. **Хабуз (Р.в. хабузу)** – 1) Грубыя сорныя травы; 2) = Хабаз [с.892]

1622. **Хвазан (Р.в. хвазана)** – Пт. фазанъ [с.899]

1623. **Хват (Р.в. хвата)** – Родъ рыбы: Aspius rapax [с.901]

1624. **Хвилівник (Р.в. хвилівника)** – Раст. Змѣевикъ Aristolochia Clematitis [с.902]

1625. **Хвилілник (Р.в. хвилілника)** = Хвилівник [с.902]
1626. **Хвойличник (Р.в. хвойличника)** = Хвилівник [с.904]
1627. **Хворост (Р.в. хворосту)** – Хворостъ [с.904]
1628. **Хворостець (Р.в. хворостцю)** – Мелкій хворостъ [с.904]
1629. **Хворостняк (Р.в. хворостняка)** = Хмиз [с.904]
1630. **Хвостач (Р.в. хвостача**) – 1) Съ длиннымъ хвостомъ; 2) Неводъ, сѣтъ съ хвостомъ; 3) Раст. Achyrophorus maculatus [с.905]
1631. **Хвостняк (Р.в. хвостняка)** – Раст. Hippuris vulgaris [с.905]
1632. **Хвощ (Р.в. хвоща)** – Раст.: а) = Хвоїщ; б) – зімній = хвоїщ [с.905]
1633. **Хір (Р.в. хоря)** = Тхір [с.910]
1634. **Хірт (Р.в. хорта)** – Борзая собака [с.910]
1635. **Хлібчик (Р.в. хлібчика)** – 1) Ум. отъ хлібъ; 2) Родъ дѣтской игры; 3) – чортів. Раст. Nonnea pulla [с.912]
1636. **Хмель (Р.в. хмелю)** = Хміль [с.915]
1637. **Хмизняк (Р.в. хмизняка)** – Мелкій кустарникъ, то же что и хмиз [с.915]
1638. **Ховрах (Р.в. ховраха)** – Сусликъ [с.916]
1639. **Ходовик (Р.в. ходовика)** – Рыба, идущая вверхъ по рѣкѣ метать икру [с.918]
1640. **Хоз (Р.в. хозу)** – Родъ сафьяна. Цятигор [с.918]
1641. **Хом'як (Р.в. хом'яка)** – 1) Хомякъ, Cricetus; 2) Неуклюжій человѣкъ [с.919]
1642. **Хорустілт (Р.в. хорустіля)** - Пт. Rallus juaticus [с.921]
1643. **Хорустільник (Р.в. хорустільника)** = Хорустіль [с.921]
1644. **Хохолаз, хохолак (Р.в. хохолаза, хохолака)** – Насѣк. Клещакь большой, уховертка, Forficula Auricularia [с.922]

1645. **Хохолик (Р.в. хохолика)** = Хохолаз [с.922]
1646. **Хощик (Р.в. хощика)** – Кустъ? [с.922]
1647. **Храбуст (Р.в. храбусту)** – 1) Раст.: а) Cirsium oleraceum ; б) Carduus crispus См. Хробуст. 2) Капустные листы [с.922]
1648. **Хробачник (Р.в. хробачника)** – Лекарственное растеніе, употребляемое отъ глистовъ [с.925]

1649. **Хробуст (Р.в. хробусту)** – Раст.: а) Cirsium oleraceum. То-же жовтий хробуст; б) Carduus crispus [с.925]

1650. **Хромак (Р.в. хромака)** – Хромая овца [с.925]

1651. **Хрон (Р.в. хрону)** – 1) = Хрін; 2) Родъ дѣтской игры [с.925]

1652. **Хрусталь (Р.в. хрусталя)** = Хрущ. Melelontha vulgaris [с.926]

1653. **Хрущ (Р.в. хруща)** – 1) Майскій жукъ. Melontha vulgaris; 2) – волоський. Насѣк. Melolontha solstitialis. Ум. Хрущик. Ув. Хрущище [с.926]

1654. **Хрущик (Р.в. хрущика)** – 1) Ум. отъ хрущ; 2) = Вергун? [с.926]

1655. **Хрящ (Р.в. хряща)** – 1) Хрящъ. См. Хрустка, хрусталка, хрястка; 2) Щебень; 3) Пт. = Деркач [с.927]

1656. **Хрящик (Р.в. хрящика)** – 1) Ум. отъ хрящ; 2) Порода грибовъ [с.927]

1657. **Худко (Р.в. худка)** – Удодъ, Upupa epops [с.928]

1658. **Худок (Р.в. худка)** = Худко [с.928]

1659. **Цапок (Р.в. капка)** – 1) Ум. отъ цап. Козликъ, козленокъ; 2) Волъ такой же, какъ и орел, но съ меньшими рогами; 3) = Обіручний столець [с.932]

1660. **Цапур (Р.в. цапура)** = Цап [с.932]

1661. **Цвіргун (Р.в. цвіргуна)** = Цвіркун [с.935]

1662. **Цвірінь ок (Р.в. цвірінька)** = Цвіркун [с.935]

1663. **Цвірінь чук (Р.в. цвірінчука)** = Цвіркун [с.935]

1664. **Цвіркун (Р.в. цвіркуна)** – Сверчокъ, Gryllus [с.935]

1665. **Цвірчок (Р.в. цвірчка)** = Цвіркун [с.935]

1666. **Цвіт (Р.в. цвіту)** – 1) Цвѣтокъ; 2) Цвѣтъ, цвѣтеніе; 3) = Колір; 4) Менструація; 5) Окрашенныя щерстяныя нитки; 6) Раст.: а) Безсмертній цвіт. Helychrisum; б) Королів цвіт, Phascolus multiforus; в) Ползковий цвіт. Digitalis grandiflora [с.935]

1667. **Цвітень (Р.в. цвітня)** = Квітень [с.935]

1668. **Цвітин (Р.в. цвітину)** = Цвіт [с.935]

1669. **Цвіток (Р.в. цвітка)** = Квітка. Ум. Цвіточок [с.935]

1670. **Цвітонько (Р.в. цвітонька)** – Ум. отъ цвіт [с.935]

1671. **Цвіточок (Р.в. цвіточка)** – Ум. отъ цвіток [с.936]

–

1672. **Цебрик (Р.в. цебрика)** 1) Ум. отъ цебер; 2) Раст. Thymus serpyllum [с.936]

1673. **Цинамон (Р.в. цинамону)** – Корица [с.940]

1674. **Циприс (Р.в. циприса)** – Кипарисъ [с.940]

1675. **Цицак (Р.в. цицака)** – Раст. Pedicularis comosa [с.940]

1676. **Цівкун (Р.в. цівкуна)** – Птица зуекъ, Charadrius [с.941]

1677. **Цілух (Р.в. цілуха)** = Тараня [с.942]

1678. **Ціпчак (Р.в. ціпчака)** – Родъ маленькой птицы [с.944]

1679. **Цірчок (Р.в. цірчка)** = Цвіркун [с.944]

1680. **Ціцвірь (Р.в. ціцвіря)** = Тетервак [с.945]

1681. **Цмин (Р.в. цмину)** – Раст.: а) тминъ, Carum Carvi; б) – розовий. Antennaria dioica Gartu [с.945]

1682. **Цуц (Р.в. цуцка)** – Собака [с.948]

1683. **Цуцак (Р.в. цуцака)** = Цуцик [с.948]

1684. **Цуцик (Р.в. цуцика)** – Собачка, собаченка [с.948]

1685. **Цьмок (Р.в. цьмока)** – Насѣкомое Sphinx [с.949]

1686. **Цюник (Р.в. цюника)** – 1) = Воробець тростяний; 2) Маленькая серебраная монета, выкапываемая въ землѣ [с.949]

1687. **Чабак (Р.в. чабака)** – Рыба: лещъ, Abramis brama [с.952]

1688. **Чабер (Р.в. чабра)** – Раст. Satureja hortensis [с.952]

1689. **Чагарник (Р.в. чагарнику)** = Чагарь [с.953]

1690. **Чагарняк (Р.в. чагарняку)** = Чагарник [с.953]

1691. **Чагарь (Р.в. чагаря)** – Лѣсная поросль, кустарникъ. Ум. Чагарець, чагарочок [с.953]

1692. **Чакан (Р.в. чакану)** = Рогіз [с.953]

1693. **Чамаришок (Р.в. чамаришку)** – Раст. Myricaria (Tamarix) germanica [с.954]

1694. **Часник (Р.в. часнику)** – 1) Чеснокъ, Allium sativum; 2) – гадячий. Раст. Sedum acre. Ум. Часничок [с.956]

1695. **Чверщок (Р.в. чверщка)** = Цвіркун [с.958]

1696. **Чебрець (Р.в. чебрецю)** – Раст.: а) Thymus Serpyllum; б) Thymus vulgaris; в) – лісовий. Theucrium Chamaedris [с.959]

1697. **Чебрик (Р.в. чебрику)** = Чебрець [с.959]

–

1698. **Чебчик (Р.в. чебчику)** = Чебрик [с.959]

1699. **Чекіт (Р.в. чекота)** – Пт. Lapius excubitor [с.959]

1700. **Ченчух (Р.в. ченчуха)** – Родь растенія [с.961]

1701. **Чепирчаг (Р.в. чепиргача)** = Кажан [с.961]

1702. **Черв (Р.в. черва)** – 1) Червъ; 2) Соб. Личинки пчелъ [с.962]

1703. **Червак (Р.в. червака)** 1) Червакъ; 2) – лихий. Гадюка черная [с.962]

1704. **Червачок (Р.в. червачка)** – Ум. отъ червак [с.963]

1705. **Червенодупец (Р.в. червенодупца)** – Пт. Ruticilla phoenicura [с.963]

1706. **Червеняк (Р.в. червеняка)** – 1) Пт. Erythacus rubecula; 2) Пт. Lusciola rubecula. Ум. Червенячок [с.963]

1707. **Червець (Р.в. червця)** -1) Мѣсяцъ іюнь; 2) Кошениль, Coccus cacti; 3) – вцю. Шелкъ, окрашенный кошенилью; 4) Кровъ изъ дѣвственной плевы; 5) Раст. Potentilla argentea [с.963]

1708. **Червонюк (Р.в. червонюка)** – Родъ краснаго съѣдобнаго гриба [с.964]

1709. **Червонюх (Р.в. червонюха)** – Снигирь [с.964]

1710. **Черв'ячок (Р.в. черв'ячка)** – 1) Ум. отъ черв'як; 2) Родъ мережки [с.964]

1711. **Черевець (Р.в. черевцю)** – Раст. Stellaria media [с.964]

1712. **Черевчник (Р.в. черевичника)** – 1) Башмачникъ; 2) Раст. Nepeta nuda [с.965]

1713. **Черет (Р.в. черету**) = Очерет [с.966]

1714. **Черешник (Р.в. черешника)** – Черешневая заросль [с.966]

1715. **Черешняк (Р.в. черешняку)** – Coccothraustes vulgaris [с.967]

1716. **Черешняр (Р.в. черешняра)** = Черешняк [с.967]

1717. **Черкач (Р.в. черкача)** – Пт. Turdus viscivorus, желтоносый дроздъ [с.967]

1718. **Черсак (Р.в. черсака)** – Раст.: а) Dipsacus laciniatus; б) мн. Amygdalus nanna; 2) Горшокъ [с.969]

1719. **Четвертак (Р.в. четвертака)** – 1) Лошадь или быкъ четырехъ лѣть: 2) Бревно въ 4 сажня длиной; 3) Четвертакъ [с.970]

–

1720. **Четвертяк (Р.в. четвертяка)** – Четырехгранный ячмень [с.970]

1721. **Чечик (Р.в. чечика)** – Пт. чечеть [с.971]

1722. **Чибрик (Р.в. чибрика)** – Раст.: а) = Чебрець; б) – дикий. Thymus montanus [с.971]

1723. **Чиж (Р.в. чижа)** – 1) Чижь, Fringilla Spinus; 2) Родъ дѣтской игры [с.971]

1724. **Чик (Р.в. чика)** – Пт. Lanius, сорокопутъ [с.871]

1725. **Чимбрас (Р.в. чимбрасу)** – Раст. Chrysanthemum Segetum [с.972]

1726. **Чирус (Р.в. чируса)** – Мелкая порода скумбріи [с.973]

1727. **Чистець (Р.в. чистцю)** Раст.; а) Draba verna; б) Galium Mollugo; в)

Orobus alus; г) Stellaria Holbostea; д) Stachys recta; е) – лісовий. Statice Holostea [с.974]

1728. **Чистик (Р.в. чистика)** – Раст.: а) = Чистець; б) Sedum acre; в) – жовтий. Chelidonium majus [с.974]

1729. **Чистник (Р.в. чистника)** – Раст. Ranunculus acris [с.974]

1730. **Чистняк (Р.в. чистняку)** – Раст. Stachus recta [с.974]

1731. **Чистюх (Р.в. чистюха)** – Насѣк. Nepa cinerea [с.974]

1732. **Чічник (Р.в. чічника)** – Раст. Leontodon taraxacum [с.976]

1733. **Чмель (Р.в. чмелю)** – Раст. Helichrysum arenarium [с.976]

1734. **Чміль (Р.в. чмеля)** – Шмель [с.977]

1735. **Чмовх (Р.в. чмовха)** – Поползень, Sitta europaea [с.977]

1736. **Чмурь (Р.в. чмуря)** – Сморчокъ (грибъ) [с.977]

1737. **Чоп (Р.в. чопа)** – Рыба Lucioperca volgensis [с.980]

1738. **Чорногуз (Р.в. чорногуза)** – Аистъ [с.981]

1739. **Чорнокорінь (Р.в. чорнокоріню)** – Раст. Cynoglossum officinale [с.981]

1740. **Чорнолоз (Р.в. чорнолозу)** – Раст. Salix cinerea [с.981]

1741. **Чороліс (Р.в. чороліса)** – Зоол. Myoxus Glis [с.982]

1742. **Чортик (Р.в. чортика)** – 1) Ум отъ чорт; 2) Рыба колюшка, Gsterosteus aculeatus [с.982]

–

1743. **Чортокрап (Р.в. чортокрапа)** – Рыба карп вѣсомъ отъ трехъ до шести фунтовъ [с.982]

1744. **Чортополох (Р.в. чортополоху)** – Раст.: а) Carlina acaulis; б) Xanthium spinosum; в) Carduus nutans [с.983]

1745. **Чосник (Р.в. чоснику)** = Часник [с.983]

1746. **Чубатник (Р.в. чубатника)** – Раст. лиственница европейская, Larix europaea [с.984]

1747. **Чугар (Р.в. чугара)** – Тараканъ [с.985]

1748. **Чужоварник (Р.в. чужоварника)** – Раст. Phlomis tuberosa [с.986]

1749. **Чупкар (Р.в. чупкара)** – Дубоносъ, Coecothraustes vulgaris [с.988]

1750. **Чурок (Р.в. чурка)** – Маленькій водопадъ; мѣсто, гдѣ бьеть струей вода [с.988]

1751. **Шавкун (Р.в. шавкуна)** – Мускусная утка [с.991]

1752. **Шандарик (Р.в. шандарика)** – Пт. = Одуд [с.993]

1753. **Шаран (Р.в. шарана)** – 1) Мелкіе осколки льда на рѣкѣ; 2) = Короп. Cyprinus [с.995]

1754. **Шаркан (Р.в. шаркана)** – Сильный вѣтеръ, буря [с.996]

1755. **Шарлай (Р.в. шарлая)** – Раст. Centaurea margaritacea [с.996]

1756. **Шаш (Р.в. шаша)** – Родъ растенія? [с.998]
1757. **Шашель (Р.в. шешеля)** – Червь-древоточецъ [с.998]
1758. **Шашлак (Р.в. шашлака)** – Насѣк. Долгоносикъ [с.998]
1759. **Шашок (Р.в. шашка)** – Порода собаки [с.998]
1760. **Шебер (Р.в. шеберу)** – Раст. Satureja hortensis [с.1000]
1761. **Шелюг (Р.в. шелюга)** – 1) Красная лоза, тальникъ, Salix acutifolia; 2) = Шеляг [с.1001]
1762. **Шерстень (Р.в. шерстня)** = Шершень [с.1003]
1763. **Шершак (Р.в. шершака)** – Раст. Dispacus [с.1003]
1764. **Шершень (Р.в. шершня)** – Насѣк. Шершень [с.1003]
1765. **Шершун (Р.в. шершуна)** = Шершень [с.1003]
1766. **Шипчак (Р.в. шипчака)** = Шипшина [с.1005]
1767. **Широкончик (Р.в. широкончика)** – Родъ горошка [с.1006]
1768. **Шістерняк (Р.в. шістерняка)** – Раст. Hordeum hexastichon [с.1008]
1769. **Шквирк (Р.в. шквирка)** – Раст. Larix decidua [с.1010]
1770. **Шкорух (Р.в. шкоруха)** – Рябина [с.1012]
1771. **Шмалко (Р.в. шмалка)** – Названіе быстро ходящаго вола [с.1015]
1772. **Шмир (Р.в. шмиру)** – Раст. Bromus arvensis [с.1016]
1773. **Шовкун (Р.в. шовкуна)** – Безплодное тутовое дерево [с.1018] 1774. **Шолудивник (Р.в. шолудивника)** – Раст. Pedicularis comosa [с.1018]
1775. **Шпак (Р.в. шпака)** – 1) Скворецъ; 2) Названіе вола [с.1018]
1776. **Шпаконько (Р.в. шпаконька)** – Ум. отъ шпак [с.1019]
1777. **Шпиль (Р.в. шпиля)** – 1) Холмъ, невысокая круглая гора; 2) Част. м’яльници [с.1020]
1778. **Шпильок (Р.в. шпилька)** – Ум. отъ Шпиль [с.1020]
1779. **Шпичак (Р.в. шпичака)** – Ростокъ, появившійся изъ земли [с.1020]
1780. **Шпориш (Р.в. шпоришу)** – Раст. Polygonum aviculare [с.1021]
1781. **Штовб (Р.в. штовба)** – Стволъ дерева [с.1024]
1782. **Шторган (Р.в. шторгана)** – Насѣк. Blatta orientalis, тараканъ [с.1024]

1783. **Шувар (Р.в. шувару)** – Раст. Acorus colamus [с.1027]

1784. **Шувір (Р.в. шувіру)** = Завірюха [с.1027]

1785. **Щавель (Р.в. щавлю)** – 1) Раст.: а) Щавель, Rumex Acetosa; б) – водяний. Rumex Hydrolapathum; в) – гороб'ячий. Rumex Acetosella; г) – горобиний. Rumex crispus; д) – заячий. Oxalis acetosella; е) – кінський.

Rumex obtusifolius. Ум. Щавлик [с.1032]

1786. **Щавій (Р.в. щавію)** = Щавель, Rumex Acetosa [с.1032]

1787. **Щавлик (Р.в. щавлику)** – Ум. отъ Щавель [с.1032]

1788. **Щавник (Р.в. щавнику)** = Щавель [с.1032]

1789. **Щавух (Р.в. щавуху)** – заячий. Oxalis Acetosella. Щавель заячий [с.1032]

1790. **Щав'ян (Р.в. щав'яну)** – Родъ растенія [с.1032]

1791. **Щевій (Р.в. щев'ю)** = Щавій [с.1033]

1792. **Щедлик (Р.в. щедлика)** – Пт. Fringilla serinus [с.1033]

1793. **Щенюк (Р.в. щенюка)** = Щеня [с.1034]

1794. **Щербан (Р.в. щербана)** – 1) = Щербань; 2) Раст.: а) Cirsium rivulare. Тоже: щербан великий; б) – малий = щербанець [с.1034]

1795. **Щербанець (Р.в. щербанцю)** – Раст. Hyoseris foetida [с.1034]

1796. **Щербець (Р.в. щербцю)** – Раст. Thumus serpyllum [с.1035]

1797. **Щибель (Р.в. щибельця)** – Пт. Fringa [с.1035]

1798. **Щиглик (Р.в. щиглика)** – Ум. отъ щиголь [с.1035]

1799. **Щиголь (Р.в. щигля)** – Пт. Щеголъ, Fringilla carduelis. Ум. Щиглик [с.1035]

1800. **Щипак (Р.в. щипака)** – 1) Болѣзненный нарость во рту; 2) Насѣк. Уховертка, Forficula Auricularia; 3) Насѣк. Жужелица, Carabus. Ум. Щипачок [с.1035]

1801. **Щипачок (Р.в. щипачка)** – Ум. отъ Щипак [с.1036] 1802. **Щипець (Р.в. щипцю)** – Раст. Festuca ovina [с.1036]

1803. **Щипляк (Р.в. щипляка)** = Щипак [с.1036]

1804. **Щипун (Р.в. щипуна)** – 1) Щипунъ, тотъ, кто циплется; 2) Жук-щипун. Жукъ-олень [с.1036]

1805. **Щипчик (Р.в. щипчика)** = Щипак [с.1036]
1806. **Щир (Р.в. щиру)** – Раст. Amarantus retroflexus [с.1036]
1807. **Щирак (Р.в. щирака)** – Раст. Boletus edulis [с.1036]
1808. **Щирей (Р.в. щирею)** – Раст.: а) = Щир; б) Amarantus Blitum [с.1036]
1809. **Щирець (Р.в. щирця)** – 1) Нетронутая подпочва, вообще что нибудь нетронутое; 2) Чистый песокъ; 3) Раст. Amarantus paniculatus; 4) До щирця [с.1036]
1810. **Щіткан (Р.в. щіткана)** – Раст. Clavaria flava [с.1037]
1811. **Щовб (Р.в. щовбу)** – Крутая верхушка горы, утесъ [с.1039]
1812. **Щувак (Р.в. щувака)** = Соловей [с.1039]
1813. **Щудлак (Р.в. щудлака)** – Пт. Hypsibates Himantopus [с.1039]
1814. **Щур (Р.в. щура)** – 1) Крыса, Mus rattus и Mus decumanus [с.1040]
1815. **Щурець (Р.в. щурця)** = Щир [с.1040]
1816. **Щурик (Р.в. щурика)** – 1) Ум. отъ щур; 2) Насѣк. Amara (fulva) [с.1040]

1817. **Щурій (Р.в. щурія)** = Щир [с.1040]
1818. **Юд (Р.в. юда)** – Рябина, Sorbus Aucuparia. Ум. Юдик [с.1041]
1819. **Юдик (Р.в. юдика)** – Ум. отъ юд [с.1041]
1820. **Юж (Р.в. южа)** = Вуж [с.1041]
1821. **Юзефок (Р.в. юзефка)** – Раст. Hyssopus officinalis [с.1041]
1822. **Юн (Р.в. юна)** = В'юн [с.1041]
1823. **Юрик (Р.в. юрика)** – Родъ ласточки: Cypselus apus [с.1042]
1824. **Юричок (Р.в. юричка)** – Ум. отъ Юрик [с.1042]
1825. **Яворець (Р.в. яворця)** – Ум. отъ явір [с.1045]
1826. **Яворик (Р.в. яворика)** – Ум. отъ явір [с.1045]
1827. **Яворин (Р.в. яворина)** = Явір [с.1045]
1828. **Яворок, яворонько (Р.в. яворка, яворонька)** – Ум. отъ явір [с.1045]
1829. **Ягідник (Р.в. ягідника)** – Раст. Fragaria vesca [с.1045]
1830. **Яґгрост (Р.в. яґросту)** = Аґрус [с.1046]
1831. **Ядвівчак (Р.в. ядвівчака)** – Птица Turdus pilaris, сѣрый дроздъ [с.1046]

1832. **Яєшник (Р.в. яєшника)** – Грибъ, Agaricus caesareus [с.1046]

1833. **Язичник (Р.в. язичника)** – Раст. Ophioglossum vulgatum, безплодная вая [с.1047]

1834. **Язь (Р.в. язя)** – 1) = Яз; 2) Рыба: Leuciscus idus [с.1047]

1835. **Язюк (Р.в. язюка)** = Язь, Leuciscus idus [с.1047]

1836. **Якіл (Р.в. якола)** – Дятелъ [с.1048]

1837. **Ялець (Р.в. яльця)** – Рыба: а) Alburnus lucidus; б) Leuciscus vulgaris [с.1049]

1838. **Ялинник (Р.в. ялинника)** – Ельникъ, еловый лѣсъ [с.1049]

1839. **Ялівець, яловець (Р.в. ялівцю, яловцю)** – Можжевельникъ, Juniperus communis [с.1049]

1840. **Ялівник (Р.в. ялівнику)** – 1) Молодой скотъ, гулевой скоть, неплодныя коровы, овцы; 2) Птица Turdus pilaris [с.1049]

1841. **Яловник (Р.в. яловнику)** – Раст. Thalictrum angustifolium [с.1050]

1842. **Ямелюх (Р.в. ямелюха)** – Свиристель европейскій, Bombycilla garrula [с.1050]

1843. **Яр (Р.в. яру)** – 1) Оврагъ, логъ; 2) Раст. = Гав’яр, Acorus calamus. Ум. Ярок, ярочок [с.1051]

1844. **Ярей (Р.в. ярея)** = Ярич [с.1051]

1845. **Ярець (Р.в. ярця)** = Ячмінь, Hordeum [с.1051]

1846. **Ярич (Р.в. ярича)** = Їжак [с.1052]

1847. **Ярищечок (Р.в. ярищечка)** = Ярок [с.1052]

1848. **Ярник (Р.в. ярника)** – Раст. Galanthus nivalis [с.1053]

1849. **Ярок (Р.в. ярка)** – Ум. отъ яр. 1) Овражекъ, канавка; 2) Ручей; 3) Кровельный желобъ [с.1053]

1850. **Ярочок (Р.в. ярочка)** – Ум. отъ ярок [с.1053]

1851. **Ярчук (Р.в. ярчука)** – 1) Ягненокъ; 2) Собака съ вольчими зубами, - ее боятся вѣдьмы [с.1053]

1852. **Ясенок (Р.в. ясенка)** – Ум. отъ ясень [с.1053]

1853. **Ясень (Р.в. ясня)** – Ясень, Fraxinus excelsior. Ум. Ясенок [с.1053]

1854. **Ясетр (Р.в. ясетра)** – Рыба Acipenser sturio [с.1053]

1855. **Яскір (Р.в. яскора?, яскору?)** – Раст. Ranunculus [с.1054]

1856. **Ясокір (Р.в. ясокору)** – Раст. Populus nigra. См. Осокір [с.1055]

1857. **Ястер (Р.в. ястера)** – 1) = Ястріб; 2) Раст. Aster chinensis [с.1055]

1858. **Ястріб, яструб (Р.в. ястріба, яструба)** – Ястребъ. Яструб великий, курячий = Шуліка [с.1055]

1859. **Яструбець (Р.в. яструбця)** – Малый ястребъ [с.1055]

1860. **Ятел, ятіл (Р.в. ятла)** – Дятелъ. Ум. Ятлик, ятличок [с.1055]

1861. **Ятіл (Р.в. ятла)** – См. Ятел [с.1055]

1862. **Ятлик (Р.в. ятлика)** – Ум. отъ ятел [с.1055]

1863. **Ячмінець (Р.в. ячмінцю)** – Ут. Отъ ячмінь [с.1056]

1864. **Ячмінь (Р.в. ячменю)** – 1) Ячмень, Hordeum vulgare; 2) Воспаленіе сальной железки вѣка, hordeolum. Ум. Ячменик, ячменичок, ячмінець [с.1056]

1865. **Яшкар (Р.в. яшкара)** = Йорж, Acerina ceruna [с.1056]

1866. **Ящур (Р.в. ящура)** – 1) Саламандра, Salamandra; 2) Названіе существа, упоминаемого въ весенней хороводной игрѣ, носящей то же названіе [с.1057]